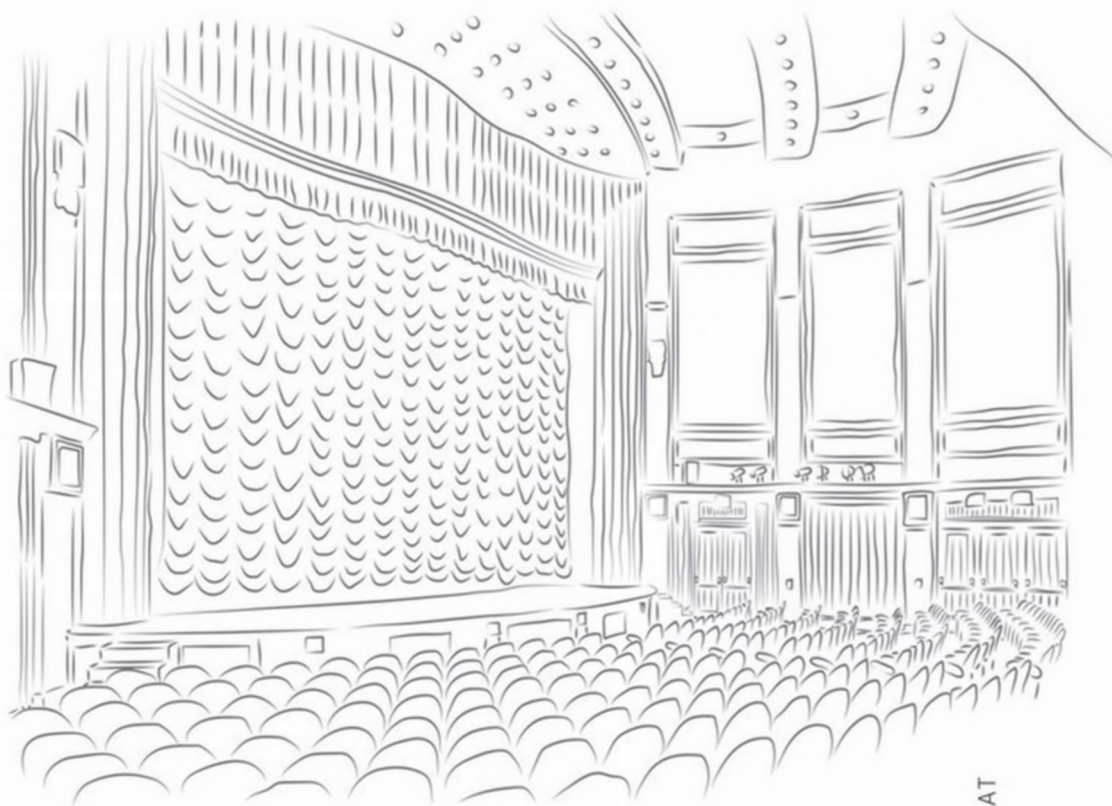

Bolvári-Takács Gábor

CONDOLAT

Színfalak árnyékában

Színháztörténeti és tánc történeti
források a 20. századból

Színfalak árnyékában

Bolvári-Takács Gábor

Színfalak árnyékában

Színháztörténeti és tánc történeti
források a 20. századból

Gondolat Kiadó
Budapest, 2023

A kötet megjelenését támogatta:
Magyar Táncművészeti Egyetem, Budapest
Tokaj-Hegyalja Egyetem, Sárospatak

A kéziratot lektorálta
Pesthy Monika

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Bolvári-Takács Gábor, 2023

*www.gondolatkido.hu
facebook.com/gondolat*

A kiadásért felel Bácskai István
Szöveggondozó Gál Mihály
A kötetet tervezte Lipót Éva

ISBN 978 963 556 414 9

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
--------	---

I. KULISSZÁK ELŐTT ÉS MÖGÖTT

A RÁCIÓ ÖSVÉNYÉN	
<i>A színházak állami felügyeletének megváltozása 1907-ben</i>	11
BALETTEK ÉS BANKÓK	
<i>A „Diótörő” és a „Párizs lángjai” operaházi premierköltségei 1950-ben</i>	18
EGY HUNGARIKUM SZÜLETÉSE	
<i>Az Állami Népi Együttes indulása és első évei, 1950–1953</i>	29
PÓDIUM ÉS POLITIKA	
<i>Színházművészek és filmművészek pártkongresszusi felszólalásai, 1946–1988</i>	85

II. TÁNCPEDAGÓGIA ÉS MŰVÉSZETPOLITIKA

EPIZÓDOK EGY VÉGJÁTÉKBAN	
<i>Mozdulatművészek főiskola-alapítási javaslatai, 1946–1947</i>	115
SZABÁLYTALAN SZABÁLYOZÁS	
<i>Az Állami Balett Intézet első rendtartása, 1956</i>	147
LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE	
<i>Szakmai elképzelések a hivatásos néptáncegyüttesek utánpótlásának biztosítására, 1959–1962</i>	183
JEGYZETEK	193

ELŐSZÓ

A politikust (ki)választják, a művész születik. E kétségtelenül leegyszerűsítő, mégis szemléletes jellemzés alighanem megragadja a két hivatás közötti különbség lényegét. Igen, hivatásról beszélünk, ez Max Weber és Hauser Arnold óta elfogadott meghatározás.¹ Ami pedig a további különbségeket illeti, a politikus időszámítása választási ciklusokon alapul, míg a művész életműben gondolkodik. Talán ez a fő oka annak, hogy valójában szinte sosem értik meg egymást.

Pedig egymásrautaltságuk állandó. A művészi pálya tehetségen, egyéni alkotói-előadói felfogáson és szakmai tudáson alapuló folyamata egyenes vonalú egyenletes mozgást feltételez, ezt igényli, ebben bízik. A politikára ehhez annyiban van szüksége, amennyiben biztosítja a megvalósuláshoz szükséges tényezőket.

A politikacsinálás szintén tehetségen alapul, de az eredményesség a legkritikább esetben nyugszik egyéni elképzeléseken. Sokkal inkább a társadalmi-politikai helyzetből objektíve fakadó lehetőségek felismeréséből és kihasználásából táplálkozik, és nem veti meg a nézetrendszer mindenkorri körülményekhez történő, akár gyökeres átigazítását. A művészet pedig mindehhez az egyik legjobb legitimációs forrás.

Amióta az állam a legnagyobb megrendelő, a művészek nem csupán „tudomásul veszik” a politikusokat, hanem alkotói-előadói pályájuk igényeinek függvényében, illetve személyes szimpátiájuk vagy antipátiájuk alapján alakítanak ki viszonyt az aktuális rezsimmel. Udvariasak vele szemben, de tartózkodóak. Ez utóbbi alól csak kifejezett személyes ideológiai elköteleződés alapján van kivétel, persze kérdés, hogy ez esetben a művész nem válik-e maga is politikussá?

A politikusok gyanakodva, némi távolságtartással kezelik a művészeket, tudják, hogy a civil életben alkalmazott értékmérő módszerek itt nem alkalmazhatók. Legcélszerűbb magatartásnak az elérni kívánt társadalmi csoportok művészekre adott reakcióinak lekövetése látszik, ez olyan külső mérce, amely nagy biztonsággal megmutatja az irányt.

A művészet valamilyen fokú támogatása a modern társadalmakban evidencia, ez alól semmilyen indokkal nem lehet kibújni. De nincs is rá szándék. Az anekdota szerint Winston Churchill brit miniszterelnök így válaszolt, amikor a második világháború idején a londoni bombázások miatt a teátrumok leállítását javasolták: „Ha bezárjuk a színházakat – mi értelmé harcolni?”

Ebben a kötetben a politika és a művészet 20. századi magyarországi viszonyait jellemző forrásokat olvashatunk. Az előadóművészetek különleges társadalmi hatásmechanizmusa minden rendszerben érvényesül, a szabályozási keretek meghatározása és az utánpótlás-nevelés feltételeinek biztosítása pedig komoly mozgásteret ad a hatalomnak. Így nem csupán személyes és szakmai történetek bontakoznak ki előttünk, hanem olyan folyamatokba nyerünk betekintést, amelyek jól illusztrálják a fent említett kölcsönhatásokat.

„Minden rom. A művészet örök. A többi por. A népet túléli a szobor.” Théophile Gautier francia romantikus költő „A művészet” című versének sorai – Szabó Lőrinc fordításában – a lényegét ragadják meg. Uralkodó ideológiák, politikai rendszerek, kormányok váltják egymást, politikai vezetők felemelkednek, regnálnak és megbuknak – míg a művészek végzik a dolgukat: alkotnak, előadnak – de mindeközben alkalmazkodnak és túlélnek. Tudva, hogy szerencsés esetben az aktuális vagy az utána következő, de *valamely* politikai rendszer mindig megadja a szükséges támogatást.

I. KULISSZÁK ELŐTT ÉS MÖGÖTT

A RÁCIÓ ÖSVÉNYÉN

*A színházak állami felügyeletének megváltozása 1907-ben*²

A hazai színházak kormányzati felügyelete a 19. század közepétől részben közvetlen, részben közvetett módon bontakozott ki. A budapesti, illetve a kolozsvári Nemzeti Színház, valamint a magyar kir. Operaház közvetlen állami fenntartásban működtek, míg a többi színház fölötti állami kontroll az ún. színikerületi rendszer keretében valósult meg.³

Magyarországon a színházak igazgatása és a színházügy szabályozása eredetileg rendészeti kérdésnek minősült, s a dualizmus kori önálló magyar kormány létrejötte után is a kulturális ügyekért felelős Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (VKM) helyett a belügyi tárca joghatósága alá tartozott. Ennek erkölcsrendészeti, politikai és igazgatásrendészeti okai voltak. A színházat mint speciális munkajogi és üzembiztonsági feltételekkel működő, társadalmi hatását tekintve kiemelt figyelmet érdemlő „veszélyes üzemet” fokozottan ellenőrizték. Működési engedélyét a törvényhatóság adta ki, s az állam éberrel figyelt a köznyugalmat veszélyeztető vagy esetleg közérkölcstől sértő jelenségekre.⁴

1907-ben azonban változás történt, s a kérdéskör rendészeti kérdésből művészeti ügygé vált. A színházi szektor állami felügyelete átkerült a vallás- és közoktatásügyi tárcához.

A dátum nemcsak kormányzati szemléletváltást tükröz, hanem egyúttal színházi jogi fordulópont: ettől az időponttól kezdve a színházügyet szabályozó jogforrások előkészítője, kibocsátója, végrehajtója a kultúráért felelős miniszter. Ilyen horderejű jogi változás a magyar színházi életben sem előtte, sem utána nem történt, a körülményeinek tisztázása azonban eddig nem került sem a jogtudomány, sem a színháztudomány látókörébe.

A hazai színháztörténeti szakkönyvek többsége az 1907-es kormányzati felügyelet-váltást tényként kezeli, anélkül hogy az esemény jogi hátterét, pontos szabályozását, illetve lefolyását ismertetné. Az 1962-ben kiadott *Magyar színháztörténet* még ennyit sem tett: az 1896–1918 közötti időszakról szóló fejezetben a változásról egyáltalán nem esik szó.⁵ Érthetetlen,

hogy a hazai színháztörténet forrásait összegző Staud Géza sem szól róla vonatkozó kötetének *Jogszabályok* című fejezetében.⁶

A színházi jog hazai specialistájának számító Nyáry László 1968-ban a következőket írta: „A színházak legfőbb irányító szerve 1907 júliusáig a Belügyminisztérium volt. A Belügyminisztérium adta ki a színházi engedélyeket, ő állapította meg a színházi kerületeket és engedélyezte, illetve kiutalta a színházi szubvenciókat. (...) 1907. július 1-ig ezt a felügyeletet a Belügyminisztérium egyik osztálya gyakorolta, mely egyszersmind a vidéki színházak segélyügyeit is kezelte. Az említett naptól fogva ezeket az ügyeket a Kultuszminisztérium keretében alakult »Színészeti osztály« vette át.”⁷ A változás okáról, lefolyásának módjáról semmit sem tudunk meg.

Az Operaház alapításának centenáriuma publikált tanulmánykötet csupán tényközlésre szorítkozik. A Tallián Tibor által jegyzett intézménytörténeti fejezetben ennyi olvasható: „Közben az állami színházak életében fontos változást hozott, hogy 1906-ban elhatározták, 1907-ben pedig hosszas előkészítő munka után végrehajtották az állami színházak irányításának áthelyezését a Belügyminisztériumból a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba.”⁸

A Nemzeti Színház másfél évszázadát köszöntő kötet sem kevésbé szűkszavú. Az 1873–1919 közötti érárt bemutató Székely György szerint: „1906-ban a Belügyminisztérium kezdeményezte a színházi ügyek áttételét a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz, amit legalább két évtizeden keresztül megakadályozott. (...) 1907. július 27-től a színházügyek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hatáskörébe kerültek...”⁹

Végül az új magyar színháztörténeti szintézis 1873–1920 közötti időszakot tárgyaló kötetét vettük szemügyre. A kronológiai fejezet írja: „1907. július 31. A színházi ügyek az országgyűlés 1906. április 26-i határozata értelmében a Belügyminisztériumtól a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz kerülnek át (2326/1907. VKM).”¹⁰ A terjedelmes műben még egy helyen szó esik a témáról, de más dátummal: „A vidéki színészet felügyeletében 1907. július 1-jén döntő változás történt. Ekkor a színházi ügyeket a belügyminisztérium átadta a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak – ezzel teljesült a színházigazgatók és színészek régi óhaja.”¹¹

Az említett rövid utalások a döntés súlyához képest méltatlanul kevés információt tartalmaznak, ráadásul adataikban hibásak. A változtatást az országgyűlés nem 1906 áprilisában tárgyalta, s nem a belügyminisztérium kezdeményezésére. A döntést két miniszteri körrendeletben kihirdették, de nem július 1., 27. vagy 31-ei hatállyal. Erről primer források tanúskodnak: a képviselőházi napló és a hivatalos lapok. Sajnálatos, hogy az említett szerzők, szerkesztők ezeket nem használták. A továbbiakban e források

alapján ismertetjük az ügy eseménytörténetét, röviden kitérve a megértés-hez szükséges körülményekre.

Mindezek előrebocsátása után lássuk a tényeket!

A szabályozásra vonatkozó miniszteri rendeletek 1907. július 6-ai keltezésűek. Először a belügyminiszteré jelent meg a *Belügyi Közlöny* 1907. július 14-ei számában, az alábbiak szerint: „81.809/I–a./1907. B.M. számú körrendelet. A színművészeti ügyeknek a belügyminisztérium ügyköréből a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ügykörébe való áthelyezése. (Valamennyi törvényhatóságnak*) Értesítem tudomás végett a Címet, hogy az országgyűlés képviselőházának 1906. évi november hó 26-án tartott ülésén hozott határozata következtében a színművészeti ügyeknek és pedig a m. kir. Operaház, a budapesti Nemzeti Színház, a kolozsvári Nemzeti Színház, az Országos Színészegyesület és a vidéki színészet ügyeinek, úgyszintén a vidéki színigazgatók előadási engedély és segélyezési ügyeinek intézése a mai napon a vezetésem alatt álló belügyminisztérium ügyköréből a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ügykörébe helyeztetett át. Az említett ügyekre vonatkozó mindennemű felterjesztések és beadványok tehát, nemkülönben az ez ügyekben még általam bekívánt jelentések is, ezentúl a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz intézendők. Budapesten, 1907. évi július hó 6-án. Andrassy s. k.”¹²

A lényegében azonos szövegű kultuszminiszteri rendeletet pedig a tárca hivatalos lapjának 1907. augusztus 1-jei száma közölte: „A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1907. évi 2326. eln. sz. a. kelt s a törvényhatóságokhoz, valamint az érdekelt intézetekhez intézett körrendeletének másodlata: a színművészeti ügyeknek a belügyminisztérium ügyköréből a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ügykörébe való áthelyezése iránt. Tudomás végett értesítem Címet, hogy az Országgyűlési képviselőház, 1906. évi november hó 26-án hozott határozata következtében a színművészeti ügyeknek és pedig a m. kir. Operaház, a budapesti Nemzeti Színház, a kolozsvári Nemzeti Színház és az Országos Színészegyesület ügyeinek, úgyszintén a vidéki színigazgatók részére adandó engedélyek és segélyek ügyeinek intézése a belügyminisztérium ügyköréből a mai napon a vezetésem alatt álló minisztérium ügykörébe helyeztetett át. A mai naptól kezdve tehát a szóban forgó ügykört illető mindennemű felterjesztés és beadvány, azok is, amelyekre nézve a belügyminiszter úr kívánt jelentést, hozzám intézendő. Budapest, 1907. július 6-án.”¹³

A szabályozás egyértelműnek tűnt, s úgyeltek arra, hogy az érintettek a rendeletet mind az átadó, mind az átvevő miniszter részéről megkapják. A belügyminiszterét a *Magyarországi Rendeletek Tára* az évi kötetében is közzétették.¹⁴ Nyáry László azon állításával kapcsolatban, miszerint a

VKM-ben önálló Színészeti Osztály létesült volna, megjegyezzük, hogy a századforduló előtt és után a minisztériumi ügyosztályok száma tíz körül mozgott. Az utolsó békeévben, 1913-ban az Elnöki Főosztály mellett 11 tematikus ügyosztály működött, köztük a III. számú foglalkozott a közgyűjteményi, művészeti és tudományos ügyekkel. A színházak nyilván ide tartoztak, talán valamilyen kisebb részleget alkotva.¹⁵

Ami a rendeletben hivatkozott országgyűlési határozatot illeti, a képviselőházi napló pontos útmutatást ad. A Képviselőház 1906. november 26-ai ülésén a Belügyminisztérium 1907. évi költségvetését tárgyalták. Amikor Hammersberg László jegyző a felolvasásban a „Színművészeti kiadások és bevételek” rovatban az Operaház állami javadalmazásához ért, Somogyi Aladár képviselő szólásra jelentkezett. A fiatal, harmincas éveinek közepén járó fővárosi ügyvéd a legutóbbi, 1905-ös választásokon függetlenségi programmal jutott a parlamentbe, a törökszentmiklósi választókerületből. Közbeszólásokkal kísért beszédében hosszasan taglalta az Operaház szerinte pazarló működését és igazgatójának szakmai alkalmatlanságát, majd hirtelen így folytatta: „De különben, t. ház, helytelennek tartom, hogy a színházak, a művészet, az Operaház a belügyi tárca keretébe tartoznak. Szerény nézetem szerint nem ide valók, hanem a kultusztárca keretébe. Ezért határozati javaslatot nyújtok be, (Halljuk! Halljuk!) amely szerint (olvassa): »Utasítja a képviselőház a kormányt, miszerint a színészet és a magyar kir. Operaház ügyeit 1907. január 1-én a vallás- és közoktatásügyi kormány fenhatósága alá és intézkedési jogkörébe helyezze át.« (Élénk helyeslés.) Azt hiszem, e határozati javaslat elfogadásának mi sem áll útjában.”

Az ülésen Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter nem volt jelen, de ifj. Andrássy Gyula belügyminiszter azonnal reagált a felvetésre: „T. ház! Egész röviden csak annyit vagyok bátor kijelenteni, hogy a t. képviselő úr határozati javaslatát nagy örömmel elfogadom. (Élénk derűltség és éljenzés.)”

Az ülésen elnöklő Náray Lajos képviselőházi alelnök visszavette a szót: „Kérdem a t. házat, megszavazza-e a tételt? (Igen!) Kijelentem, hogy a ház a tételt elfogadja. Ehhez a tételhez Somogyi képviselő úr egy határozati javaslatot adott be. Konstatálni kívánom, hogy a pénzügyi bizottság jelentésének 5. oldalán erről a kérdéstről van szó és hogy – azt hiszem elkerülte Somogyi képviselő úr figyelmét – a pénzügyi bizottság ugyanazt célozza, amit Somogyi képviselő úr indítványoz határozati javaslatában.”¹⁶

Náray közbeszólása indokolt volt. A szintén általa elnökölt november 15-ei ülésnapon ugyanis a pénzügyi bizottság benyújtotta a belügyminisztérium 1907. évi állami költségvetéséről szóló jelentését. Ebben a „Színművészeti kiadások és bevételek” rovathoz a következő megjegyzést fűzték:

„A színművészeti ügyek kezelését illetőleg a pénzügyi bizottság azon véleményének ad kifejezést, miszerint ezen ügyek kezelése már azok természeténél fogva is a vallás- és közoktatási tárca keretébe és ügykörébe lenne áthelyezendő. Ebből kifolyólag a bizottság felhívja a kormányt ezen kérdésnek megfontolására s ily irányban leendő megoldására.”¹⁷

Az elnöki figyelmeztetésre Somogyi viszonzálással élt: „T. ház ! Bocsánatot kérek, ez nem került el figyelmemet. Mivel azonban tudom, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szabadkozott ez ellen, szükségesnek tartottam e Határozati javaslat benyújtását.”

Az elnök ezután lezárta a témát: „Méltóztatnak a határozati javaslatot elfogadni? (Igen!) Azt hiszem, kijelenthetem, hogy a képviselőház Somogyi képviselő úr határozati javaslatát elfogadja.”¹⁸

A képviselőházi döntés tehát megszületett, de a kultuszminiszter távollétében és tudomása nélkül. Nem véletlen, hogy két nappal később a *Pesti Hírlap*ban a témával kapcsolatban a következő szerkesztőségi cikk jelent meg: „...A képviselőház hétfői határozata, mellyel elfogadta Somogyi Aladár határozati javaslatát (a színházi ügyeknek a kultuszminisztériumba utalását illetőleg), valósággal meglepte Apponyi Albertet, aki, legalább ez idő szerint, nem szívesen foglalkozna a Nemzeti Színház és Operaház ügyeivel. A kultuszminiszter ennél fogva már legközelebb indítványozni fogja a Házban, hogy a hétfői határozat végrehajtása – vagyis a színházi ügyeknek áttétele a belügyminisztériumból a kultuszminisztériumba – halasztassék el 1907. január 1-től későbbi időpontra. Nem is lehet most, a színházi év közepén, ilyen pénzkezelési és egyéb adminisztratív teendőket egyik minisztériumból a másikba utalni, az ügyvitel és a színházak művészi érdekeinek komolyabb sérelme nélkül, ezért a Ház határozatának végrehajtása legalább is a mostani színházi év végéig, vagyis 1907. június hó 30-ikáig odázandó el.”¹⁹

Apponyinak mégsem lehetett olyan sürgős a parlamenti felszólalás, mert az ügyben fél évig semmi sem történt. Az 1907. január 23-ai ülésnapon azonban Somogyi Aladár interpellációval élt „a színházaknak a vallás- és közoktatásügyi tárca keretébe való átvétele ügyében”: „Végrehajtatott-e a képviselőháznak 1906. évi november hó 26-án hozott azon határozata, amely szerint a színészek és a m. kir. Operaház ügyei 1907. január 1-én a vallás- és közoktatásügyi kormány fenhatósága alá és intézkedési jogkörébe áthelyeztetni rendeltettek? Ha nem hajtatott végre, mi oka a késedelemnek? Mikor szándékozik a t. miniszter úr a háznak fenti határozatát fogatosítani?”²⁰

Az interpellációra a jelen levő Apponyi válaszolt. Megköszönte képviselőtársának a téma felvezetését, mert így módjában áll megvilágítani a rész-

leteket. Biztosította a jelenlevőket, hogy a belügyminiszterrel együtt „a képviselőház határozatát a színészet ügyeinek áthelyezésére nézve kötelezőnek tartjuk, valamint hozzátehetem azt, hogy meggyőződésünkkel is megegyezik a dolog”. Majd így folytatta: „azonban e határozat betű szerinti végrehajtása technikai lehetetlenségekbe ütközött. Méltóztassék csak meggondolni, hogy nemcsak két színháznak, a Nemzeti Színháznak és az Operaháznak, hanem a határozat tartalma szerint az egész magyar színészeti ügynek átvételéről volt szó.” Az idő- és szakemberhiányra hivatkozva végezetül közölte: „a tárgyalások a két minisztérium közt megindultak, folynak is és a ház határozatának szellemében, amihelyt csak lehet, a színészetet tényleg át fogom venni, de mindenesetre úgy, hogy a legközelebb beadandó, 1908. évi költségvetésben ez az ügy már az én tárcámba lesz bekebelezve.”²¹

Somogyi nyilvánvalóan nem a konfrontációt kereste. Ügyvédi mentalitásával egyszerűen végig akarta vinni az ügyet. Ezt látszik igazolni, hogy az elnöki kérdést meg sem várva, szinte közbekiáltva elfogadta Apponyi válaszát, s azt a képviselőház szintén tudomásul vette. Az ügy ezzel lekerült a parlament napirendjéről.

Napjaink törvényhozási és jogalkotási gyakorlatának ismeretében nehezen hihető, hogy egy alkalom szülte képviselői indítvány azonnali miniszteri megerősítést kapva jogszabállyá avanzsáljon, még ha a javaslatnak volt is előzménye a pénzügyi bizottság jelentésében. S ma már az sem lehetséges, hogy a szóbeli képviselői előterjesztés azon nyomban nyílt szavazással, formakényszer nélkül, önmagában a jegyzőkönyvi megörökítéssel váljon parlamenti határozattá. Az indítvány elfogadása, illetve az eljárás rugalmassága arra utal, hogy az 1906. április 8-án hivatalba lépett koalíciós kormány valamit változtatni kívánt a politikai kultúráján. A történelmi körülmények ismertetése messzire vezetne. E helyütt csupán annyit rögzítünk, hogy a színházi szektor feletti állami felügyelet megváltoztatását a dualizmus kori Magyarországon 1875-től 1905-ig kormányzó Szabadelvű Párt bukása után létrejött, a korábbi ellenzéklet megtestesítő koalíciós kormány hajtotta végre. Az 1905-ös választások eredménye elhúzódó közpolitikai és kormányválságot okozott, az uralkodó ugyanis nem volt hajlandó elfogadni egy ifj. Andrássy Gyula – Kossuth Ferenc-dominanciájú minisztertanácsot, ezért hivatalnokokból álló kabinetet nevezett ki, a Fejérváry Géza vezette ún. „darabont”-kormányt. Végül komoly kompromisszumok (kormányprogram-módosítás, az eredetileg javasolt kormánytiszségek elvetése, korábbi kormánypártok bevonása) eredményeként hagyta jóvá Wekerle Sándor koalíciós kormányát.²²

Andrássy nem lehetett kormányfő, vezető szerepe azonban megmaradt, s ezt a belügyi tárca élén, mint látjuk, kellő rugalmassággal gyakorolta. Bár

eredetileg nem tervezett változást a színházügy felügyeletében – hiszen ellenkező esetben nem így nyújtotta volna be a költségvetést –, elképzelése találkozott a választásokon még ellenzéki színekben induló, ekkorra már kormánypárti képviselőtársának javaslatával. Apponyi – alkalmasint felismerve az idők szavát – néhány hónap alatt megbékélt a számára kétségtelenül darázsfészeknek számító színházi szektor bekebelezésével. Andrassy pedig felszabadultan közölhette a képviselőház 1907. július 6-ai ülésén, hogy „a színházak már nincsenek az én hatáskörömben”.²³

Összességében megállapíthatjuk, hogy a hazai színházi jog szempontjából talán legjelentősebb közigazgatási átszervezés 1906–07-ben meglepően gyorsan, zavartalanul és hatékonyan megtörtént. Aligha tévedünk azonban, ha úgy ítéljük meg, hogy ezt a kérdést a kormány az akkor előtte álló bel- és külpolitikai kihívások között a kevésbé lényeges ügyek közé sorolta. Vélhetően ezért nem fordított rá eddig kellő figyelmet a jog- és a színház-tudomány.²⁴

A színházakhoz hasonlóan kezelt nyilvános tánciskolákat az 1907-es változás nem érintette, ez a terület a század közepéig rendészeti kérdés maradt. A táncoktatóképzés és a tánciskolák felügyeletét a 116/1951. (VI. 5.) M. T. számú rendelet helyezte át a népművelési miniszter hatáskörébe, majd az 1.011–3–38/1951. (X. 25.) Np. M. számú rendelet hatályon kívül helyezte a vonatkozó belügyminiszteri rendeleteket.²⁵ Ezzel teljesen megszűnt a belügyminiszter államigazgatási hatásköre az előadóművészetek felett.

Végezetül tegyük föl a kérdést: szolgál-e tanulsággal a színházigazgatás kormányzati kezelésének 20. század eleji megoldása most, a 21. század elején? A válaszunak határozott igen. Az ismertetett döntés bizonyítja, hogy lehetséges a kormányzati-parlamenti együttgondolkodás még olyan igazgatási kérdésben is, mint a kormányzati ügyelosztás; hogy létezhet sallangmentes és szakszerű érdemi döntéshozatal anélkül, hogy a felek formális hatásköri vitába bonyolódnának, vagy elvesznének a részletekben; s hogy a parlamenti határozat utólagos képviselői nyomon követése és végrehajtásának számon kérése a kormány számára természetes.

BALETTEK ÉS BANKÓK

*A „Diótörő” és a „Párizs lángjai” operaházi
premierkölségei 1950-ben*²⁶

I. BEVEZETŐ

Csajkovszkij *Diótörő* című balettjét először Szentpéterváron Lev Ivanov állította színpadra, 1892-ben. A budapesti Operaházban a darabot – mint gyermekbalettet – 1927. december 21-én, Brada Ede koreográfiájával mutatták be, és 1945-ig tartották műsoron, évi egy – karácsonyi – előadással.²⁷ Vaszilij Vajnonen Leningrádban 1934-ben ismét megkoreografálta a művet, ez azonban Budapestre – érthető világpolitikai okokból – nem jutott el.

A hazai közönség a második világháború után a szovjet művészettel először a népművészet vonatkozásában találkozott. 1945 augusztusában az Ukrán Állami Ének- és Táncegyüttes, 1946 januárjában a Mojszejev-féle Szovjet Állami Néptánc Együttes, 1947 januárjában az Alekszandrov Ének- és Táncegyüttes lépett fel Budapesten.²⁸

A szovjet balettművészek elképesztően magas színvonalú tudásával a nézők az 1949. augusztus 14–28. között Budapesten megrendezett Világifjúsági Találkozón szembesültek. Szólisták műsoraiba, duettekbe a korábbi években – 1947 augusztusában és 1949 februárjában – volt ugyan példa, de most a Moszkvai Nagy Színház (Bolsoj) együttese lépett fel az Operaházban és a Városi (ma: Erkel) Színházban. Háromrészes estjükön három balett – Csajkovszkij: *A hatyúk tava*; Aszafjev: *A bahcsiszeráji szökőkút* és *Párizs lángjai* – egy-egy felvonását mutatták be.²⁹ A VIT művészeti versenyen az operaházi művészek közelről érzékelhették a jelentős stílusbeli és technikai különbségeket.³⁰

A sajtóban sorra láttak napvilágot a szovjet tapasztalatok átvételére buzdító cikkek. Ortutay Zsuzsa a szovjet táncművészetről és a szovjet balett kialakulásáról, Duka Margit a szovjet úttörő táncszakkörök munkájáról érkezett. Merényi Zsuzsa beszámolt leningrádi ösztöndíjas tapasztalatairól, a szovjet balettmódszertanról, a pártirányításról és a kollektív szellemről, a néptáncoktatás fontosságáról és a Népi Művészetek Háza működéséről.³¹

Ilyen előzmények után és körülmények között érkezett Budapestre 1949 novemberében Vaszilij Vajnonen szovjet balettmester és felesége, egyben asszisztense, Klavgyija Armasevszkaja, azzal a céllal, hogy az Operaházban

betanítsák a *Diótörő*, majd a *Párizs lángjai* című baletteket.³² Már Magda akkori operaházi tag, az Állami Balett Intézet alapító tanára szerint „ami a háború után eltelt öt évben a legmeghatározóbb eseménynek számított, az Vajnonenék érkezése volt”.³³ A *Diótörő*t a színház – a szovjet szocialista realista színjátszás magyarországi premierjeként – a Magyar–Szovjet Barátsági Hónap alkalmából tűzte műsorra.

Az első alkalommal megrendezett programsorozat budapesti megnyitó ünnepségét 1950. február 16-án tartották. „Ez a hónap, amely nagy jelentőségű esemény országunk életében, arra hivatott, hogy még inkább elmélyítse a magyar és szovjet nép barátságát és kiváló szovjet tudósok, írók, művészek, művészeti együttesek, sztahanovisták és szakemberek segítségével még inkább megismertessük dolgozó népünkkel példaképünk, a felszabadító Szovjetunió kultúráját és életét” – mondta beszédében Dobi István miniszterelnök.³⁴ Szavai pontosan kifejezték akkori külpolitikánk alapelveit, s bár mai szemmel talán komikusnak tűnik a művészeti együttesek és a sztahanovisták párhuzamos említése, a politika valóban „szentségnek” tekintette a Szovjetunióhoz fűződő viszonyt. Ugyancsak szemléletes, ahogyan a rendezvényt szovjet részről megnyitó Ivan Bargyin, kétszeres Sztálin-díjas kohász, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának alelnöke fogalmazott: „van (...) a szocialista építésnek egy ága, amelynek terén Magyarország még csak az első lépéseknél tart. A kultúra, a tudomány és a művészet átépítésére gondolok.”³⁵ Ma már tudjuk, hogy ennek az elvárásnak a teljesítését súlyos igazságtalanságok és méltánytalanságok kísérték.

A *Diótörő* bemutatójára mindössze három nappal a megnyitó után, 1950. február 19-én került sor. A *Párizs lángjai* színpadra állítása az évad végéig tartott, az első előadást 1950. június 11-én tartották. Révai József miniszter személye révén a kommunista párt befolyását közvetlenül biztosító Népművelési Minisztérium kiemelt eseményként kezelte a két szovjet balett ügyét. Tóth Aladár operaházi igazgató folyamatosan tájékoztatta a tárcát a betanítások állásáról és az egyre növekvő költségekről.

Révai nem volt szűkmarkú. Vajnonen havi tiszteletdíját 7000 Ft-ban, Armasevszkajaét 3200 Ft-ban állapították meg, emellett fizették például a szállodai, tolmács, közlekedési és ellátási költségeiket, továbbá a balettekért egyenként 50 000 Ft jogdíjat. Az Operaház tánckarában a legmagasabb fizetés ekkor 2500 Ft/hó volt, ennyit keresett Harangozó Gyula koreográfus-balettmester, valamint Csinády Dóra, Fülöp Viktor, Kovács Nóra, Lakatos Gabriella, Pásztor Vera és Rab István magántáncosok.³⁶ A színháznak egész évre 380 000 Ft-ja volt új operák és balettek kiállítására, ehhez képest csak a *Diótörő* és a *Párizs lángjai* színre vitele összesen 1 150 000 Ft-ba került, amint azt később részletesen bemutatjuk.

A balett betanításának intenzitása addig ismeretlen terhelés elé állította az operai együttest, amely létszámában kevésnek bizonyult, várható teljesítményében pedig aggályosnak tűnt az új feladathoz. A februári bemutatóig alig három hónap állt rendelkezésre. A létszámhiány miatt a *Párizs lángjai*hoz Vajnonen külsőket szerződtetett, 44 táncost és 16 statisztát. Próbátáncot hirdetett, s még a MÁVAG balettiskolájából is felvett jelentkezőket. A házaspár egyébként teljes összhangban dolgozott. A „*Vojszi*”-nak hívott Vajnonenre Kun Zsuzsa „vehemens, türelmetlen típus”-ként emlékszik. Armasevskaját „*Nyúzsna*”-nak nevezték, állandó szavajárása, a „*núzsna*” (kell, muszáj) nyomán. Mindkettőjüknél számtalan „gyilkos módja volt (...) a technika fejlesztésének”.³⁷ A közreműködő művészek mindazonáltal életre szóló élményként őrizték a próbákön szerzett tapasztalatokat. „Egyszerűen el voltam ájulva attól, hogy hogyan tanítják be a szerepet. Valami olyan gyönyörűség volt ez a munka és annyira más, mint minden annak előtte” – emlékezett Mák Magda.³⁸ Összességében az orosz vendégek eredményesnek bizonyultak, és megalapozták a társulat további sikereit. Lőrinc György, későbbi balettigazgató „csontmosás”-ként említette Vajnonének metodikáját, utalva a balettmesternek a premier utáni javító próbákra alkotott kifejezésére.³⁹

A sikeres bemutatókat követően nem maradtak el az elismerések: Tóth Aladár 24 000 Ft jutalomkeretet kért és kapott a *Párizs lángjai* szereplői részére, Vajnonen javaslatára, aki „teljesen átformálta őket”.⁴⁰ 1951 márciusában Fülöp Zoltánt a *Párizs lángjai* díszleteiért, Oláh Gusztávot pedig más művek mellett a *Diótörő* díszleteiért Kossuth-díjjal tüntették ki. A balettek jelmezeit tervező Márk Tivadar a következő évben, a karmester Kenessey Jenő 1953-ban lett Kossuth-díjas.⁴¹ A kiváló taktikai érzékű Révai tisztában volt azzal is, hogy Vajnonének hazamennie, az operai balettrepertoárt meghatározó, de az 1949/50-es évadban koreográfusként háttérbe szorított Harangozó Gyula viszont itt marad. A párt bizalmát továbbra is kifejezendő, 1951. augusztus 18-án Harangozó Kiváló Művész kitüntető címet kapott, elsőként – és 1971-ig egyedülként – a balettművészek közül (s a fizetése ezzel 3600 Ft-ra emelkedett); hamarabb, mint az Operából Nádasdy Kálmán, Oláh Gusztáv vagy Ferencsik János.

Harangozó – aki egyébként fejlődési visszalépésnek tekintette a szovjet dramobaletteket⁴² – nem sokkal az 1956-os forradalom kitörése előtt elismerte, hogy Vajnonen – és később más szovjet balettmesterek és koreográfusok – megjelenése nagymértékben hozzájárult a klasszikus iskola fejlesztéséhez, ugyanakkor elhibázottnak tartotta a *Diótörő* szocialista-realista példaként történő erőltetését. „Nagyon kényelmetlen volt számomra, hogy ebben a kérdésben művészi hitemmel és meggyőződésemmel kénytelen voltam Vajnonennel szembe helyezkedni. Az egészséges vitákat azonban lehe-

tetlenné tette az a mérhetetlen személyi kultusz, ami Vajnonen körül kialakult. (Dicséretére legyen mondva, nem ő tehetett róla.) (...) Nem vitte előre a magyar balett fejlődését ezeknek a baletteknek kritikátlan értékelése sem. Az sem segítette az elmúlt tíz évben a fejlődést, hogy *A csodálatos mandarin*⁴³ és egyéb művek lekerültek a műsorunkról (amihez Vajnonen is nagymértékben hozzájárult).⁴⁴ Harangozó szóhasználatában nem nehéz észrevenni az SZKP 1956 februárjában lezajlott XX. kongresszusának hatását.

A balettmester házaspár tapasztalatait, itt-tartózkodásuk idején, más téren is igénybe vették. Vajnonen 1950 januárjában az Operaházban továbbképző tanfolyamot tartott a művészek számára a szovjet balettstílusról, és egyéb ügyekben is megosztotta a sajtóval a magyar táncmozgalomról szerzett tapasztalatait.⁴⁵ Felesége az 1950 januárjában megnyílt Táncművészeti Iskola, illetve az ebből 1950 nyarán alakult Állami Balett Intézet tanári karának kiképzésében vett részt.⁴⁶ Az Armasevszkaja által vezetett Vaganova-metodika⁴⁷ tanfolyamot 1951-ben nyolc balettmester végezte el.⁴⁸

A fenti folyamatok illusztrálására három dokumentumot teszünk közzé, amelyek bemutatják a Révai József számára létfontosságú balettpremierek költségvetési tételeit és jóváhagyásuk menetét. A két balett bemutatója egyértelműen jelzi, hogy a párt elkötelezte magát a balettművészet fejlesztése mellett. A helyzet paradoxonja, hogy a kultúrpolitika doktriner és voluntarista döntései ezzel – végső fokon – elősegítették a tömegeket vonzó és megmozgató művészeti ág elterjedését.

II. DOKUMENTUMOK

1. sz. dokumentum⁴⁹

[19]50. január 7.
14. szám / 1950.

Révai József úrnak (*sic!*)
népművelési miniszter,
Budapest

Miniszter Úr!

A Magyar Szovjet Barátság hónapja alkalmából a Magyar Állami Operaház is méltóképpen ki akarja venni részét és ezért műsorra tűzte Csajkovszky (*sic!*) „A diótörő” című balletjét, (*sic!*) Vajnonen vendég-balettmester beállításában és az ő elgondolása szerint, a díszleteket Oláh Gusztáv,⁵⁰ a jelmezeket pedig Márk Tivadar⁵¹ tervezi.

Ez az első ballet, amely a realista színjátszás alapján kerül bemutatásra. A díszletek és jelmezek kiállítási költségei a mellékelt költségvetés alapján 268.000.- ft tesznek ki, melyhez járul még a zeneanyag kiírása kb. 10.000,- forintos költséggel.

Tekintettel arra, hogy az Operaház egész évi hitele⁵² a kiállításokra 380.000 ft tesz ki, melyből a Carmen, Eladott menyasszony, János vitéz és a Szorocsinczi vásár⁵³ kiállításaira már 250.000 ft-ot tett ki, ezen felül még bemutatásra kerül „Páris lángjai” „Orfeus az alvilágban”,⁵⁴ továbbá két-három opera felújítása is tervbe van véve,⁵⁵ végül a központi műhelyek munkájának biztosítása végett faanyagot, díszletvásznat és textilanyagot kellett raktárra vásárolni; A diótörő kiállítását a rendes hitelből nem tudjuk teljes egészében fedezni, kérem Miniszter Urat, hogy e célra 200.000 forint rendkívüli hitelt sürgősen kiutalványozni szíveskedjék.

Megjegyezni kívánom, hogy az 1948 decemberében a kiutalt 270.000 ft, 1949. július 31-vel 140.000 ft. 1949 decemberében pedig 160.000 ft-ot fizettünk vissza. (*sic!*)

Gné
főtitkár⁵⁶

2. sz. dokumentum⁵⁷

Állami Operaház
195. szám / 1950.

Miniszter Úr!

Voinonen Vaszilij (*sic!*) szovjet balletmester vendégszereplése során a Diótörő és Páris lángjai című balletek bemutatásával kapcsolatosan az alábbi rendkívüli kiadások merültek fel, amelyek nem férnek bele a színház költségvetésébe. Ezek a kiadások 4 részre tagozódnak: 1.) Voinonen balletmester költségei, 2.) A Diótörő, 3.) A Páris lángjai kiállítási költségei, 4.) A balett és statisztéria részére feltétlenül szükséges felszerelési cikkek.

1.) Voinonen balletmester vendégszereplésével kapcsolatos költségek.

a) Tiszteletdíj 1949. dec. 1-től 6 hónapra, havi 7.000-Ft,
a novemberi csonka hónapra 5.000 Ft, összesen tehát	47.000 Ft
b) Armasevskája Klavdia (<i>sic!</i>), Voinonen asszisztensnője
tiszteletdíja a fenti időpontra, havi 3.200 Ft, a csonka
hónapra 2.286 Ft, összesen	21.486 „

c) Vendégdíjadó a tiszteletdíjak 50%-a után 6%	2.200 „
d) Szállás ⁵⁸ és ellátás költségei, naponként 300 Ft (szoba napi 150 Ft, 2 személy teljes ellátása, telefon stb. napi 150 Ft) 200 napra	60.000 „
e) Autóköltés havonként 1.000 Ft	6.826 „
f) Tolmácsok díja. Állandóan 2 tolmács teljesít szolgálatot, akik közül az egyik heti 420, a másik 280 Ft fizetésben és ezen felül túlóradíjban részesül, a fenti időre	27.000 „
g) A beállított darabok koreográfiájáért, az Eladott menyasszony és a Szorocsinci vásár balletszámainak tervezéséért 20.000 Ft, a Diótörő és a Páris lángjai után egyenként 50.000, összesen 100.000 Ft, egy magyar balett koreográfiájáért 15.000 Ft ⁵⁹ (a koreográfus a darab tervezéséért és beállításáért az eddigi gyakorlat szerint egész estét betöltő darabnál a bruttó bevétel után 2% szerzői díjban részesül, ami telt ház esetén előadásenként 5-600 Ft) –	135.000 „
<u>Összesen kereken:</u>	<u>300.000 Ft</u>

2) A Diótörő kiállítási költségei.

a) Női jelmezek. A darabhoz készült 97 drb. női ruha, 42 drb. fehér tütü, 12 drb. rózsaszín tütü, 12 drb. kalap, 23 drb. fejdísz, 59 drb. nadrág, 5 drb. régi kabát és 10 drb. régi ruha átalakítása anyagpótlással, 4 drb. új szörmegallér és 53 m. szörmecsík, 134 pár különböző cipő, 1 pár csizma. Ezeknek a kiállítási költsége
Összesen: 54.982 Ft

b) Férfi jelmezek. 3 drb. télikabát, 29 drb. nadrág, 7 drb. selyem és szövetrokk, 7 drb. félkörköpeny, 7 drb. tunika, 6 drb. átalvető, 23 drb. selyemkabát, 20 drb. katonakabát, nadrág és kamasni, 6 drb. lovaskatona ujjas mellény és páncél, 1 drb. királyegér és 22 drb. egérruha, 9 drb. löfelszerelés, 19 drb. trikónadrág, 2 drb. trikóing, 3 pár trikókesztyű, 50 drb. selyemmasni, 25 drb. selyemparóka, 6 drb. bandó, 19 drb. combnadrág, 13 drb. csarp, 9 drb. spencer, 29 drb. ing, 19 drb. ingelő, 1 drb. mellény, 51 drb. föveg, 28 m. szörmecsík, 4 drb. szörmegallér, 3 pár mandzsetta, ezen kívül 35 régi ruha átalakítása anyagpótlással.
Összesen: 44.100 Ft

c) Festő és kasírozó műhely. 5525 m² felületre festék és enyv 16.000 Ft
d) 2.000 m² új díszletvászon 44.300 „

e) 773 m ² borsótüll	21.800 „
f) 290 m ² siffon	3.940 „
g) 100 „ „	1.250 „
h) 525 „ lombgáz	3.680 „
i) 100 m ² molino	1.300 „
j) 3 kg. lencérna	372 „
k) 32 m ² organdin	256 „
l) alkalmi kisegítők díjazása	4.900 „
m) túlóradíjak	14.300 „
n) apróbb kiadások	2.500 „
o) kellékek anyag és munkadíja	2.800 „
<u>Összesen kereken: 118.800 Ft</u>	

3) Asztalos műhely.

a) 11.698 m ³ faanyag	11.230 Ft
b) 247 m ² bükklemez	2.100 „
c) 63 kg. enyv	770 „
d) 140 kg. szög	740 „
e) 400 drb. pánt és facsavar	600 „
f) 30 kg. kartolt szőr	500 „
g) 3 kg vatta	50 „
h) vegyes vasanyag	4.000 „
i) kisegítők munkabére	24.100 „
<u>Összesen kereken: 44.100 Ft</u>	

4) Világítási műhely kiadásai.

a) 208 m. gumikábel	740 Ft
b) 4 drb. üveg kandelláber	1.800 „
c) 2 drb. falikar	440 „
d) egyéb villamosanyagok	660 „
<u>Összesen kereken: 3.700 Ft</u>	

5) Könyvtári kiadások.

a) Partitúra, zongora-kivonat, zenekari anyagok másolási díja	
<u>Összesen: 18.000 Ft</u>	

6) Túlóradíjak.

- a) A darab előadásának előrehozatalával kapcsolatban olyan rendkívül hosszú ideig tartó próbákat kellett tartani, amelyek túlóra költsége a rendes keretbe nem fér bele. 18.000 Ft.

Együtt: 300.000 Ft

3) Páris lángjai.⁶⁰

- a) Kiállítási költségek. Voinonen balettmesterrel történt megbeszélés alapján kiállítása a Diótörőhöz hasonló lesz. Előre látható kiadás: 300.000 Ft

- b) Egyéb kiadások. A Páris lángjai olyan nagy létszámú balettkart és statisztériát igényel, hogy a balettmester ragaszkodik a létszám felemeléséhez. Ebből eredő kiadások a következők:

a balettkar 44 taggal való kiegészítése 4 hónapra	160.000 Ft
statisztéria 16 taggal való kiegészítése 4 hónapra	2.000 Ft
balettkar részére cipők	40.000 Ft
statisztéria felszerelése	18.000 Ft
<u>Összesen:</u>	<u>550.000 Ft</u>

Összesítés.

Voinonen vendégszereplésével kapcsolatos kiadások	300.000 Ft
Diótörő kiállítási költségei	300.000 Ft
Páris lángjai „ „ és ezzel kapcsolatos egyéb kiadások	550.000 Ft
<u>Összesen:</u>	<u>1.150.000 Ft</u>

Az Operaháznál szokatlan ilyen nagyarányú kiállítás, kulturális és politikai szempontból azonban feltétlenül szükség volt erre, azon felül olyan nagy erkölcsi és anyagi sikert értünk el a Diótörővel – amit még csak fokozhat a Páris lángjai bemutatója –, hogy ezt indokolttá teszi.

Voinonen balettmester összes költségeit a nyár folyamán történt költségvetési tárgyalások során Miniszter Úr vállalta, s így nem állítatott be az Operaház költségvetésébe, a kiállítási rovatok pedig olyan csekély összeggel voltak előirányozhatók, hogy abból a két bemutatóra csupán 100.000 Ft volt beállítva.

Az előadottak alapján tisztelettel kérjük Miniszter Urat, hogy a kimutatott 1.150.000 Ft, illetőleg 100.000 Ft levonása után fennmaradó 1.050.000 Ft-ot póthitelként engedélyezni szíveskedjék.

Budapest, 1950. március 2.

főtitkár

igazgató⁶¹

1 drb. melléklet.

Magyar Állami Operaház.

Vajnonnen (*sic!*) balettmester vendégszereplésével kapcsolatos költségek.

<i>Időpont</i>	<i>Vajnonnen</i>	<i>Felesége</i>	<i>Prémium*</i>	<i>Szálloda költség</i>	<i>Autó-költség</i>	<i>Tolmácsok díjai</i>
	<i>tiszteletdíja</i>					
<i>Kifizetett tételek:</i>						
1949. XI.	5.000.-	2.286.-		6.619,41	328.-	1.520.-
XII.	7.000.-	3.200.-		8.892,18	954.-	4.148,15
1950. I.	7.000.-	3.200.-	20.000.-	7.902,87	1.309.-	3.977,82
II. 16.-ig	7.000.-	3.200.-		5.423,06	735.-	4.015,67
Összesen:	26.000.-	11.886.-	20.000.-	28.837,52	3.326.-	13.661,64
Várható kiadások:						
1950. II. 17–28.				3.300.-	500.-	1.000.-
III.	7.000.-	3.200.-	50.000	9.000.-	1.000.-	4.000.-
IV.	7.000.-	3.200.-	50.000	9.000.-	1.000.-	4.000.-
V.	7.000.-	3.200.-	15.000	9.000.-	1.000.-	4.000.-
Összesen:	21.000.-	9.600.-	115.000	30.300.-	3.500.-	13.000.-

* A jogdíjról van szó.

Összesítés.

Megnevezés	<i>Kifizetett tételek</i>	<i>Várható kiadások</i>	<i>Összesen</i>
Vajnonnen tiszteletdíja	26.000.-	21.000.-	47.000.-
Felesége	11.886.-	9.600.-	21.4 ⁶² 86.-
Vendégdíj adó		2.200.-	2.200.-
Prémium	20.000.-	115.000.-	135.000.-
Szálloda költség	28.837,52	30.300.-	59.137,52
Autóköltség	3.326.-	3.500.-	6.826.-
Tolmácsok napi és túlóra díja	13.661,64	13.000.-	26.661,64
Mindösszesen	103.711,16	194.600.-	298.311,16

Kereken 300.000 Ft

Budapest, 1950. február 28-án.

Juhász Andor
gazdasági igazgató.

főtitkár.

igazgató.⁶³

3. sz. dokumentum⁶⁴

321/1950.

A „Páris lángjai” c. ballet új kiállításának összesített költségelőirányzata.

Női szabóműhely	42.400 Ft
Férfi „ „	31.165 Ft
Fodrász „:	4.200 Ft
Asztalos „ (90% régi anyag felh.)	15.695 Ft
Festett csillárszerelés (9 drb.) foglalat, huzalok, munkadíj (égők nélkül)	5.000 Ft
Festőműterem 70%-os régi dv. felhaszn.	<u>130.578 Ft</u>
	Összesen:

229.039 Ft

Budapest, 1950. április 18.

Márk Tivadar
jelmeztervező.Fülöp Zoltán⁶⁵
díslettervező.L. Garay Imréné⁶⁶

Amennyiben csak részlet zeneanyagot kap meg a színház, a partitúra és szövegek leírására 20.000 Ft szükséges.

EGY HUNGARIKUM SZÜLETÉSE

*Az Állami Népi Együttes indulása és első évei, 1950–1953*⁶⁷

I. BEVEZETŐ

A színházak államosítása Magyarországon nem egyetlen aktusként, hanem 1945-től 1949-ig tartó folyamatként zajlott le. Ennek eseménytörténetét részletesen feldolgozták.⁶⁸ A művelődésügy közvetlen politikai irányítás alá vonása a Magyar Kommunista Párt, majd az egyesült Magyar Dolgozók Pártja (MDP) hatalmának megerősödésével, totálissá válásával párhuzamosan történt. Ebben kulcsfontosságú tényező volt a Népművelési Minisztérium létrehozása. A legfőbb pártideológus és kultúrpolitikus, Révai József vezetésével 1949. június 11-én felállított új tárca egyértelmű üzenete volt, hogy a pártvezetés elegendő erőt érez a nyílt eszmei-ideológiai harc felvételéhez a még létező polgári értékekkel szemben, s a továbbiakban államigazgatási úton is érvényesíteni kívánja a politikai direktívákat. Mindez a „kulturális forradalom” eszméjében öltött testet, amely Révai szerint azt jelentette, hogy ki kell fejleszteni a szocialista világnézetet, a tudományt és a művészetet a nép felé kell fordítani, és elő kell segíteni a falvak szocialista átalakulását. Eszközként fel kell használni az iskolát, az agitációt és a propagandát, a művészetet, az irodalmat és a tömegek kulturális mozgalmának minden formáját.⁶⁹

A színházak államosítása 1949-ben zárult, a kormány legfőbb gazdaságirányítási szerve, a Nép gazdasági Tanács két határozatával. Az első dokumentum szerint az „egységes művészetpolitika biztosítása érdekében” a testület „hozzájárult” a fővárosi magánszínházak államosításához; ennek nyomán az 1949/50-es évadot Budapesten kilenc állami intézmény kezdte meg.⁷⁰ A második lépést a vidéki színházak állami kezelésbe vétele jelentette, amellyel nyolc színházi egységet: hat kerületi alapon szervezett intézményt és két staggione-rendszerű társulatot hoztak létre.⁷¹

Az államosított színházi szektor fontos szegmensét képezte a színpadi néptáncművészet intézményrendszerének kiépítése. A magyar közönség addigra megismerkedett a Szovjetunió eredményeivel. 1945 és 1950 között egymást követték az Ukrán Állami Ének- és Táncegyüttes, a Mojszejev-féle Szovjet Állami Néptáncegyüttes, az Alekszandrov Ének- és Táncegyüttes,

a Grúz Állami Népi Együttes, a Gavrilov által vezetett Szovjet Hadsereg Ének- és Táncegyüttese, a Szovjet Légierő Ének- és Táncegyüttese, illetve az Állami Pjatnyickij Népi Együttes budapesti fellépései.⁷² A szovjet példát magasztalta az 1951 szeptemberében induló *Táncművészet* című lap főszerkesztői beköszöntője, egyúttal a hazai táncművészet 1945 óta elért sikereit, mint a nép kulturális felemelkedésének egyik zálogát, többek között a háromezer amatőr néptáncsoport létezésével támasztotta alá.⁷³

A néptánc kultúra rohamos terjedése és a hivatásos együttesek létrehozására irányuló kormányzati elhatározás tehát a sztálini mintát követte. A színpadi néptánc bemutatására és művelésére négy társulat alakult.⁷⁴ A Szabó Iván által vezetett Honvéd Művészegyüttes (illetve Néphadsereg Központi Művészegyüttese) 1948 októberében kezdte meg a munkát, és 1949. április 29-én lépett a közönség elé.⁷⁵ A Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) Központi Művészegyüttese, amelynek tánckarát Molnár István vezette, 1951 júniusában jött létre, bemutatkozó előadására 1952. április 4-én került sor. A társulat 1955-ben feloszlott, de 1956-ban Budapest Táncegyüttes néven előbb amatőr, majd 1958-tól hivatásos formációként újjáalakult. A Belügyminisztérium Ének- és Táncegyüttese 1953 őszén szerveződött, két jogelőd, a BM rendőregyüttese, valamint a határőrség (utóbb az Államvédelmi Hatóság) együttesének összevonásával, Vadasi Tibor tánckarvezetővel az élén. Első bemutatójukat 1954. április 3-án tartották. 1957-ben belőlük szerveződött meg a Duna Művészegyüttes.⁷⁶

Időben a fentiekkel párhuzamosan zajlott az Állami Népi Együttes (ÁNE) létrehozása. Az immár hetven éve névváltozás nélkül működő társulat történetéről az elmúlt évek során több népszerűsítő feldolgozás napvilágot látott,⁷⁷ de levéltári forrásokon alapuló mű még nem készült. Az alapítási háttér bemutatására az ÁNE első éveinek műsorpolitikai összefüggéseit ismertető tanulmány sem fordított kellő figyelmet.⁷⁸

*

Az MDP Politikai Bizottsága (PB) 1950. június 29-én, Rákosi Mátyás főtitkár vezetésével ülést tartott. A jelenlévők a helyszínen értesültek arról, hogy a Révai József által jegyzett 4. napirend címe: „Javaslat állami népi együttes és állami balletiskola létesítésére” (*sic!*). Az előző napon szignált szöveg Állami Népi Együttesre vonatkozó része így szólt: „Javaslat a Titkárságnak. Kórus- és táncmozgalmunk jelentősége, a tömegekre gyakorolt hatása egyre nagyobb mértékben növekszik. Mutatta ezt a legutóbb lezajlott ifjúsági kultúrverseny⁷⁹ is. A további fejlődés biztosítása érdekében szükséges egy állami népi együttes felállítása, ami alkalmas arra, hogy haladó ének- és táncagyományainkat megismertesse és utat mutasson ezeknek

helyes feldolgozására, továbbfejlesztésére. Az együttes folyó évi költségei a következők: Beruházás (hangszerek, jelmezek, gyakorló ruhák, és helyiségtatarozás, illetőleg berendezés) 430.000,- Ft. Személyi kiadások (énekar 60, zenekar 16, tánckar 30, művészi vezetés, technikai személyzet és adminisztráció 11 fő) 600.000,- Ft.”⁸⁰

Az indok és a terv egyszerűen hangzott, de önmagában kevés volt tárgyalási alapnak. Ezért a népművelési tárca már korábban bővebb, négyoldalas előterjesztést készített, amelyben részletesen megindokolta az együttes létrehozásának szükségességét. A PB elé terjesztett dokumentumban az alapítás ideológiai motivációin túl megnevezték a szovjet mintát – a Pjatnyickij együttest –, majd bemutatták az együttes tervezett személyi összetételét, munkarendjét és működési költségtervét (1. sz. dokumentum).⁸¹

Az írásbeli információk alapján a testület tagjai képet kaphattak a művészetpolitikai szándékról. Az előkészítésben azonban közrejátszott egy informális tényező is. Ma már közismert, hogy az MDP legfelső vezetésében a negyvenes évek végétől kialakult ún. „négyes fogat” tagjai (Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Farkas Mihály, Révai József) a döntések előtt rendszerint külön egyeztettek. E nélkül semmilyen párt- és állami szervben nem született érdemi határozat. S hogy ez a valóságban miként működött, jól illusztrálja Révai kézzel írott feljegyzése, egy 8 × 13 cm-es papírlap, amelyet június 27-én, tehát az ülés előtt két nappal juttatott el Rákosihoz. Ebben azt javasolta, hogy a balettintézet és a népi együttes ügyét vigyék aznap a Titkárság vagy másnap a PB elé. Tehát a döntés előtt egy nappal még az sem volt biztos, hogy az ügy melyik pártszerv elé kerül. Révai közölte, hogy az Országos Tervhivatal, illetve a Népgazdasági Tanács a Titkárság döntése nélkül nem biztosítja a szükséges pótlólagos forrásokat. Ami a helyiségeket illeti, azt javasolta, hogy népi együttes a felosztott budapesti szabadkőműves nagypáholy VI. Podmaniczky u. 45. szám alatti épületében kapjon helyet. „Támogasd!” – kérte Révai (2. sz. dokumentum).⁸²

Rákosi végül a Politikai Bizottság napirendjére vette föl a kérdést, de feltételezhető, hogy a megjelentek többsége csak ott hallott először a dologról. A testület jóváhagyta Révai javaslatait, s ezzel megnyílt az út az ÁNE létrehozásához. A Népművelési Minisztérium Pártkollégiuma (azaz legfelső művelődéspolitikai döntéshozó fóruma) 1950. július 11-én, 3. napirendi pontként tárgyalta az „Állami Népi Ének- és Táncegyüttes szervezése” című dokumentumot, elnökölt Révai József, az előadó Csillag Miklós művészeti főosztályvezető volt. Írásbeli előterjesztés nem maradt fenn, de bizonyosra vehető, hogy a két héttel korábbi MDP politikai bizottsági anyagot tárgyalták (amelyben volt is utalás a kollégiumra). A jegyzőkönyv szerint: „1. A kollégium a javaslat elvi részét nem tárgyalja és abban dönté-

seket nem hoz. Számos kérdés van, amit a Népi Együttesnek ki kell kísérletezni és csak utána tudunk állást foglalni. 2. A Népi Együttes költségvetését Nemes [Dezső] és Cseterki [Lajos] elvtársak vizsgálják át és a póthitel kérdést sürgősen le kell tárgyalni a Pénzügyminisztériummal. 3. A Kollégium hozzájárul, hogy a koreográfus és az énekkari karnagy fizetését 1900,- Ft-ra emeljük fel.”⁸³

A Pártkollégium 1950. augusztus 4-ei ülésén tűzték napirendre a Népművelési Minisztérium 1950. július 1-től december 31-ig esedékes munkatervét, amelyben augusztus 31-ei határidővel a Művészeti Főosztály feladatául szabták az „Állami Ének- és Táncegyüttes” megszervezését és munkájának beindítását.⁸⁴ Az ennek alapján, 1950 nyarán, Rábai Miklós⁸⁵ vezetésével lezajlott országos táncos tehetségkutatásról és tagtoborzásról szemléletes képet ad Léka Géza, aki több száz magánlevél közzétételével és kommentálásával kíséri végig családjának 1950 és 1980 közötti három évtizedét, mintegy „alulnézetben” mutatva be az ÁNE megalakulásának, indulásának és külföldi fellépéseinek történetét, hiszen szülei – Léka Géza vasúti segéd tiszt és az osztályidegennek minősülő Kacsóh Klára – az együttes alapító táncosai voltak.⁸⁶

Az ÁNE tehát 1950. szeptember elején megkezdte munkáját. 1982-ben a *Táncművészet* folyóiratban Vojnich Iván, az együttes alapító tagja közreadta az ÁNE tánckarának 1950. szeptember 4-ei társulati névsorát, valamint Rábai Miklós művészeti vezető szeptember 6-án elhangzott „székfoglaló” beszédét (3. sz. dokumentum).⁸⁷

A Magyar Táncszövetség lapja, a *Táncoló Nép*, 1950 végén az alábbi rövidhírt tette közzé: „Megalakult a Magyar Állami Népi Együttes. A megalakulás egybeesik a Népművészeti Intézet⁸⁸ megszervezésével. Az Állami Népi Együttesnek három tagozata van: Népi Táncegyüttes, Népi Énekkar és Népi Zenekar. A Népi Táncegyüttes magvát a DISZ együttes⁸⁹ adja, de természetesen az új együttes létszáma lényegesen nagyobb. A Népi Táncegyüttes vezetője Rábai Miklós.”⁹⁰ Ezt követően az 1951. március végi alapító kormányrendelet megjelenéséig a minisztériumi kollégium napirendjén a társulat ügye nem szerepelt, hacsak nem számítjuk az 1951. január 4-ei ülésen Ortutay Zsuzsa előterjesztésében megtárgyalt „Jelentés népi táncművészeinkről” című dokumentumot.⁹¹

Révai József csak hónapok múlva, 1951. március 28-án nyújtotta be előterjesztését a kormánynak „Rendelettervezet Állami Népi Együttes létesítéséről” tárgymegjelöléssel (4. sz. dokumentum).⁹² Az előterjesztés azonnali, „napirenden kívül” jelzetű megtárgyalására a Minisztertanács soron következő, 1951. március 30-ai ülésén került sor. A jogszabály tervezetéhez csupán a Tervhivatal elnöke tett apró észrevételt: javasolta, hogy a rendelet

3. §-át egyszerűbben fogalmazzák meg. Egyébként a szöveget vita nélkül elfogadták.⁹³ Az Állami Népi Együttes létesítéséről szóló 79/1951. (III. 31.) M. T. számú rendelet 1951. március 31-én jelent meg a *Magyar Közlöny*-ben, mintegy legalizálva az akkor már bő fél éve működő intézményt (5. sz. dokumentum).⁹⁴

Nem vagyunk könnyű helyzetben, ha a jogszabályt értelmezni kívánjuk. A jogállami logika ugyanis jelen esetben csődöt mond. A rendelet formálisan konstitutív jellegű, de valójában mégsem az, mert az intézmény 1950 szeptemberétől működött. Akkor talán legitimációs funkcióval bírt? Ez sem igaz, mert létesítését a párt döntése legitimálta, a népművelési miniszter pedig ennek alapján a tevékenységét ténylegesen beindította. Valójában az „alapító” rendeletnek nem alapító, hanem jogállást megerősítő funkciója volt: felsőbb szintre emelte a közvetlen felügyeletet, mert azáltal, hogy a dokumentumot a minisztertanács bocsátotta ki, az intézmény átszervezésére vagy megszüntetésére vonatkozó hatáskört – vagyis az intézmény „védeltségi szintjét” – magasabb szintre helyezte.

Az ÁNE bemutatkozására az Operaházban, 1951. április 3-án, a fel szabadulási ünnepség előestéjének protokoll-előadásán került sor. A kormánydöntést nyilvánvalóan sürgette a küszöbönálló előadás. A programban az együttes 40 táncosa, 75 énekese és 29 zenésze állt színpadra, a gálaesten a Mojszejev-együttes is fellépett. Minderről a *Szabad Nép* című központi napilap április 10-ei számában jelent meg méltató kritika (6. sz. dokumentum).⁹⁵

Bár az 1950. júniusi politikai bizottsági előterjesztésben az ÁNE létrehozásához a Pjatnyickij Együttest határozták meg példaként, Rábai Miklós utóbb mégis a Mojszejev Együttest tekintette követendőnek, amit alátámaszt néhány héttel később közzétett cikke (7. sz. dokumentum).⁹⁶

Az együttes működésének kérdései rövid időn belül kétszer kerültek napirendre a Népművelési Minisztérium kollégiumában. Az 1951. október 2-ai ülésen Révai József elnöklete alatt megvitatták „Az Állami Népi Együttes egy éves munkája” című, 10 oldalas dokumentumot, Csillag Miklós főosztályvezető előterjesztésében (8. sz. dokumentum).⁹⁷ A kollégium a társulat addigi erőfeszítéseit összességében pozitívan értékelte (9. sz. dokumentum).⁹⁸

1953. február 3-án ismét napirendre került a téma, ekkor azonban már fordított előjellel. A vita alapját a „Jelentés az Állami Népi Együttes eddigi munkájáról és a II. műsor előkészületeiről” című, Csillag Miklós által jegyzett, 14 oldal terjedelmű előterjesztés képezte (10. sz. dokumentum).⁹⁹ A jegyzőkönyv szerint az irat Révai József általi értékelése ezekkel a szavakkal kezdődött: „Természetesen pánikra nincsen ok, de a

helyzet nem rózsás.” Az ÁNE ekkortájt súlyos vezetési válsággal és műsorpolitikai problémákkal küszködött, ezért a tárca bírálatot gyakorolt, és határidőket szabott (11. sz. dokumentum).¹⁰⁰ A folyamat következő – forrásközleményünk szempontjából utolsó – állomását az Erkel Színházban 1953. április 4-én bemutatott második műsor jelentette, amelyről a *Táncművészet* folyóirat májusi számában jelent meg kritika (12. sz. dokumentum).¹⁰¹

Végezetül ismételten felhívjuk a figyelmet Révai József személyére. Azon kommunista pártvezetők közé tartozott, akiknek nem okozott gondot az értelmiségi vita vállalása, de a döntések kíméletlen végrehajtása sem. Különösen az 1953-as kollégiumi ülés jegyzőkönyve tanúsítja, hogy e magas elméleti felkészültségű, logikai készséggel rendelkező, nagy munkabírási politikai rideg stílusú, diktatórikus hajlamú, a kommunista dogmákhoz végsőkig ragaszkodó ember volt, aki tűzzel-vassal végigvitte, amit elhatározott – jelen esetben az Állami Népi Együttes működési feltételeinek biztosítását.

II. DOKUMENTUMOK

1. sz. dokumentum

Javaslat Állami Népi Együttes szervezésére

Napirendi előterjesztés az MDP Politikai Bizottsága

1950. június 29-ei ülésére¹⁰²

Népünk egyre hatalmasabb tömegei kapcsolódnak be a kulturális munkába. Kórus- és táncmozgalmunk különösen nagy vonzerőt gyakorol a tömegekre. Láttuk ezt a most lezajló kultúrversenyeken is. Ez a tény megnöveli felelősségünket és azt a feladatot rója ránk, hogy a kórus- és táncművészetet fokozottabban állítsuk a szocialista nevelés szolgálatába és ennek megfelelően fejlesszük.

Szocialista kórus- és táncművészetünk fejlesztésének egyik döntő feltétele, hogy haladó hagyományainkra építsük. Hagyományainkat eddig hol népi romantikus szemlélettel használták fel, amely az eredeti forma megváltoztatását bűnnek tekintette, hol pedig teljesen elhanyagolták és a nemzeti hagyományok felhasználása nélkül akarták az új kultúrát építeni. Ennek következtében mind tánc-, mind kórusművészetünk gyakran formalizmusba csapott, fejlődését hol a népi romantika, hol a proletkult¹⁰³ megnyilvánulása akadályozta.

Népi tánc kultúránk fejlődését nehezéette a megfelelő zenekíséret hiánya, a tánczene feldolgozásának és a népi zenekar kérdéseinek tisztázatlansága is.

Kulturális fejlődésünkben a kórus- és táncművészet vonalán eljutottunk oda, hogy feltétlenül szükségessé válik egy példaadó Állami Népi Együttes felállítása, amely megismerteti népünket haladó ének-, tánc- és népi játék-hagyományainkkal és utat mutat ezek helyes feldolgozására.

Állami Népi Együttesünk felállításánál a Pjatnyickij együttes példáját tartjuk szem előtt, mint ahogy a helyes út keresésében eddig is minden esetben a szovjet példa segített. A Pjatnyickij Együttes magyarországi szereplése megmutatta, hogy mennyire hat a jó példa. Egyre-másra érkeznek hozzánk hasonló magyar együttesek tervei. Ezekből azonban gyakran az látszik, hogy mozgalmunk hajlik a példa mechanikus értelmezésére.

Helyesen akkor alkalmazzuk a szovjet példát, ha az együttes szervezését és feladatait a mi viszonyaink szabják meg.

Az Állami Népi Együttes feladata tehát népi hagyományaink bemutatása és továbbfejlesztése azon az úton, hogy ez a szocialista kórus- és tánc kultúránk megteremtéséhez vezessen. Műsora ennek megfelelően az eredeti táncok és dalok bemutatásából áll, hogy ennek nyomán felmérhessük népi hagyományaink gazdagságát. Műsorának másik része az eredeti táncok és dalok új tartalmú feldolgozása és továbbfejlesztése. Harmadik része pedig új alkotások bemutatása.

Tömegdalaink közül még a jók is általában nem népi jellegűek. Vagy egészen eltávolodnak a népdaltól vagy (ritkább esetben) egyszerűen másolják azokat. Az Együttes feladatai közé tartozik az is, hogy a sajátos magyar tömeg- és mozgalmi dal kialakításához segítséget nyújtson.

Az Együttesen belül a zenekarnak az első időben csak kísérő szerepet szánunk. A népi zenekar kérdésében ugyanis még nem sikerült határozott álláspontot kialakítani. Ezt a problémát most tanulmányozzuk és több helyen kísérlet is folyik (pl. Vasas kórusban, Rákosi Mátyás Művekben,¹⁰⁴ Szegeden, Debrecenben). Ezeknek a kísérleteknek eredményeit is figyelembe fogjuk venni az önálló zenekar kialakításánál. A zenekar törzsének összeállításánál alapul a cigányzenekar összetételét vesszük, amely erre a célra általános vélemény szerint a legmegfelelőbbnek látszik. Ezt fogjuk néhány népi hangszerrel kiegészíteni.

Az Együttes az eleje tűzött feladatokat csak akkor teljesítheti, ha munkájához segítségül hívja legkiválóbb zeneszerzőinket, költőinket, koreográfusokat és a néprajztudósokat, akik a hagyományok felkutatásával, továbbfejlesztésével és formálásával segítik az Együttest a helyes úton.

Az Együttes munkájának egyik legfontosabb előfeltétele, hogy a tömegekkel a szoros kapcsolatot megtartsa, káderei ne szakadjanak el a dolgozóktól, hogy a néptől kapott művészet továbbfejlesztésével a népet szolgálja. Reprezentatív bemutatókon kívül szoros kapcsolatot kell tartania a mozgalom együtteseivel, el kell vállalnia azok védnökségét, tanácsaival támogatnia kell munkájukat.

Az Együttes tánckarának magvát a volt MEFESZ csoport¹⁰⁵ fogja képezni, amelynek táncosai mind tánckészség, mind pedig szociális származás szempontjából erre alkalmasak. Kiegészítésként, ugyanúgy, mint ahogy az énekkar megszervezésénél, a most lezajlott ifjúsági kultúrverseny kapcsán végzett tehetségkutatás eredményeit fogjuk felhasználni. Ilyen módon az Együttes jó összetétele már előre biztosítottnak mondható. Célunk az, hogy a tagság zöme az üzemi ifjúság köréből kerüljön. (*Sic!*)

Az együttes 60 tagú énekkarral, 16 tagú zenekarral, és a tehetségkutatás eredményeihez mérten minimum 24 tagú, maximum 30 tagú tánckarral indul. A taglétszámot 1951. április 30-ig az énekkarnál 75, a zenekarnál 25, a tánckarnál 40 főre, összesen 140 főre emeljük.

Az együttes vezetői:

1 felelős vezető: politikai vezető, felelős az egész együttes munkájáért, ellátja az együttes felének politikai oktatását.

1 zenei felelős: énekkari karnagy, felelős az énekkar munkájáért, oktatja a tánckart énekre és ellátja a melléktanszakot.

1 táncfelelős: koreográfus, felelős a tánckar munkájáért, oktatja az énekkart táncra és ellátja a melléktanszakot.

A vezetőséghez tartozik továbbá:

1 politikai előadó: ellátja az együttes felének politikai oktatását heti 18 órában, tehát nem főfoglalkozású tagja az együttesnek.

1 zenekari karnagy: oktatja a zenekart és az énekkari karnaggal karöltve feldolgozásokat is készít.

1 asszisztens: oktatja a tánckar egy részét.

1 balletmester: (*sic!*) a tánckar ballet-tréningjét (*sic!*) látja el napi egy órában, így nem lesz főfoglalkozású tagja az együttes oktatókarának.

1 zongora-kísérő: napi 5 órát dolgozik, főleg a tánckar mellett s ezen kívül ellátja a szolfézs órákat heti 12 órában.

A művészeti vezetők mellett még szükség van egy szervezőre, aki a gazdasági ügyek mellett az Együttes vidéki útjait készíti elő, a levelezést intézi, stb.
2 technikai segédterő, akik a ruhatárt kezelik, a ruhák rendbentartásáról gondoskodnak, a vidéki útnál a szállításoknál segédkeznek, stb.

Az Együttes napi 8 órát dolgozik. Mindhárom csoport 3 óra gyakorlati munkáján és próbáján kívül, napi 5 órát elméleti és politikai képzéssel tölt. A gyakorlati órái száma a szükséglet szerint növekedhet.

Az Együttes tagjait az ifjúsági kultúrversenyeken feltűnt tehetségekből, többségét az üzemek ifjúságából vesszük.

Az Együttesnek 6 nagy teremre van szüksége minimálisan.

Határidők: Az Együttest a kollégium¹⁰⁶ döntésétől számított 1 hónapon belül megszervezzük s biztosítjuk az elhelyezéséhez szükséges helyiségeket.

Arra, hogy az Együttes az első teljes estét betöltő műsorát megrendezhesse, az indulástól számított 6 hónapra van szükség. Az Együttes 1951-ben kb. 120 előadást fog tartani, ebből 40-et vidéken, 60-at üzemben és 20-at Budapesten.

Személyi javaslatok:

Politikai vezető:¹⁰⁷

Koreográfus: Rábai Miklós

Énekkari karnagy: Csenki Imre

Zenekari karnagy: Gulyás László

Az Együttes költségvetése:

<i>Személyi kiadások</i>	<i>havi</i>	<i>póthitel 1950</i>	<i>költségvetés 1951</i>
1 felelős vezető	2.000,- Ft	A fejlesztés során 1950. IV. hó 30-ig 140 főre emeljük a taglétszámot. Így V–XII. hónapokban havonta 38.889,20 Ft az emelkedés az 1950. év havi összegeihez képest. Az I–IV. hónapban a fenti, havi összeg felét vesszük. 388.892,- Ft.	
1 koreográfus, táncfelelős	1.600,- Ft		
1 énekkari karnagy, zenei táncfelelős	1.600,- Ft		
1 zenekari karnagy	1.500,- Ft		
1 asszisztens	1.400,- Ft		
1 balletmester	1.000,- Ft		
1 politikai előadó	600,- Ft		
1 zongorakísérő (korrepetitor)	1.000,- Ft		
1 szervező	1.000,- Ft		
2 technikai segéderő á 800	1.600,- Ft		
106 fő fizetése á 860.- Ft.	91.160,- Ft		
	104.460,- Ft		
33% OTI ¹⁰⁸ adók	34.471,80 Ft		
	138.931,80 Ft	833.590,80 Ft	1.667.181,60 Ft

<i>Személyi kiadások</i>	<i>póthitel 1950</i>	<i>költségvetés 1951</i>
Áthozat:	833.590,80 Ft	1.667.181,60 Ft
Az Együttes zeneszerzőket, költőket is foglalkoztat. Erre beállítjuk a következő összeget.		
Művek íratására	5.000,- Ft	10.000,- Ft
Hangszerelés	4.000,- Ft	8.000,- Ft
Másolás	1.900,- Ft	5.000,- Ft
12 vidéki szereplés költségei 1951-ben (kb. 40 előadás)		
150 fő útiköltsége 25% kedvezmény esetén á 30,- Ft		54.000,- Ft
150 fő elszállásolása á 25,- Ft		44.200,- Ft
150 fő ellátás hozzájárulása 2 napra (reggeli 4,- Ft, ebéd 10,- Ft, vacsora 10,- Ft)		43.200,- Ft
Dologi kiadások:		
Ezt az összeget a Bartók Béla Szövetség dologi kiadásaihoz viszonyítva a minimális 6 teremhez arányosítva állapítottuk meg, így ez csak hozzávetőleges arányszám.	22.993,50 Ft	48.247,- Ft
	867.484,30 Ft	2.268.720,60 Ft
Hangversenyből származó bevételek		
60 üzemi hangverseny á 800,- Ft.		48.000,- Ft
20 budapesti szabadhangverseny á 1.500,-Ft.		30.000,- Ft
40 vidéki hangverseny á 700,- Ft.		28.000,- Ft
		106.000,- Ft

2. sz. dokumentum

Révai József saját kezű feljegyzése Rákosi Mátyáshoz az MDP Politikai Bizottsága 1950. június 29-ei ülésére¹⁰⁹

Rákosi elvtársnak!

A mellékelt javaslatot vigyük ma a Titkárság, vagy holnap a Polit. Bizottság elé, hogy döntse el pro vagy contra. Én a pro mellett vagyok. A Tervhivatal, illetőleg Népgazd. Tanács¹¹⁰ a Titkárság döntése nélkül nem járulnak hozzá a kért póthitelhez.

Ami a helyiségeket illeti: a balletiskolának nem kell új ház, az Orsz. Sporthivatal egyik házába menne (régén zeneiskola volt): Hegyivel¹¹¹ megbeszéltem.

A népi együttes¹¹² + Népi Művészetek Háza¹¹³ + a Bartók Béla¹¹⁴ és a Táncszövetség¹¹⁵ számára javaslom a Szabadkőműveseket.¹¹⁶ Mind befér oda és így a szövetségek eddigi helyiségei fel is szabadulnának. Támogasd!

VI./27. Révai

3. sz. dokumentum

Ismerős vagy ismeretlen program?

Vojnich Iván visszaemlékezése az Állami Népi Együttes megalakulására, 1982¹¹⁷

A *Táncművészet* múlt novemberi számában többek közt arra tettünk ígéretet, hogy önismeretünk szolgálatában a felszabadulás utáni magyar tánc történet emlékeit, dokumentumait is megismertetjük az olvasóinkkal. Lapunk említett száma még el sem hagyta a nyomdát, amikor szerkesztőségi postánk értékes küldeménnyel gyarapodott: Vojnich Iván, az Állami Népi Együttes alapító tagja, egykori kiváló táncosa megküldte az alapításkor munkába álló tánckar névsorát, az első társulati ülésről pedig Rábai Miklós programadó előadásának szövegét. Nem szabályos jegyzőkönyvet, inkább emlékeztető kivonatot, melyről kísérő levelében Vojnich Iván így ír: „Miklós bá’ beszéde ha nem is ez volt szóról szóra, de én *ott, akkor, a helyszínen szóról szóra* ezt jegyeztem fel. Az ott vázolt filozófia és program még harminc év után is (s hogyha ezt *szóról szóra* betartanák), tökéletesen feloldhatná a társulaton belüli problémaköteget!...”

Az utóbbi célzás indokolja, hogy miért adjuk közre ezt a dokumentumot: az elmúlt öt évben az Állami Együttes létéről, rendeltetéséről elég sok ellentmondó vélekedés látott napvilágot, s e vélekedések kereszttüzében – nem hangsúlyozhatjuk eléggé – sokaknak fogalmuk sem volt az együttes munkát megalapozó elvi célkitűzésekről, mások csupán hallomásos részismeretekre támaszkodtak, s ami a legrosszabb: többen tudatosan megfedkeztek e ma sem elvetendő és megvetendő elvekről. Nem árt tehát felújítanunk ismereteinket, a hiteles szem- és fültanú segítségével.

Azok számára, akik irigylendő fiatalságuknál fogva nem mindenről tudhatnak, két kiegészítő felvilágosítással tartozunk. Az egyik, hogy a származásukkal is megjelölt táncosok listája világosan mutatja: az együttes a jelzett időben csakugyan a kezdet kezdetén tartott. Később, hosszú évek

átlagában a tánckari létszám 40-50 fő között mozgott; itt még az első verbuválás friss és kurta névsorát olvashatjuk. A társulat első, Podmaniczky (ma Rudas László) utcai székházáról pedig tudnivaló, hogy ez a különben rövid időre szóló székhely ugyanúgy hozzátartozik a hazai politikai és művelődéstörténethez, mint az ÁNE belső történetéhez. Az együttes ugyanis a röviddel azelőtt megszüntetett budapesti Szabadkőműves Páholy székházát kapta meg, s a táncosoknak előbb félre kellett rámolniuk a koporsókat, ijesztő és kevésbé ijesztő kellékeket, szimbolikus feliratokat, hogy hozzálassanak az Ecseri lakodalmas új, s azóta meglehetősen sikeres változatának kidolgozásához. És mellesleg vagy nem mellesleg szólva: egy időn át ide járt gyakorolni az akkortájt szilenciumra ítélt Molnár István is, maradék hűségese táncosaival. A ma is érződő személyi kijátszásokra utalva ismét nem árt emlékeznünk: nem Rábai volt Molnár akkori félreállításának kezdeményezője, éppen nem, ellenben épp ő adott alkalmi menedéket annak a méltatlan helyzetre ítélt művésznak, akitől tánc- és életszemléletében olyannyira különbözött.

A közreadott dokumentumhoz egyébiránt nincs szükség „meleg ajánló sorokra”. A szöveg önmagáért beszél: felismerhetjük benne az akkor huszonkilenc éves Rábai mélységes politikai és – hadd húzzuk mégis külön alá – szakmai elkötelezettségét, a népművészet odaadó, tennivágyástól fűtött szeretetét. Felismerhetünk olyan elsőrendű feladatvállalásokat is, melyeket negyed század múltán nemegyszer szerettek volna elhallgatni programjából, kitagadni életművéből. Ha pedig az olvasó derűsen vagy idegenkedve fogadná a szövegben előforduló, s ma már sajátos csengésű fordulatokat, ne feledjük, hogy három évtized múltán a dokumentum szövege épp e fordulatokkal együtt hiteles. Lássuk tehát. – *M[aác]*. *L[ászló]*.

Az ÁNE tánckara 1950. szeptember 4-én

Művészeti vezető: Rábai Miklós, asszisztens: Albert Éva.

Tagok: Hanga Sándor (Kecskemét), Katona György (Pétfürdő), Lengyelfi Miklós (Csurgó), Léka Géza (Ózd), Náfrádi László (Csanádapáca), Nép László (Budapest), Ószer Imre (Pécs), Póti Pál (?), Sík Ferenc (Békéscsaba), Szépfalvi Zoltán (Ózd), Szigeti Károly (Pécs), Tarczi László (Székesfehérvár), Várady Gyula (Bp.), Vojnich Iván (Bcsaba), illetve Bori Júlia (Monor), Dési Rozália (Szeged), Franciszki Valéria (Bcsaba), Horváth Saródi Teréz (Sopron), Jancsó Katalin (Bp.), Kacsóh Klári (Bp.), Oláh Ilona (Bp.), Oláh Etel (Bp.), Peters Alice (Esztergom), Rataj Gabriella (Bcsaba), Ripka Ilona (Kaposvár), Somos Ibolya (Bp.), Szobek Márta (Bcsaba), Varga Erzsébet (Ózd), Zahorán Ilona (Bcsaba).

Rábai Miklós „székfoglaló” előadása

1950. szeptember 6-án, a Podmaniczky utcai színházban

I. Az új élet, melyet a Szovjetunió Vörös Hadserege hozott el a magyar népnek, amikor 1945-ben felszabadította hazánkat a fasiszta elnyomás alól, döntően megváltoztatta társadalmunk fejlődésének irányát és megnyitotta a népmilliók előtt a jövő kapuit. A kultúra, az úri osztály privilégiuma a dolgozók közkincsévé vált! Megtanultuk: aki a kultúrát építi, a szocializmust építi!

Ha összehasonlítjuk azt a munkát, amelyet a felszabadulástól a fordulat évéig, vagyis 1947-ig a kultúra területén végeztünk, azzal a hatalmas munkával, amelyet ugyanezen idő alatt politikai és gazdasági téren végeztünk, nem csekély elmaradást tapasztalunk. 1947 után azonban a kulturális munka mind fokozottabb jelentőséget nyert. A Párt tanított meg bennünket arra, hogy a szocializmus építésében, az új embertípus megformálásában, a társadalmi tudat nevelésében a kultúra mily hatásos fegyver! Ekkor indultak harcba a népi kultúráért a régi és új harcosok, ekkor indult rohamos fejlődésnek a tömegkulturális mozgalom. Megkezdődött a kultúrforradalom!

II. A táncmozgalom ezekben az esztendőkhöz széles mértékben kiterjedt. A szovjet együttesek vendégszereplése és segítsége új erősödést jelentett egyre izmosodó táncmozgalmunknak: Elmaradás mutatkozott azonban a minőségi fejlődésben. Ha a tánccsoportok száma emelkedett is, művészi igényességük fejlődése elmaradt. A táncmozgalom színvonalatlan, egyszínű, egysíkú! Az útmutató csoportok száma igen kevés: a Honvéd Központi Művészegyüttes jóformán egyedül, társ nélkül áll – s feladatuk is más jellegű, mint a táncmozgalom fejlődésének szervezése, ösztökélése. Ezért vált szükségessé egy új hivatásos együttes létrehozása, ezért alakult meg az Állami Népi Együttes! Feladata:

1. Élenjáró, útmutató csoport legyen, követhető és követendő utat járjon be a táncmozgalom számára.
2. Olyan reprezentatív együttes legyen, amely a külföldi országokat is ismertesse meg az eredményekkel, amelyeket a kultúra terén elértünk. (Nagy taps.)
3. Szabadítsa ki táncmozgalmunkat az egyszínűség béklyóiból, segítse új és színes táncművelés kibontakozását, fejlessze a népi táncot sokszínű, változatos és a népet érdeklő nemzeti tánccá.
4. Mind az ének, mind a zene, mind a népi játék terén alakítson ki új stílust, töltse meg új tartalommal e három művészet formáit, kísérletezzon új formanyelv, új színpadi lehetőségek kialakításával, a három művészeti ág eggyé való összekapcsolásával, teremtsen új magyar énekstílust stb. (Hosszantartó taps.)

III. Az Együttes fontos feladata: a dolgozók nevelése, művészi ízlésük, igényességük fejlesztése. Lelkesítse az Együttes hazánk dolgozóinak munkáját, segítse őket mindennapos termelő-szorgalmukban, fejezze ki azt az országépítő örömet, azt az alkotó lendületet, amely munkásosztályunk, dolgozó népünk legjobbjait hevíti: járuljon hozzá jobb, lelkesebb, eredményesebb építő munkájukhoz!

Mutassuk be népünk legjobb, a hagyományok leghaladóbb, legértékesebb típusait – s ábrázoljunk rajtuk keresztül példamutató, nevelő emberi megnyilvánulásokat, jellemvonásokat, magatartást.

Mutassuk be új életünk hőseit, azokat az embertípusokat, melyek új életünk építése közben válnak hőökké!

IV. A vázolt feladatok teljesítéséhez hatalmas támogatást nyújt államunk és Pártunk, amikor is mind erkölcsi, mind pedig anyagi tekintetben biztosítja számunkra a munkánk elvégzéséhez szükséges feltételeket.

Ahhoz, hogy célunkat elérjük, komoly és alapos gyűjtőmunkát kell végeznünk. Ez a munka, mely tulajdonképpen művészi munkánk alapja, illetve feltétele, 1945 óta jóformán szünetelt vagy egy helyben topogott. Az egyes táncsoportok előtt a lehetőségek általában zárva vannak – ez pedig óriási hiba, mert magában rejtje a táncok egyszínűségének gyökerét, illetve okát: ha ugyanis az anyagot harmad-negyedkézből vesszük át, akkor teljesen elvész a lényeg: a tartalom és a jelleg. Egészében, folyamatában, minden lényeges körülményével együtt kell a népi táncot szemlélnünk, úgy, mint a nép érzésvilágának, ősi művészetének egyik őszinte megnyilvánulását.

Ezek talaján kezdünk munkához, mégpedig a következő területeken:

1. *Népi feldolgozások.* Szvit-szerűen összefűzött „tájegységi” táncok, melyek tehát egy-egy etnikai egység motívum- és stílusköréhez kötődnek. Uralkodó jellemvonásuk a hangulat, az életkedv.
2. *Táncjátékok.* Uralkodó jellemvonásuk a kompozíción keresztülvonuló cselekmény, amelyen belül különböző embertípusok és magatartások jelentkeznek. Általában – de nem feltétlenül – egy nagyobb etnikai egységhez kötődnek.
3. *Programtáncok.* Azok a táncok, melyekben népünk haladó hagyományait fejlesztjük tovább, vagy pedig új életünk kiemelkedő megnyilvánulásait mutatjuk be. Határozott politikai mondanivalójuk van. Ezek a táncok már nem támaszkodnak szükségszerűen valamilyen meghatározott tájegység formanyelvére.
4. *Népi játékok – népi balettek.* Szabad kompozíciók, szabad koreográfiák, nagyobb lélegzetű táncdrámák stb. (Például a MEFESZ-együttes Ludas Matyi c. tánca.)

Meghatároztuk tehát az egyes lépcsőfokokat, megállapítottuk a követendő sorrendet:

- a) A gyűjtés mint állandó feladat;
- b) Tánc-szvittek készítése;
- c) Típus-ábrázolás;
- d) Tematikában új jellegű, azaz programtáncok;
- e) Népi jellegű balettművek.

Előttünk áll tehát ezeknek a feladatoknak a megoldása! Döntő mértékben a mi munkánktól függ, hogy elérjük kitűzött céljainkat, vagy valóra váltsuk közös terveinket. Amikor hozzákezdünk ehhez a munkához, ne feledjük: a művészet lényege a szív! *A művészethez forró szív kell – és hideg fej!*

Hogy valóban jó munkát végezzünk, annak két feltétele van:

- a tanulás, az állandó és céltudatos önképzés,
- a lelkesedés, a munka szeretete, a kollektív szellem és a közösségi élet őszinte vállalása!

Ehhez kívánok mindnyájunknak jó lendületet – és sok eredményt!

Beküldte:

Vojnich Iván

4. sz. dokumentum

Rendelettervezet Állami Népi Együttes létesítéséről

Előterjesztés a minisztertanács 1951. március 30-ai ülésére¹¹⁸

378/22.¹¹⁹

Népművelési Minisztérium

Bpest, V., Báthory u. 10.

1011-5-62/1951.Eln.a.

Előadó: dr. Batta János

Tárgy: Rendelettervezet Állami Népi Együttes létesítéséről.

Előzetesen kitárgyalva: Pénzügyminisztériumban: Csincsek Imrével.

ELŐTERJESZTÉS A MINISZTERTANÁCSHOZ¹²⁰

I.

Kérem a minisztertanácsot, hogy az alábbi rendelettervezetet a következő indokolás alapján elfogadni és a Magyar Közlönyben történő kihirdetését elrendelni szíveskedjék.

II.

Népünk haladó hagyományainak ápolására, különösképpen pedig a népzene, népdal és népi táncok bemutatására, feldolgozására, illetve továbbfejlesztésére, a szocialista kórus, zenekari és tánc kultúra megteremtése céljából Állami Népi Együttes létesítése vált szükségessé. Az együttes feladata, hogy a dolgozók legszélesebb tömegei számára közkinccsá tegye a népművészetét, megszerettesse azt a tömegekkel, s ezen keresztül támogassa népünk szocializmust építő lendületét, a békéért vívott harcát. Ugyancsak az együttes feladata az is, hogy népművészetünk eredményeit a baráti országok dolgozóival is megismertesse. Az együttes 1951. évi költségeinek fedezéséről a Népművelési Minisztérium költségvetésében gondoskodás történt.

III.

A Magyar Népköztársaság miniszter tanácsának M.T. számú rendelete

Állami Népi Együttes létesítéséről.

1. §.

(1) A magyar kórus-, népi tánc- és népi zenekari kultúra fejlesztése, magas színvonalon való bemutatása és a tömegszervezeti kultúracsoporthoz való példamutatás céljából Állami Népi Együttest (továbbiakban: Együttes) kell szervezni.

(2) Az Együttes a népművelési miniszter felügyelete alatt álló önálló intézmény.

2. §.

Az Együttesnek énekkara, zenekara és tánc-kara van.

3. §.

(1) Az Együttes élén igazgató áll. Az Együttesnek két művészeti vezetője van, akik közül az egyik az ének- és zenekar, a másik pedig a tánc-kar munkáját irányítja. A zenekarnak külön vezetője van, aki az ének- és zenekar művészeti vezetőjének van alárendelve.

(2) Az igazgatót, a művészeti vezetőket, a zenekar vezetőjét, valamint az Együttes gazdasági vezetőjét a népművelési miniszter nevezi ki.

(3) Az Együttes egyéb gazdasági és adminisztratív alkalmazottait, valamint az Együttes művészi személyzetét – ez utóbbiakat felvételi vizsga alapján a népművelési miniszter jóváhagyásával – az igazgató alkalmazza.

4. §.

(1) Az Együttes részletes feladatkörét és szervezetét a népművelési miniszter állapítja meg.

(2) Az Együttes személyi és dologi költségeinek fedezéséről a Népművelési Minisztérium költségvetésében kell gondoskodni.

5. §.

A jelen rendelet végrehajtásáról a népművelési miniszter gondoskodik.

Budapest, 1951. március 28.

Révai József s.k.
népművelési miniszter
A kiadmány hitelül:
Dr. Györfi (?)¹²¹
irodavezető

5. sz. dokumentum

Az Állami Népi Együttes létesítéséről szóló kormányrendelet¹²²

79/1951. (III. 31.) M. T. számú rendelet Állami Népi Együttes létesítéséről.
(közigazgatási rendszám: 1.850.)

1. §.

(1) A magyar kórus-, népi tánc- és népi zenekari kultúra fejlesztése, magas színvonalon való bemutatása és a tömegszervezeti kultúracsoporthoz való példamutatás céljából Állami Népi Együttest (továbbiakban: Együttes) kell szervezni.

(2) Az Együttes a népművelési miniszter felügyelete alatt álló önálló intézmény.

2. §.

Az Együttesnek énekara, zenekara és tánckara van.

3. §.

(1) Az Együttes élén igazgató áll. Az igazgatót, valamint az Együttes művészeti és gazdasági vezetőit a népművelési miniszter nevezi ki; ugyanő állapítja meg az Együttes vezetőinek számát és hatáskörét.

(2) Az Együttes művészi személyzetét, valamint gazdasági és adminisztratív alkalmazottait – a művészi személyzetet a népművelési miniszter jóváhagyásával – az igazgató alkalmazza.

4. §.

(1) Az Együttes részletes feladatkörét és szervezetét a népművelési miniszter állapítja meg.

(2) Az Együttes személyi és dologi költségeinek fedezéséről, a népművelési minisztérium költségvetésében kell gondoskodni.

5. §.

A jelen rendelet végrehajtásáról a népművelési miniszter gondoskodik.

6. sz. dokumentum

Az Állami Népi Együttes első műsora

Kritika a *Szabad Nép* című napilapban¹²³

Az Állami Népi Együttes nagysikerű bemutatkozása

Felszabadulásunk ünnepén az Operaház díszelőadásán mutatkozott be a közönségnek a magyar Állami Népi Együttes. A 40 táncosból, 75 énekesből, 29 zenészből álló együttes számára nagy megtiszteltetés, hogy a felszabadulás ünnepén lépett először a magyar dolgozók elé. Olyan műsorban léptek fel, amelynek keretében az ittlévő szovjet vendégművészek is szerepeltek. Ezen az estén ismét felhangzott Barinova hegedűje, Petrovskája zongorajátéka, Ivanov és Sumilova énekelt, Szergejev és Dugyinszkája táncolt és fellépett a világ egyik élenjáró népi együttese, a Mojszejev-együttes.

A budapesti kultúrhét sikere után a főváros dolgozóinak nagy várakozása, szeretete és bizakodása előzte meg az Állami Népi Együttes bemutatkozását. Milyen talajból nőtt ki, emelkedett fel ez az együttes? A most lezárult téli falusi kultúrverseny világosan megadja a feleletet erre a kérdésre. Szerte az országban páratlan virágzásnak indult a népi művészet. A legeldugottabb falvakban is énekkarok és táncsoportok alakulnak, dolgozó parasztok, öreg juhászok perdülnek táncra, 70 éves asszonyok tanítanak régi népdalokat a fiatalságnak. Ez a hatalmas megmozdulás, melyben

négyezer csoport versengett egymással, nemcsak arányaiban volt példátlan, hanem jellegében is teljesen új, a múlttól gyökeresen különböző. A népzenejét, táncait láttuk viszont és úgy, ahogyan azokat a nép kialakította, megőrizte s ahogyan most új élete derűjével megtölti.

Ez az a talaj, amelyből az Állami Népi Együttes kinőtt. Első és legnagyobb érdeme, hogy hangjában, stílusában hű szülőanyjához, a néphez. A régi világban, Horthyék alatt is volt népviseletbe öltözött hivatásos együttes: a Gyöngyösbokréta. De a Gyöngyösbokrétára éppen az volt jellemző, hogy elszakadt a nép hangjától, hagyományától, az úri ízlés kiszolgálójává süllyedt. Meghamisítani a nép hangját: ez volt a Gyöngyösbokréta célja. Megszóltatni a nép hangját: ez az Állami Népi Együttes célja.

A népi kultúrának ezt a nagy felvirágzását a magyar nép szabad élete tette lehetővé. A szabadság levegője, a szocializmus érintése kellett ahhoz, hogy mindaz, ami a magyar tájak művészetében, népi hagyományaiban olyan jellegzetesen és gyönyörködtetően különböző, sokszínű és mégis olyan boldogítóan egyesítő, egyszerre eleven életet nyerjen. Minden falusi énekkar dalában, minden üzemi tánccsoport táncában ott lobog ez a szabadság. Ez gazdagítja a hangokat, ez frissíti a lépéseket. A szabadság lehelete kelti életre a feledésnek induló értékeket, ez ad új szint népdalnak, verbunkosnak, lakodalmas játéknak. Ez menti meg, amit Horthyék, amit még korábban a 67-es megalkuvók halálra ítélték. S ez a szabadság nemcsak abban nyilvánul meg, hogy ezerszámra vannak népi csoportok. Ez a szabadság nemcsak abból tükröződik, hogy feltárulnak a régi kincsek. Ez a szabadság benne él e csoportok stílusában, az előadás módjában is. Azt a nagyszerű bizakodást, életerőt, örömet, amit a hódoscsépányi lányok arca és éneke sugárzott, azt a szilaj erőt, büszke keménységet, amit a szalmárökörítőiak tánca hirdetett, ez a szabadság élteti, edzi. Egyes merev, csüggeteg, nekibúsult formák feloldódnak, bizakodással és vidámsággal telnek meg: szabad életünk szépsége, derűje lüktet bennük. Az Állami Népi Együttes érdeme, hogy a maga frissességével, optimizmusával, erőteljességével méltó megszólaltatója egész népünk szabadságának.

Egyik legnagyobb hivatásos népi együttesünkre igen nagy feladatok várnak. Az a feladata, hogy a művészekkel együttműködve a népi művészet kincseit felkutassa, összegyűjtse, de ne álljon meg ennél. A népművészet anyagát alkotóan fejlessze tovább, emelje magasabb színvonalra, ötvözze össze a népi elemeket, a technikai kiforrottságot – a ma mondanivalójával, a hagyományokból kiindulva szólaltassa meg népünk mai érzéseit, örömeit, gondjait, harcait és győzelmeit. Feladata, hogy előadasmódjában a népi előadasmódból, a népi stílusból induljon ki, őrizze meg annak üdeségét, közvetlenségét és mai életünk érzéseivel gazdagítva adja vissza a népnek, a tömegeknek.

Az Állami Népi Együttes sikeresen indult meg ezen az úton. A nyilvános előadáson első ízben szereplő, a közönséggel most ismerkedő együttes gyorsan megtalálta a közvetlen kapcsolatot a nézőtérrel. Beavatta, részesevé tette a színpadi játéknak. Igaz, a nézőtéren élmunkások, sztahanovisták, a szövetkezetek kitüntetett parasztjai, népünk kiváló dolgozói ültek. Ugyanolyan emberek, mint akik a színpadon táncoltak, énekeltek, muzsikáltak. Mintha tulajdon tükörképében gyönyörködött volna a közönség. Ez tette olyan közvetlenné, meleggé, emlékezetessé az első találkozást. A kétharmadrészt munkás- és parasztszármazású fiatalból álló népi együttes szinte összegezve tárta elénk a falusi csoportok vidám színeit, egészséges törekvéseit, stílusgazdagságát s mindezt egységbe foglalva, még művészsibben, még meggyőzőbben adta át műsorában.

Már a bemutatkozó szám, Kodály: „Forr a világ” című dala megpecsételte a sikert. Az énekkar pompás hanganyaga, fegyelmezettsége és technikai tudása ízelítőt adott az együttes felkészültségéből. Ennek a felkészültségnek volt egyébként tanúbizonysága az együttes főpróbáján a „Mátrai képek” egészen kiváló, gazdag szépségű előadása is. Ez a szám egyike a legnehezebb magyar kórusműveknek és az Állami Népi Együttes hibátlanul, rendkívül szépen oldotta meg. Ami mindennél hamarább, szinte az első hangok után megragadja a hallgatót: az éneklés stílusa, a magyar népdaléneklésnek művészi megformálása. Üdén, könnyedén száll a hangjuk, szövegmondásuk világos, érthető. A harmadik-negyedik szám után nyilvánvaló, hogy nem ösztönösen, vagy szerencsésen bukkantak rá egy-egy dal éneklésénél a legmegfelelőbb hangra, hanem gondosan, tudatosan alakították ki egyes tájak énekmódjából a maguk énekstílusát. De a női énekkar szereplése megmutatott bizonyos veszélyeket is, amelyeket a fiatal együttesnek még le kell küzdenie. Két számukat, Bárdos: „Magos a rutafa” című dalát és Maszlov: „Kolhoz-dalát” karmester nélkül adták elő. Különösen a Bárdos-mű éneklésénél a „bravúr”, a kápráztatás felé tolódtak el s ezáltal éppen a népi stílus, az előadásmód népi jellege került veszélybe. Nem azt jelenti ez, hogy a magas technika és a népi stílus ellentmondanak egymásnak. Egyáltalán nem. De a túlhajtott technika rovására mehet a népi jellegnek.

Az együttes zenekara, ez a magatartásban, előadásmódban megnemeseedett „cigányzenekar” színvonalasságával, felkészültségével, színpadra termettségével talán a legérettebb része az Állami Népi Együttesnek. Lajtha László „Széki muzsika” című gyűjtésének előadása magával ragadó élmény volt. A zenekar komoly eredménnyel alakítja ki a maga sajátos és a magyar népi zenét művészi fokon összegező stílusát. Képességeiket leginkább Farkas Ferenc „Régi magyar táncok” című művének előadása tette próbára. A főpróbától a bemutatóig ez is sokat gazdagodott fényben, lendületben.

A szebbnél szebb népviseletben pompázó, viharos, játékos kedvű tánc-együttessel valóban az új életre ébredt magyar falu derűje, életkedve áradt szét a színpadon. Az „Ecseri lakodalmas” előadása nemcsak a táncrészleg „oroszlánkörmeit” mutatta meg, hanem a tánc, zene és ének kiváló egybehangoltságát is. Teljes és a valóságot híven ábrázoló ecseri lakodalmat láttunk a színpadon, amelynek – néhány különösen magával sodró percében – majdhogynem résztvevőivé váltunk. E tánc sok mozzanata, elsősorban a gazdagon, bátran feltárt népi formák, a játékos fantáziával megalkotott és fegyelmezetten, pontosan eltáncolt alakzatok azt mutatják, hogy a táncrészleg is megtalálta a maga helyes útját.

Egy népi együttesnél a táncolás technikájának tökéletesítése az egyik legnagyobb feladat. Az együttes nagy munkát végzett az egyes táncelemek összegyűjtésével és feltárásával, gazdag nyersanyaguk van, szép táncfigurákban és alakzatokban. Különösen az „Ecseri lakodalmas”-nál mutatták meg ezt. De a meglévő anyagot koreográfiai munkával tovább kell fejleszteniök. Az együttes bemutatkozásának estjén fellépett az Operában a Mojszejev-együttes is. Nem mérhetjük természetesen fiatal népi együttesünket ennek a csodálatos szovjet együttesnek kiforrott, megalapozott művészetéhez. De az Állami Népi Együttesnek a jövőt illetően állandóan szem előtt kell tartania a Mojszejev-együttes munkamódszereit, munkájának alapelveit s a későbbiek során egyre többet kell tanulniok a szovjet népi együttesek példájából. Nem szabad megállnunk a népművészet kincseinek feltárásánál és visszaadásánál, magasabb egységbe kell foglalni a fellelt, felkutatott elemeket, komponáló készséggel, alakító munkával, ötletességgel fel kell venni a harcot az egyhangúság veszélye ellen és mindenféle erőszakolt, nyers politizálás nélkül egyre inkább meg kell tölteni a népi formát a szocializmus építésének tartalmával.

A táncegyüttes műsorában még hiányzik néha a táncokat felépítő s egyetlen mondanivaló szolgálatába állító dramaturgia, amely Mojszejevék minden egyes táncát valóságos és lélegzetelállító drámává, édes idillé, vagy kacagtató vígjátékká formálja. Ez a dramaturgiai – koreográfiai munka segít majd annak elérésében is, amit Mojszejev elvtárs így fogalmazott meg az Állami Népi Együttessel való találkozása alkalmából: *„Bátrabban fejezzék ki a táncos egyéniségét, egyes szereplők jellemzését, a hősök kiemelését a táncban. A néző ne csak 16 fiút és 16 leányt lásson a színpadon, de vegye észre a harcost, a szerelmespárt, a durcásat és így tovább. A jó jellemábrázolás gazdagítja a táncot.”* Bizonyos, hogy ha a koreográfia segítségével siet a tánckarnak, ezek a szépmozgású, tehetséges, lelkes fiatal táncosok legkedvesebb és a legmagasabb színvonalat nyújtó vendégei közé fognak számítani a haza minden színpadának, üzemének, szövetkezetének.

Az Állami Népi Együttes bemutatkozása komoly eseménye kulturális fejlődésünknek. Az együttes hangján keresztül a nép kap erősebb hangot művészetünkben, a népi hang válik mind fontosabb tényezőjévé a születő, szocialista magyar művészetnek. A mindhárom részlegből áradó frissesség, fiatalság, éneklőkészség és táncosság tehetséges egybefogása az éneklést vezető Csenki Imre, a zenekart vezető Gulyás László és a táncegyüttest vezető Rábai Miklós jó munkáját dicséri. Az Állami Népi Együttestől sokat vár az ország népe. Bizonyos, hogy az együttes – tovább ápolva és elmélyítve állandó kapcsolatát a dolgozó néppel, tovább tanulva a néptől, lankadatlan szorgalommal leküzdvé a nehézségeket – egyre tökéletesebben meg fog felelni a reá váró nagy feladatoknak.

H. Gy.

7. sz. dokumentum

Rábai Miklós cikke az Állami Népi Együttes indulásáról

Tanuljunk Mojszejev művészetéből!

Az Állami Népi Együttes fejlődésének néhány kérdése¹²⁴

Ezerkilencszáznegyvenötben életünk nagy fordulóponthoz érkezett. A Szovjetunió meghozta népünk részére a szabad életet. A szó igazi értelmében felszabadultunk, nemcsak társadalmi és gazdasági téren, hanem a kultúra terén, s így a tánc terén is. 1946-ban gombamódra kezdtek szaporodni a népi táncegyüttesek. Táncaikban új életünk új lendülete nyilvánult meg. A csoportok száma hatalmasan megnövekedett, *de a növekedés természetéből következően színvonalban elmaradt.* A színvonal emeléséről gondolkoznunk kellett. Ezért 1950 szeptemberében felmerült a szükségesség az Állami Népi Együttes megalakításának.

Szükséges volt megalakulása azért is, hogy együtteseink elé példamutató népi csoportot állíthassunk és hogy a külföld előtt kellőképpen képviselhessük a magyar kultúrát. Csoportunk három karral alakult meg (ének-, zene-, tánckar).

Tánckarunk tagsága falvakból, gyárakból és néhányan az egyetemről kerültek ki. A legnagyobb nehézség az volt, hogy különböző képességű és képzettségű táncosokat vettünk fel a csoportba. Ezeket közös nevezőre kellett hozni, közös nivóra, közös stílusra.

Elgondolásunk az volt, hogy először a *magyar paraszti táncstílust* kell megfogni, erősen, két kézzel megragadni. Azonnal fejleszteni a hiányos

technikát és fejleszteni a meglévő, de nem csiszolt színészi játékkészséget. Amíg ezt a technikai és színészi munkát magas fokra nem tudjuk fejleszteni, addig olyan kompozíciókat készítsünk, ami a tagság képességeinek megfelel. Mindezek szemmel tartásával gondosan vigyázzunk a népi táncok különböző stílusára.

Mit végeztünk ezen a területen? *Megragadtuk a magyar néptánc bizonyos eléggé elűtő stílusait.* Jó átéléssel, frissen, őszintén táncolnak az emberek. Érzéseik igazak és közönségünket megfogják. Megkezdtük a balettoktatást, de ennek még ilyen rövid idő alatt látható eredményei éppen hogy csak mutatkoznak.

Bemutatónk előtt érkezett Magyarországra a Szovjetunió Állami Tánc-együttese Igor Mojszejev vezetésével. A mozgalom már eddig is érezte a Szovjetunió segítségét a tánc vonalán is. 1946-tól kezdve a legkiválóbb szovjet együttesek látogatták meg az országot és hozták el hozzánk a szocializmus országának szép, új, friss művészetét: a *Mojszejev*, az *Alekszandrov*, a *Pjatnyickij*, a *Nyirfácska* és a *Gavrilov Együttes*. Minden csoport bemutatója után fejlődött és alakult magyar csoportjaink munkája.

A Mojszejev Együttes mostani ittléte azért visz minket különösen előre, mert most már mi is magasabban állunk színvonalban és több tudásunk és képességünk van arra, hogy megérthessük a fejlődés következő lépéseit.

Milyen tapasztalatokat szűrtünk le a Mojszejev Együttes ittlétéből? Többször találkoztunk Mojszejevvel. Megtekintette táncainkat, tanítottuk egymást táncokra, tapasztalatcserét végeztünk, baráti beszélgetésekben vettünk részt. Ezekből alakult ki mindaz, amit itt el szeretnénk mondani.

Az út, amelyen az Állami Népi Együttes táncára jár, helyes. Mojszejev elvtársnak is ez a véleménye. De a művészet éppúgy, mint társadalmi és gazdasági fejlődésünk, nem tűr megállást. Ezt tapasztaltuk különben a Mojszejev Együttesnél is. Tavaly láttam őket a berlini szabad német ifjúsági találkozón. Megrendítő élmény volt. A mostani bemutatójuk még jobban az. Egész sereg új kompozíciót tanultak be, a csoport előadási készsége is állandóan fejlődik. Tehát tovább kell haladni a megkezdett úton és nem szabad egy pillanatra sem megülni a szerzett »babérjainkon«.

Az Állami Népi Együttes megalakulásakor még könnyű a helyzetünk. Feldolgozzuk a népművészet legjobb értékeit, de az értékek elsővonalbeli része bizonyos időn belül elfogy. Itt következik a munka nehezebbik része. Itt már elengedhetetlen a biztos tárgyi tudás mellett az ötlet, a fantázia. A koreográfusnak nagyobb merészséggel kell nyúlni a kompozíciókhoz. A ténnyel merészebben, megformáltabban kell alkalmaznia, a táncokat jobban ki kell dolgoznia.

Változatos műsort! A Mojszejev Együttes 150 kompozíciója közül mind más és más. Népünk élete sokrétű, színes. Nekünk a művészetben is ezt kell hozni. Kell a hősiesség, líra, humor stb. Ha egyszínűség mellett maradunk, az azt jelenti, hogy megvetjük népünk színes és sokrétű kultúráját.

A technikát jó módszerrel tovább kell fejlesztenünk. Mojszejev elvtárs mondta, hogy a táncos technika nélkül csak elképzelve lehet dolgokat, de nem valósíthatja meg. Közönségünk pedig csak a megvalósított dolgokban tud gyönyörködni. Világos, hogy egy utunk van: a technikát meg kell szerezni. Tagjaink általában 18–20 évesek. A balettot most kezdték és kezdésre már egy kicsit idősek, de nagy nehézségek mellett is dolgozni kell azon, hogy táncosaink jó balett-technikát sajátítsanak el. Felismertük, hogy technika nélkül nincs tánc hivatásos vonalon, csak dilettantizmus.

Nem elég a technikát megszerezni, azt be kell építeni a néptáncba. Hogy hogyan építi be az ember, ez a döntő. Itt mutat példát a világ legjobb tánc-csoportja, a Mojszejev Együttes.

A munka intenzitását növelni kell. A Mojszejev Együttes próbáin hatalmas munkalendületet, szeretetet, fegyelmezettséget láttunk. A táncosok egy-egy színpadi próbánál leállva s előző helyre visszamenve, ugyanolyan lelkesedéssel és fegyelmezettséggel ismétlik meg a motívumot akár ötször is.

Ezek a tapasztalaink. Tisztában vagyunk vele, hogy mindezt egyszerre nem tudjuk megvalósítani, de látjuk a problémákat és ez a megvalósítás egyik feltétele. A Mojszejev Együttes velünk végzett tapasztalatcseréje után már az első héten láttuk együttesünkben az eredményeket. Tudatossá válik bennünk mindjobban az, hogy komoly művészi munkát csak szocialista művész hivatástudatával lehet végezni. Együttesünk életében felmérhetetlenül nagy segítséget kapott a Szovjetunió Állami Népi Táncegyüttesétől és vezetőjétől: Igor Mojszejev elvtárstól.

Rábai Miklós
az Állami Népi Együttes
művészeti vezetője

8. sz. dokumentum

Az Állami Népi Együttes egyéves munkája

Előterjesztés a Népművelési Minisztérium Kollégiumának

1951. október 2-ai ülésére¹²⁵

Az Állami Népi Együttes egyéves munkája¹²⁶

Egy esztendeje alakult meg az Állami Népi Együttes azzal a feladattal, hogy népművészeti hagyományainkat ápolva, azt dolgozó népünkkel megismertesse, megszerettesse és ezeket a hagyományokat továbbfejlessze. Az Együttes megalakulásakor és fennállása óta munkájában példaként az itt járt szovjet együtteseket tekintette.

A munka megkezdéséhez szükség volt arra, hogy az általános célkitűzések gyakorlati megvalósításának, valamint a szovjet példa itthoni viszonyokra való alkalmazásának módszerét kidolgozzuk és ezzel kapcsolatban egy sor elvi kérdést tisztázzunk. Ennek a feladatnak elvégzésére segítségül hívtuk zene és táncéletünk legkiválóbb szakembereit (Kodály, Szabolcsi, Lajtha stb.),¹²⁷ ezeknek segítségével sikerült néhány kérdést, mint pl. a zenekar összetétele, műsor jellege, annyira tisztáznunk, hogy az Együttes munkáját elég határozott irányban indíthatta meg. Leszögezve azt, hogy még a tisztázottnak látszó kérdések részleteire is a feleletet csak munka közben tudjuk megkapni.

Az Együttes feladatainak ilyen módon történt kijelölése után kezdtünk hozzá a szervezés munkájához. Ez elég sok nehézséggel járt annál is inkább, mivel az Együttesnek a munka megkezdése után még hónapokig nem volt politikai és adminisztratív vezetője. Ugyancsak súlyos gátló körülményt jelentett az, hogy az Együttes otthonát még a mai napig sem sikerült megteremteni.

Az Együttes három részlegének szervezésénél, a tagok kiválasztásánál, szakmai és politikai szempontokat kellett figyelembe venni. Ezeknek a szempontoknak alkalmazása a tánc- és zenekar összeállításánál általában kielégítően sikerült. Sokkal kevésbé volt ez kielégítő azonban az énekkar megszervezésénél. Az itt elkövetett szervezési hibák az Együttes munkája folyamán egyre erősebben jelentkeztek, amikor pedig az Együttes eddigi legnagyobb erőpróbájára, a berlini VIT-re¹²⁸ került sor, kénytelenek voltunk az énekkar átszervezését, eléggé előkészületlenül, erőltetett ütemben végrehajtani. Ez természetesen az énekkar értékét erősen csökkentette, ennek ellenére azonban, éppen az Együttes lelkes munkájának követke-

tében az énekkar a VIT-en várakozáson felül jól megállta helyét.¹²⁹ A kezdeti hibák tapasztalatain okulva a VIT lezajlása után az Együttes befejezte az énekkar átszervezésének munkáját és most már biztosítottnak látszik, hogy az énekkar az átmeneti színvonalcsökkenést leküzdve, a régebbi eredményeket is jóval felül tudja múlni. Véleményünk szerint az Együttes jelenlegi összetétele mind művészi, mind pedig politikai szempontból kielégítő és arra kell törekednünk, hogy ezt az összetételt most már minél inkább állandósítsuk, mert ez elengedhetetlen alapja a további fejlődésnek.

Az Együttes megalakulása után – a bevezetőben említett nehézségek ellenére – azonnal nagy lendülettel fogott munkához és néhány hónapi munka során olyan fejlődést ért el, hogy ez év április 4-én¹³⁰ az operai díszelőadáson a Mojszejev együttesel közösen fellépve mutatkozhatott be. Külön ki kell itt emelni annak rendkívül nagy jelentőségét az Együttes számára, hogy az első fellépésre való készülés idején a Mojszejev együttes itt tartózkodott és rendkívüli figyelemmel és szeretettel segített az Együttesnek az előtte álló feladatok megoldásában. Ez az Együttes további fejlődése szempontjából döntő segítséget jelentett. Az Együttes addigi munkája és az operai, majd az azt követő nyilvános bemutatkozás több problémát vetett fel. Így például kitűnt, hogy az énekkarnak két alapvető igényt kell kielégítenie. Helyt kell állnia, mint a capella kórusnak és ezen kívül az Együttes stílárius egységének megteremtése érdekében ki kell alakítania a jellegzetesen népi ízű énekkari hangzást. Ez a kétféle igény bizonyos esetekben együtt is jelentkezhethet, azonban alapjában véve mégis két különböző feladatról van szó, aminek ellátására az akkori kórus nem felelhetett meg, hiszen egy énekestől nem lehet azt kívánni, hogy műsorszámonként más-más hangszínnel énekeljen. A népi éneklési stílus kialakítása terén véleményünk szerint bizonyos eredményeket az énekkar elért (pl. Ecseri lakodalmas).

Az első bemutató után a kórushangzás problémáját igyekeztünk szélesebb körű vita segítségével megoldani. Így többek közt a Zeneművész Szövetség¹³¹ is foglalkozott ezzel a kérdéssel. A vita eredményeként az a vélemény alakult ki, hogy az Együttes énekkarának nem lehet egyetlen feladata a tánchoz való éneklés és nem elégedhet meg kizárólag a népi hangzás kialakításával. Ez az énekkar munkáját egyoldalúvá tenné és azt eredményezné, hogy le kellene mondani például többek között Bartók és Kodály jó néhány, világviszonylatban is kitűnő művének előadásáról, de kizárnánk ezzel az Együttes műsorából egész sor más magyar és szovjet kórusművet is. Világos volt ugyanakkor az is, hogy az Együttesnek elsőrendű feladata a kóruséneklés terén az olyan népi hangzás kialakítása, amely népművészetünket példamutatóan előre viszi. Meg kell itt jegyezni, hogy ennek a feladatnak megoldásához zeneszerzőinknek is hozzá kell járulnia,

sajnos azonban eddig még – néhány kivételtől eltekintve – nem fordultak olyan figyelemmel az Állami Népi Együttes felé, mint ahogyan ez kívánatos lenne, nemcsak az Együttes, hanem a magyar zeneszerzés érdekében is.

A hibák eredményeként jutottunk arra az álláspontra, hogy a kórust ketté kell választanunk, ami természetesen létszámemelési igénnyel is jár. Az egyik rész feladata a népi hangzás elsajátítása, a népi éneklési stílus kialakítása. Cselekvő részvétel a színpadi játékokban és a tánckompozíciókban. A másik részleg feladata az á capella (kíséret nélküli) és egyéb önálló kórusművek előadása. Ezzel a munkamegosztással biztosítva van az is, hogy az énekkar egy műsor alatt nem fárad ki olyan nagy mértékben, mint ahogy azt eddig tapasztalnunk kellett. Ez a túlerőltetés egyébként az Együttes énekeseinek jó részénél már a hangot is veszélyeztette. Az énekkar ilyen módon való kettéválasztása természetesen nem mechanikusan történik és egynémely műsorszámnál az énekkar két részlege együttesen is fog szerepelni. Egyébként a kettéválasztást a VIT utáni átszervezés során az Együttes már végre is hajtotta és a készülő új műsorban az énekkar már így fog fellépni.

Meg kell itt még említeni azt is, hogy az énekkar a Pjatnyickij együttes példájára kísérletezett karmester nélküli énekléssel is. Annak ellenére, hogy a kísérletek technikai szempontból igen jó eredménnyel jártak, mégis az a vélemény alakult ki, hogy az előadott művek (pl. Kodály: Mátrai képek) nem alkalmasak az ilyen előadási módra. A karmester nélküli éneklést az Együttes továbbra is megoldandó feladatnak tekinti, azonban erre megfelelő műveket kell találnia.

Az énekkarral kapcsolatban be kell még számolni a szakmai oktatásról is. Az énekkar megalakulásakor – és hasonló a helyzet az átszervezés után is – meg kellett oldani azt a feladatot, hogy a különböző zenei képzettségű tagok szakmai színvonala kiegyenlítődjék, helyesebben gondoskodni kellett arról, hogy az általános színvonal kielégítő mértékben emelkedjék. Ezért az Együttes öthónapos kórusiskolát szervezett, amelynek eredményeként az énekkar minden tagja – az is, akinek zenei előképzettsége egyáltalán nem volt – könnyebb műveket az első látásra lapról énekelt és aránylag rövid idő alatt a legnehezebb műveket is előadásképesen megtanulta. Az öthónapos kariskola eredményeként olyan munkamódszer alakult ki, ami lehetővé tette, hogy az énekkar eddig több mint 100 egyszólamú népdalt, 40 á capella, 20 ének-zenekari és 3 tánckompozícióhoz való énekművet tanult be. A kórusiskola jelentősen segített a telt, nagyerejű kórushangzás és a jó kórustechnika kialakítása terén.

A zenekarral kapcsolatos első és döntő kérdés az volt, hogy milyen hangszerekből állítsák össze a magyar népi zenekart. A bevezetőben említett előzetes megbeszélések során a szakemberekkel egyetértve úgy határoztunk, hogy a zenekar törzseként a vonós hangszerekből, cimbalomból, klarinétból álló bandát (cigányzenekart) veszünk alapul. Ezeken a hangszereken kívül népi hangszerként eddig csak a furulyát tudta az Együttes a zenekarba beilleszteni. Az Együttes műhelyében külön népi hangszer szakemberek vezetése alatt állandóan folyik a munka a töröksíp, duda, koboz, citera technikai tökéletesítésének megoldásán, mivel ezek a hangszerek technikai tökéletlensége (főleg hangolási problémák miatt) a zenekarba nem illeszthetők be. Ez a kísérleti munka máris szép eredménnyel járt, hiszen a VIT kultúrversenyén a régi népi hangszerekből álló kiségyüttes sikerrel szerepelt. Így most már ezeknek a hangszereknek alkalmazása nagyjából lehetővé vált. Meg kell azonban itt jegyezni, hogy ezeknek a régi hangszereknek a felhasználása csak esetenként egy-egy kompozícióhoz helyes, valamilyen különleges szín eléréséhez. A zenekar alapja, összetételeként, továbbra is a vonós zenekart kell tekintenünk cimbalommal és klarinétal kiegészítve.

A zenekar megalakításakor hosszú vita folyt a személyi összetételről. A mi véleményünk az volt, hogy a zenekar tagjait főleg városi cigánymuzsikusokból kell összeválogatni. Ezzel szemben felmerült az az álláspont, hogy a zenekart csupa kottanemismerő parasztból vagy falusi cigányból kell összeválogatni, mert ezeket még nem fertőzte meg a városi sláger és dzsesszmuzsika. A válasz erre az ellenvetésre ez: a városi cigánymuzsikus magas virtuózkészséggel rendelkezik és ismeri a kottát. Ez önmagában igen nagy előnyt jelent. Igaz az, hogy sok mindent összejátszott és ez előadásmódjára erősen rányomja bélyegét. De ugyanakkor – és ez a leglényegesebb – megvan benne az ösztönös muzsikálás és a rögtönző variálás készsége, ami a hangszeres népi zene legközvetlenebb előadóit, a falusi paraszt és cigányzenészeket legjobban jellemzi. A zenekar munkája közben egyik legfontosabb feladat az volt, hogy a zenekar tagjait megszabadítsa attól a kávéházi előadási módtól, amire eddigi munkájuk során az úri osztály ízléstelensége rákényszerítette őket. (*Sic!*) Szívós nevelőmunkával kellett leküzdeni azokat a modorosságokat, amelyek a cigányzenészekre általában jellemzőek, meg kellett szüntetnünk a kezükben lévő vonós hangszer egyoldalú kezelését. Ezen a téren az Együttes jó eredményt ért el és sikerült megközelíteni a kitűzött célt: egy sajátos népi zenekari hangzás kialakítását, amely szervesen tud kapcsolódni a falusi parasztbandák játékának stílusához.

Súlyos problémaként jelentkezett a zenekar munkájában, hogy kevés a magyar hangszeres népi zenei hagyomány. Döntő segítséget jelentett tehát az Együttes számára a Lajtha László által gyűjtött, illetve lejegyzett székli

zeneanyag. A háromtagú széki parasztbanda játéka egy új, eddig teljesen ismeretlen magyar hangszeres stílust tárt fel előttünk, ami ugyan sok román elemet is magába olvasztott, de ezáltal csak színesedett, gazdagodott. A népzene művészi továbbfejlesztése szempontjából igen jelentősnek tartjuk Lajtha–Gulyás Széki muzsikájának bemutatását. Nagyon tanulságos számunkra, hogy a széki muzsikának nemcsak itthon volt igen nagy sikere, mind a közönség, mind pedig a szakemberek előtt, hanem a berlini VIT-en is valóságos népszerű számmá vált. Ezt a tényt a zenekar elkövetkezendő műsorainak alakításánál feltétlenül figyelembe kell venni.

A zenekar műsorának alakításánál a Széki muzsika és a hasonló jellegű hangszeres paraszti zenei hagyományok mellett igen gazdag anyag áll rendelkezésre, mégpedig a verbunkosok. Ezzel kapcsolatosan azonban felmerült jó néhány probléma. Mint ismeretes, a verbunkos zene a reformkorban és a 48-as forradalomban, sőt még azután is egy darabig szorosan kapcsolódott a magyar szabadságmozgalomhoz és ennek megfelelően forradalmi mondanivalót fejezett ki. A kiegyezés után azonban ez a zenei irány egyre inkább elsekélyesedik, felhígul és lezüllik egészen az elkorcsosult kávéházi cigányzenélésig. Az eredeti verbunkos anyag (Bihari¹³² stb.) hiteles feljegyzésben jórészt nem maradt meg, vagy ha valamennyire meg is van, az még ma múzeumokban fekszik felhasználatlanul. Így tehát ez a zenei hagyomány úgy él, ahogy azt a cigányzenekarok emlékezetben megőrizték és adta át egyik nemzedék a másiknak. Természetes, hogy ilyen körülmények között ezeknek a zeneműveknek hitelességéhez sok kétség fér, annál is inkább, mert hiszen éppen azoknak a cigányzenekaroknak révén ismerhettük meg, akik, mint előbb erről szó volt, maguk is hatása alá kerültek – elég cselekvő részesei voltak – a verbunkos elzüllesztésének. Erre alapozva hangzik el a zenekar műsorát illetően az a vélemény, hogy csak olyan verbunkost adjon elő a zenekar, amelynek hitelességéhez kétség nem fér. Álláspontunk ezzel szemben az, hogy a verbunkos anyagot a zenekar műsorában bátran használhatjuk még akkor is, ha az anyag hitelessége kétséges. Döntő az, hogy a műsorba felveendő mű megfelel-e szellemével, forradalmi tartalmával és művészi formájával annak, amit számunkra a verbunkosnak nyújtania kell. Az eddigi munkát értékelve az a véleményünk, hogy a zenekarnak műsorválasztás tekintetében helyes volt az irány és ezen az úton kell továbbhaladnia. Feladata azonban, hogy zeneszerzőinket arra ösztönözze, hogy a parasztzene és a verbunkos hagyomány felhasználásával mielőbb létrehozzák azokat a műveket, amelyek kifejezik népünk mai érzelmeit.

Jó néhány probléma merült fel a tánckar munkájának megkezdésekor is. A táncművészet terén rendkívül sok helytelen nézetből különösen egy volt az, amelyikkel szembe kellett fordulni. Ez a nézet a táncmozgalom egy részében általában jelentkezett, s egy-két képviselője az Együttes tánckarán belül is vallotta ezt. Ennek rövid ideológiai magja a következő: amit a madoccai parasztok és a Mojszejev együttes csinál, az jó, követendő. Ami azonban a kettő között van a táncművészetben, az rossz, elvetendő. Ez a helytelen nézet voltaképpen a mozgásművészeti szemléletből táplálkozott.

Az Együttes véleménye ezzel szemben az volt, hogy lépcsőzetesen – a láncszemeket egymásután felismerve – kell elérnünk a Mojszejev-fokot. A magyar nép gazdag tánc- és szokáshagyományából kiindulva – a fejlődésnek megfelelően – kell építeni és megtalálni a most születő új táncművészet új formanyelvét. A néphagyományra kell támaszkodni, mint alapra, és erre felépíteni az első lépcsőfokot, amely már nem Madocsa, de még nem is Mojszejev.

Magasabb művészi igényeket nem tudunk elérni anélkül, hogy szilárdan ne álljunk a néphagyomány alapján. Ahhoz, hogy a néptáncot magasabb formában kialakíthassuk, minden jellegzetességével meg kellett ismerni és magunkévá kellett tenni a hagyományokat. Így léphetünk csak feljebb. Ezt az utat kell követni, mely a néptánc megismeréséből fakadó kompozíciókkal – annak egyszerűbb és vidám formáin keresztül – a mai emberhez szól. A tánckar ezen az úton haladva eredményeket ért el. Célkitűzéseit az első műsorban többé-kevésbé megvalósította. Típusokat hozott, a paraszti tánc jellegzetességeit megtalálta, a színpadi formanyelv kialakításában az első lépéseket megtette. Táncosai friss, eleven és jókedvű hangulattal táncolnak. Azt a fokot hozta az Együttes első műsorában, amelyet biztosan és jól meg tudott oldani. Nem tért el nagyon az eredeti néptánctól, de már továbbfejlesztette, de nem tért el a táncot létrehozó körülményektől sem (Fonó-lakodalmas). Könnyen táncolható témákat dolgozott fel a mai ifjúság átütő friss lendületével, a mai fiatalok derűs magatartásával, így lett táncuk a nem mai témák mellett is maivá. Továbbjutottak a dramatikus táncok, a közérthetőség, a színpadtechnika és tánctechnika területén is.

Nyilván nem maradhatnak meg azonban az első lépcsőfoknál. Tovább kell jutniuk már a második műsorban is. Ezt a fejlődést fogja szolgálni az állandó balletgyakorlat, (*sic!*) amellyel a tánckar már munkájának megkezdése óta foglalkozik, ezen keresztül biztosítja a táncosok magasabb technikai tudását, amire még igen nagy szükség van. Ugyancsak hasznos a tánckar további fejlődése szempontjából a Sztanyiszlavszkij módszer¹³³ felhasználása. Ezeknek a tanulmányoknak az eredményei előreláthatólag

már a második műsorban lemérhetők lesznek, de jelentős mértékben csak az azután következő műsorban számolhatunk velük.

A tánckari munkának vannak hiányosságai is. Az első lépcsőfok vállalása ugyanis bizonyos hiányosságok eltűrését jelentették. (*Sic!*) Ezeket azonban vállalni kellett a jövő érdekében.

A témaválasztás az első műsorban még csak a paraszti életből merített, tehát nem az egész népet ölelte fel. A következő feladat: túljutni a paraszti élet témavilágán. A második műsorban ezt a hiányt igyekszik az Együttes pótolni a Szabadságharcos táborban c. kompozícióval, amely mai életünkről szól. Az új téma megjelenése nagy lépés. Nem jöhet azonban létre anélkül, hogy a tánckar mélyebb stílusérzéke és típusábrázolási készsége ne fejlődjen ki. Ezért fokozott gonddal kell ügyelni a stílusok elmélyítésére és a sokszínű típusábrázolásra.

Fokozottabban kell az Együttesnek történelmünk hősi hagyományaihoz fordulni. (A második műsorban érvényesül már ez a szempont a Füleki vár alatt c. kompozícióban.) Hiba volt az is, hogy eddig meglehetősen elhanyagolták a kis formákat. Meg kell találni a lírai és epikai táncok tartalmi elmélyítésének módszereit. Törekedni kell a virtuozitás fokozottabb fejlesztésére.

Fent elmondott problémák, harcok és eredmények szabták meg az első műsor kialakulását.

Az Együttes április 4-i bemutató előadása óta 59 alkalommal szerepelt. Ebből 21 alkalommal Budapesten, 9 alkalommal vidéken és 29 alkalommal külföldön lépett fel. Ezen kívül az Együttes ének és zenekara gyakran szerepelt rádióban. Budapesten 1, külföldön 2 ízben készült hangfelvétel. Filmfelvétel 4 készült idehaza és külföldön 3 (*sic!*). Az Együttes műsorát eddig közel félmillió ember nézte végig összesen.

Az Együttes minden – magyarországi és külföldi – szereplését nagy szeretettel és lelkesedéssel fogadta a közönség. A külföldi szereplésekkel kapcsolatban feltétlenül meg kell említeni, hogy az Együttes munkája politikai és művészetpolitikai szempontból egyaránt igen jelentős volt. Ez vonatkozik a csehszlovákiai útra¹³⁴ és fokozottan a berlini VIT-re. A Csehszlovák Tájékoztatási és Népművelési Minisztérium magyar osztályának vezetője mondotta, hogy ha ő és az egész apparátusa egy esztendeig dolgozik, akkor sem tud ilyen eredményt elérni, mint az Együttes egy körútja alkalmával. Különösképpen a magyarlakta vidékeken bizonyos mértékig még mindig meglévő sovinizmus felszámolására értette ezt.

Magyarországon az Együttes az északi bányavidékeken, az Alföld néhány városában és Nádudvar termelőszövetkezeti községben volt. A hallgatóság az Együttes műsorát magáénak érezte, mindenütt szeretettel fogadta.

Még a magyarországi vidéki körút előtt kapcsolat alakult ki a budapesti M.T. Központi Népi Együttes¹³⁵ és a Hajdú-Bihar megyei Népi Együttes között. Az Együttes az M.T. Együttessel rendszeresebben találkozhatott és igyekezett segíteni őket munkájukban. A Hajdú-Bihar megyei Együttessel azonban vidéki körutak alkalmával vált szorosabbá a kapcsolat és az azóta is fennáll. Mindkét együttessel volt tapasztalatcsere, ahol a különböző munkamódszerek átadásával, művészeti problémák megvitatásával, Együttesünk által már kipróbált művek átadásaival segítette őket és igyekezett tapasztalatokat szerezni.

Ezen kívül részt vett az Együttes tagsága a falusi és városi kultúrversenyek előkészítésének és végrehajtásának munkájában, ahol igyekezett segítséget nyújtani és igen sokat tanult. Kb. 300 alkalommal patronáltak vidéki együtteseket, vagy vettek részt bírálóbizottsági munkában.

Az egész Együttesnek, mint egésznek eddigi munkáját vizsgálva összegezésképpen megállapíthatjuk, hogy az Együttes jól dolgozott, általában teljesítette célkitűzéseit.

1. Bebizonyosodott, hogy helyes úton halad és egész sor kérdésben tisztán látja feladatait.
2. Sikerült nagyjából egységes profilt kialakítania.
3. Számos vitás kérdésben sikerült kielégítő megoldást találni.
4. Ösztönzőleg hatott komoly értékű alkotások megszületéséhez (pl. Kodály: Kállai kettős c. műve). Sok fiatal zeneszerzőt juttatott szóhoz.
5. Műsoranyagával, előadásának művészi színvonalával jó példát mutatott, segítséget nyújtott kulturális tömegmozgalmi csoportjaink részére.
6. Külföldi szerepléseivel méltóképpen reprezentálta épülő szocialista kultúránkat, hozzájárult a béketábor erősítéséhez.

Hiányossága még az Együttesnek:

1. A három részleg szerves egysége nem alakult ki eléggé.
2. [a)] Az Együttes műsoranyaga kizárólag (leszámítva a tömegdalokat) a paraszti életformával foglalkozó témákat öleli fel, tehát nem az egész nép érzelmeit szólaltatja meg. Mai életünk problémáit elhanyagolja.
- b) Hiányzik műsorából a hősi magatartás, történelmünk harcos hagyományai, melyek alkalmasak a hazafias érzések kimélyítésére.
- c) Az Együttes műsorában kevés a humor (ezt a hiányt hivatott pótolni a második műsorban a „Legényavatás” és néhány, már készülőben lévő új kórusmű).
- d) A baráti népek népi kultúrájából is többet kell felvenni a műsorba.

3. Az Állami Népi Együttes művészeti életünkben való helyét vizsgálva meg kell állapítani, hogy nem elég szervesen kapcsolódik művészeti életünk különböző ágaihoz. Különösen a zeneszerzőkkel való kapcsolata nem kielégítő. Ennek oka viszont a zeneszerzőinknél tapasztalható arisztokratizmus. Együttesünknek is hozzá kell járulnia a káros arisztokratizmus felszámolásához a zeneszerzők részére adott konkrét megbízások, megrendelések útján.
4. A többi hivatásos művész-, illetve népi együttesrel mélyebbre és szorosabbra kell fűzni a kapcsolatot.

Ezeknek az eredményeknek és hiányosságoknak figyelembevételével az eddig szerzett tapasztalatok alapján készítette el az Állami Népi Együttes következő műsorának vázlatos tervét. A műsor bemutatását december 21-én tervezzük az Operaházban.¹³⁶

Melléklet: a második műsor anyaga.

A második műsor vázlatos terve¹³⁷

Énekkar: A capella:

Járdányi [Pál]: Katona szerelem

Bárdos [Lajos]: Patekoéknál (*sic!*)

[Alekszandr Dmitrijevics] Kasztalszkij: Végtelen mezők

[Alekszandr Vasziljevics] Alekszandrov: Sztálin kantátá

Tartalékszám: Kadosa [Pál]: Sztálin köszöntő

Ének-zenekar:

Farkas Ferenc: Túlso soron

Maros [Rudolf]: Dal a békéről

Szabó Ferenc: Nótaszó

Tartalékszámok:

Vass [Lajos]: 2 cigándi népdal

Major [Ervin]: Pozsonyi verbunk

Lajtha [László]: Kossuth verbunk

Maros [Rudolf]: Csipkebokor rózsa

Halász [?]: 2 népdal

Vujicsics [Tihamér]: 4 kismű szólóénekre, kis-zenekarra

Behár Gy[örgy]: Márciusi zászló

Zenekar:

II. széki muzsika (Gulyás [László])

Major [Ervin]: Honvéd csárdás

Maros [Rudolf]: Versenymű klarinétra és cimbalomra

Vujicsics [Tihamér]: Táncdivertimento IV. tétele

Tartalékszámok:

Vujicsics [Tihamér]: Táncdivertimento III, II, I. tétele

Gulyás [László]: Széki muzsika I.

Rózsavölgyi [Márk]: G-moll verbunk

Tánckar:

Krumplicska

Legényavatás, vagy Füleki vár alatt

Szabadságharcos táborban

Tartalékszámok:

Pásztortétel

Tatár tánc

Színes szőttes

Ének-, zene-, tánckar:

Szüret

Kalotaszegi menyecske

Tartalék: Cigánytáncok

9. sz. dokumentum

Jegyzőkönyv a Népművelési Minisztérium Kollégiumának

1951. október 2-i üléséről

(részlet)¹³⁸

Jelen vannak: Révai József, Mihályfi Ernő, Kovalcsuk Ferenc, Cseterki Lajos, Csillag Miklós, Berczeller Antal, Szirmai István, Majláth Jolán, Szántó Miklós, Balázs István, Pogány Jenő, Tamás István.
(...)

2. napirendi pont:

Az Állami Népi Együttes egy éves munkája.

Meghívottak: Szöllősi Gyula, Csenki Imre, Rábai Miklós, Losonczy Ágnes, Varjasi Rezső, Valastyán Mihály, Szabó Ferenc, Széll Jenő és Vásárhelyi Miklós.

I.

a) Az Állami Népi Együttes munkájának értékelése.

A kollégium megállapítja, hogy a Népi Együttes egész eddigi munkája pozitívan értékelhető. Az Állami Népi Együttes megalakulása frontáttörés volt a kultúrmozgalmunkban, más szervek is kezdtek hasonló együttest létrehozni. Az Együttes jól dolgozott, csak menjenek tovább ezen az úton. Az elismerésről kitüntetések formájában is gondoskodni fogunk.¹³⁹ A szakmai képzés mellett igen fontos, hogy a politikai szellem is biztosítva legyen. Egy együttes, amelyet egy politikai szellem nem kovácsol egységessé az művésziileg sem produkálja azt, amit elvárunk tőle. A művészi vezetők ismerjék fel, hogy ennek az együttesnek politikailag is a helyzet magaslatán kell állnia. Legyen ez az Együttes lelkes, és egy közös politikai eszmétől fűtött. Ne legyen kirakat együttes. Nagyszámú külföldi fellépés volt, itthon keveset léptek fel. Külföldre is küldeni kell őket, de játszanak itthon többet.

b) Elvi kérdések értékelése.

A narodnyikizmus¹⁴⁰ vádjának veszélye még nem szűnt meg egészen. A Szakszervezetek kultúrapparátusa még nem értette meg a szocialista kultúra és a régi kultúra viszonyát. Meg kell magyarázni azt, hogy nagy frontáttörés van ezen a területen. A szabadságharcos táncsal azonban vigyázunk, nehogy visszatérjünk a proletkult.-hoz, mozgásművészetéhez. Bátran és természetesen kell a népi hagyományokra támaszkodni. A népművészet általános népi tartalma, jellege nem osztályművészet, még ha paraszti jellegű is. Két veszély van: lebecsüljük a népművészetet, mint a szocialista kultúrának elemét, de nem látjuk meg a paraszti korlátoltságot. A népi hagyomány az mégis a múlt és önmagában nem tükrözheti a jelent. Semmiféle paraszti tánc nem fogja tükrözni a kommunizmust, hanem egy ösztönös vágyakozást tükrözhet. Ezért kell támaszkodni a folklorra. A hajdútánc egy elrettentő példa, egy lépés előre, de az ember szájában fanyar ízt okoz. Jó lenne megnézni, mielőtt az operába viszik. Ne igyekezzenek mindenáron valami újat adni, mert ebből nem jöhet ki semmi jó. A karvezetői éneklést

csak akkor csinálják, ha az természetesen hat a hallgatókra és az énekesek se szorongjanak. Az énekkar kétfelé osztását a kollégium elfogadja. A Sztálini köszöntő maradhat, valóban szép és megható ez a tánc. Az Állami Népi Együttes előadásaira a belépés ne legyen félig ingyenes. Ha szükséges, fel kell emelni a belépti díjakat.

II.

1. Az Elnöki főosztály ellenőrizze a gazdasági ügyvitelt az Állami Népi Együttesnél, különös tekintettel a rentabilitás minél előbbi elérésére.
2. Feltétlenül szükséges, hogy azoknak az országoknak anyagából legyen egy-két számuk, ahol szerepelnek.
3. A Népművészeti Intézetet jobban be kell kapcsolni a munkájukba, tapasztalatcserére, hogy a kulturális tömegmozgalom profitáljon az Állami Népi Együttes munkájából.
4. Felül kell vizsgálni a fizetéseket. Teljes lehetetlenség, hogy az Állami Népi Együttes tagjai kevesebb fizetést kapnak, mint más együttesek szereplői.
5. A katonai szolgálatra behívottak ügyét Cseterki elvtárs beszélje meg a H. M-ben Szabó elvtárssal.

kmf.

10. sz. dokumentum

Jelentés az Állami Népi Együttes eddigi munkájáról

Előterjesztés a Népművelési Minisztérium Kollégiumának 1953. február 3-ai ülésére¹⁴¹

Jelentés az Állami Népi Együttes eddigi munkájáról
és a második műsor előkészületeiről.

(Megbeszélve az Állami Együttes vezetőivel.) (*Sic!*)¹⁴²

Az Állami Népi Együttes első bemutatkozása, 1950. április 4-e¹⁴³ óta jelentős munkát végzett, kulturális életünknek egyik kiemelkedő intézményévé vált. Az elmúlt közel két év során 1951-ben Budapesten 30, vidéken 30, külföldön 31 előadása volt, 1952-ben Budapesten 32, vidéken 27, külföldön pedig 58 előadása volt.

A kollégium az Együttes működését egy ízben már értékelte és a további munka számára útmutatást adott.¹⁴⁴ A kollégiumi értékelés óta az Együttes életében jelentős események történtek. Az Együttes abban a kitüntetésben részesült, hogy a Szovjetunióba, majd a Kínai Népköztársaságba utazhatott vendégszereplésre. Ez az út igen nagy sikerrel járt és sok elismerést, sok barátot szerzett a magyar népművészet számára, amelyet véleményünk szerint az Együttes fellépései alkalmával méltó módon képviselt. Ezek mellett a sikerek mellett igen nagy eredménynek tartjuk azt a jelenséget, hogy a művészeti tömegmozgalomban egyre inkább találkozunk olyan műsor-számokkal, amelyeket a csoportok az Állami Népi Együttestől vesznek át, vagy amelyek láthatólag az Állami Együttes munkájának hatására születtek meg. Ez azt mutatja, hogy az Állami Népi Együttes kezdi betölteni példamutató szerepét.

Ezekért a sikerekért és eredményekért méltán kapott az Együttes számos elismerést, és indokolt az a nagy népszerűség, amelynek az Együttes mind itthon, mind pedig a baráti országokban örvend.

Ugyanakkor az eredmények és sikerek mellett, nem egyszer ezek nyomán olyan jelenségek is tapasztalhatók, amelyeket nem értékelhetünk minden esetben pozitívan. Ez arra mutat, hogy az eddigi fejlődés és a további munka olyan problémákat vet fel, amelyeknek tisztázásában segítséget kell adnunk az Együttes számára ahhoz, hogy az eléje tűzött feladatokat megfelelően megoldhassa. Az Együttes munkájával és problémáival tehát alapvetően abból a szempontból kívánunk ezúttal foglalkozni, hogy segítséget kapjon a második műsor elkészítéséhez.

Az Együttes munkájával foglalkozó kollégiumi ülés – Révai elvtárs összefoglalója – a további munka számára alapvető szempontokat adott. Ha az azóta eltelt, több mint egy év alatt a második műsor mégsem jött létre, meg kell vizsgálni elsősorban ennek okait.

Ezek között az okok között egész sor objektív körülményre kell rámutatnunk. Legelőször arra, hogy az Együttes otthona, a Budai Vigadó, csak ez év júniusában készült el és az építkezés befejezése után is még számos nehézség jelentkezett, mint az akusztika megjavítása, fűtési berendezés rendbehozása stb. Így tehát az Együttes munkahelyiségeit lényegében csak az elmúlt év végére tudta teljes mértékben használni. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy az Együttes négy hónapot töltött a Szovjetunióban és Kínában,¹⁴⁵ ami az útra való előzetes készülődés idejét, valamint a hazaérkezés utáni szabadságot is figyelembe véve, körülbelül 6 hónapos kiesést jelentett a második műsorra való készülődés idejéből. Lényegében tehát az új műsorra való felkészülést múlt év szeptemberével lehetett megkezdeni, akkor is az előbb említett rossz elhelyezési viszonyok között.

Kétségtelen tehát, hogy az Együttes munkája számára sem időt, sem pedig megfelelő munkakörülményeket nem tudtunk biztosítani, és ez erősen akadályozta, hátráltatta a művészi tervek kialakulását, az elgondolások megvalósítását. Hiba lenne azonban az Együttes fejlődésében átmenetileg bekövetkezett nehézségek okát csakis az objektív körülményekben keresni. Hiba lenne ez azért, mert hiszen az Együttes első, méltán nagysikerű műsorát lényegesen nehezebb, szinte lehetetlen körülmények között készítette el. Úgy látszik azonban, hogy a kezdeti lendület, a feladat újszerűsége olyan lelkesedést váltott ki mind az Együttes tagjaiból, mind pedig vezetőiből, amellyel ezeket a nehézségeket le tudták küzdeni.

A második műsor létrejöttének másik és véleményünk szerint alapvető problémája a népművészet számos kérdésének tisztázatlansága. Ezek a kérdések jelentkeznek egyre nagyobb súllyal az Együttes munkájában, mégpedig a második műsorral kapcsolatban sokkal élesebben, mint ahogyan azt az első műsornál, vagy akár csak az első műsor értékelésénél is tapasztalhattuk. Az első műsornál lényegében véve a népművészet jelentkezéséről volt szó a hivatásos művészetben. A feladat az volt, hogy zenés és táncos népi hagyományainkat nagyjából eredeti formájukban színpadra vigyük, azt mai emberek előadásában közel hozzuk a mai közönséghez. A kulturális életünkben és népművészeti mozgalmunkban azóta bekövetkezett fejlődés során ma már ott tartunk, hogy ezekkel a kezdeti igényekkel nem érhetjük be. Ma már a népművészet továbbfejlődésének kérdése sokkal nagyobb hangsúllyal jelentkezik. Ez határozza meg az Együttes további feladatainak jellegét és nagymértékben ez okozza a további feladatok megvalósítása terén tapasztalható bizonytalanságot.

A fejlődést nehezítő harmadik körülmény a művészi vezetés egységének hiánya, amelyet eddig megoldani nem tudtunk. Ez különösen azért hiba, mert az Együttes egyes részlegeinek művészi problémái számos esetben egymástól eltérő, látszólag egymásnak ellentmondó módon jelentkeznek.

A művészeti munkával kapcsolatos problémákat vizsgálva, külön kell foglalkoznunk az egyes részlegekkel.

Tánckar.

Az első műsorban bemutatott számokat mind a közönség, mind pedig a szakemberek általában kedvezően fogadták. De már ezeknek értékelésekor két irányból hangzott el kritika és egyúttal követelés is a tánckar további fejlődésének útját illetően. Az egyik vélemény az volt, hogy a koreográfiák nem kapcsolódnak elég erősen a népi hagyományokhoz és a továbbiakban sokkal nagyobb súlyt kell helyezni a táncok etnikai jellegzetességeire, a néprajzi hitelességre.

Ezzel kapcsolatban véleményünk az, hogy az Együttes munkájában valóban alapkövetelmény a néphagyományokra való támaszkodás. Szerintünk azonban az Együttes első műsorában ezt általában helyesen és jól oldotta meg. A néprajzi hitelesség és „táj-jelleg” túlzottan fokozott követelése nem jelentheti az Együttes fejlődésének fő problémáját, mint ahogy nem jelentheti általában ezt az egész népművészetben sem. Sőt, ez a túlzott követelés öncélúság veszélyét rejt magában, és a mondanivaló kifejezésének rovására mehet. Az, hogy egy koreográfus egy bizonyos meghatározott vidékről, vagy faluból származó tánc színpadra való alkalmazásánál felhasznál más vidékről való, vagy esetleg saját maga által alkotott táncelemeket is, semmiképpen sem hiba akkor, ha ezzel ezt a táncot továbbfejleszti, gazdagítja, és mindezt a mondanivaló kifejezése érdekében teszi. Lényeges feltétel természetesen az, hogy az ilyenfajta kibővítés, más táncelemek alkalmazása ne okozzon stílustörést, ne történjék a mondanivaló rovására. Ezért nem látjuk indokoltnak azokat a kifogásokat, amelyek ilyen szempontból a „Fonó”-val, vagy az „Ecseri lakodalmas”-sal kapcsolatban felvetődtek. Az Együttes számára azt javasoljuk, hogy a jövőben is bátran alkalmazza ezt az alkotó módszert, bátran kövesse ezen a téren Mojszejev elvtárs tanácsait és a Mojszejev Együttes útját, amely véleményünk [szerint] leginkább szolgálhat a mi együttesünk számára példaként.

A másik követelés az, hogy az Együttes táncaiban jelentkezni kell a másnak, meg kell születni az új témájú kompozíciónak. Ez a követelés alapján véve indokolt, és ennek megoldása az Együttes egyik legfontosabb feladata. Rá kell azonban mutatni arra, hogy ennek a feladatnak megoldását túlzottan sürgetni, erőszakolni nem lehet. Ehhez meg kell érni az előfeltételeknek, mind magában a népművészetben, mind pedig az Együttesen belül. Az új téma erőszakolása, kiagyalt módon történő megoldási kísérletek nem vezethetnek kellő eredményre. Az ilyesmi azt a veszélyt is rejt magában, hogy az Együttest elszakítja a népművészettől.

Mindezeknek figyelembe vételével mégis meg kell mondanunk, hogy a tánckartól várjuk az új jelentkezését. Várjuk azt, hogy a koreográfiák kilépjenek a paraszti élet témaköréből, de méginkább várjuk olyan kompozíciók születését, amelyek nem kapcsolódnak egyértelműen csakis a régi falu életéhez, szokásaihoz.

Véleményünk szerint az új mondanivaló megszólaltatásának ez a könnyebben megoldható módja, és ez az a megoldási mód, amelynek előfeltételei a népművészetben, a művészeti tömegmozgalomban már kezdenek érni. Hiszen népi, főleg falusi együtteseink műsorában már egyre inkább találkozhatunk olyan táncokkal, táncjátékokkal, amelyek a régi hagyomá-

nyok felhasználásával ugyan, de már a máról szólnak. (Bátán a halász szövetezetről, Sárpilisen „Szőlőörzés” címen a tszcs¹⁴⁶ szüretéről stb. stb.)

Az Együttesnek tehát gyűjtő munkája során – akár helyszíni gyűjtés formájában történik ez, akár a Népművészeti Intézet anyagából, vagy más gyűjteményből – a régi, értékes hagyományok mellett meg kell találnia a falu szocialista fejlődése következtében egyre határozottabban jelentkező újat is. És ahogyan az Együttes első műsorával, a tömegmozgalomból kinőve, példát mutatott a tömegmozgalom számára, segítette fejlődését a hagyományok felhasználása terén, ugyanúgy kell a tömegmozgalomra támaszkodva megszólaltatnia a mát és ilyen irányban is példamutatóvá lennie.

Az új műsorban tehát, anélkül, hogy elhanyagolnánk a „Fonó”,¹⁴⁷ az „Ecséri lakodalmas” és az „Üveges tánc” útján járó koreográfiákat, el kell indulni az új felé vezető úton is, mint ahogyan például a „Vidám vásár” című műsorszámmal ezt meg is kezdték.

Énekkar.

Az énekkar – ezt teljes joggal megállapítjuk – egyike az országban a legjobbaknak. Mégis, azt tapasztaljuk, hogy az Együttes műsorában, a többi részleghez viszonyítva, ennek van legkevésbé sikere. Mi ennek az oka? Véleményünk szerint az, hogy még mindig nem sikerült kialakítani az Együttesbe beillő sajátos jellegét. Ez döntően az előadott művekre és kisebb mértékben az előadásmódra vonatkozik.

Régi – még az Együttes tényleges megalakulása előtt felvetődött – probléma az, már az Együttes létrehozásával foglalkozó kollégiumi ülésen¹⁴⁸ vita folyt arról, hogy a születendő énekkar vegyen-e fel műsorába műzenei alkotásokat. Ez a vita különböző formában azóta is folyik. De ma már elég bő tapasztalatunk van – főleg éppen az Együttes műsorából.

A probléma gyökere a magyar népi egyszólamúság és a kórusművészet többszólamúságának ellentmondásában rejlik. Ez abban nyilvánul meg, hogy a népdal általában feldolgozásban, tehát zeneszerző közvetítésével kerülhet az Együttes műsorába. Ez a feldolgozás pedig lényegesen nagyobb mértékű beavatkozást, változtatást jelent, mint a néptáncnál a koreográfus munkája.

Meg kell találni tehát azt a helyes módszert, amellyel a népdalt az Együttes műsorába beilleszthetjük.

Egyik alapvető tanulságként szolgálhat e tekintetben az a tény, hogy például Kodály „Mátrai képek” című – egyébként a világirodalom¹⁴⁹ egyik legkiemelkedőbb – kórusműve az énekkar kiváló előadásában nem aratott az Együttes műsorának keretében megfelelő sikert. Jóval kisebb sikere volt

ennek a bemutatásnak, mint amikor ugyanezt a művet más körülmények között – hangverseny keretében – adják elő. Ezzel szemben a „Kállai kettős” című Kodály-mű az Együttes egyik legsikeresebb számává vált. (Még táncreész nélküli előadásnál is.) Ebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a népdalfeldolgozások terén az Együttes stílusa inkább a homofóniát követeli meg és lehetőség szerint kerülni kell az erősen polifon jellegű népdalfeldolgozások felhasználását. És ha ez a követelmény fennáll az olyan nagyobb jellegű és nagyobb igényű műnél, mint a „Kállai kettős”, még fokozottabban kell érvényesíteni a kisebb kórusszámoknál.

A kórus műsorának kialakításában tehát egyik fő feladatként az egyszerű népdalfeldolgozásokra kell támaszkodni. Olyan feldolgozásokra, amelyek az egyszerű magyarság magyar népdalt közvetlen módon felhasználva, nagymértékben csak arra szorítkoznak, hogy harmóniailag fejlesszék tovább. Ez egyúttal segítség lehet a népművészet felé is, abban az irányban, hogy nálunk is kialakulhasson a népi többszólamúság, mint ahogy kialakult az orosz vagy ukrán stb. népi éneklésben.

Ilyen irányú kísérlet az Együttesen belül már folyt. A „Kőrösfői táncok” nem hoztak ugyan kielégítő eredményt, de véleményünk szerint a próbálkozást ezen a téren folytatnunk kell. Jó kezdeményezésnek tartjuk Csenki Imre virágének feldolgozásait; ezen az úton is várhatunk eredményeket.

Jobban ki kell használnia az Együttesnek az olyan megoldási lehetőséget is, mint a népdalnak egy szólamban való éneklése hangszeres kísérettel. Hogy ez milyen sikeres lehet, arra példa az „Üveges tánc”, amelyet ugyan a tánckar tagjai énekeltek, de az Együttes egyik legnépszerűbb dalává vált, amit ma már országszerte tőlük átvettek. Természetesen akkor, amikor a népdalfeldolgozások terén, mint követelményt az egyszerűséget tettük fel, az itt semmiképpen sem jelentheti a művészi igény leszállítását. Sőt, ezt az igényt fokozottan kell hangsúlyozni.

Az énekkar műsorában feltétlen helyet kell kapnia az új tömegdaloknak és az Együttes éppen ezen a téren segítheti egyik legégetőbb problémánk megoldását, a tömegdalok népi intonációját. Az Együttesnek ösztönöznie kell arra zeneszerzőinket, hogy dolgozó népünk mai érzelmeit, mai mondanivalóit magyar népzenei nyelven fejezzék ki. Ez kétségtelen nehéz feladat, és megoldása jóval inkább a zeneszerzőkön múlik, mint az Együttesen. De tennivalója ezen a téren az Együttesnek is van. Talán megkönnyíti az előrejutást ezen a téren az, ha felhívjuk mind az Együttes, mind pedig a zeneszerzők figyelmét arra, hogy ma már – ha még szerény keretek között is – lehet támaszkodni a születő új népdalra. Ahogyan erről már a táncdal kapcsolatban szó volt, helyesnek tartjuk, ha az Együttes ezeket az új, vagy átalakuló régi dalokat (melyek talán néha csak kisebb szövegváltoztatásban

jelentkeznek) egyszerű feldolgozás formájában felhasználja és a zeneszerzők új alkotásai számára példaként állítja.

Az énekkar műsorösszeállításánál azt kell szem előtt tartani, hogy az Együttes feladata az, hogy énekelni tanítson. Akkor fog az énekkar igazán jó munkát végezni, ha minél több műsorszámát veszik át a mozgalom együttesei, de még inkább minél több műsorszámát fogják énekelni a tömegek. Az előadási stílust illetően az a véleményünk, hogy nem kell túlzottan erőltetett módon népi hangszín elérésére törekedni. Az ilyen törekvés a számba jöhető műsorszámok többségénél ellentétben lenne épp azzal a ténnyel, hogy az Együttes műsorának jelentős részénél többé-kevésbé műzenei jelleg érvényesül. A Pjatnyickij és Uráli együtteseknél azért természetes a népi hangszín, mert ezek az együttesek sokkal inkább támaszkodnak műsorukban a népi többszólamúságra. Másképpen jelentkezik ez már például a Szvesnyikov kórusnál,¹⁵⁰ amely amellet, hogy népi, mégis bizonyos mértékben akadémikus kórusnak tekinthető. Ennek a két elemnek a keveredése alakította ki a Szvesnyikov kórus hangvételt, amely bizonyos mértékig feltétlenül népi. Szerintünk, a mi sajátos viszonyaink között épp a Szvesnyikov kórus az, amely az Együttes számára nagyjában-egészében követendő mintaként szolgálhat.

Zenekar.

A zenekar munkájában eddig három irány érvényesült. Az egyik a múlt század forradalmi hagyományának, a verbunkosnak felelevenítése. Ezen a téren jelentős eredményeket látunk. A verbunkost a legtöbb esetben sikerült megtisztítani a kiegyezés utáni időkben ráakódott szennytől. A zenekar előadásmódjában ez a zene igen nagy mértékben le tudta vetni magáról annak a káros befolyásnak hatásait, amelyet a dzsentrí sírva-vigadás, kávéházi zenélés jelentett, és így sikerült feleleveníteni ennek a zenének a forradalmi, meggyőző erejét. Ezt a munkát feltétlenül tovább kell folytatni, de éberén kell vigyázni arra, hogy ezek a káros hatások ne elevenedhessenek fel. Hangsúlyozni kell itt ezt azért, mert ez a műfaj magában rejti ennek a veszélyét és az Együttes munkája során ez a veszély nem egyszer ki is ütöközt. Nagyjából-egészéből ezt sikerült is mindig leküzdeni, azonban hallatszott már olyan hang is az Együttesen belül, hogy ennek a veszélynek leküzdésével együtt általában a verbunkos ellen lépünk fel. Ezzel semmiképpen nem érhetünk egyet.

A zenekar másik, igen nagysikerű kezdeményezése a „Széki muzsika”. A hagyományok felelevenítése és a továbbfejlődés szempontjából véleményünk szerint ez tekinthető a legértékesebb iránynak. Hiba, hogy megfelelő folytatása még nincs. Arra kell törekedni, hogy ezen az úton a zenekar továbbhaladjon.

Végül beszélnünk kell néhány klasszikus hagyománynak, sőt mai zeneszerzők műveinek felhasználásáról is. Ezen a téren Liszt II. Magyar rap-szódíaja kétségtelen igen sikeres kezdeményezésnek tekinthető. Ezt az egyébként erősen agyoncsépett, elkoptatott művet a zenekar olyan átéléssel, olyan meggyőző előadással szólaltatta meg, hogy az átütő sikert ért el. Ezt az utat feltétlenül folytatni kell. A zenekar ebben a műfajban a kört kiszélesítve, jelenleg Weiner¹⁵¹ Divertimento-jával foglalkozik. Igen figyelemreméltónak találjuk ezt. Míg ennek a műnek eredeti, szimfonikus zenekari formájánál felmerülnek bizonyos kifogások, többek közt a népzenei anyagnak elég nagymértékű impresszionista hatásokkal való feldolgozása az Együttes zenekarának előadásában, ezek a hibák jórészt elhalványulnak, és sokkal inkább érezzük az egész művet népinek.

A Liszt rap-szódíával és mai zeneszerzők zenekari műveinek átíratásával kapcsolatban felmerült olyan álláspont, hogy az ilyen darabok előadása a zenekart „szalonzenekari jelleg” felé tereli. Véleményünk szerint ez a kifogás nem helytálló, bizonyosfajta arisztokratizmust takar. Az ilyen műveknek helyet kell biztosítani a zenekar műsorában, természetesen mindig vigyázva arra, mind a művek megválasztásánál, mind pedig az előadásmódjánál, hogy azok az Együttes keretei által megszabott népi stílusba beilleszkedjenek.

A zenekar mellett foglalkoznunk kell az úgynevezett „kis népi zenekar” kérdésével is. Ez a kis együttes általában régi hangszerekből tevődik össze. Ezeknek a hangszereknek egy része ma már nem is él, és az Együttes saját házi műhelyében állította elő, természetesen igyekezve ezeket a hangszereket bizonyos mértékig modernizálni. A kísérletezés már mintegy másfél éve folyik és eddig kielégítő eredményt nem hozott. Nem hozott, főleg azért, mert ha ezek a hangszerek a történelem folyamán különböző korokban és különböző helyeken eredeti formájukban éltek is, ilyen együttes tudomásunk szerint soha nem létezett, és így valami olyan hagyományt akarunk ezzel feleleveníteni, ami tulajdonképpen nem is volt. A kísérletezéseknek mindenesetre azonban megvan az a pozitív eredménye, hogy kialakították ezeknek a régi, elfeledett hangszereknek eléggé használható formáját. Véleményünk szerint ezeket a hangszereket nem így, külön zenekarba egyesítve kell felhasználni, hanem a különböző műsorszámoknak megfelelően, esetenként egy-egy szín, egy-egy hangulat kifejezésére. Így például nagyon hasznosnak tartanánk, ha valamilyen kisebb méretű, kis létszámmal előadott műsorszámhoz felhasználnák a citerát, mint kísérő hangszert. Ez a tömegmozgalom szempontjából is hasznos kísérlet és ezzel az Együttes példamutatóvá is lehet. Különösen hasznosnak látjuk ezt arra

gondolva, hogy épp most kísérletezünk különböző citerafajtákkal, ami véleményünk szerint a tömegmozgalomban ma annyira hiányzó hangszerkíséret problémáját megoldhatná.

*

Az Együttes műsorával kapcsolatban még néhány általános természetű megjegyzést is kell tenni. A második műsor tervezési munkái során elég élesen jelentkezett az Együttesen belül az a vélemény, hogy az első műsor maga (esztrád) jellegével „szűk keret”, az Együttes továbbfejlődésének iránya feltétlen a nagyobb formák felé vezet. Így olyan fogalmak vetődnek fel, mint „ballet-kantáta”, „népi opera” és hasonló. Ez, véleményünk szerint, igen káros jelenségnek tekinthető és a második műsor kialakításának nehézségeihez feltétlenül hozzájárul. Az Együttes művészeti vezetőinek alkotó gondolatait átmenetileg helytelen irányba terelte.

Úgy látjuk, hogy ez a törekvés az Együttesen belül ma már felszámolódott, ennek ellenére szükségesnek tartjuk leszögezni azt az álláspontunkat, hogy az Együttes műsorát, méreteivel, műfajával nagyjából-egészéből az első műsorban meghatározott irányban kell továbbfejleszteni. Ha hiányosságról beszélhetünk, akkor az semmiképpen sem a nagy formák, épp ellenkezőleg, a kis, rövidebb, egyszerűbb jellemképek stb. terén jelentkezik. (Meg kell itt jegyezni, hogy mind a Mojszejev, mind a Pjatnyickij Együttes műsorában épp az ilyen kis műfajokban láthattak a legtöbb mai mondanivalójú műsorszámot.) Le kell szögezni az Együttes felé, hogy az ő általuk esztrádnak nevezett műfaj nem valami alacsonyabb színvonalat jelent, ami művészi ambíciójukat kellő mértékben nem elégítheti ki, amiből ki kell nőniük, hanem ez teljes értékű, a legigényesebb művészi munkát megkövetelő műfaj.

Ismételjük, tapasztalataink szerint ez az elhajlás az Együttes vezetőiben már felszámolódott. Azonban véleményünk szerint ennek maradványai, ha nem is tudatosan, de még mindig élnek. Erre mutat például a „Füleki vár alatt” című kompozíció, amely, ha formájában nem is törekszik nagyobb méretre, de tartalmában, kifejezési módjában valamivel többnek akar látszani az Együttes eddigi műsorszámainál – szerintünk eredménytelenül. Ezzel a véleményünkkel az Együttes nem ért egyet.

Az Együttes belső helyzete.

Az Együttes tagsága a kétéves munka során egységes kollektívává forrt össze, mind politikai, mind szakmai szempontból nagyon sokat fejlődött. A tagság összekovácsolódását, a tagok egyéni fejlődését nagymértékben segítette a sok külföldi utazás, elsősorban a Szovjetunióban való vendég-

szereplés. A fejlődés egészséges jelei mellett azonban talákoztunk olyan tünetekkel is, melyeket helytelenítenünk kell, és amelyekre rá kell mutatnunk, mint a további fejlődést gátló körülményekre, még akkor is, ha ezeknek egy része időközben felszámolódott.

Mindenekelőtt úgy látjuk, hogy arra a sok – nyilván megérdemelt – bel- és külföldi sikerre, arra a szeretetre és érdeklődésre, amely a párt- és államvezetés részéről az Együttes felé megnyilvánult, az Együttes nem egyszer helytelenül reagált. Mindezt nem fokozott szerénységgel vette tudomásul, hanem felbukkantak az elkényeztetettség, az önteltség, az indokolatlan igények jelei. Kezdett kialakulni egy olyan nézet, hogy az Együttes „az valami egészen más, mint minden más intézmény”. Talákoztunk nem egy ízben bérdemagógiával is. Az Együttes munkarendjében az öncélú tanulás kezdett előtérbe kerülni, kialakult olyan álláspont is, hogy az Együttes, amikor műsorra készül, fellépést nem vállalhat.

Az Együttesen belül elburjánzott ilyen jelenségekkel kapcsolatban fel kell vetnünk a felelősség kérdését a zene- és táncművészeti főosztály felé, de ezen túlmenően, összminisztériumi viszonylatban is.¹⁵² Meg kell állapítani ugyanis, hogy hosszú ideig nem tudtuk biztosítani az Együttes számára a megfelelő elhelyezést, a fizetések rendezését, illetőleg arányosítását a többi együttesrel, a táncosok kalóriapótlékát, a megfelelő étkezést, orvosi kezelést. Ha az Együttesben kialakult bizonyos elégedetlenség és ellenszenv a Minisztérium iránt, ennek okát nem kis mértékben ezekben a mulasztásokban kell keresnünk. Épp a jogos igények kielégítésének hiánya tette számunkra nehezebbé, és az Együttesen belül népszerűtlenebbé azt a feladatunkat, hogy az indokolatlan, túlzott követelések ellen megfelelően felléphessünk.

Nehezítette ezt az is, hogy az Együttesben kialakult egészségtelen magatartást az Együttes vezetése nem ismerte fel elég világosan és ezért az ilyen irányú kritikát nem segítségnek, hanem számos esetben ellenségeskedésnek fogták fel. Ez részben következménye volt annak is, hogy az Együttes vezetését nagymértékben jellemezte a liberális magatartás. Ez a liberalizmus tette lehetővé azt, hogy az Együttesben felütötte a fejét a polgári-művészi magatartás. (Szerepféltékenykedés, erkölcsi lazaság.) És ez is hozzájárult ahhoz, hogy a gazdasági vezetésben súlyos szabálytalanságokra, az állami vagyon hűtlen kezelésére kerülhetett sor. Ezzel az utóbbival kapcsolatban azonban ismételten rá kell mutatnunk a Minisztérium folyamatos segítségének hiányosságaira.

Az Együttes vezetése ma már látja ezeket a problémákat és a pártszervezet segítségével hozzá is látott az ilyen természetű hibák felszámolásához, mégpedig eredményesen. Mégis szükségesnek tartjuk ezúttal is felhívni

az Együttes vezetőinek és tagságának figyelmét arra, hogy az Állami Népi Együttestől mi példamutatást várunk, nemcsak művészi téren, hanem magatartás terén is. Az Állami Népi Együttesnek nemcsak a legszebben kell énekelnie és táncolnia, hanem szerény, öntudatos és lelkes munkájával is ki kell tűnnie művészeti intézményeink közül. Az Állami Népi Együttes a művészeti tömegmozgalomból, a népből nőtt ki, nincs megterhelve a más művészeti intézményeknél bőven jelentkező burzsoá művészi magatartás maradványaival. Világosan kell látnia az Állami Népi Együttes vezetőinek és tagjainak egyaránt, hogy az Együttes művészi fejlődése nem választható el a belső élettől, az Együttes tagjainak magatartásától.

Az Együttesnek külön gonddal kell megvizsgálnia tagjainak emberi és politikai fejlődését, mert ha már ezen a téren nagyjából-egészéből pozitívan látjuk is a helyzetet, véleményünk szerint akad még probléma ezen a téren is. (Klerikális és szoc.dem. megnyilvánulások.) Gondot kell fordítania a vezetésnek arra, hogy az Együttes ne szakadjon el eddigi biztos alapjától, a kulturális tömegmozgalomtól, hanem fokozza ezzel szerves kapcsolatait. Még a csíráját is fel kell számolni annak a veszélynek, hogy az Együttes befelé forduló, valamilyen öncélú tanulással foglalkozó, kifelé csakis reprezentáló intézménnyé váljék.

Mindennek érdekében meg kell szilárdítani az egyszemélyes vezetést. Következtes, szilárd magatartást kell várnunk az Együttes vezetőjétől és a Minisztérium illetékes főosztályai részéről megfelelő segítséggel kell biztosítanunk azt, hogy a vezető a felé támasztott követelményeknek meg is felelhessen.

Fokozottan kell biztosítanunk a művészi vezetés egységét. Ez elsősorban az Együttes vezetőjének feladata, és természetesen kötelezettség hárul ezzel kapcsolatban a művészeti vezetőkre is. De megfelelő segítséget kell ehhez nyújtania a főosztálynak is.

Ugyancsak szilárdabbá kell tenni a vezetés egyszemélyes felelősségét az egyes művészeti ágakon belül is. Ezen a téren van még hiányosság. Ez azonban az Együttes belső feladata, lényegében az Együttes vezetőjének feladata.

Az Együttes munkájában fokozottan kell érvényesíteni a tervszerűséget. Ez vonatkozik a műsorszámok kiválasztására, betanulására és az Együttes általános foglalkoztatottságára. Ennek érdekében meg kell szüntetni például az énekkarnál azt a helytelen gyakorlatot, hogy minden beérkező művet megtanulnak, és csak utólag történik állásfoglalás azoknak a felhasználhatóságáról. Ily módon az énekkar ma a többszörösét tudja azoknak a műsorszámoknak, amelyeket valóban elő is ad. Gondoskodni kell tehát arról, hogy a Szövetség¹⁵³ és a főosztály segítségével az Együttes megfelelően kiválassza a bemutatásra szánt műveket.

Fel kell számolni az öncélú tanulásnak azt a formáját is, hogy az Együttes tagjait, teljesen feleslegesen, olyan tanulmányi feladatokkal terheli, amire nincs szüksége (pl. összhangzattan), és ami fölöslegesen veszi igénybe a tagok idejét és energiáját.

Összegezve: az Együttes feladata az, hogy az itt felvetett, illetőleg a kollégiumi vita alapján megadott szempontok szerint folytassa művészi munkáját, emellett fokozatosan felszámolva az Együttes belső életében, szervezeti működésében még megmutatkozó hiányosságokat.

Mindehhez szükséges a Minisztérium fokozott és folyamatos segítsége, mind elvi, mind szervezeti téren, és ugyanakkor fokozni kell a gazdasági feladatokkal kapcsolatos segítséget.

Ezért javasoljuk a következőket:

1. A kollégium határozata alapján kialakult művészi, elvi problémákat az Együttes vezetői feldolgozzák. Határidő: február 28.
2. Az Együttes belső életével, magatartásával és a vezetés kérdésével kapcsolatos problémákat a tagsággal megtárgyalják. Határidő: március 10.
3. Javasoljuk a pártszervezet és a kerületi pártbizottság felé, hogy ennek előkészítéséhez esetleg pártaktíva összehívásával adjon segítséget.
4. El kell készíteni az Együttes ügyrendjét, amelyben meg kell határozni a hatásköröket és az ezzel járó felelősséget. Szabályozni kell a próbák idejét, a kötelező fellépések számát és a tanulásra (nem műsortanulásra) fordítandó időt. Határidő: február 28.
5. Meg kell határozni a vezetőségi értekezletek rendjét és biztosítani kell, hogy ezeken a Minisztérium megfelelő előzetes tájékoztatással részt vehessen.
6. Biztosítani kell a Zeneművész Szövetség segítségét az Együttes számára mind a zeneszerzők mozgósítása, mind a beérkezett zeneművek elbírálása terén. Ezért felelős a zene- és táncművészeti főosztály.
7. Az Együttes vezetősége dolgozza ki azt, hogy milyen módon kívánja hasznosítani a kultúrverseny tapasztalatait. Határidő: február 15.
8. A pénzügyi főosztálynak segítséget kell adni a gazdasági vezetés nehézségeinek leküzdésére, mind az Együttes vezetője, mind a gazdasági vezetés felé. Amennyiben a pénzügyi főosztály a gazdasági apparátus létszámgényét indokoltnak tartja, a Minisztérium az ehhez szükséges segítséget megadja.
9. A Minisztérium adjon ki határozott intézkedést az Együttes raktárának megfelelő elhelyezésére.
10. Az Együttes április 4-re elkészül a második műsorával.

11. sz. dokumentum

**Jegyzőkönyv a Népművelési Minisztérium Kollégiumának
1953. február 3-i üléséről
(részlet)¹⁵⁴**

Révai [József] elvtárs összefoglalója:
(...)

2. napirend:

Jelentés az Állami Népi Együttes eddigi munkájáról és
a II. műsor előkészületeiről.

Természetesen pánikra nincsen ok, de a helyzet nem rózsás. A vita megmutatta, hogy a bajok mélyebbek, mint ahogyan az elénk terjesztett jelentésből kiderült. Lehetséges, hogy a minisztérium zenei főosztálya sem tudott róla. A jelentés nem elég mélyen tárja fel a bajokat magukat és az okokat sem. Kétségtelen és az elkenése nem segítene, hogy bizonyos válságban van az együttes. A válságnak két része van: a szellem válsága, az együttes szellemének a válsága, ebbe tartozik a vezetés válságának kérdése. A másik a stílusválság. Az elsődleges baj a szellem és a vezetés válsága (igenis fejtől bűzlik a hal). Az lehetetlen, hogy az együttes friss, vidám legyen, ha a vezetés ilyen megosztott. Lehetetlen, hogy az együttesben meglévő (vezetésben) gyűlölködést, klikkszellemet, frakciós csoportosulást ne érezze az együttes minden tagja, biztos, hogy tudnak ezekről a nézeteltérésekről, de még ha nem is tudnának, érzik a mindennapi munkában. Ez nyomja rá a bélyegét az egész munkára. Biztos, hogy van bérdemagógia stb., de áthárítani a tagságra a fő felelősséget ezért a válságért nem lehet. Elsősorban a vezetők a felelősek, és ha a vezetők ezt nem érzik, nem leszünk túl ezen a válságon. Elsősorban Szöllősi¹⁵⁵ elvtársat azért tettük oda, hogy ura legyen az ilyen jelenségeken. (*Sic!*) Nem volt erre képes.¹⁵⁶ De felelős ezért ugyanolyan mértékben Rábai és Csenki¹⁵⁷ egyaránt. Nem a Gulyás,¹⁵⁸ hanem a Csenki a felelős, és Rábai, mert ő a táncfelelős. Ha nem tudtak egymással úgy együtt dolgozni, mint ahogy ezt az ügy szerete megköveteli, ha nincs valami, ami őket összefűzi, és ha nem tudnak a szakmai ellentéteken keresztül lépni, akkor nem elég bennük az ügyszeretet. Csenki úgy beszélt, mint a népi vonalnak a képviselője és ráhárította a felelősséget Gulyásra, ennek dacára ő a felelős, ha ilyen elcsúszás bekövetkezik, akkor is ha maga csinálja, akkor is ha a beosztottjai. Csenki munkájának bizonytalansága abból származott, hogy ez a bizonytalanság saját lelkében volt meg, klasz-

szikus irányba fejlődjön-e, vagy népi irányba, saját lelkében volt meg ez a kettősség. Ez egy mondvacsinált probléma. Csenki felelős azért, hogy egy klasszicizmusba való irány van. A tánckarnál Rábainál ugyanez az elcsúszás van pl. a Füleken. Lehetséges, hogy mi nem teljesen igazságosan ítéljük meg, hogy túlságosan leértékeljük a Füleket. Sokat várunk a tánckartól, de az egész együttestől. Nagyban és egészben helyes a mi bírálatunk. De egy olyan fiatal alkotóművészt, mint a Náfrádi,¹⁵⁹ úgy segítsük, hogy mondjuk meg neki a hibáit, bíráljuk. A Füleken az eszmei mondanivaló is zavaros. A táncnak is kell legyen eszmei mondanivalója. A végvári élményt kellett volna megcsinálni, amit nem tudtak kihozni. Ez ugyanolyan elcsúszás, törés, mint amiről a Csenki panaszkodott. Nyugodtan szerethetnék egymást Csenki és Rábai, mert ugyanolyan hibákat követtek el. Nem vethetnek egymás szemére semmit. Mindezeket azért mondom, hogy rámutassak arra, ha elvi alapon maradtak volna és egymást igazságosan bírálják, meg kellett volna találniuk a hibákat. Az az elv, hogy Csenkit nem érdekli a tánc és Rábait a zene, teljes lehetetlenség. Csenkiről tudtuk, hogy jó zenész és kórusvezető és szereti a népi zenét. Rábait is ezért tettük oda, mert úgy tudtuk, hogy szereti a népi művészetet, a táncot és éneket egyaránt. Megkövetelhetjük, hogy a másik szakmáját ugyanúgy szeresse, mint a saját szakmáját. Ha úgy érzik, hogy nem érdekli őket csak a saját szakmájuk, akkor hagyják ott, mert akkor korlátolt szakemberek. A tagok között is van dicsőiségvágy, az orosz együttesekben is a tánc éri el a nagyobb sikereket. Ez nem jelenti, hogy az ének másvalami, az ének másfajta emóciókat kiváltó művészet.

Feladatok:

A vezetés ne csak a szakmai ágazatával törődjön, hanem az együttes összprodukciójával, Szöllősi ezt nem tudta biztosítani.

Csenkinek: formálisan benyújtja a lemondását. Rábeszélni senkit nem fogunk, de csodálkozunk ezen a magatartáson, úgy látszik, hogy nincs magában egyszerűséget, hogy csatázzon azért, hogy az együttes hibáit kiküszöbölje. Az a Kossuth-díj¹⁶⁰ nemcsak a maguk jó munkájának a jutalmazását jelentette, hanem azt is, hogy maguk szeretik az együttest, úgy ahogy azt a kormány és a nép szereti. Legyen szíves (Csenkinek) bírja el a kritikát, még akkor is, ha 98% nem is helyes. A Csenki ellenes frakcióba úgy látszik beletartozik Vitányi¹⁶¹ is, a magatartásában volt egy csomó arisztokratizmus is.

Csenkinek: ha szereti az együttest, akkor a bírálatot – amelyben sok személyes él volt – jobban elbírt volna. De ha jobban szeretne a Zeneművészeti Főiskolán dolgozni, mint egy ilyen országos jellegű együttest vezetni, hát legyen, még beszélünk róla.¹⁶² De mégsem vesszük tudomásul a lemondását, megköveteljük, hogy változtasson ezen a magatartáson, arisztokratizmuson.

Gulyás ügylőz: nem ismerem az ügyet, de az az érzésem, hogy rossz ügyet védenek, amikor a felelősséget kenik el és csökkentik. Ebbe is van bizonyos klikkezés, nem elvi alapon állanak. Az az érzésem, hogy Gulyás lelken egy csomó bűn szárad. Bujics¹⁶³ pedig, ha még a Jánosi¹⁶⁴ elvtárs hozzászólásához hasonlót mondott, akkor is tűrhetetlen. De tűrhetetlen a minisztérium felelős beosztottjaitól is, ha ezt védik.

Feladat az egységes vezetés megteremtése. Segítsünk Szöllősinék abban, hogy az egységes vezetést végrehajtsa. Egyrészt a minisztériumnak muszáj lesz az orrát beledugni, mert nincs meg az egységes vezetés. Képesek-e rá és le tudják-e küzdeni azt a felhalmozott megsértettséget, a viszonyban azt a megrontottságát, tudnak-e elvi alapon együttműködni? (Válasz: igen.)

A vezetés kérdése még külön fennáll.

Stílus kérdésekhez:

Népi együttes stílusának a fő iránya a nép. Nem szabad egy klasszikus kórossá, vagy zenekarrá eltorzulnia, még a tánckar sem lehet balett, hanem népi tánckar kell legyen. Az együttesnek nem szabad egy széles skálájú repertoárja legyen. Valószínű, hogy a közönség nem úgy fogadja a Mátrai képeket, mint az Ádám feldolgozást. Döntő része a repertoárnak az egyszerű magyar népdal legyen, magas színvonalon. A szovjet példák, ha okosan alkalmazzuk őket, segítik a munkát, de ha összezavarjuk, nem lesz belőle semmi jó. Legyenek népi, nemzeti kórossá, abban az értelemben, ahogy Petőfi a költészetben, Kodály a zenében.

A látványosság és a hallhatóság egy mondvacsínált ellentét és a klikkszellem által felfújt ellentét.

Kodály értékelése nem stílustörés, a IX. szimfónia lenne stílustörés. A Kodály-féle népdal feldolgozásokat énekeljék. Ne úgy, hogy elnyomja az alapszólamot, ami egy uniszónó, magyar népdal legyen, ne nyomja el, de szerepeljen a műsorban.

A tánckarnál nem látok semmiféle mozgásművészeti veszélyt, proletkultos veszélyt. Nem szabad elszakadniok a földtől.

A népi együttesnek látva ezt a fejlődését, hajlandó vagyok lelassítani, a vezetés válságának a megoldása, a feladatok megoldása stb. okok miatt hajlandók vagyunk várni. Játsszák a Három ugróst és vágiák nagyobb fába is a fejszét. A Füleki tánccal is lépjenek nyilvánosságra, majd a közönség is megmondja a véleményét. Nem kell mindjárt levenni a programról, ha valami nem sikerült úgy, ahogy szerették volna, ezzel elkedvetlenítik a tagságot.

Egyik alapvető hibájuk a népi művészet lebecsülése, pedig nagy művészet, amit csinálnak, éppen mert népi. Az esztrád elnevezés csak a számokra vonatkozik, ezek a kis számok műremekek. Maguknak kellene nekem

ezt magyarázni. A népművészet akármilyen kicsi műremek, hogy ez külön problémaként vetődik fel, ez kiagyalt butaság. Emögött tudatos bomlasztó kísérlet van, ha egy népi együttesben ilyen problémát vet fel, ahelyett, hogy arról beszélne, hogy a legnagyobb művészet, ha egy népdalt elénekelnék vagy táncolnak. E mögött az van, hogy valaki meg akarja mérgezni a művészeti együttes szellemét. Mi büszkébbek vagyunk magukra, mint saját maguk.

Az egyik hiba a tánccsoport munkájában, hogy állandóan kollektív, amelyen belül az egyéniség nem fejlődik ki. Szólószámok legyenek a zenekarban, a kórusban és a tánckarban is. A kollektíván belül az egyén. Kis képeket kell komponálni népi motívumokból, ilyen genre¹⁶⁵ képeket komponáljanak, ez a járható út. A népi táncból egy nagy ugrást akartak tenni a népi balettbe. Csinálják a kis genre jeleneteket, ami viszont ne legyen prolet-kultos. Erre semmiféle dátumot nem tűzünk ki, mert ehhez élmény, nyugalom kell. Senki nem sürgeti és biztosítani akarjuk ezt a nyugalmat.

Az az állapot, hogy 30-szor lépnek [fel], véleményem szerint ebből elkerülhetetlenül következik az elszakadás a néptől, de nem járnak a kultúrverseny bemutatókra sem. 30–117 között kell megtalálni a helyes számot. Véleményem, hogy a problémákkal oda kell menni az együttes tagsága elé, a tömegekből kell meríteni az erőt, ami átsegít a válságon. Az együttes vezetésében, stílustörésében segítséget kell kérni a tagságtól ennek a válságnak a letörésére. Maga az a tény, hogy erre idáig nem gondoltunk, még jobban mélyítette ezt a válságot.

Egy nívós pártnapot kellene tartani.

A konkrét javaslatokhoz: nagyban és egészben helyesek, elfogadjuk.

A 10. pont sokat markol, keveset fog.

A 7. pont határidejét meg kell változtatni. Tehát h.i. április 20.

A 2. pont a döntő.

A Kollégium határozatának megbeszélése a tagsággal Jánosi elvtárs feladata.

Határideje: jövő hét eleje (kedd)

kmf.

12. sz. dokumentum

Az Állami Népi Együttes második műsoraKritika a *Táncművészet* folyóiratban¹⁶⁶

Az Állami Népi Együttes új táncműsora

A Magyar Állami Népi Együttes megalakulása 1950-ben kulturális fejlődésünk jelentős eredménye volt. Első műsora nemcsak hazánkban, de a Szovjetunióban s több népi demokratikus országban is ismertté tette nevét s egyben megbecsülést, hírnevet vívott ki a magyar nép művészetének. A kórus és a tánckar vezetőjét, Csenki Imrét és Rábai Miklóst, Kossuth-díjjal tüntette ki kormányunk.

Teljesen érthető tehát, hogy a hazánk felszabadításának nyolcadik évfordulója alkalmából bemutatott második műsoruk iránt igen nagy érdeklődés nyilvánult meg a művészeti munkával szemben mind igényesebb közönség és a szakemberek részéről. Azt hiszem, a fokozott várakozásnak megfelelt az együttes második műsora s ezen belül a tánckar teljesítménye.

A mostani táncműsor szélesebb skálájú, mint a régebbi. Egyszerű néptáncfeldolgozás (Búcsú a legénységtől, Pántlikázás, Háromugrás), jellemképek (Találkán, A két öntelt), történelmi múltunkkal foglalkozó szám (Végek vitézei), népi táncjáték (Szüreten) találhatók az új repertoárban. De nemcsak szélesedett a műsor, hanem, ami ennél fontosabb, *nagyobb igényű, tartalmasabb lett*. Megjelent az új témára, a mai életet ábrázoló témára való törekvés, és nem is sikertelenül (Találkán). A dramaturgiai kérdésekkel való alaposabb, elmélyültebb foglalkozás eredménye a kitűnően sikerült Szüreten. A gondosabb komponálás majdnem minden számon meglátszik.

A nagyobb feladatok fokozták a *táncosok teljesítményét is*. Különösen, ahol a táncok tartalmi kérdései, a jellemek tisztázottak voltak. Ezért láthatunk olyan sikerült alakítást, mint Ripka Ilona és Sík Ferenc szereplése a Szüreten című táncjátékban. *Technikailag* is fejlődtek a táncosok.

Vizsgáljuk meg az egyes táncszámokat.

Búcsú a legénységtől. Vavrinecz Béla zenei feldolgozása, Rábai Miklós koreográfiája. A szólót táncolták: Léka Géza, Pálfi Csaba és Varga Vera. A tánc rövid cselekménye az, hogy a megházasodó „legénybíró” az új legénybírónak adja át botját, kapuvári szokás szerint. A koreográfus az igen értékes táncanyagból készült kompozícióban a jellemkiemelésre való helyes törekvést egészében nem tudta megoldani. Helyenként szépek a táncrészek (ilyen a tánc indulása), de nem eléggé segítik a koreográfia fejlődését. A cselekmény a kompozíció szaggatottsága miatt – amit a zene is

alátámaszt –, alig érthető. Így a táncfeldolgozás nem ragadja meg különösebben a nézőt.

Rábai Miklós bájos leánytánc-feldolgozásával, a Háromugróssal ismét egy gyöngyszemet adott az Állami Népi Együttes nemcsak a közönségnek, hanem öntevékeny csoportjainknak is. Annak ellenére, hogy nincsenek kiemelt alakok, a leánycsoport egésze világos, élénk és kedves színekkel állítja élénk fiatalságunkat. Pompás és kifejező a tánc indítása. Ezt a vidám, emelkedett hangulatot a koreográfia állandóan fokozni tudja. A hangulat akkor sem veszít erejéből, mikor hirtelen lassú, énekes-táncos rész következik. Megkapóan szép és egyszerű, ahogy ebből a lassú részből átvált a kar a gyorsba. Nincs semmi felesleges mozdulat, semmi aránytalanság. Gulyás László a kedves számhoz egyszerű, stílusos zenei feldolgozást írt.

Sikerült, kerek műsorszám Náfrádi László Pántlikázás című kompozíciója. Zenei feldolgozása Gulyás László sikeres munkája. Nagy erő és finom szépség van abban, ahogy a csoport betáncol a színpadra. A figyelem mindjárt a szólópárra: Csizmadia Imrére és Somosi Ibolyára terelődik és a koreográfus érdeme, hogy a rövid, erőteljes szám alatt végig megmaradnak érdeklődésünk középpontjában. Megismerjük és megszeretjük őket. A sobri táncok szépsége mintegy bennük testesül meg. Különösen Csizmadia Imre oldja meg feladatát kitűnően; bár vigyáznia kell arra, hogy túljátzással ne zavarja meg az alapjában igen egészséges, jóízű figurát. Kedves rész a pántlikázás. Az a jó benne, hogy a párok közül sokan már *egyénien*, ízesen oldják meg azonos szerepüket. A verbunkos-rész még nem találta meg a maga legtokéletesebb formáját. Itt a kör jobb lenne a sormegoldásnál, s a legények élesebb, gyorsabb mozgása még jobban felfokozná a verbunkos hangulatát. Igen természetesnek, jóízűnek hat a táncszám zárórésze, az elvonulás.

Teljes egészében még meg nem oldott kísérlet Rábai Miklós érdekes kompozíciója, A két öntelt. Két negatív alakot állít szembe az egészségesen jókedvű, vidám legények csoportjával. Helyes, hogy a cselekmény maga főképpen táncban történik. Az igazi világos jellemzés azonban nem sikerült meggyőzően, bár Pap Mihály és Mátyus Zoltán jó színészi képességeket mutattak. A leánycsoport és az azt vezető Vojnich Iván koreográfiailag gyengén megrajzolt alakjai nem ütnek el élesen a két öntelt táncban megformált alakjától, nem irányítják magukra a figyelmet, sőt takarják a különben nagyon szép táncot. A kompozíció dramaturgiai fogyatékoságát mutatja, hogy nincs összhangban a két negatív alak a többiekkel; a tánc felépítésében megnyilvánuló törés következtében túlságosan megoszlik figyelmünk a két öntelt és a csoport között, így a szám jelenlegi formájában még inkább tanulmányoszerű (aminek különben igen nagy a jelentősége a

táncosok emberábrázolási készségének fejlesztésében), mint teljesen sikerült művészi produkció. Úgy gondolom, Vujicsics Tihamér zenei feldolgozásának is megkomponáltabbnak és jellemzőbbnek kellene lennie.

Más típusú zsánerkép Náfrádi László koreográfiája, a Találkán. A meseje ez: egy szépszáj legény folyamőr találkát ad kedvesének. Bajtársával nagy izgalommal várják a leányt. Alacsony termetű, kicsit „vagánykodó” barátjának megtetszik a szép leány, s megpróbálja elhódítani. Sikertelenül. Hoppon marad. Mit tehet, megcsóválja fejét, beleharap abba a piros almába, amivel a leálynak akart kedveskedni. Kedves, humoros szám. A kifejező jellemek ügyes alakításáért Bori Júliát, Csizmadia Imrét és Danielisz Lászlót illeti a dicséret. Öröndetes, hogy a koreográfus bátran nyúlt mai életből vett témához, s nagy érdeme, hogy ugyanakkor magyar táncformát tudott adni ennek a jellemképnek. A szám még javulhatna azzal, ha színesebb lenne a leányalak szerepe, s megrajzoltabb a szerelmespár viszonya, érthetőbb a leány párválasztása. Az alakokat táncosabban kellene jellemezni.

Problematisztus Náfrádi László másikt, hosszabb lélegzetű műve, A végek vitézei. Kétségtelenül helyes, ha a koreográfus történelmi múltunk haladó korszakaiból meríti tárgyát azzal a céllal, hogy hazaszeretetre, ellenségeink gyűlöletére neveljen. A végek vitézei – egy tervezett sorozat első képe – ezt a célt tűzte maga elé. Sikerült-e megoldania? A bemutatott formában nem. A kompozíció nem a hazájukért vérüket ontani kész, egyszerű, önfeláldozó emberek, szegénylegények, vitézek kemény, harcos életét, forró lelkesedését tükrözi. A műben szereplő alakok nem igazi, hozzánk közel álló népi hősök. A tánc nem szól a mához. Helyenként bizonyos archaizálás jellemzi a koreográfiát. Növelik ezt a hatást a túl pompás jelmezek és Gulyás László zenei feldolgozása is, különösen sajátságos hangszerelése miatt. Az alakok nem fejlődnek, a cselekmény nem bontakozik ki, s ezért ideges, de nem harcias hangulatot ad a kompozíció. Komoly technikai felkészültséget mutat a tánckar. Sík Ferenc szólótánca az *egyik legszebb magyar kardtáncszóló*, amit idáig láthattunk. Kár, hogy alakja koreográfiailag nem fejlődik eléggé. Hiba, hogy a csoportos kardtánc a kompozíció végén nem eléggé felfokozott, s így befejező része erőtlen, leesik.

Az új táncműsor méltó befejező száma Rábai Miklós Szüreten című táncjátéka. A kompozíción érezzük az alkotó művész igen gondos előkészítő munkáját. A szerepek világosak és kidolgozottak, ami annak a következménye, hogy *mindenki tisztában volt saját, egyéni feladatával*. A szüret itt kerete két egymást kereső és megtaláló szerelmes fiatal történetének. A szüret jóízű, vidám, tréfákban gazdag hangulatában bontakozik ki és teljesedik be a hozzánk közelálló legény és leány egymásratalálásának boldog eseménye. Ez a mű valóban *novella táncban elbeszélve*. Az egymásba

kitűnően kapcsolódó részletek mind a központi esemény kibontakozását, fejlődését segítik elő. Már nem egyszerűen a hagyományok szép tolmácsolásáról van szó, mint az első műsor Fonójában vagy Ecseri lakodalmaságában, hanem valamivel *többről*. A népi szokásvilágban megmaradva szabad életünkre jellemző embereket mutat be a kompozíció: vérbő, népi típusokat. A tánccsoport kitűnő összmunkájából kiemelkedik a szerelmes pár: Ripka Ilona és Sík Ferenc nagyon komoly művészi teljesítménye. Igen bensőséges átéléssel oldják meg feladatukat. Gyönyörű a lírai kettősük. Ízes volt az örökös tréfacsinálót megszemélyesítő Csizmadia Imre humoros alakítása. Farkas Ferenc Kossuth-díjas énekes-zenés feldolgozása gyönyörűen együtt zeng, lüktet a tánccal, bizonyságaul annak, hogy zenének és táncnak elválaszthatatlan egységben kell lennie a közös tartalom hú tolmácsolásában.

Mallász Gitta, az együttes jelmeztervezője gondos munkát végzett. Különösen ízlésesen, szépen megtervezettek a Szüreten című kompozíció ruhái. Sikerült a Háromugrós és a Találkán táncaiban szereplő leányok jelmeze is. A ruhák több számban feleslegesen cifrára sikerültek, s hogy ez az eszmei mondanivaló torzításához hozzájárulhat, arra a Végek vitézei a példa.

Végigvéve a bemutatott táncszámokat, megállapíthatjuk: az együttes táncára jelentős eredményeket ért el. Szinte valamennyi kompozícióban érezhető a *tudatos alkotói törekvés a jellemábrázolásra*. Ez az út alkalmas lehet arra, hogy nemcsak a múlt, hanem mindenekelőtt a nagyszerű jelen realista színpadképekben való ábrázolásához vezessen. Alkalmas arra, hogy a táncosok cselekményes, vagy lírai koreográfiákban mutassák be azt a hatalmas történelmi változást, mely társadalmi felszabadulásunkkal népünk, s elsősorban új típusú ifjúságunk gondolkodásmódjában, érzelmvilágában, magatartásában végbement. Feltétlenül helyes útra lépett tehát az együttes azzal, hogy művészi munkájának homlokterébe állította a jellemábrázolásra való tudatos törekvést. Helyes, hogy ugyanakkor a magvas mondanivalót a népművészet nyelvén tolmácsolják. A Szüreten, de a Háromugrós és a Találkán sikere is mutatja, hogy a művészeti vezetők tisztában vannak azzal: egyrészt biztosan kell támaszkodni a magyar népművészet egész gazdagságára, másrészt *alkotó módon kell azt fejleszteni és gazdagítani színpadi művészetté*.

Az új műsor tehát – kijavítva a néhány számban megtalálható kisebb-nagyobb hibát – lépést jelent előre a mai életünket tükröző koreográfiák megalkotása felé. A műsorban a népi kultúra lényegében való elmélyülés mellett biztató jelet láthatunk annak a régebbi hiányosságnak leküzdésére is, amire Mojszejev elvtárs hívta fel az együttes figyelmét: „Az egyetlen

aggály, amire figyelmeztettük barátainkat, az a felesleges jegyzőkönyvszerűség, néprajziasság, a ténybeli hűségtől való eltávolodás félelme, amely olykor fényképpé változtatja a művészetet. Azt ajánlottuk magyar kollégáinknak, igyekezzenek elérni, hogy bármelyik tánc szintézise legyen mindannak a legjobbnak, ami a népi előadásmódban megvan, és bátor, alkotó módon mutassák be ezt a legjobbat.” (Izvesztyija, 1951. jún. 13).

Az Állami Népi Együttes tánckara – amelyet népünk szeret és megbecsül – egyre bátrabban megy előre hősi korunk mind teljesebb és gazdagabb ábrázolása felé.

Csizmadia György

PÓDIUM ÉS POLITIKA

*Színházművészek és filmművészek pártkongresszusi felszólalásai,
1946–1988*¹⁶⁷

I. BEVEZETŐ

A 20. század második felében Magyarországon az 1945–48-ben Magyar Kommunista Párt (MKP), 1948–56-ban Magyar Dolgozók Pártja (MDP), 1956–89-ben Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) néven működő állampárt, illetve annak vezetői gyakorolták a kizárólagos hatalmat. A jelen forrásközleményben a politikai iránymutatás és propaganda szempontjából legfontosabb pártrendezvényeken, a kongresszusokon és országos konferenciákon elhangzott színházi és filmes tárgyú hozzászólásokat vesszük szemügyre, azzal a céllal, hogy adalékokkal szolgáljunk a művészetpolitika működési mechanizmusának bemutatásához.

A kongresszus a szovjet típusú kommunista pártoknál a legmagasabb szintű programalkotó, szervezeti szabályozó és tisztújító fórum volt. Általában 3–5 évenként hívták össze, a ciklusok tágulása a politikai rendszer konszolidáltságának fokát, a rendszer (vélt) stabilitását jelezte. A kongresszusok számozása kifejezte a Kádár-rendszer kontinuitást hirdető felfogását, amennyiben 1959-ben az MSZMP e néven tartott első kongresszusát VII. sorszámmal látták el, jogutódként vállalva a KMP/MKP három és az MDP további három hasonló tanácskozását.

Kritikus történelmi periódusokban két kongresszus között országos pártértekezletnek volt helye, amely formálisan nem a kongresszusi határozatok szintjén, de ténylegesen ugyanolyan joghatással dönthetett a szükséges szervezeti és személyi változásokról. A magyar párt történetében három ilyen konferenciáról beszélhetünk: az MKP 1945. májusi, valamint az MSZMP 1957. júniusi és 1988. májusi országos értekezleteiről. Ha a dátumokra tekintünk, a rendkívüli körülményeket aligha kell magyarázni.

A továbbiakban az egyszerűség kedvéért mindkét fórumra a 'kongresszus' kifejezést használjuk. A tanácskozások adatait hely hiányában nem soroljuk fel, erről rendelkezésre állnak összefoglaló művek és nyomtatásban megjelent kongresszusi jegyzőkönyvek.¹⁶⁸

A kongresszusokon szavazati jogú és tanácskozási jogú küldöttek vettek részt. Az előbbieket a megyék, a fővárosi kerületek és a kiemelt (megyei

jogú, illetve nagyüzemi) pártszervezetek tagjai választották, az utóbbiakat a legfelső pártvezetés hívta meg állami tisztségük, közéleti befolyásuk miatt, vagy egyszerűen politikai propaganda céljából. A szavazati jogú kongresszusi küldöttek létszáma 1946–54-ig 386–796 fő, 1959–85-ig 554–935 fő között mozgott. Külön kategóriát képeztek a külföldi kommunista pártok képviselői, első helyen mindig a Szovjetunió Kommunista Pártjával. A kongresszus aktuális fontosságától függően a delegációk élén a testvérpártok legfelső vagy alacsonyabb szintű vezetői álltak. Országos értekezletre külföldieket nem hívtak meg.

A kongresszusok jelentősége a politikai retorika szempontjából meghatározó jelentőségű volt. A szovjet típusú pártállamok hatalmi eszköztárában a funkcionáriusok megnyilatkozásai eszméi útmutatást jelentettek, pontosan jelezve az aktuális és mérvadó politikai irányt. Az elhangzottak hivatalos álláspontot tükröztek, amelynek képviselete – az ún. demokratikus centralizmus szabályai szerint – a kisebbségi véleményt megfogalmazók számára is kötelező volt. A társadalom szovjetizálásának lényegi építőeleme volt az új politikai nyelvezet bevezetése és elsajátítása, amelynek eredményeként a korábban a közbeszédben csupán magánvéleménynek vagy frázisnak tűnő mondatok a közlő személyétől függően, ügyszóval súlyt kaptak, viszonyítási ponttá váltak. Ily módon a politikai retorika fontos szerepet töltött be az ideológiai irányításban.¹⁶⁹

A szónoklatban a politikai beszédben belül megkülönbözteti az összefoglaló (retrospektív) és az előremutató (aktivizáló) beszédet. Az előbbi lezár egy korszakot, az utóbbi kijelöli a megteendő utat.¹⁷⁰ A kongresszusi felszólalások koreográfiája ugyanezeket az irányokat követte. A beszédek tartalma részben iránymutatásban, bejelentésben, előkészítésben, részben megerősítésben és magyarázatban öltött testet. Az egyes napirendi pontok előadóit meghatározott terv szerint követték a hozzászólások. A személyekről és a sorrendről előzetesen, a Titkárság javaslata alapján, a Politikai Bizottság döntött.¹⁷¹ Szót kaptak a párt felső vezetői, a külföldi delegátusok, a területi pártszervek vezetői, a különböző szakmák és foglalkozások művelői, idősek és fiatalok, nők és férfiak, munkás- és parasztszármazásúak – köztük az „egyszerű” párttagság –, értelmiségiek, s néhány pártunkívüli meghívott. A referátumok számának a kongresszus hossza (napok), s azon belül a tárgyalási időkeret szabott határt. Az időkorlátok miatt vezették be az írásban benyújtott hozzászólást, bár voltak olyan résztvevők, akik eleve megelégedtek e nyilvános szereplést mellőző formulával.

Művészek valamennyi kongresszuson jelen voltak. Az összkép vegyes: írók, költők, színészek, zenészek, festők, szobrászok – szinte minden művészeti ág. De nem minden alkalommal kapott szót valamennyi műfaj.

A színház-, illetve filmművészeket tekintve 1946–1988 között mindössze öt személy szólalhatott fel, összesen tíz alkalommal. Ebből ötször Major Tamás, kétszer Keres Emil, s egyszer-egyszer Kovács András, Székely Gábor és Tóth Sándor. Nem volt színházi vagy filmes felszólaló az 1945., 1948., 1954. és 1985. évi tanácskozásokon. A két kongresszus között a pártot vezető Központi Bizottság tagjai közé az MDP/MSZMP fennállása alatt három színházművészt választottak be (a mandátum mindig a következő kongresszusig tartott): 1957-ben, 1959-ben és 1962-ben Major Tamást, 1966-ban és 1970-ben Keres Emilt, 1988-ban Szilágyi Tibort. 1980-ban lett KB-tag Dobozy Imre író, aki számos filmforgatókönyvet és drámát írt.

A továbbiakban sorra vesszük a kongresszusokon felszólaló színház- és filmművészek legfontosabb életrajzi adatait, majd elemezzük hozzászólásaik tartalmát, összevetve az éppen aktuális társadalmi-közéleti környezettel és kultúrpolitikai gyakorlattal. A felszólalások teljes terjedelmükben, jegyzetekkel kiegészítve ezt követően olvashatók.

*

Major Tamás (1910–1986) színész, rendező. 1930-ban végzett a Színiakadémián. 1931-től a Nemzeti Színház színésze. Részt vett az illegális kommunista mozgalomban, fellépett baloldali szellemiségű színházi előadásokon. 1945 után a magyar színházművészet és színházpolitika meghatározó alakja. 1945–62-ben a Nemzeti Színház igazgatója, majd 1978-ig főrendezője. 1982-től a Katona József Színház alapító tagja. Sokat filmezett. 1947-től oktatott a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Kétszeres Kossuth-díjas Kiváló Művész. Közéleti személyiség volt, 1957–66-ban az MSZMP Központi Bizottsága tagja, 1949–53-ban és 1958–71-ben országgyűlési képviselő.¹⁷²

Major öt alkalommal lépett a pulpitusra: az MKP III. (1946) és az MDP II. (1951) kongresszusán, az MSZMP országos értekezletén (1957), valamint VII. (1959) és VIII. (1962) kongresszusain. Az első szereplésekor 36, utolsó felszólalásakor 52 éves volt. Majdnem végig a Nemzeti Színház igazgatójaként volt jelen; 1962-ben már leváltása után, de főrendezői minőségben – s a felszólalása jelezte, hogy a felé irányuló politikai bizalom a pozícióváltás ellenére sem fogyott el. Frazeológiája mindig az éppen aktuális politikai vonalhoz igazodott, a korra jellemző jelszavakkal. Szinte kitapintható az egymás utáni történeti korszakok: népi demokrácia, sztálinizmus, restauráció, konszolidáció, desztalinizáció.

1946-ban a reakció elleni fellépést, a kultúrharc fontosságát, a kommunisták művészeti térfoglalását hirdeti. Nem zavarja, hogy a kulturális tár-

cát a koalíciós partner Nemzeti Parasztpárt irányítja.¹⁷³ Major támadása a szabadművelődési rendszer ellen irányul,¹⁷⁴ bár a kifejezést nem használja.

1951-ben beszédét Rákosi Mátyás nevével kezdi és fejezi be, s ez mindezt elárul a hangnemről. Megjelenik a Csokonai – Petőfi – József Attila költészeti fejlődésvonal, s persze az általa vezetett Nemzeti Színház erőfeszítéseinek dicsérete. Az új kultúrpolitikának megnyert művészek mintapéldájának állítja a kongresszus elnökségében helyet foglaló Somlay Artúrt, aki – a politikai elnyomással való egyet nem értése miatt – még abban az évben öngyilkos lett.

1957-ben azonnal önkritikával kezd, de nem a Rákosi-korszakot, hanem az 1955-ben több mint félszáz író és művész (közte Major) által aláírt, demokráciát követelő memorandumot ítéli el mint „pártszerűtlen” viselkedést. Ezt követi az ellenforradalom minősítése. Pozíciójának erősítésére a konferencián jelen levő Révai Józseffel vitatkozik, aki a megelőző évtizedben legfőbb mentora volt, s az egykori főideológust önkritikára szólítja föl.

1959-ben a konszolidáció nyugalma sugallja, az építőmunka eredményeit dicséri. 1962-ben pedig őt is eléri a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. kongresszusán, 1961-ben teret nyert desztalinizációs hullám: expressis verbis elítéli a személyi kultuszt, benne saját korábbi igazgatói tevékenységét.

Major minden fellépése színházi magánszám. Jól felépített mondandóját ennek megfelelően tagolja. Mindig idéz, 1959-ben és 1962-ben József Attilát szaval. Tudja: a költő Aczél György első számú példaképe.

Keres Emil (1925–2016) színész, előadóművész. 1950-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. 1950–51-ben a Honvéd Színház, 1951–54-ben a Nemzeti Színház, 1956–61-ben a Néphadsereg Színháza (1960-tól Vígsház) színésze. Igazgatóként 1954–56-ban a Szolnoki Szigligeti Színházat, 1961–73-ban a Thália (1964-ig Jókai) Színházat, 1973–85-ben a Radnóti Miklós Színpadot vezette. 1973–85-ben a Magyar Színház-művészeti Szövetség előadóművész tagozatának elnöke. Sokat filmezett. Kossuth-díjas Kiváló Művész. Közéleti személyiség volt, 1966–75-ben az MSZMP Központi Bizottsága tagja.¹⁷⁵

Keres két ízben szólalt fel, az MSZMP IX. (1966) és X. (1970) kongresszusain, először 41, másodjára 45 esztendőskorában. Stílusa, hangneme Majornál jóval visszafogottabb. 1966-ban a nyugodt fejlődésről beszél, a művészek körében nem jellemző párttagság kérdése foglalkoztatja, de nem mindenáron: hirdeti, hogy az alkotó hit munkával való megvallása ugyanolyan erős képvisel. 1970-ben – az időközben hivatalos vonallá vált művészetpolitikai reformiránynak megfelelően¹⁷⁶ – a meggyőzésen ala-

puló kultúrpolitikát méltatja, és az adminisztratív intézkedésektől félti. A színházügy szempontjából ő szól először a falusi népművelés, a közön-ségsszervezés fontosságáról – s a közművelődési párthatározat a következő kongresszusig meg is születik.¹⁷⁷ S végül hiányolja, hogy a Nemzeti Színház felépítéséről nem esett szó.

Székely Gábor (1944) rendező. 1968-ban végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. 1968-tól a Szolnoki Szigligeti Színház rendezője, 1971–78-ban főrendezője, 1972-től igazgatója is. 1978–82-ben a Nemzeti Színház főrendezője. 1982–89-ben a budapesti Katona József Színház alapító igazgatója. 1993–98-ban az Új (1994-ig Arany János) Színház igazgatója. 1973-tól oktat a Színház- és Filmművészeti Főiskolán, 1991-től egyetemi tanár, 2001–2006-ban rektor. Kossuth-díjas Kiváló Művész.¹⁷⁸

Az a tény, hogy Székely Gábor 1975-ben az MSZMP XI. kongresszusán 31 évesen szót kapott, igazi kuriózum. Először is vidéki színházat képviselt, amire addig nem volt példa. Másrészt igen fiatalon lépett színre, a 60–70-es évek fordulóján teret nyert új rendezőnemzedék tagjaként. Ez a generáció repítette magasba tartósan Szolnokot és Kaposvárt, bizonyos periódusokban Kecskemétet és Veszprémet, s alapította később Budapesten az önálló Katona József Színházat.¹⁷⁹ Székely beszédének hangneme első látásra tökéletes pártzsargon, tele mozgalmi jelzőkkel. Az előadó tudta, hogy a hatalom által használt retorika lényege, hogy nemcsak az azonosulás, de az el-lentmondás is kizárólag ugyanebben a nyelvezetben lehetséges. E probléma áthidalását szolgálta a ma „vörös orrnak”, illetve „vörös faroknak” nevezett eljárás. Székely felszólalásának lényege ugyanis a kritika. Az akkor induló vidéki színházi műhelyek létjogosultságának hangoztatása mellett hirdeti a gyermekprodukciók és az ifjúsági közönségnevelés fontosságát, hiányolja az új színházépületeket, dicséri az új formációkat és alkotóműhelyeket. Mondanivalója tehát a korábbi Major- és Keres-féle felszólalásokhoz képest abban áll, hogy bár nem kérdőjelezi meg a fennálló színházi rendszer alapelemeit, a művészi alkotófolyamat tartalmi elemei között új irányokat, módszereket, közreműködőket és célcsoportot jelöl ki. Mindezt lényegretörően: az itt tárgyalt összes felszólalás közül övé volt a legrövidebb.

Tóth Sándor (1938) táncművész, koreográfus. 1960-ban végzett az Állami Balett Intézetben. 1960-tól a Pécsi Nemzeti Színház balettegyüttesének (Pécsi Balett) alapító tagja, 1969–91-ben igazgatója. Liszt- és Erkel-díjas Erdemes Művész.¹⁸⁰

Tóth Sándor személye ismét újdonság. A vidéket képviseli, és nem színész, hanem táncos (ez meg is jelenik a beszédében), bár a jegyzőkönyv

szerint a XII. pártkongresszuson (1980) színházi párttitkári minőségében szólalt fel. 42 éves volt ekkor, bő tíz éve a Pécsi Balett igazgatója. Beszédét Pécs kulturális fejlődésével kezdi – teljes joggal. Kérdése azonban („hogyan csináljátok”) nem költői, hanem nagyon is megválaszolható, s ezt a kongresszus küldöttei közül mindenki tudta. Éppen ezért szükségtelen lett volna szóba hoznia Aczél György erős pécsi kötődését.¹⁸¹ Felszólalása egyébiránt a stabilitásra törekvést tükrözi, éreztetve ugyanakkor a válság fuvallatát. Ne feledjük, ez az a kor, amikor az ország gazdasági és politikai jövője ráfordult a lejtőre. „Megállt az idő”,¹⁸² de ennek végső következményeit akkor még senki sem érezte.

Kovács András (1925–2017) dramaturg, filmrendező. 1950-ben végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. 1950–51-ben a Hunnia Filmgyár dramaturgia, 1951–57-ben a dramaturgiai osztály vezetője. 1960-tól filmrendező. A szakmai közelet aktív résztvevője volt, a Magyar Film- és Tv-művészek Szövetségének 1969–81-ben főtitkára, 1981–86-ban elnöke. Kossuth-díjas Kiváló Művész.¹⁸³

Kovács András az MSZMP 1988-as országos értekezletén (63 évesen) az első filmrendező, aki a legfelső pártfórumon felszólalt. (Koltay Gábor ugyanezen a konferencián írásban nyújtott be referátumot.¹⁸⁴) Kovács annak tudatában beszélt, hogy rendezőként éppen olyan történelmi és közéleti konfliktusokkal foglalkozott, mint amelyek ekkor a hazai politikát jellemezték. Nem véletlenül utal a *Falak* című filmjére, de említhette volna a *Nehéz emberek*, a *Hideg napok*, a *Ménészgazda*, a *Staféta* vagy a *Labirintus* című munkáit. További példái – Lenin, Lukács György – mind a közelmúlttal való szembenézésre biztatnak. Beszédét a gorbacsovi szovjet reformretorika jellemzi, szervezeti újításokat javasol, nyugalomra int. Felszólalása végén felbukkan a többpártrendszer, a kisebbségbe kerülés kísértete. Ott és akkor a megoldást – másokkal egyetemben – a demokratizálódásban látja.

II. SZÍNHÁZMŰVÉSZEK ÉS FILMMŰVÉSZEK FELSZÓLALÁSAI (DOKUMENTUMOK)

1946 – Major Tamás felszólalása az MKP III. kongresszusán¹⁸⁵

Tisztelt Kongresszus! Rákosi elvtárs beszédében megemlítette, hogy a kultuszminisztériumban olyan jelenségek tapasztalhatók, amilyenek még a Hóman-féle kultuszminisztériumnak¹⁸⁶ is becsületére váltak volna. Amikor az értelmiség művészcsoportja nevében felszólalok, be kell jelentenem:

mi bizonyítani tudjuk, hogy a kultuszminisztériumban bizony gyakran találkozunk olyan szellemmel, amely enyhén szólva, a fejlődést lassítani, gátolni igyekszik. Ez nem is olyan csodálatos, ha meggondoljuk, hogy a kultuszminisztériumban egyetlen kommunista szellemű nincs.

Eltársaim! A magyar művészek nagy csoportja ismerte már fel, hogy a munkásosztály mellett a helye. Felismerték ezt a tényt néhányan azért, mert hazájukat féltették a katasztrófától és látták azt a heroikus küzdelmet, amelyet az MKP a katasztrófa elkerüléseért folytatott évtizedeken át kitartóan. Látták azt, hogy a felszabadulás után hogyan állt a mi pártunk a nemzet élére, hogyan emelte ki abból a mélységből, amelyet ez az ország elkerülhetett volna, ha hallgat a kommunisták hívó szavára, harci felszólítására. Örömmel jelenthetem azt is, hogy számos kiváló művészünk, mint Kmetty János, Veress Sándor, Beck András, Bán Béla, Szabó Ferenc, Gobbi Hilda, Nagy Lajos, Ferenczy Noémi, Déry Tibor, Hont Ferenc,¹⁸⁷ hogy csak néhányat említsek, elvtársaink – sőt közülük néhány régi harcos tagja a Kommunista Pártnak. És mint a kommunista művészek mintaképéről kell megemlékeznem a most elhunyt Basilides Máriáról,¹⁸⁸ aki a legnehezebb időktől egészen haláláig szelíren, csendesesen, de mély meggyőződéssel állt oda pártunk és a munkásosztály mellé, aki Vörös Segélyért¹⁸⁹ énekelt, vagy a felszabadulás után, akár gyalog, akár szekéren ment, hogy művészetét adja a dolgozóknak. És mikor megkérdezték: eljön-e, röviden és halkán csak annyit válaszolt: ez természetes. Az ő szavával felelhetjük: igen, ez természetes. Az értelmiségnek és a művészeknek a dolgozók mellett a helye. Basilides Mária a legmagasabb fokú művészetet adta a legszélesebb néprétegnek és ezzel a tetteivel kijelölte azt az utat, amelyen nekünk, magyar művészeknek, járnunk kell. Innen a mi kongresszusunkról üzenem minden magyar művésznek: álljanak a dolgozók mellé, ha szeretik hazájukat! És ismerjék fel saját érdekükben azt a tényt, hogy haladó művész másutt közönséget nem kereshet és nem találhat, de a képzőművészet, a színház és a zene gazdaságilag sem állhat talpra a dolgozók nagy tábora nélkül. Nem szólva arról, hogy ezen az úton olyan tartalommal telik meg a művész élete, amelyhez képest az a magányos, lemondó, önző életforma, amelyet mint „tisztá művészetet” propagálnak, nem egyéb üres vegetálásnál. Ezt bizonyítani tudjuk mindannyian, akik abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy megtaláltuk a helyünket.

Fel kell ismerniök a magyar művészeknek azt a tényt is, hogy az előkelő elzárkózás idejétmúlt dolog még a nyugati demokráciákban is. Pl. éppen néhány napja mozdult meg egész Amerika művészvilága az imperializmus ellen a békéért, Wallace¹⁹⁰ mellett a legünnepeltebb művészek fejtették ki meggyőződésüket, hogy az elzárkózás ideje lejárt, művészet és politika egymástól elválaszthatatlan fogalmak. Óriási feladatok várnak ránk és a

helyzet nehéz. A munkásság még mindig nincs abban a helyzetben, hogy komolyan áldozhasson kultúrára. Elébe kell tehát mennünk.

A Magyar Kommunista Párt sokat tett a felszabadulás óta, ennek a célnak érdekében. Mi indítottuk el a kulturális életet. Akkor, amikor itt még nyoma sem volt a kultuszminisztériumnak, leraktuk a művészi szakszervezetek alapjait, életre hívtuk a Művészeti Tanácsot,¹⁹¹ szétszítottuk a Vascsomagokat,¹⁹² – segélyakciókat indítottunk, a „Munkások a művészetért” akcióban tevékenyen részt vettünk. Hogy csak néhány példát említsek: a VI. kerület a Zeneakadémián végzett rohammunkát és most a Képzőművészeti Főiskola üvegezését vállalta el. Ez a példa igazán követésre méltó. Az elmúlt év alatt rengeteg koncertet, kiállítást rendeztünk.

A Nemzeti Színházban alacsony helyárakkal dolgozunk. Megszerveztük munkásbarátaink szövetségét; kérem az elvtársakat, hogy ezt az akciót támogassák teljes erővel. Tudjuk, hogy a helyzet nehéz, de fáradozunk azon, hogy már most találkozhassunk. Nehéz helyzetben lévő zeneművészeinknek átadjuk a Kamaraszínházat¹⁹³ kamarazene céljaira, a legkiválóbb képzőművészekkel és iparművészeinkkel készíttetjük plakátjainkat, hétfőnként olcsó koncerteket adunk a kitűnő Székesfővárosi Zenekarral¹⁹⁴ – a magyar költészet remekeiből csinálunk ciklust. Székesfővárosi csoportunk javaslatot tett arra, miképpen volna lehetséges 60 tehetséges művész munkáját biztosítani. A javaslat szerint a vidéki városok örökbe fogadnak egyet-egyet. A IV. kerület irodalmi pályadíjat tűzött ki stb.

Eltársaim, nekünk ezt a munkát folytatnunk kell! És fel kell lépnünk a kultuszminisztériummal szemben, ahol ilyen aktivitást nem tapasztalunk.

A demokratikus művészet alapja a demokratikus művészi felsőoktatás. A Színművészeti Akadémiára, amelynek növendékei 75%-ban munkások és parasztok, még nem nevezték ki a tanárokat a felszabadulás óta, a Képzőművészeti Főiskolát nem teszik olyan haladó szelleművé, ahogy ezt a demokrácia elvárja.

A legnagyobb művészeink nagy nyomorban élnek: Kodály Zoltán, Veress Sándor, Kadosa¹⁹⁵ és még egy sereg nagy művész, nem tudnak megélni és ez annál veszélyesebb, mert külföldön tárt karokkal várják őket. Ezért javaslom: követelje az MKP, hogy a főiskolai művésztanárok megfelelő pótlékot kapjanak, mert demokráciánk nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy elengedje őket.

A kultuszminisztériumnak olyan tervei vannak, hogy a művész szakszervezetek és a Művészeti Tanács közé életre hívjon régi, reakciós egyesületeket (pl. a Műcsarnok, Színészegyesület). Javaslom: lépünk fel határozottan ezek ellen a merényletek ellen, melyeket új demokratikus intézményeink ellen akarnak elkövetni.

Befejezésül csak ennyit: érdekeink azonosak. Ha a művész a dolgozók felemelkedéséért harcol: önmagáért is küzd. Az öntudatos dolgozó látókörét a kultúra szélesíti – fegyverré válik a kezében –, a haladó művészet pedig nem maradhat fenn a dolgozók tömegei nélkül. Művészek a dolgozókért, dolgozók a művészekért – közösen előre a népi demokráciáért.

1951 – Major Tamás felszólalása az MDP

II. kongresszusán¹⁹⁶

Tisztelt Kongresszus! Kedves Elvtársak! Révai elvtárs mondta tegnap: ne felejsük el, hogy nemcsak mi láttuk Kölcseyben és Petőfiben, 1848 hőseiben és előkészítőiben a mi fejlődésünket, hanem ők is megsejtették a felszabadult népben, ők is előrelátták mibennünk saját utódaikat. Csokonai Vitéz Mihály így álmodozott mintegy 150 évvel ezelőtt: „Vége van már, vége a hajdani gyásznak, / Lehasadoztak már a fekete vásznak, / Melyeket a fényes világosság előtt / A hajdani idők mostohás keze szőtt. / Az eltépett gyásznak rongyainál fogva / Tündöklék egy nyájas hajnal mosolyogva. / Setét völgyeinkre sugárit ereszt, / Mellyel a megrögzött vak homályt széljeszt. / Biztatja hazánkat vidámító képe, / Hogy már a magyarok napja is kilépe, / S rövid időn felhág egünk délpontjára, / Hogy világosságot hintsen valahára. // (...) // Ezt minap egy jámbor magyar énekelte / S benne a huszadik századot képzelte.”¹⁹⁷

Petőfi Sándor írta „A XIX. század költői” c. versében: „Ha majd a bőség kosarából mindenki egyaránt vehet, / Ha majd a jognak asztalánál mind egyaránt foglal helyet, / Ha majd a szellem napvilága ragyog minden ház ablakán: / Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk, mert itt van már a Kánaán!” És addig? Addig nincs megnyugvás, addig folyvást küszködni kell.

És alig húsz éve József Attila ezt írta a költő szerepéről a Horthy-fasizmus ideje alatt: „neve ha van, csak áruvédjegy, / mint akármely mosóporé / s élete, ha van élte még egy, / a proletár utókoré!” A József Attila által hirdetett proletár utókor, a proletárdiktatúra kora itt van és mi magyar művészek ennek szenteljük életünket, József Attila jóslata értelmében. Amiről legnagyobb költőink álmodtak, az a kor itt van.

Rákosi elvtárs beszámolójában megjelölte a mi utunkat is. Amikor öt-éves tervünk szédületes számadatait halljuk, amikor arra gondolunk, hogy egyre növekvő és fejlődő munkásosztályunk mellett már több mint negyedmillió dolgozó paraszt van a szocialista szektorban és számuk gyorsan növekszik, akkor világosan látjuk feladatunkat és óriási felelősségünket. Révai elvtárs beszélt az új szellemről, ami művészetünkbe behatolt; az

irodalom, képzőművészet, zene és drámairodalom terén frontáttöréseink sikerültek. Mi eddigi sikereinket kezdeti sikereknek fogjuk fel: Pártunk, Rákosi elvtárs figyelmeztető szavára igyekszünk a fejlődéshez felzárkózni.

Szükségünk volt erre a figyelmeztetésre. A fordulat éve után sem a Nemzeti Színház, sem én magam nem ismertem fel eléggé, hogy a fejlődő fiatal magyar drámairodalmat nagyobb szeretettel kell támogatnunk. Rákosi elvtársnak volt ideje rá, hogy személyesen is felhívja erre figyelmünket. Mi ezen a hibán javítottunk. Vannak új magyar drámáink, de egyre fejlődő dolgozó népünk kultúrigényei is nőnek, ennek a közönségnek nem adhatunk selejtes, rossz darabokat. Átérik e feladat nagyságát színészeink is, magával ragadja őket új közönségünk. A kultúrforradalom győztes új közönsége úgy egygyéforrott a színházzal, mint eddig közönség még soha, s színházunkat és művészetünket elmélyülésre készíti, lelkesíti. A régi arisztokrata, burzsoá publikum csak nézte a színészt, a dolgozó nép együtt él, együtt lelkesedik vele. Tegnap este, amikor a Kongresszus küldöttei a Nemzeti Színházban voltak, láttam, milyen más izgalom fogja el művészeinket ma, mint azelőtt. Érzik, hogy közös ügyért harcolnak; a szocializmus építésének felelősségteljes dolgozói akarnak lenni.

Emlékszünk még jól, hogy néhány esztendővel ezelőtt „kultúrembereink” tőlünk féltették a kultúrát. A színház halálát jósolták, amikor mi különböző selejtes divatdarabok helyett szovjet darabokat kezdtünk játszani. Most büszkén elmondhatjuk: jó utat választottunk, amikor a Szovjetunió drámairodalmától és a Szovjetunió művészetétől tanultunk. Büszkéek vagyunk arra, hogy a reakciók minden jóslata ellenére sikerre vittük Gorkij „Ellenségek” és „Jegor Bulicsov” című drámáit, Trenyov „Ljubov Jarovaja” című darabja¹⁹⁸ előadására pedig alig tudunk az érdeklődőknek jegyet biztosítani.

Pártunk megbecsült bennünket azzal, hogy meghívott ide a Kongresszusra. Az elnöki emelvényen ül Somlay Artúr¹⁹⁹ elvtárs, aki egész életében nagy művész volt, de a Horthy-fasizmus alatt egész életét a nívótlanság és az üzleti szellem elleni hadakozással töltötte. Ő is Pártunknak köszönheti, hogy emberábrázoló képessége annyit gazdagodott az utóbbi években, hogy ma már nem mint ellenzéki harcol, hanem Pártunk irányvonalának lelkes propagandistája, kulturális frontunk egyik agitátora.

A Révai elvtárs által említett kulturális nemzeti egység ma a régi szakemberek javarészét mellénk állítja, úgy hogy nemcsak szaktudásukat, hanem lelküket is a szocializmus építésére áldozzák. Ez mutatkozott meg abban a lelkesedésben is, amellyel a nemrég elhunyt Bajor Gizi²⁰⁰ állott kultúrforradalmunk mellé, a szovjet és magyar darabokban szerepeket kért és a béke ügyét szolgálta.

Felsorolhatnám még Rátkai Márton, Gobbi Hilda, Mészáros Ági, Ladányi Ferenc, Várkonyi Zoltán pályafutását,²⁰¹ akik itt fejlődnek a szelmünk láttára, – vagy a régi idők „epizodistáit”, akiket Lengyel Menyhért, Lakatos László és Bús-Fekete darabjaiban²⁰² nívótlan szerepekbe skatulyáztak, és akik most megmutatták, hogy a Párt útmutatása és a dolgozó néppel való találkozás hogyan fejleszti az igazi művésztehetségeket. Itt Bihari Józsefre, Pécsi Sándorra, Rajczi Lajosra és Balázs Samura gondolok.²⁰³ Itt vannak fiataljaink, Szirtes Ádám, Soós Imre, Horváth Teri, Ferrari Violetta,²⁰⁴ akiknek nevét filmjeinkből, színházainkból ismeri új közönségünk, és akiknek megjelenésében azt az új, egészséges hangot üdvözölte, amelyet munkásosztályunk és dolgozó parasztságunk fiataljai vittek a színpadra. Fiataljainknak nem szabad megelégedniük azzal, hogy pályájuk kezdetén megérdemelt sikert arattak. A népi származás kötelez. Elmélyülten és lelkiismeretesen kell tanulmányozniuk szakmájukat, nem alakíthatják a színpadon mindig önmagukat. Minden színdarabban más-más embert kell alakítaniuk és tehetségükkel a szocialista munka hőstét színesen, sokrétűen, harcainak, nehézségeinek bemutatásával kell a közönség elé vinniük.

Meg kell mondanunk azt is, hogy hazánk szédületes arányú fejlődésére nem készültünk fel eléggé. Amikor Rákosi elvtárs azt mondta: több mint negyedmillió a mezőgazdaság szocialista szektorában dolgozók száma és ez a szám gyorsan növekszik, arra kellett gondolnunk, hogy falusi kulturmunkánkkal már most is elmaradtunk. Tapasztalataink azt mutatják, hogy a mezőgazdasági dolgozóknak erős kultúréhség él, és ezt a kultúréhséget sem tájszínházaink, sem vidéki vendéjátékaink nem tudják kielégíteni. Egyszer megbeszélést rendeztünk a „Tartuffe” előadása után és a legnagyobb meglepetésünkre a vita úgy kezdődött, hogy meg akartak bennünket verni. (*Derültség.*) Felelősségre vontak: hol voltak maguk mostanáig? Miért csak most hoznak nekünk színházat? A pécsi tájszínház egyik előadásán elromlott a villany, a közönség szétszaladt és otthonról karbid- meg petróleumlámpákat hozott, hogy az előadást folytathassák, miközben többen őrizték a társulatot, hogy a sötétben el ne szökjenek. (*Derültség és taps.*)

A mostani kultúrverseny²⁰⁵ is ezt a hatalmas érdeklődést mutatta. Tudjuk, hogy azok a nagy lehetőségek, amelyek színművészetünk előtt állanak, munkára, áldozatok vállalására köteleznek. Nem adhatunk rosszat, selejtet a dolgozó népnek!

Kemény harcot fogunk folytatni a még mindig meglévő önzés, bohém-szellem ellen. A múlt kocsmázó, felelőtlen színészei helyett tudatos, felelősségteljes, a nép ügyéért élő művészek akarunk lenni. Feladatunk nem kicsi. Egyszerre kell teljesítményünket az új igényeknek megfelelően mennyisé-

gileg növelni és színvonalunkat minőségileg emelni. Nem is olyan régen a főiskolai felvételi vizsgákon még azon gondolkoztak, hogy minél kevesebb fiatal színészt vegyenek fel az állástalanság réme miatt. Ma egyik legnagyobb gondunk és felelősségünk a fiatal színészek kérdése.

Azzal szeretném befejezni szavaimat, hogy megköszönöm azt a nagy segítséget, melyet Rákosi elvtárs és Pártunk az elmúlt hat év során adott és azt a felbecsülhetetlen támogatást, amelyet a Szovjetunió élenjáró művészetétől kaptunk, mert ennek köszönhetjük színházi kultúránk eddigi fejlődését, kezdeti sikereit. Ígérjük, hogy a Kongresszus iránymutatását azzal a felelősséggel vesszük tudomásul, amellyel Pártunknak, Rákosi elvtársunknak tartozunk.

1957 – Major Tamás felszólalása az MSZMP országos értekezletén²⁰⁶

Kedves Elvtársak! Mi, a párt politikáját támogató értelmiségiek is követünk el hibákat, személy szerint én is. Aláírtunk egy ízben egy memorandumot, amelyben különböző kultúrpolitikai követeléseket támasztottunk. Bár a memorandum megírásával az volt a célunk, hogy megakadályozzuk a párt elszakadását a tömegektől, s bár a memorandum egy sereg jogos követelést is tartalmazott, mégis hibás módszer volt, mert nem pártszerűen, nem a párton belül harcoltunk igazunkért.²⁰⁷

Egyetértek Révai elvtárs szavaival, hogy az értelmiség önteltségében át akarta venni a munkásosztály szerepét, pedig, amint az események igazolták, aki haladó értelmiséginek tartja magát, az a mi viszonyaink között nem haladhat más irányban, mint a munkásosztály és a munkásosztály vezető ereje, a párt felé.

Hiába él egyes művészekben és írókban még ma is az a nézet, hogy októberben szocializmust akartak! Néhányan csak annyiban akartak szocializmust, hogy meg akarták tartani – például a színházaknál – az állami támogatást. És ezen a „szocialista alépítményen” akartak burzsoá felépítményt. Ilyesmibe a munkásosztály nem egyezhet bele.

Vannak még különféle revizionista álláspontok. Gyakori az a nézet, hogy a revizionizmust a dogmatizmus szülte. Ezt az álláspontot nyugodtan vissza lehet utasítani. A revizionizmus szülője a burzsoá ideológia, az osztályharc és nem a dogmatizmus. De a dogmatizmus elősegíti a revizionizmus elterjedését. Éppen ezért, ha nem is a hibák születték az ellenforradalmat – ez feltétlenül jobboldali álláspont –, de erősen hangsúlyozni kell, hogy az elkövetett hibák talaján sikerült az amúgy is folyó osztályharcban

az ellenforradalmi erőknek, ha rövid időre is, de győzedelmeskedniük. Ha egyetértek is Révai elvtárrsal abban, hogy nem lehet egyenlőségi jelet tenni a revizionizmus elleni és a baloldali elhajlás elleni küzdelem között, de véleményem szerint feltétlenül és szakadatlanul kétfrontos harcot kell folytatni az ellenforradalom ellen és a múltban elkövetett hibáink ellen.

Sokan ma is tagadják hatalmas kulturális eredményeinket. Ilyen eredmény a munkásosztály kultúrszomja, amely megmutatkozik a könyvolvasástól a színházlátogatásig. Az eredmények elismerése mellett azonban elemeznünk kell a hibákat, nehogy újra elkövessük azokat. Nem lehet például véletlennek tekinteni – amint azt a francia elvtársak megállapították²⁰⁸ –, hogy olyan tökéletes írói egység kovácsolódott ki a jobboldali eszmék, a revizionizmus alapján. Ez nem történt volna meg, ha nem követtünk volna el nagyon sok baloldali hibát.

Révai elvtársnak arra a kijelentésére, hogy nem akar a rákosisták és a szektások nevében zászlót bontani, azzal a latin eredetű mondással szeretnék válaszolni, hogy „a boszorkányokról, amelyek nincsenek, nincs mit beszélni”,²⁰⁹ hiszen a mi pártunk már megállapította, hogy a rákosista és sztálinista jelszó – reakciós és helytelen jelszó. Viszont szektás jelenségek és szektás nézetek képviselői még vannak. Kádár elvtárs beszámolójában és a határozati javaslatban nekem az tetszik a legjobban, hogy mi a nehezebbik utat akarjuk választani. Az előbbi vezetés a könnyebbik utat választotta: a meggyőzést felcserélte adminisztratív eszközökkel. Ez az út hibás volt, s egészen a bűnökig vezetett. Ezért kellett sok derék elvtársunknak szenvednie és – ezt is meg kell mondanunk – meghalnia. Kötelességünk beszélni erről, még akkor is, ha megállapítjuk, hogy a párt politikája lényegileg helyes volt, ha elismerjük eredményeinket is, mert mi ezeket a hibákat nem akarjuk újra elkövetni. Ezek a hibák és a későbbi bűnök komoly károkat okoztak az egész nemzetközi munkásmozgalomnak. Éppen ezért a Szovjetunió Kommunista Pártja és az összes testvérpártok nagyon komolyan és mélyen elemezték ezeket a hibákat és bűnöket. Azok az elvtársak, akik most nem akarják belátni e hibákat, nemcsak a múltban okoztak kárt, hanem ma is ezt teszik.

Engem nagy örömmel tölt el, hogy a különböző pártgyűléseken valósággal átforrósodik a terem a bíráló szó nyomán. Nem is szabad megvonni senkitől a bírálat jogát. A rágalom jogát azonban nem ismerhetjük el. Pedig mostanában elég gyakori jelenség, hogy olyan elvtársak, akik alkalmatlannak valamely tisztség betöltésére, opportunistáknak mondják azokat, akik nem hajlandók őket kinevezni.

A hibák között azt is meg kell említenem, hogy túlságosan gyorsan akarunk szocialista kultúrát létrehozni, s erőszakos kultúrpolitikát folytattunk.

Helyes lett volna, ha Révai elvtárs is mondott volna néhány szót a 12 év folyamán együtt elkövetett hibákról. Hibákat követtünk el a káderpolitikában is. Nagyon sokáig melengettük a pártban az Aczél-, Gimes-, Méray-féle²¹⁰ és más árulókat, akik annak idején kispolgári értelemben vett, hangoskodó szektások voltak. Ezzel a káderpolitikával, amelyet egyfelől az udvarlás, másfelől a bunkózás jellemzett, örökre szakítanunk kell.

A jövőben ideológiailag nem szabad engedményeket tennünk. A szocialista realizmust vissza kell állítani jogaiba. A szocialista realizmus a valóságot néző, a marxizmus–leninizmus alapján álló művészet, amely ezen az alapon állva perspektívát és utat tud mutatni. Ez a szocialista realizmus, még akkor is, ha eddig nem készítettünk ilyen remekműveket. De értünk már el eredményeket, s a küzdelmet folytatni akarjuk. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ne adjunk teret a nem szocialista realista műveknek is. Elsősorban azonban szocialista realista remekműveket akarunk. A szocialista realista művek bírálatánál nagyon fogunk ügyelni arra, hogy ne nevezzünk mindent formalistának, ami új formában jelentkezik. Nem játszhattuk például egészen mostanáig az egyik legnagyobb kommunista agitátor és az egész világon nagy sikereket elért kommunista író, Bertolt Brecht darabjait. Színesebb, szebb művészetet akarunk az eddiginél. S fogjuk szavukon azokat a művészeket, akik mostanáig politikaellenesek voltak, s akikről kiderült, hogy mennyire tudnak politizálni. Dolgozhatnak, de legyenek szívesek és ne politizáljanak. Majd mi politizálunk. (*Derűltség.*)

Beszédemet azzal zárom, hogy kultúránk, művészetünk jövőjét szépnek és ígéretesnek látom. S azt hiszem, teljesíteni fogjuk József Attila kérését: „...jó szóval oktasd, játszani is engedd szép, komoly fiadat.”²¹¹

1959 – Major Tamás felszólalása az MSZMP

VII. kongresszusán²¹²

Tisztelt kongresszus! Kedves elvtársak! Engedjék meg, hogy néhány szóval beszéljek arról, hogyan érvényesül pártunk helyes politikája a művészet terén.

A kulturális élet természetesen lassabban fejlődik, mint a szocializmus építésének más területei. De élő, virágzó, és a fejlődés minden lehetőségében gazdag művészi életet találhat, aki művelődni akar.

Milyen úton járunk, ha méltók akarunk lenni a kommunista művész névre? A mi első kötelességünk az – különben a művésznek ez mindig fő feladata –, hogy a mai élet összefüggéseit mutassák meg az embereknek, képpel, szoborral, drámával adjunk feleletet az őket legjobban izgató kér-

désekre, hogy jobban kiismerhessék magukat az életben. A legutóbbi három esztendő nagyon sokkal gazdagította azt a kulturális fejlődést, amely a felszabadulás óta végbement.

Ha jól dolgozunk, lehetőségeink szinte korlátlanok. Érezhetik ezt azok a művészek, akik a legutóbbi három esztendőben szépet alkottak. Nem kis számban vannak ilyenek. Sokan az ellenforradalom tévelygése után a munkában találták meg önmagukat, vannak aztán fiatalok, akikben az idősebb generáció átadja minden tudását, hiszen az ő lehetőségeik még nagyobbak, jövőjük még szebb lesz, mint a mienk.

Nagyon nehéz kérdés áll most azok előtt a művészek előtt, akik szakmájukban sokat dolgoznak, de nem találnak elég kapcsolatot a mindennapi élethez. A művésznek minden nap találkoznia kell az új világgal. Ha ez nem történik meg, mondanivalója elavul, kifejező eszközei elöregednek, hiszen a mi folyamatosan fejlődő életünk új és új emberi kapcsolatokat teremt, új és új embertípusokat alkot. Gondoljunk csak arra, milyen változáson megy át a dolgozó paraszt, aki a családból a nagyobb közösségbe lép. Más céljai lesznek, életmódja megváltozik. Ezt az előttünk formálódó új embert nem lehet úgy ábrázolni, mint a régi népszínmű parasztjait. Sok művész ezt még nem eléggé érti, nem eléggé veszi észre. Pedig milyen régi probléma ez! Modernül kell tehát alkotnunk, modernül kell játszanunk. De itt is sok tisztázatlan kérdés van néhány művésznk fejében. Aki nem mélyült el eléggé mesterségében, az a mai művészet problémáit formai kérdésként fogja fel.

Az ellenforradalom óta sok hasonló jelenség volt, és akad még ma is nálunk. Meg vagyunk azonban győződve arról, hogy ezen a formalista gyermekbetegségen hamar túljutnak az igazi művészek. Éppen legtehetségesebb színészeink közül mondták az utóbbi időben néhányan: ne formaszínházat, hanem emberszínházat csináljunk. Az érdekes, meghökkentő forma néha helyénvaló. Ha például a kitűnő Arthur Miller darabját nézzük, akkor érezzük: a forma a tartalomból fakad, éppen egy, a kapitalizmus által megnyomorított öreg utazó halála előtti visszaemlékezését fejezi ki.²¹³

De nyilvánvaló, hogy a szocialista drámának nem ezt a formát kell keresnie. Mi nem vagyunk ellenségei semminek, ami új. Minden klasszikus szerző azért maradt élő, mert a maga idejében modern volt. Shakespeare, akit éppen a realizmusa miatt szeretünk, minden darabjában megtalálta a tartalomhoz a formát, egy fejlődő társadalom minden konfliktusát megmutatta. Nem is tudott vele mit kezdeni a polgári bíráló. Amikor Molière megszólalt, hihetetlen harc tört ki színdarabjai körül. Modernsége – a többi között – abban állt, hogy egy rendkívül „kifinomodott” korban, amikor összesen csak 800 szó volt „szalonképes”, bezúdította az egész francia nyelv-

vet minden gazdagságával és néha közönségességével, mint haladó plebejus, rászabadította a színpadra az életet.

Amikor mi a modern mondanivalóhoz a formát keressük, semmiféle határt nem szabunk, csak azt kérjük a művészekről és az íróktól, hogy a mondanivalóhoz keressék meg a kifejező eszközt. Erre azonban csak akkor képesek, ha ismerik a mindennapi életet.

A kongresszusi irányelvek a pártszervezetek feladatává teszik, hogy mindennapi munkájukban foglalkozzanak a művészet kérdéseivel. Mi a magunk részéről mindent megteszünk, hogy a munkásosztály egyre szélesebb rétegeit behozzuk a színházba. Mi a munkásokkal folytatott különböző beszélgetések során megtanultuk, hogy érdemes meghallgatni véleményüket. Ezért tovább ápoljuk kapcsolatainkat a közönséggel.

Nincs életünkben olyan kérdés, amelyhez ne nyúlhatnánk hozzá a művészet eszközeivel. József Attila a maga korának, életének legégetőbb kérdéseire is hozzányúlt, s olyan szavakat használt költeményeiben, hogy a polgári kritikusok, esztéták fintorogtak, mert ilyen prózai kifejezések, ilyen hétköznapi kérdések még nem fordultak elő a művészetben. Annak bizonyására, hogy ha valaki tehetséges és haladó világnézete van, akkor a mindennapi élet leghétköznapibb dolgaiból is magas színvonalú művészetet tud alkotni, befejezésül elmondom József Attila: „A város peremén” című versét. *(Major elvtárs elmondja a verset, amelyet a kongresszus nagy tappsal fogad.)*

1962 – Major Tamás felszólalása az MSZMP

VIII. kongresszusán²¹⁴

Tisztelt kongresszus! Kedves elvtársak! Úgy érzem, hogy a párt Központi Bizottsága az élet, a feladatok mély elemzése után jutott el a gondolatokig, amelyek elkövetkező munkánkban mozgósítani fognak bennünket – és ezért ilyen szép, nyugodt ennek a kongresszusnak a hangja is. Nem lesz könnyű megvalósítani, amit a kongresszus elhatározott. Nehéz dolog ez, s nincsenek sémák. Mindenkinél, valamennyi párttagnál és pártonkívülinél, aki minket támogat, felelősséggel helyt kell állnia; egyszerre látnia kell az egészet és kitalálnia az újat a munkában. S ha ez az út nehéz az életben, ugyanilyen nehéz a művészetben is. Mostanában a művészek vitaiban – azokon az eredményeken, és azon pezsgő életen és mozgáson túl, ami most valóban jellemzi a művészetet – még mindig gyakran hangzik el olyan megnyilatkozás, hogy szabadságot akarunk, a kísérletezés szabadságát. Úgy vélem, az így feltett kérdés már régen nem korszerű. Nem arról van szó, hogy mit enged nekünk a párt és a minisztérium – erre felelnek a

kongresszus határozatai, felel az egész kongresszus. A kérdés így hangzik: mit követelnek tőlünk a dolgozók, mit követel az élet, mire kötelességünk felelni, mekkora az alkotói felelősségünk.

A személyi kultuszt annak elítélésével vagy azzal, hogy az érte elsősorban felelős vezetőket a pártból kizártuk, korántsem intéztük el. A személyi kultusz maradványa jelentkezik mindenütt, ahol hatalmaskodni lehet, és hatalmaskodni végeredményben nagyon sok helyen lehet. A személyi kultusz jelen van ott is, ahol nem az életet elemezve gondolkodunk, hanem a magunk, a hibáink igazolásához gyűjtjük a bizonyítékokat. A személyi kultusz jelen van az olyan intézményben és üzemben, ahol a dolgozók másképpen beszélnek a párttitkárral, és utána másképpen a folyosón; ahol még nem természetes, hogy mindig az igazat kell mondani, annak minden következményével együtt.

Ami a kísérletezést illeti, álláspontunk az, hogy tudatos jövőnkkel, a céllal, alapállásunkkal, a világnézetünkkel nem kísérletezünk. De a formákban, a megoldás módozataiban kísérletezhetünk: a lehetőségek itt csaknem végtelenek. A kísérletezésnél egy a lényeg, ha például valaki szabad verssel kísérletezik – az tudjon kitűnő szonettet írni. De ne mondja senki azt, hogy kísérletezik, aki nem tud mást csinálni, csak azt, amit éppen csinál. Aki nem tud szonettet írni, és ezért ír szabad verset, az ne mondja, hogy kísérletezik, hanem vallja be: mást nem tudok, ezért írtam így. *(Derűltség.)*

József Attila mindent tudott. És József Attilának szabad volt játszani, mert mindent tudott, minden formához értett, és mert ezeket a formákat – a l'art pour l'art formáját is – a saját célja, a saját világnézete értelmében tudta felhasználni.

A művészet egyik szerepe tehát az, hogy küzd a tudatos jövőért, naponta újat fedez fel és ad az embereknek az élet értelméről. De van a művészetnek egy másik jellemvonása is: ha tiszta a levegő, mint ahogy most tiszta minálunk, akkor minden a miénk, ami valaha is haladó volt a világon, és különösen minden a miénk, amit nekünk írtak. Ha nem tiszta a levegő, mint ahogy a személyi kultusz idején nem volt az – még azt sem lehetett elmondani, amit egyenesen nekünk írtak. Albániában ebben a pillanatban nagyon sok kommunista verset nem lehet elmondani.²¹⁵ S ez nagyon tragikus. Nálunk is volt ilyen tragikus helyzet. Valaha arról beszélgettünk, hogy semmiképpen sem mondhatjuk el azt a verset, amelyet József Attila nekünk írt: a „Levegőt!” A párt töretlen politikája az ellenforradalom óta visszaadott nekünk mindent, ami a miénk. Éppen ezért el szeretném itt mondani a verset. Hallgassák meg: minden szava pártunk politikáját igazolja. *(Major elvtárs ezután elszavalta József Attila „Levegőt!” című versét, amit a hallgatóság nagy tapsal fogadott.)*

1966 – Keres Emil felszólalása az MSZMP
IX. kongresszusán²¹⁶

Kedves elvtársak! Nyilván minden emberben más és más asszociációk kísérik egy olyan fogalmat, mint pártkongresszus. Az én emlékezetemben a kongresszus nem mint esemény, hanem mint lehetőség raktározódott el: a kommunisták egyik legnagyobb lehetősége. Ennek okát is tudom, egyetlen mondat a Szervezeti Szabályzatban, amelyet azután a szóbeszéd így formált: megyek vele a kongresszusig. József Attila „Hazám” című versében, miután felsorolja azokat a gondokat, amelyek kínozzák, így sóhajt: „fel kéne szabadulni már”, „és a hozzáértő, dolgozó nép okos gyülekeztetésben hányni-vetni meg száz bajunk”. Azt hiszem, ennél szebben senki sem álmodta meg a kommunisták szabad kongresszusát. E sorokban benne foglaltatik a feladat is: a kongresszus elé tární gondjainkat, bajainkat, eredményeinket, örömeinket.

Minden területnek megvannak a maga gondjai. A kritika, a színház, a bíráló, az alkotó ma már egyetért abban, hogy mi a művészet feladata, célja. Egyetért a művészet feladatainak, céljainak friss, egészséges kommunista értelmezésével. A szocialista átalakulás létrehozta a magyar művészeti életben azt a nagyszerű fordulatot, amelyet úgy szoktunk nevezni: a művészet igazi megbecsülése. A művészet hazánkban először végre betöltheti feladatát, a nép nevelését, életének megszépítését.

Az ötvenes évek elején az állam megmaradt mecénásnak, de nem a művészek fantáziájára, tapasztalataira, mondani akarására bízta az alkotó munka indító ihletét, hanem előírta azt, amit láttatni akart. Ez a gyakorlat ma már ismeretlen. A Központi Bizottság beszámolója reális, nem szépíti gondjainkat, eredményeinket, és hogy ez így természetes, ezt már kezdjük megszokni. Őszintén szól a művészet feladatairól és problémáiról is.

A pártnak a két kongresszus között követett politikája a kulturális és művészeti életben is szép eredményeket hozott. Gondoljunk a hazánkban és a külföldön is nagy sikert aratott művészeti alkotásokra, a nálunk lezajlott nemzetközi költőtalálkozóra, színházaink külföldi szerepléseire. A Központi Bizottság szellemi, politikai és művészeti életünket kivezette az előítéletektől és dogmáktól terhes útszakaszból.

Szeretnék szólni arról, hogy vannak, akik túlbecsülik a művészeteknek a társadalomban betöltött szerepét. A művészet társadalom- és emberátalakító szerepének túlbecsülésére gondolok. Némely fórum ezért elégedetlen a művészet sikereivel és közvetlenül is be akar avatkozni az alkotók műhelymunkájába, mintha ezzel nagyobb eredményre serkentené őket. Találkozni viszont a művészeti élet bizonyos fajta lebecsülésével is.

Nem azokra gondolok, akik értetlenségük vagy érzéketlenségük miatt a kulturális élet fejlődésének útjában állnak. Az alkotó művészek – nyugodtan állíthatjuk – egyre jobban felismerik felelősségüket a tudat, az ízlés, a világnézet, az erkölcs formálásában. Mégis mi az oka annak, hogy nem növekszik olyan mértékben az aktívan politizáló és a pártba lépő művészek száma, amilyen mértékben a párt elnyeri sok művész együttértését és egyetértését?

Művészeink közül sokan, akik egyetértenek a párt alapvető céljaival, nem nyilatkoznak meg határozottan, nem lépnek sorainkba. Attól félnek, azt hiszem, hogy elveszítik az igazi művészre jellemző bátorságukat, s ezzel sok minden mást, talán önmaguk becsülését is. Azt kell megértetni ezekkel a művészekkel, hogy az önkínzó szembenállás nélkül is van elég lehetőség ebben az országban a bátorságra. Azoknak a problémáknak művészi megformálására gondolok, amelyek a minden korban jelenlevő konzervatív ítéletek leküzdését szolgálják. De úgy látszik, egyes berkekben a szocializmus ügyével való nyílt azonosuláshoz is bátorság kell.

Egyes művészek attól is félnek, hogy egyetértésüket, tiszteletüket a párt politikája iránt konformizmussal, vitájukat pedig a haladással való szembenállással azonosítják. Ezeknek a helytelen nézeteknek fel kell szívódniuk, de ehhez még sok idő és türelem kell. Ha társadalmi és művészeti életünk demokratizmusa tovább nő, ha a művészeti munka pártirányítását úgy végezzük, ahogyan az elvileg rögzítve van, az újabb eredményeket hoz majd az előítéletektől mentes, a szellemi és politikai közéletben is aktív művész-társadalom megteremtésében.

De a legjobb vallomás a művész részéről maga a produktum, és a társadalom számára tulajdonképpen ez a fontos. A művész minden lényegeset elmond magáról alkotásaiban, ezért – érthetően – vágyai közé tartozik, hogy világnézetileg is elsősorban magával az alkotó munkával vallhasson. Meggyőződésem, hogy a párt ezzel egyet is ért. A magyar művészeti élet ilyen természetű vallomásaiban szépen mutatkozik a magyar művészvilág eszmei fejlődése.

1970 – Keres Emil felszólalása az MSZMP
X. kongresszusán²¹⁷

Tisztelt kongresszus! Karinthy Frigyes az első világháború utolsó évében „Jár a szám” című írásában azt mondta: a ki nem mondott igazság megromlik, hogyha a száj nem járhat, és ami békés, derűs himnusznak készült, abból dühöngő átok és káromlás válhatik idővel. Mi megtanultunk úgy be-

szélni, ahogy gondolkodunk. Igaz: nem mindig az igazat mondjuk, gyakran csak a valódit, de beszélünk, s az emberek többsége azért beszél, hogy segítsen a közös ügyet előbbre vinni.

A párt komoly szellemi erőfeszítéssel arra tanítja tagságát, az ország népét, köztük a művészeket is, hogy a célok megfogalmazásában, a döntésekben minél aktívabban vegyenek részt. Kialakult egy olyan légkör, amelyet féltve szeretünk, s amely most már minden munkánk legjobb feltétele. Amikor elfáradok az olyan vitákban, amelyekben főleg arról van szó, hogy ez kellene, meg az kellene, méghozzá nagyon gyorsan, meg toronyóra láncostul, azzal bújok ki a hosszú és eredménytelen vita alól, hogy azt mondom az illetőnek: vedd át gondolatban legalább 48 órára az ország vezetését; s elmondok neki még sok el nem végzett munkát, pillanatnyilag megoldhatatlan, jogos igényt, amelyekről nem tud. Egyszer egy hangoskodó követelődzőnek azt mondtam: vegye úgy, hogy most maga a miniszterelnök. Nem akarta vállalni. De aztán furcsa fény villant a szemében, és azt mondta, legyen. És itt jön a lényeg, mert így folytatta: az első feladatom az lesz, hogy mindenkit arra kérek, jöjjön és segítsen. Nahát – mondtam –, most magát is éppen erre kéri a párt az ország ügyei érdekében. Valóban, az ország népe beszél, segít, segíteni akar. Fel akarja építeni a szocializmust.

Egyetértek azzal, amit a beszámoló a kulturális területen, a művészetekben kifogásolt, megbírált, elítélt. De felhívom a figyelmet: nehogy nagyobb takarításba kezdjünk, mint amire szükség van; vigyázzunk, nehogy a selejttel együtt azt is kidobjuk, amire szükségünk lehet. Vigyázzunk, nehogy a selejt helyett műfajokra haragudjunk, nehogy megint a napi politikához próbáljuk igazítani a művészek belső programját.

Tehát a megállapított hibákkal és eredményekkel egyetértek, az viszont elgondolkodtat, hogy miközben az ország népe beszél, bírál, gondolkodik, ezzel nincs arányban a művészek részéről az alkotó-munkában való konstruktív szókimondás, az életünket igenlő, eredményeinket szerető, segítő szándék. Miért ez az óvatosság? – kérdem magamtól. – Hiszen az alkotáshoz nélkülözhetetlen, szabad légkört hiányoltuk még nem is olyan régen. Hiszen a párt, igen helyesen, esetenként még az eszmeileg vitatható művektől sem ijedt meg, vitatkozott az alkotókkal, és hagyta, hogy megfogalmazódjon a társadalmi vélemény, s közben magyarázta a művészi munkában a demokrácia lényegét, amely majd – remélte – művekkel készíti polémiára azokat a művészeket, akiket ugyanabban a témában vagy akár másban alkotásra inspirál a szocialista meggyőződés. Ezt a légkört a művészet még nem használta fel úgy, ahogyan a társadalomnak arra szüksége lenne. Az a benyomásom, hogy a művészet adása most a társadalomnak, és nagyon jó lenne, ha ebből az adósságból a következő időkben jeles mű-

vekkal, az élet nagy kérdéseivel, közéleti problémákkal foglalkozó, realista művekkel törlesztene.

Felszólalásom további részében a népművelésről, a kultúra terjesztéséről szeretnék beszélni. A művészek gyakran hivatkoznak arra: elkedvetleníti őket, visszatartja a munkában az a körülmény, hogy a kultúra terjesztése évek óta nem nagyon mozdult előre. Elért nagy eredményeink mellett is valóban rengeteg a tennivaló. Sok példát lehetne mondani. Azt mondjuk: olvasó ország lettünk. De még mindig rengeteg kézből hiányzik a könyv. A falusi művelődési otthonok nem egy helyütt üresen állnak. A színházakba évek óta ugyanaz a közönség jár. Van mozgás, vannak újabb eredmények a kultúra közkinccsá tételében, de ez még kevés! Hiszen még mindig rengetegen élnek úgy, hogy fogalmuk sincs, miről mondanak le. Az a véleményem: tagságunk még nem érti eléggé, hogy a kultúra terjesztése nemcsak a hivatásos kultúrmunkások feladata, hanem az egész párté. Ahol ezt a kommunisták, a pártszervezetek megértették, ott rögtön eredmények születtek.

Végül a kommunista művészek közérzetéről mondanék néhány szót. Egyes kommunista művészek rossz közérzetre panaszkodnak. Többen úgy érzik, már nem számítanak rájuk úgy, mint régebben, nem nagyon hívják és biztatják őket. Támaszkodjunk jobban azokra a művészekre, akik nemcsak tehetségükkel, hanem világnézeti meggyőződésükkel és politikai megnyilatkozásukkal is mindenkor a párt mellett álltak. Végül: jó lett volna, ha az új Nemzeti Színház felépítésének ügyében²¹⁸ is hallhattunk volna valamit.

1975 – Székely Gábor felszólalása az MSZMP
XI. kongresszusán²¹⁹

Tisztelt kongresszus! Kedves elvtársnők, elvtársak! Nagy megtiszteltetés számomra, hogy ezen a fontos tanácskozáson, pártunk legmagasabb fórumán lehetőséget kaphattam egy vidéki színház képviseletében beszélni eredményeinkről, gondjainkról, szándékainkról, problémáinkról. Az a tény, hogy Szolnok megye kommunistái érdemesnek és szükségesnek tartották, hogy küldöttként képviseljem őket pártunk XI. kongresszusán: megyénk megbecsülését jelenti számomra, és jelzi azt is, hogy a vidéki színházak előadásaiikkal, eredményeikkel a magyar színházművészet szerves részeivé váltak. Színházunk és a legtöbb vidéki színház igyekszik olyan új, a mához szóló, a jelenünket tükröző, a jelen kérdéseire választ kereső, világnézetileg elkötelezett színházat létrehozni, amelyben szórakoztatnak, és

egyben formálják az új szocialista embert. Arra törekszünk, hogy ne eklektikusan, hanem gondolatiságában, ízlésében, színvonalában egységesen, megalkuvás nélkül fejezzük ki művészi elképzeléseinket. Keressük azokat a formákat, amelyekkel az eddiginél közvetlenebb kapcsolatot létesíthetünk közönségünkkel.

Az 1974–1975-ös évadban mutatott be színházunk először gyermekprodukciót azzal a nem titkolt szándékkal, hogy már a legkisebbek színházba járásával is a leendő felnőtt közönség igényessé és színházszeretővé válását készítjük elő. Az országban talán először teremtettük meg a szakmunkástanulók rendszeres színházba járásának lehetőségét, a szakmunkástanulók színházát. Hazánkban az elmúlt 30 év alatt a lakosságnak közel 20 százaléka lett színházba járó. De nincsenek pontos adatok arról, hogy milyen rendszeresen járnak az emberek színházba. Úgy gondolom, hogy van még bőven lehetőség a közönségbázis szélesítésére.

Felszabadulásunk óta hazánkban eleve színház céljával új színházépület még nem készült.²²⁰ Nem azért, mintha nem lett volna rá szükség vagy mert színházművészetünk még nem bizonyította kellőképpen, hogy feltétlenül szükség lenne új társulatokra, új színházi formák kikísérletezésére, és természetesen új színházi épületekre is. Mindez mégsem jelenti azt, hogy a mai magyar színház nem kapott megfelelő anyagi vagy politikai támogatást, de tény, hogy e lehetőségek birtokában tudatformáló, közművelő, szórakoztató jelentősége jóval nagyobb is lehetne. Az új színházi szerveződések nem a meglevők helyett, hanem azok mellett, a közönség és a színház új kapcsolatának kialakítása érdekében is szükségessé váltak. Hiszen új közönségrétegek és korosztályok megnyerése is jelentős feladatuk lenne színházainknak.

Új szervezettségű színházakra van szükség. Új műhelyekre, amelyek segítségével nemcsak a magyar színházművészet léphet jelentősen előre, hanem általuk megvalósulhat pártunk művelődéspolitikája, a tudati és esztétikai nevelés, a munkásművelődés, az ifjúság művelődése éppen úgy, mint a szocialista gondolkodás alakítása, az emberek erkölcsi-ideológiai nevelése, a szocialista, kommunista ember megformálása.

A színház két és fél ezer éve társadalmi, ideológiai tudat és erkölcsformáló erő. Többszörösen fontos a színház szerepe korunkban, amikor valóban a tömegek tudati és esztétikai nevelése, ezen belül a munkásműveltség fokozása vált elsődleges feladatunkká. Mi, színházi dolgozók azon leszünk, hogy ennek a feladatnak szocialista elkötelezettséggel eleget tegyünk.

1980 – Tóth Sándor felszólalása az MSZMP
XII. kongresszusán²²¹

Tisztelt kongresszus! Kedves elvtársak! Az országot járva mind gyakrabban hallok elismerő szavakat Pécs művészeti arculatáról, dinamikusan fejlődő szellemi életünk értékeiről, majd jön az elmaradhatatlan kérdés: mondd, hogyan csináljátok? Ilyenkor többnyire zavarba jövök, hiszen mi, pécsi művészek hajlamosak vagyunk gyakrabban felemlíteni a fejlődés akadályait, a művészeti közélet küszöbjeit, amikbe gyakorta megbotlunk, mint az eredményeket, amelyeket már elértünk. Nem valami melldöngetős önelégültségre csábítom művésztársaimat és városunk kulturális vezetőit, de a már megtett útról sem szabad megfeledkezni, hiszen jól tudjuk, az sem volt könnyű.

Művészek körében és a közművelődés területén is mind gyakrabban halljuk, hogy a megváltozott gazdasági körülmények között egyre nehezebb dolgozni, alkotni. A művész számára az élet tele van kesztyű-dobásokkal, kihívásokkal. De tehetünk-e mást, mint hogy vállaljuk a nehezebb helyzeteket? Emlékeztetni szeretnék arra, hogy pártunk, kormányunk, dolgozó népünk akkor is, amikor több pénz jutott a művészetek támogatására, ugyanazt az alternatívát kínálta a művészek számára, mint most: vagyis, hogy dolgozzunk, alkossunk, gazdagítsuk népünk kulturális értékeit, segítsük szellemi felemelkedésének útját, az alkotói szabadság csodálatos lehetőségének birtokában.

Ma, 1980-ban, a nehezebb gazdasági helyzetben a művészek számára megfogalmazott igény nem változott, az alkotók élvezik és gyakorolják alkotói szabadságukat. Anyagi biztonságban, komfortos körülmények között bonthatjuk ki tehetségünket, szolgálhatjuk népünk kulturálódását. Társadalmunk jövője a tudomány fejlődésétől nagymértékben függ, de jelenünk megismerése és alakítása a művészet és a művészek feladata is. És ez a feladat a társadalmi és kulturális demokratizálódás gyakorlati megvalósulásában, nem pedig beszűkült politikai légkörben vár teljesítésre. Van-e csábítóbb feladat egy tehetséges alkotó számára? A művészi szabadság és lehetőség persze egyben felelősség is. De a lehetőségek változása az új gazdasági körülményekben nem jelentenek megváltozott kultúrpolitikai irányelveket, és ez nagyon fontos.

Tudom, hogy művészeti életünk nem feszültségmentes. Túlzás lenne azt állítani, hogy mindenki pontosan eligazodik az élet változó intenzitással jelentkező problémáiban. Arra gondolok, milyen gondot jelent nekem az a jelenség, hogy amikor a közönség széles rétegeinek kulturális befogadóképessége fejlődik, a művészek egy része viszont alkotásaiban az elvontság

ködös útjaira téved. A művészeti alkotás befogadók, értő közönség nélkül nem töltheti be társadalmunkban igazi funkcióját. A világ egyik nagy képzőművésze egy repülőszerkezetre azt mondta: nem szép, tehát nem repülhet. Legyen hát ez belső parancsa alkotóinknak.

Az emberek életmódja átalakulóban van, ezen belül a kultúrához való viszonyuk is jelentősen megváltozott az elmúlt évtizedekben. Kultúrpolitikánknak társadalmi feltételeinkhez, azok fejlődési irányához kell igazodnia, vagyis tudnunk kell, hogy ma már korántsem pusztán passzív befogadásról van szó. A közművelődésben aktívan tevékenykedők cselekvésének ez az igazán súlyos felelőssége. A közoktatási és közművelődési feladatok széles körű teljesítése teheti tartalmasabbá a művészetek és a nagyközönség kapcsolatát, ez nevelheti a művészetek iránti érzékenységre országunk népét.

Művelődéspolitikánkban történelmileg három fő szakaszt különböztetünk meg. A burzsoázia kulturális monopóliumának megtörését a második szakasz követte, amelyben jelentős tömegek ismerkedtek meg a magyar és a világkultúra értékeivel; a harmadik szakasz célja, hogy az egyén életének részévé váljék a kultúra. Napjainkban szeretünk úgy nyilatkozni, hogy a harmadik szakaszban vagyunk. Én erre azt mondom, lehet, hogy ott vagyunk, de még sok dolgunk van a második szakasz teljesítésével is. Magyarországon nemcsak a városokban, a kulturálódást segítő intézmények hatókörében élnek emberek, hanem nagyon sokan élnek olyan településeken, például Baranyában is, ahol nem mindennapi vendég a színház, a mozi, a könyvtár, a zene, az irodalom, a képzőművészet, ahol az oktatás körülményei, és bocsánat, a színvonala is sok kívánnivalót hagy maga után.

Ha művelődéspolitikánk harmadik szakaszának létezését elismerjük, vagyis hogy az egyén életének megszokásává vált vagy válik a kultúra, akkor itt elsősorban a rádió- és televíziókészülékek öröndetes szaporodását és a mind több helyen gyarapodó házi könyvtárakat emlegethetjük. Persze még távol vagyunk attól, hogy ha például vendégségbe megyünk, akkor könyvet és virágot vigyünk és ne egy üveg italt, pedig a könyv sokkal hasznosabb és tartósabb. A nehéz az, hogy egy időben különböző térben és különböző szinten kell érvényesíteni a közművelődés feladatait írónak, költőnek, szobrásznak, festőnek, színésznek, hivatásos népművelőnek ahhoz, hogy a fejlődés e téren általános legyen, hogy a fehér foltok ne természeteset és megmásíthatatlant jelentsenek.

Lehet, hogy szakmai elfogultsággal vádolnak, de higgyék el, az emberiség előbb táncolt, mint beszélt. Az emberiség őskorában a táncnak fontos érzelemhordozó és emberi kapcsolatteremtő funkciója volt. Ma egy ilyen táncos karakterű nemzetnek, mint a magyar, tánckultúrája, mely a közös-

ségi kapcsolatteremtés, az egyén személyiségalkításában is döntő jelentőségű, az elszegényedés, a beszűkülés veszélyével birkózik. A népi tánc, a népzene a városba költözött, a táncházak falai között fejt ki hasznos tevékenységét, és közben elsorvad a hátország, amely bölcsője volt ennek a szép folyamatnak. Miért is lázadozom? A széles rétegek között természetes módon gyakorolt, amatőr módon megfogalmazott népi művészet eltűnését félttem. Azt, amiből Bartók és Kodály népművészetünk értékeit szintetizálta és nemzetközivé tette.

Tisztelt kongresszus! Tudom, hogy életünk jelenlegi szakaszában nem a művészet és a közművelődés az egyedüli kérdés, mely megoldásra vár. Látnunk kell azonban, hogy a 80-as évek művészetét nem lehet elképzelni anélkül, hogy népünk társadalmi problémáit a széles rétegek számára is közérthető módon fogalmazza meg. Nézzék el, hogy nekem ez fontos. De hiszem, hogy politikai és gazdasági eredményeink elérésében felmérhetetlen segítséget jelent, és többszörösen megtérülő befektetésnek bizonyul az az energia és fáradozás, és az a csekély anyagi segítség, amit népünk kultúrálódásáért, ha úgy tetszik, hát áldozatul hozunk.

1988 – Kovács András felszólalása az MSZMP országos értekezletén²²²

Tisztelt Pártértekezlet! Kedves Elvtársak! Az első, amit említenék, egy szubjektív érzés. Valahogy az az érzésem, hogy most barátokkal találkoztam, akikkel nagyon régen beszélgettem. Gondolom, másoknak ugyanilyen érzésük lehet. Ebben azonban számomra van egy aggasztó dolog. Ez tudniillik nálunk nem mai, hanem legalább húszéves szituáció. A „Falak” című filmem egyik jelenete jut eszembe – aki látta, talán emlékszik rá –, ahol egy baráti társaságban régi ismerősök beszélgetnek. És akkor Latino-vits Zoltán, aki egy izgága értelmiségit alakít, azt mondja: az ilyen beszélgetéseket be kellene tiltani, mert csak arra jók, hogy levezzessék a bennünk lévő feszültségeket, és eloszlassák a rossz érzést amiatt, hogy nem csinálunk semmit.²²³

Tehát aggodalmaskodásom lényege: mit tudunk realizálni azokból az értékes gondolatokból, amelyek a pártszervezetek vitáiban és ezen az értekezleten felhalmozódtak? Az állásfoglalástervezetről ugyancsak az a véleményem, hogy rengeteg hasznosítható gondolatot tartalmaz, s nem is lehet ez másképpen, hiszen ez volt kiindulópontja eszmecserénknek. Az állásfoglalástervezet – és ezért szavazok mellette – lehetővé teszi a változásokat, de nem fogalmazza meg nyíltan ezeket. Vitáinkban ugyancsak tük-

rögződött ez a kettősség: az ellenvélemények árnyalatokban fogalmazódtak meg, tehát részben ismerni kell, hogy ki mondja azokat, másrészt ismerni kell a témát. Holott mindannyian tudjuk, az éles fogalmazásnak az az előnye, hogy világossá, félreérthetatlenné teszi az ütközést, és ezzel önmagában is gondolatokat ébreszt.

Én most szeretnék élesen fogalmazni. Ennek a pártértekezletnek a ténye önmagában történelmi jelentőségű, mert lehetőséget teremtett a közös gondolkodásra, megvalósíthatóvá teszi a generációváltást, amely szintén feladatunk. De – és ezért van szükség az éles szavakra – egy lépéssel még tartozunk. Lukács György gondolata volt, 21 esztendeje a Népszabadságnak adott nyilatkozatában fogalmazta ezt meg, hogy nem lehet eredményes a gazdasági reform, ha nem párosul politikai reformmal. És mint ideológus hozzátette: szükséges a visszatérés Marxhoz.²²⁴ E nyilatkozat óta két évtized telt el, s ezalatt hozzászokhattunk, hogy remek szövegeink vannak, de mintha az alkalmazásról, a végrehajtásról kevésbé egyértelműen beszél-nénk. Ez arról tanúskodik, hogy a politikai mechanizmus struktúrájában alighanem valamilyen hiba rejlik. És azt is jelzi: mintha nem lennénk tudatában annak a felelősségnek, amit az egypártrendszer jelent, hiszen minden a mi vitáinkban dől el. Tehát az is a párt vitáiban dől el, hogy a jövőben nem a párton belül kell minden kérdésről dönteni, hanem az államapparátusban, a társadalmi szervezetekben.

A felszólalók közül többen utaltak a lenini normákra. Megint csak szeretnénk élesebb megfogalmazást használni: Lenin idejében miként működött a hatalom, a politika mechanizmusa – ez a kérdés. A húszas évek Szovjetuniójáról van szó! Manapság sokat olvashatunk a szovjetekről: tragikus és keserű élmény a harmincas évek pereiről, a sztálini korszakról olvasni. Ám véleményem szerint meglehetősen keveset olvashatunk a húszas évekről, noha tíz évig, 1917 és 1927 között a Szovjetunió, a kommunista párt működésének egy sor olyan tapasztalata halmozódott fel, amelyet manapság nagyon is hasznosíthatnánk, átvehetnénk.

Leninnek az volt az álláspontja, hogy a pártot a pártonkívüliek ellenőrzése alá kell helyezni.²²⁵ Ez nagyon szép gondolat, és véleményem szerint ezt kellene megvalósítanunk. A módja ennek az, hogy a párt nyilvánosan működjék. Ma annyira áthatja a párt működését a titkosság, hogy a budapesti pártbizottság állásfoglalását még akkor is „szigorúan bizalmas” jelzéssel juttatták el az érintetteknek, amikor az már három nappal korábban, a televízióban elhangzott, nyilatkozat útján ismertté vált. Ezen változtatnunk kell. A nyilvánosságot minden pártszerv, így a Központi Bizottság munkájára is ki kellene terjeszteni, beleértve ülései jegyzőkönyvének hozzáférhetőségét is. Tovább kellene lépünk a párton belüli viták módját il-

letően is. Nem elegendő téziseket kiküldeni és azokról véleményt kérni, amit, ha akarnak, figyelembe vesznek, ha nem akarnak, nem. Szerintem – a szakmai szervezetekkel, tömegszervezetekkel folytatott konzultáció mellett – a párton belül szavazásra kellene feltenni bizonyos alapvető kérdéseket, vagyis meg kellene szavaztatnunk az egész párttagságot.

Kedves elvtársak! Sok szó esik mostanában a gazdaság már meglévő, illetve tervezett új elemeiről, például tőkeáramlásról, tőzsdéről, magánvállalkozásról. Ezekkel kapcsolatban a művészet nehéz helyzetben van, hiszen a pénzvilág figurái soha nem szerepeltek az irodalom vagy a színpad világának pozitív hősei között Shakespeare óta, vagy még annál is régebben. Ezt azonban tisztázni kell, s ezt a vitát is le kell folytatni, mert különben most ellenkező előjellel azt csináljuk, mint 1945 után, amikor meggyőztük az embereket arról, hogy a tulajdon rossz dolog. Nem ismételhetjük meg, hogy társadalmi vita nélkül valamit fönt kigondoljanak, s arról majdnem hogy kioktassák az embereket, hogy „nem elég progresszívek”, mert nem értik.

Tisztelt pártértekezlet! Még egy fontos problémáról szeretnék beszélni. Nincs tisztázva, hogy milyen legyen a párttagok viszonya azokhoz a társadalmi szervezetekhez, amelyek alakulóban vannak, meg fognak alakulni. Az a konfliktus, amely a Magyar Demokrata Fórummal kapcsolatban kialakult, s amelyre nem szeretnék részletesen kitérni, jellegzetesen demonstrálta a kialakult szituációt.²²⁶ Szerintem rossz magatartás lesz, ha bezárkózunk, ha elhatározzuk, hogy párttagok ne vegyenek részt ezeknek az egyesületeknek, szervezeteknek a munkájában. Mert mi lehet az eredménye? Dialógust csak akkor folytathatunk, ha jelen vagyunk, ha vállaljuk a vitát, ha eszmét cserélünk, ha kontaktusban vagyunk. Ahhoz is hozzá kell szoknunk, hogy nem értenek egyet velünk, sőt esetleg le is szavaznak minket. Jelentős erkölcsi és politikai tőke halmozódott fel az országos pártértekezletet megelőző vitákban és ezen a tanácskozáson is. Fontos dolog, hogy ezt a tőkét kamatoztassuk. Ez akkor következhet be, ha véglegesen elvágjuk a sztálinizmus köldökszinórját, és kimondjuk, hogy a párt tagsága alulról építkezve választja vezetőit. Továbbá erősítjük az államélet, benne a választási rendszer demokratizmusát is, fokozzuk a jelölésben a különböző szervezetek szerepét, s ezt már a legközelebbi választások során meg tesszük.

II. TÁNCPEDAGÓGIA ÉS MŰVÉSZETPOLITIKA

EPIZÓDOK EGY VÉGJÁTÉKBAN

Mozdulatművészek főiskola-alapítási javaslatai, 1946–1947

I. BEVEZETŐ

Magyarországon a 20. század tízes éveiben jelentek meg Budapesten az új, nyugati ideológiákat adaptáló, életreform és női emancipációs törekvéseket ötvöző, később egységesen mozdulatművészeti vagy mozgásművészeti néven definiált tanintézetek.²²⁷ E magániskolák között a három legjelentősebb irányzatot a Bess Mensendieck-féle női testképzés alapjain álló Madzsar Alice „higiéniai és esztétikai testnevelő” iskolája (alapítva: 1912); az Isadora Duncan-féle szabadtánc irányzatot és Raymond Duncan mozdulatelméletét ötvöző Dienes Valéria „Orkesztikai Iskola”-ja (alapítva: 1912/1914); valamint az Emile Jaques-Dalcroze-féle ritmikus tornát adaptáló Szentpál Olga mozgásművészeti iskolája, a „Szentpál-iskola” (alapítva: 1919) jelenítették meg. Az újabb kutatások a később megnyílt intézmények közül a Kállay Lili által vezetett Kállay mozgásművészeti iskolát (alapítva: 1922), Berczik Sára iskoláját (alapítva: 1932), valamint Mirkovszky Mária iskoláját (alapítva: 1924) is a meghatározó intézmények között tartják számon. Az iskolák a vezetőjük (tulajdonosuk) külföldön szerzett diplomája és tanítási engedélye alapján indították a tanfolyamokat, ezek díjazását a növendékekkel, illetve szüleikkel kötött egyedi megállapodások tartalmazták.

A mozgalom fejlődésében komoly megpróbáltatást jelentett az 1928-as esztendő. Az év július 12-én hatályba lépett a nyilvános tornatanítás szabályozásáról szóló 252.098/1928.B.M. rendelet,²²⁸ amely mindenfajta tornatanításhoz rendőrhatalósági engedélyt írt elő, ezt azonban csak olyan személy kaphatta meg, aki állami, illetve államilag elismert testnevelő tanári oklevéllel rendelkezik. Ugyanakkor, ha az oktatott testmozgásnak „táncjellege is van”, a testnevelői képesítés mellett a nyilvános táncitanításra jogosító oklevél is szükséges volt. Akik addig a 229.230/1925. B.M. rendelet²²⁹ szerinti engedéllyel foglalkoztak ritmikus tornatanítással, úgyszintén akik nyilvános tornatermet működtettek testnevelő tanári oklevél nélkül, azoknak öt évig megengedték tevékenységük folytatását, de tényleges iskolavezetőként az új feltételeknek megfelelő személyt kellett alkalmazniuk. Az 1925-ben létesült Testnevelési Főiskola első évfolyama 1928-ban ké-

szült végezni, s nyilvánvaló volt, hogy a kormányzat biztosítani kívánja az itt kapott diplomák jövőbeni értékét. A rendelet szerint öt év türelmi idő után a mozdulatművészek képzését már csak testnevelő tanári oklevéllel és tánctanítói diplomával egyaránt rendelkező személyek végezhették, mivel azonban a Testnevelési Főiskolán a 30. életév volt a felvételi korhatár, a rendelkezés a jövőre nézve kizárta a mozdulatművészeti magániskolák vezetőinek intézményfenntartási jogát, valamint elértéktelenítette az általuk kiadott diplomákat.

Az új helyzetben a magániskolák szakmai és üzleti érdekvédelmi céllal összefogtak. 1928. május 7-én harminchét iskola képviselői megalakították a Mozdulatkultúra Egyesületet. Elnökévé a nagy befolyással rendelkező és a mozgalomért tenni kívánó gróf Zichy Géza Lipótot, alelnökké Dienes Valériát, Madzsar Alice-t és Szentpál Olgát választották meg. Az egyesületnek sikerült elérnie, hogy a belügyminiszter 1929-ben megváltoztassa az 1925-ben felállított Magyar Országos Táncmesterképző Tanfolyam szervezetét, a keretein belül önálló mozdulatművészeti szakot létrehozva.²³⁰ A ritmikus tornáról leválasztott mozdulatművészet ezzel a jogszabállyal elnyerte formális egyenjogúságát a táncművészet többi ágával, s a szimbiózis a negyvenes évek közepéig lényegében zavartalanul működött.

A második világháború után a mozdulatművészetet az események felgyorsulása jellemezte, kezdeményezésekkel, szervezeti sokszínűséggel és kísérletekkel, de végeredményben teljes kudarccal. A Mozdulatkultúra Egyesület mellett új szereplőként 1945 májusában megalakult a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének Mozdulatművészeti Szakosztálya, majd novemberben újjászerveződött az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyam.²³¹ Ez azonban nem oldotta meg a műfajban alkotók és dolgozók problémáit. Az 1928-ban kialakult összefogás háttérbe szorult, mind több ellentét bukkant felszínre egyéni ambíciók és nézetek mentén. Jól jellemzi ezt az a tény, hogy 1946–47 folyamán a kultuszminisztériumban szinte egymást érték az önálló főiskola-alapítási beadványok.

Szentpál Olga, Ortutay Zsuzsa és Rabinovszky Máriusz 1946. április 3-án Keresztury Dezső vallás- és közoktatásügyi miniszternél *Táncművészeti Főiskola* felállítását kezdeményezte. Az előterjesztés sorsa az előadói ív alapján rekonstruálható. 1946. április 9-én: „A beadványt illetékes elbírálás végett a Magyar Művészeti Tanácshoz²³² megküldjük.” 1946. június 3-án: „Osztályvezető úr úgy rendelkezett, hogy a beadvány házi használatra készült, tehát nem küldjük más intézményhez. a.a.”²³³ A terv tehát nem kapott kormányzati támogatást, ellenben alkalmas volt arra, hogy a mozdulatművészek körében heves vitákat váltson ki.

A Mozdulatkultúra Egyesület, a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezete Mozdulatművészeti Szakosztálya, valamint az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyam igazgatósága 1947. január 29-én közös levélben fordult az Országos Köznevelési Tanácshoz, azzal a javaslattal, hogy az óvodák, általános és szakiskolák, óvónő- és tanítóképzők tantervében a mozdulatművészet kötelező tárgyként kapjon helyet. Indítványukat az egyoldalúan fejlesztő, „német szellemű” testnevelés dominanciájának káros következményeivel, másrészt a mozdulatművészet általános készségfejlesztő és léleknevelő hatásával indokolták. Mindehhez megfelelő továbbképző tanfolyamok indítására tettek javaslatot, egyben kérték a mozdulatművészeti szakképzés főiskolai rangjának elismerését – a belügyi tárca fennhatóságának megtartásával.²³⁴

A Mozdulatkultúra Egyesület válaszmánya ugyanekkor elfogadta a *Mozdulatművészeti Akadémia* létrehozására irányuló javaslatot. Az intézmény fenntartójaként az egyesületet jelölték meg. A tervezet elfogadásakor a válaszmányban vita bontakozott ki. A jelen nem levő Szentpál Olga levélben tiltakozott az Akadémia felállítása ellen, ami nem meglepő, hiszen zavarta az általa elképzelt Táncművészeti Főiskola megvalósulását. Férje, Rabinovszky Máriusz, kérte a levél felolvasását, majd bizalmi szavazást erőltetett, amelyen a vezetőséget – Rabinovszky tartózkodása mellett – egyhangúlag megerősítették, majd a tervezetet is megszavazták.²³⁵ Az 1947. február 1-jei válaszmányi ülésen eldöntötték, hogy a Mozdulatművészeti Akadémia január 29-én elfogadott tervezetét egyelőre nem nyújtják be a belügyminiszternek.²³⁶ Később azonban mégis felterjesztették. Az irat sorsát az előadói ív rögzítette: „I. A Magyar Művészeti Tanácsnak. Az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképzőtanfolyam és a Mozdulatkultúra Egyesületnek Mozdulatművészképző engedélyezése iránt a belügyminiszter úrhoz benyújtott kérelmét másolatban tárgyalás és véleményének szíves közlése végett visszakérőleg megküldöm. Kml.; II. A magyar belügyminiszternek H.sz. 604982/1946. B.M. Fenti számú átiratára tisztelettel értesítem Címet, hogy a Mozdulatkultúra Egyesület által tervbe vett Mozdulatművészképző felállítással kapcsolatban csak a kérdésben illetékes művészeti tanácsadó szervek véleményének birtokában lesz módomban állást foglalni. A beadvány másolatát jelen kelet és ügyszám alatt, véleményközlés céljából megküldtem a Magyar Művészeti Tanácsnak. Budapest, 1947. jan. 30. Kéry.”²³⁷ A Magyar Művészeti Tanács válasza nem ismeretes, de az tény, hogy az Akadémia sem akkor, sem később nem állt fel.

Nagyjából ezzel egy időben a Magyar Pedagógusok Szabadszervezete²³⁸ Mozdulatművészeti Szakosztálya önálló javaslatot készített *Mozdulatművészeti Főiskola* létesítésére, kibővítvé és némileg felülírva az említett,

1947. január 29-ei közös levélben foglaltak. A főiskola tervezett felépítése egyértelműen a Mozdulatkultúra Egyesület 1934-től 1942-ig működő Előkészítő Tanfolyamának szervezeti elemeit idézte. Mindazonáltal ennek a javaslatnak sem lett fogantaja.

Az intézményesítési törekvések a kultusztárca részéről is megjelentek. 1947 szeptemberében a VKM Művészeti Ügyosztálya fordult kezdeményezéssel a Magyar Művészeti Tanácshoz és a Magyar Színészek Szabad Szakszervezetéhez egy központilag felállítandó Országos Színház-, Film- és Táncművészeti Vizsgálóbizottság ötletével, amely a különböző magániskolákban végzett művészelöltek állami képesítését szabályozta volna. A terv nem valósult meg.²³⁹

A korszak egyéni kezdeményezésekben gazdag jellegét alátámasztva említsünk meg még egy kezdeményezést. A később jelentős tánckutatóvá vált, akkor az Operaház balettiskolájában táncjelírást oktató Lugossy Emma 1948-ban előterjesztést nyújtott be a VKM-be Táncművészeti Főiskola létrehozására. Annyi bizonyos, hogy a tárca a dokumentumot véleményezésre megküldte a belügyminiszternek, valamint az Operaháznak. Az irat tartalma és további sorsa nem ismeretes.²⁴⁰

Bár 1947. március 14-én a Szentpál-tanítvány Ortutayné Kemény Zsuzsa férje, Ortutay Gyula foglalta el a vallás- és közoktatásügyi miniszteri posztot, a mozdulatművészek számára – a Testnevelési Főiskolán indult és rövidesen meg is szűnt táncnevelési szaktól eltekintve²⁴¹ – intézményes túlélési megoldások nem születtek. A kommunista kultúrpolitika a műfajt rendszeridegenként kezelte. A belügyminiszter az 1948/1949. tanév végével megszüntette az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyamot, s 1951-ig megtörtént a „reakciós irányzatnak” minősített műfaj teljes felszámolása. A mozdulatművészetet évtizedekre kiírták a magyar tánc-kultúrából, alkotói és előadói más táncágazatokban helyezkedtek el. A hatalom tehát tudatosan diszkriminált: elsorvasztotta a mozdulatművészetet, új alapokra helyezte a néptáncot, és szovjet minta szerint megerősítette a klasszikus balettet. Mindebben közvetlenül érvényesült a kommunista párt művészetpolitikája.

A továbbiakban a Táncművészeti Főiskola létrehozására irányuló 1946. évi, valamint Mozdulatművészeti Akadémia és a Mozgásművészeti Főiskola létrehozását indítványozó 1947. évi dokumentumokat tesszük közzé.

II. DOKUMENTUMOK

1. sz. dokumentum²⁴²**Szentpál Olga, Ortutay Zsuzsa és Rabinovszky Máriusz javaslata
Táncművészeti Főiskola létrehozására (1946)²⁴³**

A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrnak

Szentpál Olga²⁴⁴

(VII. Vilma királynő út 3.)

Ortutay Zsuzsa²⁴⁵

(VIII. Hornyánszky u. 1.)

Dr. Rabinovszky Máriusz²⁴⁶

(Vilma királynő út 3.)

kérvénye a Táncművészeti Főiskola felállítására tárgyában.

Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr!

Alulírottak tisztelettel javasoljuk – a mellékelt bővebb tervezetünk alapján – az Állami Táncművészképző Főiskola (*sic!*) felállítását.

A Főiskola magában foglalná – négyéves tanfolyamon – a balett, az új táncművészet és az operett szakot. A balett és az új táncművészeti szakon tagozatok létesülnének az előadóművészek, a tanerők és a koreográfusok és táncrendezők részére.

Szükségesnek tartjuk a táncművészetnek minden nyilvános iskolában való bevezetését a tornaoktatás kiegészítéseképpen. Szükségesnek tartjuk a táncművészeti körök létesítését az összes szabadidő szervezetekben.

Mihelyt lehetséges, kívánatosnak tartjuk a művészeti középiskolák mintájára vagy azok keretében táncművészeti középiskolák felállítását.

A Táncművészeti Főiskola felállítását indokolja:

1. a táncművészetre háruló fontos feladat a nemzeti kultúra szempontjából;
2. egy, a magyar népi táncon alapuló színpadi táncstílus kialakítása;
3. a ma még magasabb vezetés híján részben rendszertelen és tervszerűtlen táncművészeti oktatás színvonalának emelése;

4. a táncművészeti tanerőképzés, iskolák és szervezetek szükségletének kielégítése;
5. a teljesen hiányzó koreográfus- és táncrendező-képzés;
6. a népi táncok gyűjtésében való részvétel.

Mély tisztelettel:

Szentpál Olga
Ortutay Gyuláné
Dr. Rabinovszky Máriusz²⁴⁷

Budapest, 1946. IV. 3.

Mellékelve: a Táncművészeti Főiskola felállítására vonatkozó bővebb javaslatunk

*

Javaslat a Táncművészeti Főiskola felállításáról

Benyújtják:

Szentpál Olga

Ortutay Zsuzsa

Dr. Rabinovszky Máriusz

I. A JELENLEGI HELYZET ÁTTEKINTÉSE

Amikor gondolatainkat egy felállítandó Táncművészeti Főiskola érdekében kifejtjük, abból a feltevésből indulunk ki, hogy elvben a tánc művészi létjogosultságáért vitába szállnunk nem kell. A táncművészet múlt századbeli dekadenciájával függ össze először is e művészet még ma is fogyatékos tekintélye, másodsor pedig a kapcsolatos fogalmak tisztázatlansága. A táncművészetnek az utolsó évtizedekben tapasztalható fellendülése teszi szükségessé a megfelelő főiskolai jellegű képzés rendszeresítését, és viszont a megfelelő főiskolai képzéstől várható a táncművészet további tetemes fellendülése.

Legelőször is igyekszünk a mi sajátos magyar körülményeink következtében uralkodó fogalomzavart eloszlatni, a határkérdések tisztázásával; el kell különítenünk a balett, a mozgásművészet, a sztep és az akrobatika, a népi tánc, az esztétikus torna területeit egymástól.

A balett problémája

A XVI–XVIII. században fokról fokra, a mindenkori korstílussal szerves kapcsolatban kialakult a „balett” névvel meghatározott színpadi táncstílus. Századokon át szerves és logikus összefüggés uralkodott nemcsak a balett és a korabeli színpadi művészet között, de a baletton belül is a technika, a stílus és a tartalom között. Egy sajátos, remekül kiépített technikán alapult a motivika, azaz bizonyos meghatározott számú motívumok gyűjteménye; a motivikán alapult a formatan: a meghatározott térformák és kompozíciók felépítése. Mindennek megfelelt a kifejezés sajátos volta, s ez megint a sajátos szellemi tartalmat tükrözte. E fejlődés utolsó fázisa a rokokó balett, rokokó technikával, motivikával, formatannal, kifejezéssel és tartalommal.

Az egyenes irányú fejlődés az 1800 körüli évtizedekben tört meg. Reformátorok sora igyekezett a balettet korszerűsíteni. Kb. száz éven át próbált a balett kimagyarázkodni a korról, (*sic!*) de azután a múlt század közepe óta letett erről az igyekezetről, elszakadt a kortól és mumifikálódott. Lényegében a rokokó balett stílusát őrizte meg az egész vonalon, bizonyos technikai virtuozitással (pl. a lábujjhegy-táncsal, spicceléssel) kiegészítve.

A balett reformja a XX. században következett be, elsősorban az orosz balett hatása alatt, de egyes jelentős változtatásoktól eltekintve, a tradicionális alapon.

Jelenleg a balett egy bizonyos hibriditás állapotában van. Alaptechnikája, ismételjük, szigorúan hagyományos, ahogyan a múlt század rendszerezői kodifikálták. (Az egyes technikai „iskolák” csak árnyalatokban térnek el egymástól.) Ennek a technikának megvan a megfelelő, szintén hagyományos és szigorúan megszabott motívum-anyaga és szintűgy meghatározott formatana. Ezen az alapon logikusan csak a jellegzetesen balett-stílusú, azaz lényegében késő-rokokó táncművészet épülhet fel.

A balett azonban érzi és tapasztalja, hogy ez az úgynevezett „klasszikus” tánc egymagában nem elegendő, és ezért kiegészíti önmagát a „karakter”-táncsal. A karaktertánc fogalma alá vonja mindazt, ami nem „klasszikus” alapú, tehát: bármilyen nemzeti táncot, a „klasszikus” motivikát felrobantó pantomimikus táncot, a történelmi és egzotikus stílusra törekvő táncokat stb. Ezt az egész roppant heterogén „karakter”-anyagot azonban képtelen más alapon, mint a „klasszikus” tánc alapján felfogni és bekebelezni. A stílusista késő-rokokó hagyomány mellett tehát a stílusban bizonytalan, alapjellegétől megfosztott „balettositott” karaktertáncot ápolja. És minél inkább kíván a balett kapcsolatot találni a jelenkorral, annál több gondot kénytelen a karaktertáncra fordítani, annál hibridebbé válik munkája. (Utalunk az I. sz. mellékletünkre, amely funkcionális alapon világítja

meg e kérdést.) A klasszikus balett ugyanoly kevéssé alkalmazza a karakter-táncok annyira különböző technikai előfeltételeit, mint amily kevéssé tudja és kívánja magát beleélni a karaktertáncok oly különféle művészi-lelki előfeltételeibe. Egy karakter-táncbeli feladatot egy klasszikus balett-táncos szükségképpen csak akkor tud kielégítően megoldani, ha elhagyja az ortodox klasszikus alapokat.

A balett helyzete Magyarországon

Balettoktatás ma két módon történik. Az Opera saját iskolájában neveli utánpótlását. Ezen kívül balettiskolák működnek, okleveles balett-tanítók vezetése alatt. Oklevelet az állami Táncitanítóképző tanfolyam balett szakán nyernek. (E tanfolyam tudvalévően a Belügyminisztérium felügyelete alatt áll.)

A balettiskoláink növendékeinek kisebb része marad amatőr, míg nagyobb része a varieté-táncos pályára készül. A varieté-igények következtében balettiskoláink gyors látszateredményre, virtuozításra törekednek és elhanyagolják a balett oly igényteljes, lassú, minuciózus munkát igénylő megalapozását. A balettiskolák egyik fő kereseti forrása a varietészámok betanítása, természetesen az ott uralkodó ízlést kiszolgáló. Ezek a számok a művészi bírálatot rendszerint nem bírják ki.

Hangsúlyoznunk kell tehát, hogy balett-magániskoláinkban, az egy Nádaszy-iskola²⁴⁸ kivételével, ahol a technikai képzés jóval alaposabb, de amely művészi szempontból szintén a varieté színvonalon mozog – nyomát sem találjuk annak az előkelő kultúrának, amely a külföldi híres balett-magániskolákat jellemzi.

A mozgásművészet problémája

Századunk első éveiben indultak meg azok a mozgalmak, amelyek a táncművészet megújulását éles opposzicióban a balettel keresték. Az első zászlóvivő Isadora Duncan²⁴⁹ volt. Ő és a többiek újra teljes értékű művészetté akarták emelni a táncot. A programhoz tartozott a lelki elmélyítés, a kapcsolat a korral, a szoros kapcsolat a zenével, minden affektáltság és minden sztereotipizmus elvetése, a spontaneitás, az egyéniség érvényesítése stb.

E mozgalmak összeredménye igen komplex, pozitív és negatív értelemben egyaránt mélyreható. Csak a legfontosabb mozzanatokra utalunk: 1. a mozgalom felgöngyölítette a táncművészet egész problematikáját; 2. a balett-ellenes opposzició és az előről kezdés elve miatt háttérbe szorult a tech-

nika; 3. mint ahogyan ezt a kulturális élet más területein is tapasztaljuk: az úttörés munkáját részben laikusok végezték; 4. a mozgalom aránylag széles tömegeket vont be a gyakorlati munkába; 5. ennek következtében elburjánzott a dilettantizmus; 6. a vezető egyéniségek az intellektüelek köréből kerültek ki: innen a mozgalom kapcsolata az aktuális művészeti áramlatokkal, az impresszionizmustól az expresszionizmuson és a szürrealizmuson át az új klasszicisztikáig; innen kapcsolata a modern szociális és metafizikai problémákkal; 7. elmosódott azonban a határ a gimnasztika és esztétikus torna, valamint a művészi mozgás között. A műkedvelés különös jelentőséget nyert ugyanakkor, amikor a mozgalom bizonyos magas igényű törekvéseit csak a szellemi elit tudta befogadni.

A balett eleinte hűvös megvetéssel alig vett tudomást a forradalmi irányokról. Majd, mikor megérezte a veszélyt, ellentámadásba indult. A balett legfőbb és legmeggyőzőbb érve az új mozgalmak körében oly gyakran tapasztalható dilettantizmus volt. Közben a balett hol öntudatlanul, hol céltudatosan át próbálta venni a forradalom bizonyos vívmányait.

Az új mozgalom körében pedig az ellentámadás nyomán a következő tipikus reakció tapasztalható: 1. a kisebbség dogmatikusan megmerevedett kezdeti elveiben és gyakorlatában; 2. egyesek fejvesztetten megtértek a balett kebelébe; 3. egyesek – rendszerint nem eléggé alapos – balettellegyítették az újat, s az eredmény egy kellemetlen keverék lett; 4. néhányan rájöttek, hogy az új irányt nem csak elméletileg, hanem gyakorlatilag is mélyrehatóan meg kell alapozni.

E sorok aláírói részesei annak a munkaközösségnek, amely a maga számára ezt az utóbbi következtetést vonta le.

A mozgásművészet helyzete Magyarországon

Eredetileg (kb. 1918 óta) a „mozgásművészet” gyűjtőnévvel illetjük a balettal szembehelyezkedő új, művészi irányokat. Hogy nálunk Magyarországon a „mozgásművészet” („mozdulatművészet”) szó idővel oly különleges értelmezést nyert, annak a következő egészen sajátos oka van.

Egy 1927-ben kiadott belügyminiszteri rendelet²⁵⁰ a Testnevelési Főiskolát végzett tanerők érdekében mindenfajta művészi és nem művészi célkitűzésű mozgásrendszer tanítását a Testnevelési Főiskolát végzettek számára akarta kisajátítani. A rendelet taxatív felsorolta a Mensendieck,²⁵¹ Lábán,²⁵² Dalcroze,²⁵³ Duncan stb. rendszereket. A rendelet által sújtott érdekeltek úgy védekeztek, hogy művészi célkitűzésekre hivatkoztak, amelyek elvben elválasztják őket a tornától. Így sikerült kivívni, hogy „mozdulatművészet” néven életlehetőséget szereztek és egy belügyminisztériumi

záró tanfolyamon az újonnan kiképzettek magániskola nyitására jogosító oklevelet nyertek.²⁵⁴

Ennek az életmentési akciónak következménye volt, hogy az összes modern gyógygimnasztikák is – önmagukban többé-kevésbé jeles testgyógyászati, fogyasztó és ortopédikus gimnasztikák – „mozdulatművészet” néven futottak. Az elködösítés létérdek volt és sikerrel járt. A fikciót fenn kellett tartani és olyan tisztára művészi törekvésű iskolák, mint a Szentpál-iskola,²⁵⁵ egyazon kategóriába sorolódott, mint a tisztára higiénikus törekvésű iskolák, pl. a Ritter-iskola.²⁵⁶ A zavart fokozta, hogy egyes gimnasztika-iskolák, (különösen a Madzsar-²⁵⁷ és a Kármán-iskola²⁵⁸) részben a látszat kedvéért, részben dilettáns lelkesedésből, az ortopédia és a higiénikus gimnasztika mellett a művészi munkára is rávetették magukat és a forradalmi, előről kezdő jellege miatt művészi szempontból amúgy is veszélyeztetett „mozdulatművészet”-et dilettantizmussal hatották át.

A belügyminiszter a „mozdulatművészképző” tanfolyamot a tánc-tanítóképző tanfolyamhoz függesztette, Róka Gyula²⁵⁹ vezetése alatt. Ez az eleinte hat hónapos, minden vonatkozásban nívótlan és merőben szakszerűtlen tanfolyam volt a súlyos ára a „mozdulat-művészet” fogalomkörébe gyömöszölt törekvések életlehetőségének. Gyakorlatilag az történt, hogy bizonyos iskolák – számszerűen 6-10 – a „tanerőképzés előkészítése” címen kétéves tanfolyamokat tartottak fenn; az e tanfolyamokat végzett növendékek kerültek az állami Róka-féle tanfolyamra (bizonyos protekciós eseteket kivéve, amikor egyesek minden előképzettség nélkül végezhatték el a hat hónapos állami tanfolyamot). Idővel az állami tanfolyam egyre jobban túlsúlyra kívánt jutni, de az érdekeltek szívós ellenzése következtében csak a hat hónapos tanidőnek nyolc hónapra való bővítését érte el. Végül 1942 őszétől fogva az állam kisajátította a három évesre tágitott Róka-féle tanfolyam számára az egész mozdulatművészeti tanerőképzést.²⁶⁰

A felszabadulás után e sorok előterjesztői, másokkal egyetemben, a szakszerűség kivívásának érdekében oda igyekeztek hatni, hogy a művész-tanerők képzése szigorúan különválasztassék a nem tisztára művészi irányokétól. Ennek az igyekezetnek csak részleges eredménye lett. A kifejezetten gyógygimnasztikus irányokat elkülönítették és orvosi felügyelet alá helyezték. A táncművészeti törekvések számára megnyíltnak látszott a Színművészeti Akadémia táncszaka.²⁶¹ A Belügyminisztérium azonban tovább is ragaszkodott a „mozdulatművész”-képzés fenntartásához, úgy, hogy egy hároméves tanfolyamot állított fel, most már a tánc-tanítóképzőtől függetlenül.²⁶² Ez a tanfolyam a hivatalos célkitűzések szerint olyan tanerőket hivatott nevelni, akik a modern, nagy értékű, esztétikus gimnasztikákban nyernek kiképzést, azonban ismét mozdulatművészet címen. A tanfolyam

vezetősége, tudomásunk szerint, az eredeti hivatalos célkitűzéstől eltérően művészi célkitűzéseket állít előtérbe. Így, a fogalmak és a feladatkör tisztázatlansága folytán, a tanfolyamot az ott hagyományos dilettantizmus látszik veszélyeztetni.

Megjegyezzük végül, hogy a Szentpál-iskola és hozzá közel állók az iskolanyitási engedély elnyerése céljából „mozdulatművészeti”-nek kénytelenek magukat minősíteni, de hangsúlyozzák, hogy a mai „mozdulatművészet”-tel nem azonosíthatják magukat, és ezért „táncművészetinek” nevezik magukat.

Sztep és akrobatikus tánc

Itt az artistaképzés határterületén mozgunk.

A sztep angolszász és néger néptáncelemekből alakult ki színpadi táncműfajja. Az akrobatika ősidők óta táncművészeti határműfaj.

Bár felmerülhet a gondolat, hogy nem válnék-e a varieté-táncnak (és így a népízlés befolyásolásának) javára, ha a varieté a szűkebb értelemben vett színpadi táncművészet hatása alá kerülne, ezúttal eltekintünk e kérdés tárgyalásától.

Operettjeink tánca a sztep, bizonyos elemi balettel, mint kötőanyaggal keverten. Az akrobatika inkább csak a komikus és szubrett szerepkör képviselőinél jön tekintetbe.

A sztep és az akrobatika művészi kapcsolata nem kizárt, de mai gyakorlatunkban igen laza. Megjegyezzük, hogy a Gyagilev-féle orosz balett²⁶³ a húszas években a férfiak táncába bizonyos mértékig befogadta az akrobatikát.

A népi tánc

Tudjuk, hogy a népi tánc funkciója eredetileg nem művészi, hanem mágikus volt; az idők folyamán vált többé-kevésbé művészi szórakozássá. Jelenleg az eredeti népi tánc szükségszerűen kivesző félben van; ugyanolyan mértékben hal el a parasztság körében, mint amilyen mértékben maga a parasztság felszabadul régi szellemi, társadalmi és gazdasági kötöttségéből. Azonban kétségtelenül magában foglalja a népi lélek jellegzetes megnyilvánulásait.

A népi tánc a múltban időközönként mindig kihatott a magaskultúra táncaira és viszont (ugyanúgy, mint ahogy a népi zene és a népköltészet kihatott a magas zenére és költészetre és viszont). A népi tánc magába szívtá az alászálló asszimilálható elemeket, és tovább élt és fejlődött. Ez a fejlődési folyamat azonban ilyen formában már lezárt.

A nemzeti kultúra eminens érdeke a népi tánc muzeális megőrzése egyfelől és magas művészi átminősítése, feldolgozása másfelől. A muzeális megmentés a film és táncírás útján történhetik. Viszont a nemzeti táncművészetnek épp oly értelemben lehet alapja és motorja, mint amily módon alapja és motorja pl. a népi zene Bartók és Kodály zeneművészetének.

A Gyöngyösbokréta²⁶⁴ vagy rokonjellegű törekvések minden rokonszenves mellett elhibáztak, még pedig három okból. Először is, mert olyan néphagyományt akarnak megőrizni, sőt, felújítani, mely elvesztette hiedelemalapját és társadalmi funkcióját, tehát eleve életképtelen. Másodszor is, mert a népi táncot a maga eredeti mivoltában, de szerves összefüggéséből kiszakítottan akarja a színpadra átvinni, ahol értelmetlen, hamis és életképtelen, mert a színpadon hiányzik belőle a népi táncszokásokat indokló és szabályozó ősi rend és kötöttség, egyúttal a spontaneitás és rögtönzés eleme is, végül pedig, mert környezetéből kioldva a színpad terén megmásul. Harmadszor azért elhibázott a Gyöngyösbokréta-jellegű mozgalom, mert avatatlan kézzel nyúl a kényes táncanyaghoz, ahhoz hasonlóan, mint amikor kiérdemesült rajztanárokkal restauráltattak középkori freskókat. Ahol a helyi Gyöngyösbokréta szervezői, lelkes kántortanítók és jegyzők, úgy vélték, hogy valamilyen hézag pótlásra szorult, ahol a formák nem elégítették ki ízlésüket, ott saját ítélőképességük és ízlésük szerint egészítették ki vagy módosították a hagyományt. (A hibaforrások felsorolását még folytathatnók.)

A népi táncok szó szerinti színpadi átvételére való törekvés Muharay-éknál²⁶⁵ is megmutatkozik, s ezt a mozzanatot egyébként rokonszenves munkájukban elhibázottnak tartjuk.

Magyar népi motívumok feldolgozását a balett a XIX. század eleje óta űzi. A kritikátlanul átvett, kiegészített és egészen külsőségesen felhasznált népi anyagból lett a balettosított „magyar tánc”, ahogy Operánkban a közelmúltig dívott, s részben még ma is kísért, a varietékben pedig szerte e világon látható.

A népi táncanyagnak művészi, színpadi tánccá való átminősítésére az ukrán, de még inkább az orosz állami néptáncegyüttes szolgált ragyogó példával.²⁶⁶ Ezeknek a csodálatos együtteseknek számunkra csak a nevük némileg félreérthető: nem néptáncot produkálnak, hanem kifejezetten művészi táncot, de népi alapon, és az előadók pompásan kiképzett és kizárólag művészetüknek élő hivatásos táncosok.

Az orosz példa a maga „abszolút” tánccal követendő, de nem méríti ki a lehetőségeket. Például a Szentpál-táncsoport előadásán a magyar népi táncanyag más irányú, dramatizált feldolgozási kísérleteit mutatta be.²⁶⁷ Ha lehetséges lesz ezeket vagy ehhez hasonló műveket

jobb színpadon, alkalmasabb külső eszközökkel és válogatott táncos anyaggal bemutatni, akkor fog végleg eldőlni, mennyire utálnak e játékok járható útra.

A társastánc kérdése

A XVIII. századig a társastánc (szalontánc) és a művészi, színpadi tánc között szerves kapcsolat uralkodott. Ez a kapcsolat a XIX. század folyamán megszakadt.

A ma dívó társastáncnak (ragtime-táncok, keringő, tangó) csak a varieté és operett műfajjal van szerves kapcsolata, a magas igényű táncművészettel nincs. Éppen ezért a társastánc csak határterülete a táncművészeti komplexusnak.

Megjegyezzük, biztosra vesszük, hogy a távolabbi jövőben a laikus tömegek társastánca és a színpadi táncművészet között újra szerves kapcsolat fog kialakulni. Ennek előfeltétele azonban egy megnevesített tánc kultúra általánossá válása. Erre a problémára a továbbiakban még kitérünk.

Társastáncok tanítására nálunk ma azok jogosultak, akik az Állami Tánc tanítóképző Tanfolyamot végzik, a Belügyminisztérium felügyelete alatt. Idővel, meggyőződésünk szerint, a pedagógiának ez az ága is – a népnevelés eminens szempontjait figyelembe véve – a közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe kell hogy vonassanak, összhangban a táncművészeti képzéssel. (*Sic!*) Egyelőre azonban a tánc kultúra különösebb sérelme nélkül meghagyható jelenlegi keretei között.

Esztétikus torna

A XX. század folyamán a testkultúra általános fellendülésével kapcsolatban egyre nagyobb jelentőségre tettek szert azok a gimnasztikus irányok, amelyek fokozottabb mértékben vették figyelembe a mozgás lelki vonatkozásait: a ritmust, a mozgásharmóniát, az egyénibb jellegű kifejezést.

A gimnasztikának ez a tendenciája az egész világon kimutatható. Magától adódik, hogy bizonyos érintkezési felülete van az egyik oldalon a tisztára higiénikus gimnasztikával, a másik oldalon a művészi mozgással, a táncsal. Mégis a kettő között áll. Káros volna ezt az esztétikus gimnasztikát a más lelki előfeltételekből fakadó és más célnak megfelelő általános tornának alávetni, de ugyanolyan káros volna egy kalap alá vonni a művészi célkitűzésű táncsal. Különös jelentőséggel ez az esztétikus torna a gyermekek és a nők tömegtanításánál bír.

Fentebb kifejtettük, hogy nálunk az esztétikus torna jelenleg „mozdulatművészet” néven van elkönyvelve. De meg kell állapítanunk, hogy a „mozdulatművészeti” állami tanfolyamon képviselve van olyan iskola is, (Berczik,²⁶⁸ orkesztika²⁶⁹), amely részben vagy főleg művészi célokat tűz ki maga elé. Az ebből eredő homály és bizonytalanság szükségképpen a dilet-tantizmus veszélyét rejti magában.

Ugyanekkor azonban öröndetesnek tartjuk, hogy legújabban a Testnevelési Főiskola felismerte a művészi irányú testkultúra fontosságát, s ebből a felismerésből új tantervében gyakorlati következtetéseket is levont.²⁷⁰

II. A TÁNCMŰVÉSZETI KULTÚRA FELADATAI

A XIX. század táncművészeti dekadenciája óta kiment a köztudatból, hogy a táncművészet a múlt nagy kultúráiban az általános nevelés lényeges alkotórésze volt. És a táncművészet jövőjének döntő kérdése, sikerül-e a táncművészetet ismét a nemzeti kultúra alapelemévé tenni.

Nélkülözhetetlennek tartjuk a táncművészeti oktatás bevezetését az összes iskolákban és tömegnevelő intézményekben. Ugyanakkor az oktatás alapanyagául egy, a magyar népi táncból származott mozgásrendszert tartunk alkalmazandónak. Ugyanúgy, mint a népzene és a népköltészet terén, a tánc terén is kimutathatók messzire elágazó nemzetközi hatások, a magyar népi táncnak mégis van egy bizonyos jellege, amely nagyjában megkülönböztethető minden más táncról. Ez a jelleg bizonyos kollektív lelki és testi tulajdonságokból származik szükségképpen, tehát ez a jelleg veendő ma is alapul. A múlt század magyar táncdivatja (melynek hatása alatt keletkeztek a „magyaros” társastáncok”) külsőségekben merített a népi táncból. Ma meg kell tanulnunk megragadni a lényegét. Nem állítjuk, hogy a lényeg ismeretét már a kezünkben tartjuk, de úgy véljük, hogy a probléma kulcsának birtokában vagyunk; ma már csak idő és a kutatómunka megfelelő szervezésének kérdése, hogy az eredményt konkretizálhassuk. (Utalunk II. sz. mellékletünkre.)

A táncművészeti kultúra terjesztését a következő módon tartjuk szükségesnek:

Óvodákban és elemi iskolákban az óvónők, ill. a tanítók és a tanítónők oktatnák a táncművészet gyermekszerű alapelemeit. Az óvodai és elemi iskolai tanerők megfelelő kiképzésüket az óvónő-, ill. tanítóképzőkben nyernék.

Középiskolákban egyelőre, amíg a megfelelő számú tanerő rendelkezésre nem áll, a táncművészeti munka a kötelező órákon kívül volna beveze-

tendő, a sportkörök és önképzőkörök mintájára, esetleg azok keretében. A tanerők a Táncművészeti Főiskolán kiképzett okleveles tanárok volnának. Négy-öt középiskola táncművészeti munkáját egy-egy tanerő vezethetné. A későbbi jövőre nézve a táncművészeti oktatás kötelezővé tételét tartjuk nélkülözhetetlennek. Ez a követelésünk ma talán túlzottnak tűnhetnék, de a következő szempontok teszik indokolttá:

1. a táncművészeti nevelés újabb lelki kapcsolatot teremt a népi kultúrával;
2. művészi élményt közvetít könnyen hozzáférhető, közvetlenül átélhető módon;
3. tág teret nyit egyfelől az öntevékenységek és a fantázia termékeny irányításának, másfelől a kollektív élményeknek;
4. a zenei ritmussal való kapcsolatai révén harmonizálóan hat ki a lelki-testi összegyéniségre; (a ma szokványos zenés torna éppen zeneietlensége és gépies ritmusa következtében a cél elérésére alkalmatlan);
5. kitűnően alkalmas a szexualitás levezetésére;
6. iskolai ünnepélyeknek művészi tartalmat és jelentőséget kölcsönöz.

Úgy véljük, a táncművészeti nevelés nem arra hivatott, hogy a torna- és sportoktatást pótolja, hanem hogy kiegészítse.

Az összes szabadidő-szervezetekben bevezetendőnek tartjuk a táncművészeti munkát a középiskolákkal kapcsolatban kifejtett okokból. A munka irányítása a Táncművészeti Főiskolát végzett tanerők kezében volna, de a részletmunkát külön esti tanfolyamokon kiképzett amatőr tanerők vezethetnék.

III. A TÁNCMŰVÉSZETI FŐISKOLA FELADATKÖRE ÉS SZERVEZETE

A Táncművészeti Főiskola feladata előadóművészek, koreográfusok és rendezők, valamint pedagógusok képzése.

A döntő kérdés, szükség van-e magas művészi fokon kiképzett táncművészekre, koreográfusokra és pedagógusokra? El tudnak-e helyezkedni a végzettek, vagy pedig, mint életképtelen munkakörben kiképzettek, nem esnek-e a társadalom és az állam terhére? (*Sic!*) E kérdésre részben már fentebb kifejezettenből adódik a válasz.

Miképpen helyezkedhetnek el előadóművészek?

Egy részük a vidéki és fővárosi színházakban kaphatnak majd alkalmazást, (*sic!*) s ezek az átlag táncosanyag roppant alacsony színvonalát emelhetik, színházi kultúránk javára.

Mihelyt a politikai, gazdasági és közlekedési helyzet lehetővé teszi, a meginduló nemzetközi forgalom táncművészeti együttesek alakítását fogja igényelni. Nyelvünk elszigeteltsége miatt a táncművészet különösen alkalmas volna arra, hogy színpadi kultúránkat nemzetközileg képviselje. Operánk együttese csak egy-egy ritka alkalommal indulhat művészi körútra, hivatása fővárosunkhoz köti, és együttese még így is nehezen győzi a nagy igénybevételt. Előbb-utóbb tehát meg fog alakulni az orosz állami néptánc együttesnek megfelelő magyar szervezet is,²⁷¹ amely csak hivatásos táncművészek bevonásával válhatik versenyképpessé, amit Muharayék némely tekintetben sikeres, de dilettáns kísérlete igazol.

Ezen kívül szükség lesz egy vagy több kamaraegyüttesre. A kamara-táncegyüttesek roppant előnye, hogy aránytalanul csekélyebb költségvetés mellett mozgékonyabb szerv és kisebb színpadokon is felléphet. A kisebb-nagyobb együttesek a fővárosban és vidéken adódó ünnepségeken, szabadtéri előadásokon közreműködhetnek és igénybe vehetők a drámai színházakban adódó táncos feladatok számára. A Főiskola végzettjeinek egy hányadát az operett és varieté műfaj szívná fel, ami e színpadoknak csak javára válhatnék.

Ami a koreográfusokat és rendezőket illeti, úgy utalunk arra, hogy e tekintetben egy Táncművészi Főiskola híján nincs koreográfiai kiképző szervünk. Megfelelően képzett magyar koreográfus-gárda [hiányát] Operánk is érzi. A fokozódó tánc kultúra egyre több rendezőt és koreográfust fog igényelni.

A tanerők elhelyezkedését fent vázolt tervünk megvalósítása biztosíthatná. Tanító- és óvónőképzőink, középiskoláink, szabadidő szervezeteink több tanerőt tudnának foglalkoztatni, mint amennyi a közel jövőben kiképezhető. A kiképzettek egy hányada végül is – miként a múltban – magániskolát nyithatna.

A magyar népi táncanyag

Gyűjtése és gyakorlati feldolgozása a táncművészet szempontjából a Táncművészeti Főiskola egyik külön fontos feladatköre. A népi táncgyűjtés ideális módon a Tudományegyetem²⁷² néprajzi szakának és a Zene-művészeti Főiskola érdeklődő hallgatóinak bevonásával közösen történhetné meg úgy, hogy megfelelő szemináriumi előképzés után, egy-egy táncos, néprajzos és zenész szállna ki egy-egy kijelölt vidékre, és gyűjtené az anyagot. E szempontból természetesen nélkülözhetetlen a táncírás

ismerete. Megjegyezzük, a népi táncgyűjtés fő fogyatékossága eddig az volt, hogy vagy tudományosan nem képzett táncmesterek végezték, vagy pedig olyan néprajzosok, akik gyakran a táncművészet sajátos szempontjait nem ismerték.

A Táncművészeti Főiskola szervezete

A balett, az „új táncművészet”, és az operett szakot ölelné fel.

Legelőször is arra a kérdésre kell megfelelnünk, miért nem kívánjuk a táncművészeti tanmenet egyetemes egységesítését?

Az egységesítés – nézetünk szerint – csak az egyik, vagy másik szak rovására történhetnék. A legegyszerűbb az operett szak problémája, úgyszólván ezzel együtt nem is óhajtunk bővebben foglalkozni.

Ha az össz-táncművészeti képzés alapjául a balett rendszerét választanók, megfosztanók az új táncművészetet minden szabad fejlődés lehetőségétől. Kimutatható (s fent érintettük már e kérdést), hogy a balett számára az általa „karakter”-táncnak nevezett heterogén komplexus megemészthetetlen idegen anyag. A klasszikus balett egy pregnáns stílust képvisel kiválóan, de ez a stílus nem az egyetlen lehetséges és kívánatos. Továbbá: a balett nem alkalmas arra, hogy vele alapozzuk meg a tömegek tánc kultúráját.

Elvben mernők vállalni a felelősséget azért, hogy a balett ortodox formájának önálló szakon való tanítását teljesen mellőzzük, mindazonáltal a balett szak felállítását bizonyos gyakorlati okok teszik indokolttá. Ezek között nem utolsó sorban áll a verseny ösztökélő jelentősége. Meggyőződésünk egyébként, hogy az elkövetkező évtizedek folyamán a balett és az új táncművészet közötti távolság egyre jobban csökkenni fog, s a két irány idővel majd egyesülhet. E folyamat meggyorsítását elősegítené a Táncművészeti Főiskola felállítása.

IV. AZ ÚJ TÁNCMŰVÉSZETI SZAK TANTERVE

„Új táncművészet”-nek nevezzük, jobb elnevezés híján, törekvésünket. Ebbe az új táncművészetbe szervesen beletartozik a népi tánc elemeinek feldolgozása, amely feladatot ma a legidősebbeknek érezzük.

Az alábbiakban az új táncművészetben történő főiskolai képzés tantervét adjuk. A Főiskola balett szakára vonatkozó terv készítését a balett-szakemberekre tartozónak véljük. Megjegyezzük azonban, hogy szükségesnek tartanók az új táncművészet alapelemeinek megfelelő gyakorlati ismertetését a balett szakon is.

Tantervünk ismertetését megelőzően még egy igen fontos gyakorlati kérdésre kell utalnunk, melynek kielégítő megoldását csak a művészeti középiskolák mintájára felállítandó, vagy azok keretében megvalósítandó táncművészeti középiskola nyújthatja.

Nem fér hozzá kétség, hogy a technikailag legmagasabb fokú igényeknek megfelelő főiskolai pedagógia előfeltétele a gyermekkorban kezdődő alapos táncművészeti oktatás. Ezt a célt ideálisan a tehetségeseknek művészeti középiskolákba való utalása oldaná meg. Amíg anyagi gátak a középiskolák felállítását megghiúsítják, addig – átmenetileg – a főiskolába való felvételt megfelelő, körütekintő és sokoldalú vizsgához kell kötni. E vizsgán a jelentkezők testi és lelki alkalmasságuk mellett előtanulmányaikról tennének tanúbizonyságot. Alapos előtanulmányoktól mindazonáltal két esetben tekinthetünk el: rendkívüli tehetség és rátermettség esetében, és olyanoknál, akik nem előadóművészi, hanem pedagógiai vagy koreográfusi pályára készülnek. Megjegyezzük, hogy tudomásunk szerint az orosz állami néptáncgyűttek tagjai nem gyermekkoruktól fogva iskolázott elemekből regrutálódnak.

A táncművészeti középiskolára vonatkozó javaslatainkat megtennők, mihelyt e kérdés időszerűvé válnék és a többi művészeti középiskola szervezetét megismerhetnők.

*

A következőkben a Táncművészeti Főiskola új táncművészeti szakának tantervét ismertetjük.

A Főiskola új táncművészeti szaka felöleli: 1. az előadóművészi, 2. a pedagógusi, 3. a koreográfus- és rendezőképzést. Az első két évben a három tagozaton a kiképzés azonos, a differenciálódás a III. és IV. tanévben következik be. A tanórak áttekintését lásd a III. sz. mellékletünkön.

A tantárgyakat röviden a következőkben ismertetjük:

I. Tánctechnika

Az alapgyakorlatok a technikai képzés magvát alkotják. Felölelik azt az anyagot, aminek az analógiája a balettben az „exercise”-anyag. Alapgyakorlataink nem állanak ellentétben a baletttel, de egyfelől lényegesen kibővítik azt, másfelől kiküszöbölik azokat az elemeket, amelyek a par excellence balett-stílushoz vezetnek.

Hangsúlyozzuk, hogy rendszerünk minden európai tánc technikáját megalapozza, így a balettét is, úgyhogy a balett-technika különlegességeinek elsajátítása (pl. a spiccelés) a növendékeknek ezek után nem okozhat nehézséget.

Hogy a növendékek megismerkedjenek a szűkebb értelemben vett balettel is, a III. és IV. tanévben heti 3-3 órán át a balett tréningnek a mienkétől eltérő elemeiben nyernek oktatást.

II. Táncművészettan

A táncművészet első résztantárgya a motivika: a táncművészet kifejező anyagát ismerteti és gyakoroltatja. A különleges balettmotívumokkal a növendékek a III. és IV. tanévben ismerkednek meg, heti 3-3 órán.

Heti 2-2 óra jut ezen felül mind a négy tanévben a népi táncoknak, elsősorban a magyar, azután az egyéb európai népi motívumoknak. Megjegyzendő, hogy a balett gyakorlatába átment néptáncok (nemcsak a magyarok, de a többiek is) többé-kevésbé elvesztették eredeti jellegüket. Az autentikus külföldi anyag megszerzése külön feladat, amely idővel tanulmány-utakon megoldható.

A mimika arcjáték és pantomimikus mozgásgyakorlatokat tartalmaz. A rögtönzés kiegészíti a motivikát. Utóbbinál meghatározott, kész anyagot vesz át a hallgató, a rögtönzés a művészi élmények mozgásban való spontán megnyilatkozására nyújt alkalmat.

A koreográfia a táncművészeti kompozíciótan, a táncművészeti műfajok gyakorlati ismertetése, a kompozíciók szerkezeti felépítésére tanít.

III. Kiegészítő tárgyak

A legfontosabb kiegészítő tárgy valamennyi tanszakon a táncírás. Jelentősége alig becsülhető elég nagyra. Alapul a Lábán–Knust-féle²⁷³ táncírást vesszük, amelyet a gyakorlat már igazolt. A táncírással, a kérdés horderejére való tekintettel, külön foglalkozunk a II. sz. mellékleten.

Az általános gimnasztika az első évben három, a többi évben egy-egy órán szerepel hetenként. Feladata főképpen az esetleg elhanyagolt izomcsoportok erősítése és mozgékonyítása.

A Dalcroze-ritmika a zenei kapcsolatok motorikus megalapozását és elmélyítését biztosítja.

Az utolsó évben maszk- és jelmezgyakorlatok ismertetnek meg a színpadi arcfestéssel, a drapírozással és a kosztümök felhasználásával a tánc szempontjából.

Az utolsó években heti két órán át a társastáncokkal és a sztep alapelemeivel is megismerkednek a növendékek.

Koreográfusok és színpadi rendezők számára, mint külön fő tárgy szerepel a III. és IV. tanévben a színpadismeret és a táncrendezés.

IV. Elméleti tárgyak

A társadalmi ismeretek a szükséges társadalomtudományi és politikai alapismereteket közvetítik.

Az általános műveltséget szolgálja a művelődéstörténet, amely magában foglalja a korismeret és – egységes szempontokból kiindulón – a vallás-, irodalom-, színpad-, zene-, és művészettörténet áttekintését. Ezzel párhuzamosan halad a tánc történet ismertetése. Az utolsó évben a táncesztétika a táncművészet műfaji meghatározásával és határkérdéseivel foglalkozik.

V. Elméleti és gyakorlati tárgyak pedagógusok számára

A tanerőképző tagozaton a következő tárgyakat tartjuk nélkülözhetetleneknek: a rendszer, amely a táncművészet gyakorlatával kapcsolatos anyag rendszeres felosztását, analízisét és értelmezését foglalja magában. – A módszer a gyakorlati anyag alkalmazására, a tanterv előkészítésére és a tanórák felépítésére tanít. – A tanítás gyakorlata (*sic!*) az összes előkészítő ismeretek valóra váltása, önálló tanítás a szaktanár felügyelete mellett.

E tárgyakat kiegészíti az általános pedagógia, az anatómia és az élettan.

I. sz. melléklet

A SZENTPÁL-RENDSZER FUNKCIÓTANÁRÓL

Az alábbiakban dióhéjban ismertetjük rendszerünk funkciótanának néhány alapvető irányelvét és elemét. Természetesen csak a gyakorlati bemutatás tehetné e fejtegetéseket szemléletessé.

Bármely táncrendszer szükségképpen a ritmikai, plasztikai és dinamikai kategóriákon alapul. Minden művészi mozgás (valamint minden mozgás általában) időben zajlik le, térben foglal helyet és erő kifejtést igényel. Minden rendszernek meg van a maga – akár tudatosított, akár csak gyakorlatilag kialakult – ritmikája, plasztikája és dinamikája.

Rendszeres analitikus munkánk azonban arra irányult, megállapítható-e valamely törvényes, mélyebb összefüggés, amely szükségszerű összhang a ritmus, a plasztika és a dinamika között.

A ritmikai vonatkozások aránylag könnyen meghatározhatók. Egy-egy testrész mozdulata vagy mozdulatlansága egy bizonyos időt vesz igénybe, ami ugyan úgy meghatározható, mint a zenében egy-egy hang, vagy szünet

tartama. A mozgásritmus a tartamegységek egyidejűségéből és egymásutánjából adódik, csak úgy, mint a zenéé.

Valamivel nehezebb a plasztikai vonatkozások megragadása. Itt meg kell állapítani a mozgó és mozdulatlan testrészek helyét a környező térben, az irányát és a mozdulatok lefolyását, rajzát. A különböző irányú mozdulatok és helyzetek egymáshoz való viszonya határozza meg a tánc plasztikai természetét.

A legkényesebb, a leginkább tisztázásra szoruló probléma a dinamikai. A ritmikai és plasztikai vonatkozás a laikus által is megállapítható, úgyszólván a szemünk előtt bontakozik ki. A dinamika azonban az izmok feszítésén és lazításán múlik, a ruha és a bőr alatt zajlik le. Mégis, semmi sem határozza meg egy tánc stílusát, jellegét, sajátos ízét annyira, mint a dinamika. Egy és ugyanazon, ritmikailag és plasztikailag meghatározott motívumot „szemmel láthatóan”, azaz látszólag ugyanúgy adja elő egy balett-táncos, egy Lábán-tanítvány, egy tornász, mégis tökéletesen más és más a hatása. A dinamikán múlik, miért hat másképp ugyan az a néptáncmotívum egy tiroli paraszt, vagy egy kunsági legény talpa alatt, miért oly gyökeresen más a benyomás, amit egy spanyol és egy orosz táncos kelt.

Mindaddig, amíg valamely táncpraxis csak egyetlen stílust képvisel (pl. a hindu tánc, a klasszikus balett, az alföldi pásztortánc), addig a dinamikai vonatkozások rendszerezése nem nélkülözhetetlen. Mihelyt azonban a művészi program a különféle, gyakran egymástól élesen elütő kifejezés lehetőségeit igényli, tudatosítanunk kell a rejtett dinamikai sajátosságokat is, a különböző izomcsoportok feszítésének és lazításának sajátos egyidejűségét és egymásutánját.

Analitikus munkánk eredményeként megállapítottuk, hogy a ritmikai, plasztikai és dinamikai folyamatban bizonyos határozott törvényszerűségek uralkodnak, hogy tér, idő és erő stílusonként változó viszonylatban állanak egymással. A ritmikailag, plasztikailag és dinamikailag összefüggő folyamatokat elneveztük „főfunkciók”-nak. Elvben nem korlátozható a főfunkciók száma. Azonban megállapítottuk, hogy gyakorlatban az európai tánc számára négy főfunkció jön tekintetbe.

Megállapításunkban – hangsúlyozzuk – nem a négy főfunkció dogmatikus megrögzítését tartjuk fontosnak, hanem a kimerítő ritmikai, plasztikai és dinamikai analízisen alapuló ritmikai, plasztikai és dinamikai szintézis elvét. A főfunkciók számát a további kutatás emelheti, vagy csökkentheti, de nem ez a lényeges. Lényeges azonban, hogy az analitikusan megalapozott szintézisen épüljön fel a táncos technika, motivika és stílusban.

Négy főfunkciónk jellemzését itt csak pár szóban vázoljuk.

„Emelt” főfunkció

Plasztikai ismérve a mozgásnak a test főtengelyéhez való igazodása, a síkszerűség, a rajzosság. Ritmikailag a mozgás pregnáns, éles jellege. Dinamikailag: az izomfeszültség csak akkora, amekkorát a testsúly indokol, de a végpontok (lábfej, kézfej) egy árnyalattal feszültebbek.

Az „emelt” típusélménye a magabiztosság, az öntudatosan korlátozott szabadság, a meghatározottság.

„Áramló” főfunkció

Plasztikai ismérve, hogy minden mozgása a mellkasból, ill. a medencéből indul ki és oda tér vissza, hullámszerűen. Ritmikailag a mozgás rubatoszerű, rapszodikushoz hajló. Dinamikailag a mozgás a centrumból indul ki és oda tér vissza, izomcsoportról izomcsoportra haladóan váltakozva feszül és lazul.

Az „áramló” típusélménye: a kiáradás, a túllendülés a saját határunkon, a végtelen keresése.

„Ellentétes” főfunkció

Plasztikai ismérve az asszimetria [sic!] minden tengely viszonylatában, általában a soktengelyűség. Ritmikai sajátosága a bonyolultabb, szabálytalannabb vagy váltakozó ritmus; bizonyos esetekben a monotonitás. Dinamikai sajátosága az ellenerők egyidejű működése.

Az „ellentétes” típusélménye a küzdelmesség és disszonancia, akár csak árnyalatnyi fokon is.

„Egyenletes” főfunkció

Plasztikai ismérve: egyenlő mértékben érvényesíti a test egész felületét. Előnyben részesíti a szabályos, egyszerű szögviszonylatokat. Ritmikailag egyenletes, gépiességre hajlamos. Dinamikailag az erők teljesen egyforma elosztása jellemzi.

Az „egyenletes” típusélménye: a lelki közöny, amivel akár nagyfokú akaratkoncentráció, akár teljes kikapcsolódás járulhat.

Egy-egy stílust nem szükségképpen egyetlen főfunkció jellemez, hanem vagy egy bizonyos funkció predominálása, vagy a funkciók keveredésének sajátos összefüggése.

A klasszikus balettre jellemző az emelt főfunkció, majdnem kizárólagosan. Újabban sok áramló és ellentétes elemet kevernek a balettba, de nem mindig szerencsésen, nem organikusan, és ebben található meg a balettstílus hibriditásának legmélyebb fizikai oka. Ezt a fizikai különleműséget természetesen a szellemi tájékozódás bizonytalansága határozza meg.

Megjegyezzük, hogy az „emelt” főfunkciónak nem a klasszikus balett az egyetlen stíluslehetősége, mert a balett az „emelt”-en belül is csak bizonyos jellegű mozgást és bizonyos dinamikai fokozatokat részesít előnyben.

Az 1920 körüli német Lábán-stílusra jellemző az áramló főfunkció. Ezt praktizálja, nem mindig szerencsésen, még ma is több „mozdulatművészeti” iskolánk. Ha a balett veszélye az édeskés kicirkalmazottság és a túlhajtott levitáció, úgy ezek az irányok a lomhaság, a pontatlanság, a túlhajtott pátosz veszélyének vannak kitéve.

Az ellentétes főfunkció nyomja rá bélyegét – amennyire meg tudjuk állapítani – pl. a késő középkori táncra, vagy pedig több expresszionista törekvésre. A hindu táncban is vannak „ellentétes” elemek, de valószínűnek tartjuk, hogy alapos analízis megállapíthatna egy, a hindu táncot jellemző további főfunkciót. – A magyar népi táncok funkcionális sajátosságai vidékenként változók. Csak a funkcionális analízisben képzett kutatók fogják tudni megragadni e táncok kifejező sajátosságát, ami a motívumok egyszerű feljegyzésével és még oly költői szavakkal történő jellemzésével nem sikerülhet.

Gyakorlati, technikai munkánkat egy-egy emelt, áramló és ellentétes trénninggel (alapszokorlat-sorral) alapozzuk meg. (Az „egyenletes” tréningre nincs szükség, mert azt a gimnasztika kellőképpen helyettesíti.) Első évben csak az emelt, a második évben az emelt mellett az áramló, a harmadik évben ezeken felül az ellentétes alapszokorlatokat praktizáljuk. Tekintettel arra, hogy emelt alapszokorlat-rendszerünk lényegében rokon a balett exercise-el, a rendszerünkben kiképzett növendékek nem kerülhetnek ellentétbe a balettel, mert a balett különleges technikai fortélyait és stílussajátosságait, a helyes megalapozás birtokában, könnyűszerrel elsajátíthatják (természetesen megfelelő gyakorló idő után). A tipikus balett-„ízt” a mai praxisban az határozza meg, hogy a tiszta és kizárólagosan emelt funkciót a kar és a kéz mozgásában gyakran áramlóval elegyítik. „Karakter”-táncaikban viszont a más funkciókat igénylő mozgást is a fenti sztereotip funkció-keverék szűrőjén keresztül bocsátják.

II. sz. melléklet

A TÁNCÍRÁSRÓL

A Lábán–Knust rendszer alapján a táncírás ma már megoldottnak tekinthető. Jelentősége felmérhetetlen és alábbiakban csak néhány fontos hasznossági szempontra hívjuk fel a figyelmet.

1. A táncírás révén lehetővé válik minden tánckompozíció pontos lejegyzése. A kompozíciók tehát nem mehetnek feledésbe, megőrzésük nincs a csalóka emlékezetre bízva; táncírással feljegyzett koreográfiák bármikor, bárki által felújíthatók.
2. Jelenleg minden táncegyüttes és minden táncos az éppen rendelkezésre álló tánckomponistához van kötve. Per analogiam: képzeljünk el egy zenekart vagy egy zenei szólistát, aki csak olyan zenei műveket adhat elő, amelyet alkalomról alkalomra a saját karmestere vagy ő maga komponál. A táncírás általánossá válása ezzel szemben lehetővé teszi, hogy a táncegyüttesek és táncosok a legkiválóbb koreográfusok szerzeményeit adhassák elő autentikus formában, akár évtizedek vagy évszázadok múltán is. Felesleges hangsúlyozni, mit jelenthet ez a táncművészet színvonalának emelése szempontjából.
3. A táncírás nélkülözhetetlen a néptánc-kutatás szempontjából. Nemcsak hogy olcsóbb és egyszerűbb rögzítési módszer a filmnél, de a film ugyanolyan kevésbé teszi nélkülözhetővé, mint ahogy a fonográf nem teszi nélkülözhetővé a kottairást. A táncírás alapján könnyebben és pontosabban tanulhatók be a motívumok, mint a filmfelvétel alapján.
4. Külön pedagógiai haszna a táncírásnak, hogy a motívumok lejegyzése a táncost és a komponistát tisztázásra, precizításra kényszeríti. A táncírás élesíti és gyakorlottá teszi a szemet.

A Táncművészeti Főiskola feladata volna egy táncírás-tár felállítása; amíg a tánckompozíciók kiadása nem volna lehetséges, bárki lemásolhatná magának a kívánt kompozíciót.

Mellékelünk a szemléltetés végett néhány táncírás-példát.²⁷⁴

III. sz. melléklet

AZ ÚJ TÁNCMŰVÉSZETI SZAK ÓRAREND TÁBLÁZATA

Tantárgy	Évfolyam								Csoportosítás	Össz- óraszám
	I.	II.	III.			IV.				
			Elő	Tan	K-R	Elő	Tan	K-R		
Alaptréning	6	6	6	3	3	6	3	3	I-II; III-IV	12
Motivika	6	6	4	3	3	4	3	3	I; II; III-IV	18
Rögtönzés	2	2	2	–	–	2	–	–	I; II; III-IV	6
Balett-tréning	–	–	3	3	3	3	3	3	III; IV	3
Balett-motivika	–	–	3	3	3	3	3	3	III-IV	3
Népi táncok	2	2	2	2	2	2	2	2	I-IV	2
Koreográfia	–	–	–	–	–	–	–	4	IV	4
Mimika	–	2	2	2	–	2	–	–	II; III-IV	4
Gimnasztika	3	1	1	1	–	1	1	–	I; II-III	4
Dalcroze	2	2	–	–	–	–	–	–	I; II	4
Társastánc, sztep	–	–	–	–	–	2	–	2	IV	2
Táncírás	–	4	2	2	2	2	2	2	II; III-IV	8
Maszk és jelmez	–	–	–	–	–	2	–	2	IV	2
Tánc történet	2	2	2	2	2	–	–	–	I; II; III	6
Táncesztétika	–	–	–	–	–	1	1	1	IV	1
Művelődéstör- ténet	4	4	4	4	4	–	–	–	I; II-III	8
Társadalmi ism.	2	1	–	–	–	–	–	–	I; II	3
Társastánc, sztep*	–	–	–	–	–	2	–	2	IV	2
Anatómia	–	–	–	2	–	–	–	–	III	2
Élettan	–	–	–	–	–	–	2	–	IV	2
Metodika	–	–	–	2	–	–	4	–	III; IV	6
Tanítás gya- korlat	–	–	–	2	–	–	3	–	III; IV	5
Pedagógia	–	–	–	–	–	–	2	–	IV	2
Rendszertan	–	1	1	1	1	–	–	–	II; III	2
Színpadi rendezés	–	–	–	–	4	–	–	5	III; IV	9
	30	33	32	32	31	32	29	32		120

* A táblázatban a „Társastánc, sztep” tantárgy tévesen kétszer szerepel.

Elő – előadói szak

Tan – tanerőképző szak

K-R – koreográfus és rendezői szak

A „csoportosítás” alatt megjelöljük, hogy az egyes tantárgyaknál mely évfolyamok taníthatók összevontan azonos órán. Ezen az alapon számítjuk az össz-óraszámot.

2. sz. dokumentum²⁷⁵

A Mozdulatkultúra Egyesület javaslata Mozdulatművészeti Akadémia létrehozására (1947)²⁷⁶

A MOZDULATMŰVÉSZETI AKADÉMIA TERVEZETE

I. Általános rendelkezések

1. Az intézmény címe: Mozdulatművészeti Akadémia (az alábbiakban Akadémia)

Székhelye: Budapest

Fenntartója: a Mozdulat Kultúra Egyesület.

Körpecsétje: köriratban Mozdulatművészeti Akadémia, középen a székhely.

2. Célja: hallgatóit rendszeres elméleti és gyakorlati oktatással előkészíteni a mozdulatművészeti, a mozdulatművészet szerzői és a mozdulatművészet rendezői életpályákra.

3. Helyisége: a szakelőadók iskola-helyiségei, továbbá a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya által kijelölt, illetőleg bérbe vett helyiség, vagy helyiségek.

4. Tanszakok: az Akadémia két szakra oszlik:

a) művészképző- és

b) szerző és rendező-képző szakra.

5. Tanulmányi idő: mindegyik tanszakon 4 év (négy), 10 hónapi szorgalmi idővel. A tanév szeptember 5. napjától a következő év június 5. napjáig tart, május-június havában csupán kötelező gyakorlati részvétellel az Akadémia, vagy a szakelőadók által rendezett előadásokon. Az 1946/47. és az 1947/48. tanévekben a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya az Akadémia igazgatójának javaslatára a tanévek tartamát ettől a rendelkezéstől

is eltérően is megállapíthatja. (*Sic!*) Egyidejűleg két tanszakot végezni nem lehet. Okleveles mozdulatművészeti tanító bármelyik tanszakot, a két tanszakot egyidejűleg is; a művészképzőt végzett hallgató a szerzői és rendezői tanszakot két év alatt végezheti.

6. Az Akadémia jövedelme: a hallgatók által befizetett tan- és vizsgadíjak és egyéb járulékok. Az Akadémia fenntartásával kapcsolatos minden költséget az Akadémia bevételeiből kell fedezni.

II. Az Akadémia szervezete

7. Felügyelet: az intézmény a magyar belügyminiszter és a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter közös főfelügyelete alatt áll.

8. Az Akadémia tisztviselő személyzete: az igazgatókból, szakelőadókból, előadókból és a titkár-pénztárosból áll. A tisztviselőket a szakelőadói kar és az igazgató együttes javaslatára a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya nevezi ki. Az igazgatót és a szakelőadókat a mozdulatművészet terén hosszabb idő óta eredményes művészi és pedagógiai munkát kifejtő szakemberek közül, a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya választás útján; az előadókat és a titkár-pénztárost a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya, a szakelőadói kar és az igazgató együttes javaslatára ugyancsak választással nevezi ki. A kinevezések jóváhagyás végett felterjesztendők a felügyelő hatósághoz. Az előadók kinevezése 4 évre szól, azonban a kinevezett, a szakelőadói kar és az igazgató együttes javaslata alapján, bármikor felmenthető. A kinevezett 4 év eltelte után újból kinevezhető. A tisztviselő személyzet díjazását, a felvételi vizsgadíjat, tandíjat és vizsgadíjat a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya állapítja meg, és a felügyelő hatóság hagyja jóvá. Az Akadémia tisztviselői csak a tanulmányi idő tartama alatt részesülhetnek javadalmazásban. A tisztviselő személyzet teendőit és a pénzkezelés módját a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya állapítja meg, és a felügyelő hatóság hagyja jóvá.

III. Jelentkezés felvételre

9. A jelentkezés módozatait az Akadémia igazgatója a tanév kezdete előtt egy hónappal hírlapi úton hirdeti meg. A hirdetménynek magában kell foglalnia a tanév kezdetét, időtartamát, a felvétel feltételeit, a felvételi és a záróvizsga díját, a felvételi vizsga időpontját és végül a felvételi kérelmek benyújtásának határidejét.

10. A felvételt a hirdetményben meghatározott határidőig az Akadémia igazgatójához intézett írásbeli kérvénnyel, a felvételi vizsgadíj egyidejű lefizetése mellett kell kérni, annak megjelölésével, hogy a folyamodó melyik szakelőadónál kívánja tanulmányait végezni.

11. A kérelemhez csatolni kell a kérelmező:

- 1) születési anyakönyvi kivonatát,
- 2) magyar állampolgárságát igazoló bizonyítványát,
- 3) iskolai végzettségét igazoló bizonyítványát,
- 4) erkölcsi bizonyítványát,
- 5) előképzettségét igazoló okmányait.

12. Az Akadémiára csak magyar állampolgár vehető fel, éspedig:

- a) a művészképző tanszakra, aki a 14-ik életévét betöltötte és 4 középiskolai végzettséggel rendelkezik,
- b) a szerzői és rendezői szakra, aki 18-ik életévét betöltötte és legalább érettségi végzettségnek megfelelő műveltséggel rendelkezik, ezen felül
- c) mindkét tanszakon a mozdulatművészeti előképzettségét igazolja.

13. A mozdulatművészeti előképzettség bármely, a mozdulatművészet nyilvános tanítására jogosult iskolájában, teljes óraszámban (heti 8 óra) két év alatt, félóra számban, (heti 4 óra), négy év alatt és negyedóra-számban (heti 2 óra) nyolc év alatt szerezhető meg.

IV. Felvételi vizsga

14. A felvétel tárgyában felvételi vizsga alapján a felvételi vizsgabizottság határoz. Tagjai: az Akadémia felügyelői, igazgatói, szakelőadói, továbbá a Mozdulat Kultúra Egyesület elnöke, vagy ügyvezető alelnöke, főtitkára és a bizottság jegyzője. Az elnöki tennivalókat az Akadémia felügyelői felváltva látják el. A bizottság jegyzőjét az Akadémia igazgatója jelöli ki. A vizsgáztatást az igazgató által kijelölt szakelőadó végzi. A felvételi vizsgabizottság a felvételi vizsgán a folyamodónak a választott szak művelésére való rátermettségét vizsgálja és a felvételtől végérvényesen egyhangúlag vagy szótöbbséggel határoz. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt.

15. A felvételi vizsga anyaga az előképzettség során nyújtott tananyag, továbbá a szakelőadó által megadott zenedarab mozdulatművészeti rögtönzött megoldása; a szerző és rendezői szakon a fentieken kívül legalább két mozdulatművészeti alkotás bemutatása.

V. Az Akadémia tanterve és fegyelmi szabályzata

16. Az Akadémia tantervét, valamint tan- és órarendjét, továbbá a hallgatók fegyelmi szabályzatát a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya az Akadémia igazgatójával együtt állítja össze és az Akadémia felügyelő hatósága hagyja jóvá. A tanterv összeállításánál fokozott gondot kell fordítani a magyar művészi szellem érvényesítésére, az elméleti tárgyak anyagának szorosan alkalmazkodni kell a gyakorlat követelményeihez.

VI. Évzáró vizsga

17. Az Akadémia egyes évfolyamait záróvizsga fejezi be. A záróvizsga díját legkésőbb a vizsga napjáig kell az Akadémia pénztárába befizetni. A záróvizsga-bizottság tagjai: az Akadémia felügyelői, igazgatói, szakelőadói, előadói, a Mozdulat Kultúra Egyesület elnöke, vagy ügyvezető alelnöke, főtitkára, a Színművészeti Akadémia, a Zeneművészeti Főiskola kiküldöttjei, és a bizottság jegyzője. Az elnöki teendőket az Akadémia felügyelői felváltva látják el. A bizottság jegyzője az Akadémia titkár-pénztárosa. Az évzáró vizsgán a hallgatók a tanév teljes anyagából vizsgáznak. Az előadók csak az általuk kért tárgyra nézve vesznek részt a vizsga elfogadásában. Az évzáró vizsga sikeres letétele a következő évfolyamra való beiratkozásra jogosít. Sikertelen vizsga esetén a hallgató a következő tanév kezdete előtt javítóvizsgát tehet. Aki a javítóvizsgán sem felelt meg, évfolyam ismétlésre utasítandó.

VII. Minősítő vizsga

18. Az akadémiai tanulmányokat a negyedik év elvégzése után képesítővizsga zárja le, melynek időpontjáról a hallgatókat 1 hónappal előbb értesíteni kell. A képesítővizsgára csak az Akadémiát sikerrel végzett hallgatók bocsáthatók. A képesítővizsga díját legkésőbb a vizsgát megelőző napon kell az Akadémia pénztárába befizetni. A képesítő vizsgabizottság megalkotására és a vizsga lefolytatására az évzáró vizsgára nézve megállapított rendelkezéseket kell alkalmazni. A képesítővizsga elméleti és gyakorlati részből áll. A gyakorlati vizsgát színpadon, nyilvánosság előtt kell tartani.

A gyakorlati vizsga anyaga:

- a) a művészképző tanszakon a szakelőadók és a szerző és a rendező-képző szak növendékei által alkotott és betanított mozdulatművészeti számokban való részvétel.
- b) a szerző- és rendező szakon önálló alkotások, szólószámok előadása, illetőleg csoportszámok betanítása és színpadi megrendezése a szerző, vizsgázó esetleges részvételével.

Sikertelen vizsga megismételhető, azonban legkorábban a legközelebbi tanév végén tartandó képesítő vizsga alkalmával. Ha a jelölt az ismétlő vizsgán nem felel meg, újabb vizsgára való bocsájtásáról a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya dönt. Az ismétlő vizsgán a jelöltet az összes tárgyakból újból meg kell vizsgálni. A vizsga eredményéről részletes jegyzőkönyvet kell felvenni.

19. Aki a felvételi, évváró, illetőleg képesítő vizsgán betegség, vagy egyéb rendkívüli körülmények miatt nem jelenhet meg, vizsgájának elhalasztását egy ízben kérheti. Ha a jelentkező az új vizsganapon sem jelent meg, újabb vizsganap kitűzését csak a vizsgadíj ismételt befizetése mellett kérheti.

VIII. Oklevél

A mozdulatművészet, illetőleg mozdulatművészet szerző és rendező oklevelet csak képesítő vizsga alapján lehet kiadni. Az oklevél szövegét az Akadémia felügyelő hatósága állapítja meg.

IX. Átmeneti rendelkezések

Azok az okleveles mozdulatművészeti tanítók, akik mint szerzők, a nyilvánosság előtt színpadon önálló előadást rendeztek, az 1946/47. és az 1947/48. tanévekben, egy éves tanfolyamon művészi és szerző-rendező oklevelet nyerhetnek. Ezek a jövőben az Akadémia szakelőadói mellett szakelőadó segédi minőségben kinevezésre ajánlhatók. Ugyancsak szakelőadó-segédi minőségben szerepelhetnek az Akadémián azok az okleveles mozdulatművészeti tanítók, akik a szakelőadók mellett idáig is ilyen minőségben szerepeltek. Utóbbiak az Akadémia elvégzése nélkül képesítő vizsgára bocsájtathatók. A jogosultságot a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya bírálja el. Szerzett jogok, vagyis a mozdulatművészet művelése terén hosszabb idő óta eredményes és elismert művészi és pedagógiai munkásságuk alapján művészi, szerző-rendező oklevelet vizsga nélkül nyerhetnek és az Akadémia

szakelőadóinak karába kinevezésre jelölhetők azok, akiknek szerzett jogát a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya megállapítja.

Elfogadta a Mozdulat Kultúra Egyesület választmánya, 1947. január hó 29-i ülésén.

Budapest, 1947. jan. 29.

Olvashatatlan aláírás s. k.
főtitkár ügyv. alelnök

Olvashatatlan aláírás s. k.

P. H.
A hivatalos másolat hitelül:
(olvashatatlan aláírás)²⁷⁷
irodavezető

(körpecsét: Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium)²⁷⁸

3. sz. dokumentum

A Magyar Pedagógusok Szabadszervezete Mozdulatművészeti Szakosztályának javaslata Mozdulatművészeti Főiskola létesítésére²⁷⁹

A mozdulatművészeti iskolák, melyek eddig mozdulatművészeket, mozdulatpedagógusokat és gyógygimnasztikusokat (*sic!*) képeztek, jelenleg még a Büm.²⁸⁰ hatáskörébe tartoznak. A felügyeletnek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumra való átruházása folyamatban van.

A mozdulatművészek tanerőképzése belügyminisztériumi engedéllyel fenntartott szakiskolákban történt kétéves tanfolyamokon, melyeket hat hónapos állami tanfolyam egészített ki. A Belügyminisztérium 1942-ben az egész mozdulatművészeti kiképzést államosította, és beszüntetve a szakiskolák eddigi tanerőképző munkáját, hároméves állami tanfolyamot állított fel Róka Gyula táncmester vezetése alatt.²⁸¹ Ez a tanerőképző állami tanfolyam, egy-két tanerőtől eltekintve, tananyagában és szintjében messze alulmaradt az előkészítő szakiskolákon.

Ez a körülmény azt mutatja, hogy a tanerőképzés az érdemekben gazdag múlttal rendelkező szakiskolák, illetve azok tanerőinek bevonása nélkül ki-elégítően meg nem oldható.

A mozdulatművészeti, mozdulatpedagógiai és gyógygimnasztikai szakoktatás és tanerőképzés a leghatékosabban kétségtelenül egy Mozdulatművészeti Főiskola keretében nyerhet megoldást.

E főiskolára nézve, akár önálló intézményként, akár valamely meglévő művészi vagy pedagógiai főiskolával kapcsolatosan, akár pedig a meglévő mozdulatiskolákból álló egyesített kollektív intézmény gyanánt alakul meg, a Pedagógusok Szabadszervezetének Mozdulatművészeti Szakosztálya a következő szervezeti és tantervi követelményeket állítja fel:

1. a megkívánt előképzettség érettségi vagy különösen méltánylandó esetekben ezzel egyenértékű műveltség;
2. a főiskolának három tagozata lenne: mozdulatművészeti, mozdulatpedagógiai és gyógygimnasztikai;
3. a kiképzés tartama négy év, mely négy év érettségi nélkül megkezdhető, de anélkül be nem fejezhető;
4. a főiskolán egyenlő rangban lennének képviselve a ma Magyarországon fennálló mozdulatművészeti rendszerek, ill. módszerek;
5. mindhárom fent említett tagozat gyakorlati órái a választott rendszert képviselő szakiskolákban, elméleti órái pedig erre a célra fenntartott helyiségekben közös tanórákon folynának;
6. a tanulmányokról beszámoló kollokviumok, évváró vizsgálatok és képesítő vizsgálatok a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium kiküldöttjéből, a Ped. Szakszerv. Mozd. Szakosztálya megbízottjából és a szóban forgó szakiskola vezetőjéül álló vizsgabizottság felügyelete alatt történne.
7. A mozdulatművészeti diploma bármilyen színpadi táncművészeti szereplésre, táncszerzői, előadói vagy táncrendezői minőségben, a mozdulatpedagógiai diploma a mozdulatművészet tanítására bármely tanintézetben, a gyógygimnasztikai diploma pedig a kórházi és szanatóriumi működésre képesítene.
8. A főiskola a fenti három tagozatban állami diplomát ad. Ugyanilyen érvényű diplomát más intézet nem adhat.

SZABÁLYTALAN SZABÁLYOZÁS

*Az Állami Balett Intézet első rendtartása, 1956*²⁸²

I. BEVEZETŐ

Magyarországon a balettművészet terén önálló, állami alapítású iskola a második világháború előtt nem létezett. A képzés szervezett formáját, kizárólag belső utánpótlás-nevelési céllal, 1884-től a Magyar királyi Operaház biztosította. 1945 után azonban az Operaház repertoárjának átalakulása, elsősorban a szovjet balettek megjelenése olyan balettkart igényelt, amelyet a korábbi módszerekkel sem minőségben, sem elegendő létszámban nem lehetett kiképezni. A kihívásra adott válasz művészetoktatási modellváltásban rejlett, s ehhez mintául szovjet metodika szolgált: az Agrippina Vaganova²⁸³ leningrádi balettmester által kidolgozott balettmódszertan.

A képzés új alapokra helyezése érdekében 1950 szeptemberében megnyitotta kapuit az Állami Balett Intézet.²⁸⁴ A létesítéséről szóló 54/1951. (II. 25.) M.T. számú rendelet²⁸⁵ többek között kimondta, hogy a klasszikus balett-tánc legfelsőbb fokú oktatására a népművelési miniszter felügyelete alatt Állami Balett Intézetet kell létesíteni, amelynek feladata „szakmailag jól képzett, haladó szellemű táncművészek nevelése, akik művészetükkel a dolgozó nép ügyét szolgálják”. A rendelet az intézetben általános és középfokú iskola (képző) létesítését írta elő, amelynek tananyaga és tanmenete összhangban áll mind a táncművészeti oktatás követelményeivel, mind az általános iskolai és a középfokú képzés céljaival. Az intézeti igazgatót és az iskola igazgatóját a népművelési miniszter nevezte ki, és az ő előzetes jóváhagyása kellett az intézeti igazgató hatáskörébe tartozó szaktanárok, tanársegédek és nevelők, valamint a gazdasági vezető kinevezéséhez.

Ezzel egyidejűleg megjelent a népművelési miniszter 1.011-5-57/1951. (II. 25.) Np.M. számú rendelete az ÁBI szervezeti szabályzatáról és tanulmányi rendjéről.²⁸⁶ A vezetési struktúra vonatkozásában a rendelet rögzítette, hogy az intézeti igazgató – aki egyben szaktanári teendőket is végezhet – feladata az intézetben folyó táncművészeti és iskolai oktatás összehangolása és irányítása. Az általános iskola és képző élén az iskolaigazgató áll, aki egyben tanári teendőket végez. Az ugyanazon tantárgyat tanító szaktanárok szakmai munkaközösséget alakítanak. Az intézeti igaz-

gató mellett, tanácsadó szervként, igazgatói tanács működik, amelynek feladata a táncművészeti és iskolai oktatás színvonalának állandó fejlesztése. Ennek tagjai: az intézeti igazgató, az iskolaigazgató, az intézeti szaktanárok és a szakmai munkaközösségek vezetői. Emellett az intézeti igazgató évenként legalább négyszer intézeti értekezletet hív össze, amelyen a teljes tanszemélyzet részt vesz, s amelynek feladata a növendékek politikai, művészi és tanulmányi fejlődésének értékelése, valamint az egységes nevelési irányelvek megbeszélése. A rendelet differenciáltan szabályozta a heti kötelező óraszámokat.

A felvehető növendékek számát, a felvétel szempontjait és feltételeit a népművelési miniszter határozta meg. A növendékek felvétele felvételi vizsga alapján történt, évenként egyszer, a tanév elején. Jelentkezhetett minden olyan gyermek, aki az általános iskola 2. osztályát elvégezte, de még nincs tízéves. A kérelem tárgyában a bizottság javaslata alapján az intézeti igazgató döntött. A felvételre jelentkezőknek az alábbi iratokat kellett csatolniuk: születési anyakönyvi kivonat; általános iskolai bizonyítvány; a szülők életrajza; nyilatkozat arra vonatkozóan, hogy a szülők gyermeküknek az intézetből való eltávolítása esetén sem az intézettel szemben, sem pedig az Operaházzal szemben semmiféle követelést nem támasztanak.

A rendelet az intézet tanulmányi idejét kilenc évben határozta meg. A közismereti képzést az általános iskola 3–8. osztályai és a hároméves képző jelentette. A táncművészeti szaktanítás óratervének és tantervének kidolgozása az intézeti igazgató, a tantervben szereplő tantárgyak tananyagának részletes kidolgozása a szaktanári munkaközösségek feladata volt. A képző tanulmányi rendjét (óratervét, tantervét és vizsgaszabályzatát) a népművelési miniszter a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben állapította meg. A tanulmányok részét képező színpadi gyakorlatot a növendékek az Operaházban szerezték meg.

A táncművészeti szaktantárgyakból a növendékek minden tanév végén bizottság előtt vizsgáztak. Tanulmányaik befejeztével, a képesítő vizsga sikeres letétele esetén, képesítő oklevelet nyertek. Ennek feltétele volt az általános iskola és a képző elvégzése. A képesítő oklevél bármilyen táncos színpadon való alkalmaztatásra és a Színház- és Filmművészeti Főiskolán való továbbtanulásra készítette.

Ezek alapján az intézetben 1950 szeptemberétől a szakmai oktatással párhuzamosan az általános iskola 3–8. osztályai és hároméves középfokú képző működött, tehát a felvétel alsó korhatára a 8. életév volt. A kilencéves szakmai képzés első éve így az általános iskola harmadik osztályával esett egybe. 1954-ben a kormány a képző helyett csökkentett óra- és tantervű általános gimnáziumot hozott létre.²⁸⁷ Ezután az intézetben az általános

iskola 4–8. osztályai működtek, s a felvétel alsó korhatára a 9. életév lett, a szakmai képzés első éve pedig az általános iskola negyedik osztályával állott párhuzamban.²⁸⁸ Az intézet első végzős évfolyama Nádasí vezetésével az 1953/54. tanév végén diplomázott, ők – operaházi balettiskolai előképzettségük miatt – az intézetben csupán négy évet tanultak.²⁸⁹

A hazai művészetoktatásban egyedülálló modellt megvalósító Állami Balett Intézet első rendtartása „szabálytalan” módon született: csak az iskola megnyitása után hat évvel készült el. A balettművész képzés komoly fizikai igénybevételel alapul, s a biológiai, fiziológiai és értelmi fejlődés összhangját biztosítva szigorú napirendet és tanulási fegyelmet követel. A balettmódszertan önmagában is biztosította volna az intézet szakmai munkájának szabályozottségát, a zavartalan működéshez azonban az iskola balett-termen kívüli életét is keretek közé kellett szorítani.

A rendtartás tehát 1956 márciusában lépett hatályba. Keletkezésének történetét, illetve kiadásának indokolását a dokumentum bevezetője tartalmazza. Az iskola működésének minden szegmensét részletekbe menően szabályozó iratból kitűnik, hogy az ötvenes évek közepére kikristályosodott az intézet szervezeti, működési, fegyelmi és tanulmányi rendje, és elérkezett az idő ennek rögzítésére.²⁹⁰

II. DOKUMENTUM²⁹¹

Bevezetés

Az Állami Balett Intézet 1950. szeptember elején nyílt meg, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 54/1951. (II. 25.) M.T. számú rendelete alapján. Az Intézet szervezeti szabályzatát és tanulmányi rendjét a népművelési miniszter 1.011–5–57/1951. (II. 25.) Np. M. számú rendelete szabályozza és részleteiben az 1/1954. (X. 24.) Np. M. számú rendelet módosítja.

Öt évi munka után, 1955-ben láttunk hozzá a rendtartás kidolgozásához. Ekkor már elegendő tapasztalat állt rendelkezésünkre ahhoz, hogy e munkához hozzáfoghassunk.²⁹² Az öt év során napról-napra felvetődő problémák és azok többé-kevésbé sikerült megoldásai alakították ki lépésről-lépésre azokat a szokásokat és íratlan vagy esetleg csak körlevelekben, ideiglenes házirendben és ügyrendben lefektetett szabályokat, amelyek az Intézet munkájának szervezettségét biztosították. Időszerű volt, hogy a kialakult és jól bevált szokásokat, valamint az elszórtan írásban lefektetett szabályokat összegyűjtve az Intézet egész működésére kiterjedő rendtartásban foglaljuk össze. Ez a rendtartás, természetesen, a későbbi évek ta-

pasztalatai során szükségszerűen változni, fejlődni fog. De már most utat kell mutasson – az eddigi tapasztalatok alapján – az Intézet munkájának minden területén a régi és új dolgozóknak egyaránt.

A rendtartásban nem foglalkozunk a mozgalmi szervek munkájával, holott a DISZ-szervezet,²⁹³ úttörőcsapat,²⁹⁴ Szülői Munkaközösség fontos szerepet játszik az Intézet életében. Azonban a mozgalmi szerveknek maguknak kell kialakítaniuk, megszervezniük munkájukat, a helyi viszonyoknak megfelelően. Az igazgatói tanács (lásd: 21. §) feladata, hogy rendszeresen foglalkozzék a mozgalmi szervek munkájával és állandóan segítséget nyújtson a nap, mint nap felmerülő problémák megoldásához.

A rendtartást két fejezetre bontottuk. Az I. fejezet a növendékek munkáját, a II. fejezet a tanárok és dolgozók munkáját tárgyalja. A két fejezet természetesen szervesen összefügg és ebből adódik, hogy egy és ugyanazt a témát gyakran kétszer tárgyaljuk, előbb a növendékek, később a tanár vagy dolgozó szempontjából.

A rendtartást az igazgatói tanács szerkesztette az egész tantestület észrevételeinek figyelembe vételével.

Budapest, 1956. február

Lőrinc György²⁹⁵
az Állami Balett Intézet igazgatója

I. fejezet

A növendékek munkája

(a felvételi vizsgától a képesítővizsgáig)

1. § Felvételi vizsgák

(1) Az Állami Balett Intézet országos intézmény, ezért lehetővé kell tenni, hogy a vidéken élő növendékek is eljuthassanak az Állami Balett Intézet felvételi vizsgáira. Azokat a gyerekeket, akiknek a tánchoz hajlamuk van, de szociális helyzetüknél fogva nem tudják megtenni a költséges utat, az Intézet költségén kell Budapestre felhozatni a felvételi vizsga időtartamára. E célból tehetségkutatót kell tartani a felvételi vizsgák előtt.

A tehetségkutatót április hónapban kell megtartani. Tehetségkutatóra az Intézet bármelyik pedagógusa beosztható. A tehetségkutató időtartama 3 napnál hosszabb nem lehet, hacsak a pedagógus a 3 napnál hosszabban tartó tehetségkutatót önként nem vállalja. A tehetségkutatót minden alkalommal össze kell kötni a vidéki balettoktatók instruá-

lásával, ami által az Intézet balettmesterei fontos feladatot teljesítenek, a vidéken folyó balettoktatás terén. A tehetségkutatás időpontját és színhelyét, valamint a felvételre felhozható jelentkezők számát az évi munkatervben kell előíranyozni. A tehetségkutatás szervezését a tanulmányi előadó végzi. A szervezés feladata: 1. megállapodni a város népművelési előadójával és balettoktatóival a tehetségkutatás időpontját, színhelyét és a helyi propaganda lehetőségeit illetően; 2. országos propaganda rádióon és újságon keresztül; 3. a vidékre utazó pedagógusok szállásáról történő gondoskodás.

Tehetségkutatást nem kell minden esztendőben tartani. Mindenkor az adott körülmények döntenek el, hogy az Intézet igazgatója az évi munkatervben előíranyozza-e a tehetségkutatást.

(2) Új évfolyam növendékeinek felvételeinél, felvételi vizsgát kell tartani. „Felvételi vizsgára jelentkezhet az a gyermek, aki az általános iskola III. osztályát elvégezte és tizedik életévét nem töltötte be. Tizedik életévüket betöltött gyermekeket csak kivételesen indokolt esetben lehet felvételi vizsgára bocsátani” [lásd az 1/1954. (X. 24.) Np. M. számú rendeletet, Magyar Közlöny, 1954. X. 24. 82. szám].

Felvételi vizsgára május 1. és 15. között lehet jelentkezni személyesen vagy levélben. A jelentkezők egy kérdőívet kapnak személyi adatok kitöltésére (amit kitöltve magukkal hoznak a felvételi vizsgára) és egy tájékoztatót, ami a felvételi vizsga menetét ismerteti. A jelentkezés alkalmával a jelentkezőkkel tudatni kell a felvételi vizsga időpontját is. A felvételnél arra kell törekedni, hogy az új évfolyam növendékei mindannyian az ált. iskola IV. osztályába járjanak és ettől csak indokolt esetben szabad eltérni. A jelentkezőknek a felvételi vizsgára a következő iratokat kell magukkal hozniuk:

- 1) Személyi adatokkal kitöltött kérdőív.
- 2) Iskolai tanulmányi értesítőkönyv, illetőleg annak hiteles másolata.
- 3) Szülők életrajza.
- 4) Sportorvosi alkalmassági igazolvány.

A felvételi bizottság tagjai: az Intézet balettmesterei; elnöke: az Intézet igazgatója. Kíváncsok, hogy a felvételi vizsgákon ellenőrzés céljából jelen legyen a Párt²⁹⁶ és a Népművelési Minisztérium kiküldöttje.

A felvételi vizsga menete:

Első rosta: alaki vizsgálat. (Ez esetben a felvételi lapra még semmit sem kell ráírni.)

Második rosta: képesség-vizsgálat. (Az egyik bizottsági tag kitölti a felvételi lap szakmai kérdéseit.)

Harmadik rosta: összehasonlító vizsgálat.

Negyedik rosta: döntő rosta-vizsga. A harmadik és negyedik rosta-vizsga bizonyos esetekben összeeshet. (*sic!*)

A felvételi bizottság működése:

A felvételi vizsga szakmódszereit a felvételi bizottság állapítja meg minden felvételi vizsga előtt.

Az első három rostánál szavazat-többség dönt, azonban, ha a bizottságnak legalább 25%-a amellett van, hogy a jelentkezőt még egyszer meg kell nézni és ehhez az álláspontjához ragaszkodik, akkor a jelentkezőt további rostavizsgára kell bocsátani.

A döntő rosta-vizsgán minden csoportból azok esnek ki, akik a legkevesebb szavazatot kapják, mindaddig, amíg a jelentkezők száma az előírányzott keretet eléri.

Minden eltanácsolt jelentkező szüleivel a következő szöveget kell közölni: „a gyermek klasszikus balett pályára nem alkalmas”.

A felvételi vizsgák időpontját és beosztását az évi munkatervben kell előírányozni. A pesti jelentkezők részére az első 3 rosta-vizsgát május második felében, a vidékiek részére az iskolaév befejezése után, közvetlenül a döntő rosta-vizsgák előtt kell megtartani. A döntő rosta-vizsgákra az intézeti tanév befejezése után kerül sor.

A felvételi vizsgák szervezését a tanulmányi előadó végzi, a Szülői Munkaközösség aktíváinak bevonásával.

A felvételi vizsgák országos propagandáját (sajtó, rádió útján) áprilisban kell elvégezni, május 1-ig bezáróan.

2. § Beíratások

(1) Az újonnan felvett növendékek közvetlenül a döntő rosta-vizsga után beíratkoznak az Intézetbe és az Intézet iskolájába.

A beírásnál az új növendékeknek a következő iratokat kell bemutatniuk:

- 1) Születési anyakönyvi kivonat.
- 2) Távozási bizonyítvány, vagy iskolai bizonyítvány, esetleg ha ezt az iskola nem adja ki, az év végi bizonyítvány hivatalos másolata.
- 3) Szülők kereseti adatai és foglalkozásának hivatalos igazolása. (*Sic!*)

Kivételesen indokolt esetben, ha a szülő valamelyik szükséges iratot nem tudja bemutatni, a beírást a szülő által bementett adatok alapján kell teljesíteni, egyben utasítani kell a szülőt a hiányzó irat utólagos (1 héten belüli) bemutatására.

A vidéki növendékeknek és a nagy távolságra lakó pesti növendékeknek, akik diákotthoni elhelyezést kérnek, a beíráskor kell benyújtaniuk idevonatkozó írásbeli kérelmüket. A kérelmek kivizsgálása után, a tanév kezdete előtt egy hónappal értesíteni kell a növendékeket az Intézet igazgatóságának határozatáról. A fenti eljárást kell alkalmazni az ingyen ebéd és pótkalória kérelemre²⁹⁷ vonatkozóan is.

(2) Az Intézet növendékei, akik tanulmányaikat tovább folytatják, minden tanév befejezésekor az évi munkatervben megállapított időpontban, még a nyári szünet kezdete előtt beiratkoznak, miután iskolai és szakmai vizsgájukat letették. Csak az a növendék iratkozhat be, aki érvényes iskolai és szakmai értesítő-könyvvel rendelkezik és azt bemutatja. A beírással egyidejűen kell benyújtania ingyen ebéd, vagy kedvezményes ebéd és pótkalória kérelmét, a szülők kereseti kimutatásával együtt.

(3) Az Intézeti beírást a tanulmányi előadó végzi, az iskolai beírást az osztályfőnökök végzik az iskolaigazgató-helyettes irányítása és felügyelete mellett.

3. § A tanév beosztása

(1) A szakmai tanítás két félévre tagozódik. Az első félév szeptember 1-től január 31-ig; a második félév február 1-től június 30-ig tart. A folyó év naptári beosztása következtében néhány napos eltolódás lehetséges.

A szaktárgyak (tánc és zene) tanítása, a klasszikus balettet kivéve, csak szeptember 15-én kezdődik, azért, hogy két héten keresztül (IX. 1-től 15-ig) délelőttönként hosszabb próbákat lehessen tartani az Operaházban.

(2) Az iskolai tanítás négy negyedévre tagozódik. Az iskolaév kezdete szeptember 1.; befejezése június 15. Az első negyedév szeptember 1-től november hó 25-ig; a második negyedév november hó 26-tól január hó 31-ig; a harmadik negyedév február hó 1-től április 11-ig és a negyedik negyedév április 12-től június hó 15-ig tart. Néhány napos eltolódás lehetséges az iskolai negyedéves beosztások terén is.

(3) A tanév pontos beosztását minden évben a munkatervben kell előírni.

4. § Tanulmányi szünidők

(1) Szakmai és iskolai szünetek:

1. Hivatalos munkaszüneti napok: november 7., március 15., április 4., május 1.

2. Téli szünet általában: december 20-tól január 4-ig.
3. Tavaszi szünet általában: április 4-től április 10-ig.
4. Nyári szünet általában: az iskolában június 16-tól augusztus 31-ig; a szakmai tanítás terén július 1-től augusztus 31-ig.

(2) Csak szakmai szünetek:

1. A II–III–IV–V. évfolyamoknak minden második hétfőn délelőtt szaktanítási szünetük van, a többi évfolyamok négyhetenként kapnak egy szabad hétfő délelőttöt. Azok részére, akiknek szaktanítási szünetük van, a tanulószobai munka nem kötelező.
2. A IV. gimnazista növendékek egy heti szakmai szünetet kapnak az érettségi vizsga előtt.
3. A bemutató órák és vizsgák idejében, a vizsgázó évfolyam kivételével, minden évfolyam szakmai tanítás szünetel.

(3) Rendkívüli szünet:

Egy napig terjedő rendkívüli szünetet engedélyezhet az Intézet igazgatója, a Népművelési Minisztérium előzetes jóváhagyásával.

(4) Tanulószobai szünet:

A tanulószoba csak azokon a napokon szünetel, amikor egyidejűleg iskolai és szakmai szünet van.

5. § Az Intézet napi munkarendje

(1) Reggel 8 órakor kezdődnek a balett-órák és tartanak 9 h 20'-ig.

9 h 20'-tól 9 h 30'-ig szünet.

9 h 30'-tól 10 h 20'-ig egyéb szakórák folynak (karaktertánc, történelmi társastánc, szolfézs, népi gyermekjáték, vívás, színészi mesterség, repertoire tanulás stb.)

10 h 30'-tól 11 h-ig szünet van és pótkalória osztás.

11 h-től 1 h-ig tartanak az operai próbák: azok, akiknek nincs próbájuk, ebben az időben a leckéjüket készítik el a tanulószobában; ebben az időben vannak a zongoraórák is.

1 h-től 2 h-ig tart az ebédelés és kvarcolás.

2 h-től 5 h 30'-ig tart az iskolai tanítás négy 45 perces órában. Az órák közötti szünet 10 perc.

Este a növendékek fellépnek az Operaházban és az Operaház Erkel Színházában. Fenti munkarend módosul az első évfolyamos növendékeknél és esetleg még más évfolyamnál (főleg VI–VII. évfolyamok), akiknél a szakmai tanítás délelőtt 10 h 30'-kor kezdődik.

Ezeknél az évfolyamoknál a balettóra ½11-től 11 óra 50 percig tart. Tíz perces szünet után 12 órától 12 óra 50 percig egyéb szaktárgyakat tanul-

nak. Számukra tanulószobai munka és zongoraórák reggel 8 órától 10-ig tartanak. 10-től 11-ig szünet van és pótkalória osztás. Délutáni beosztásuk azonos a másik csoport beosztásával.

(2) A tanulószoba 8–10-ig és 11–1-ig működik. Kilenc óra után és 12 óra előtt a növendékek 10 perc szünetet kapnak.

(3) A fenti beosztástól kisebb eltérések a szükségnek megfelelően megengedhetők a tanrend készítésénél, amennyiben az előírt tanmenet teljesítése másképp nem oldható meg. Eltérést csak az Intézet igazgatójának engedélyével lehet eszközölni.

6. § A növendékek kötelező magatartása (órákon, szünetekben, Operaházban, tanulószobában stb.)

(1) A magatartásról általában. Az Állami Balett Intézet növendékeinek az Intézeten kívül és az Intézeten belül egyaránt – minden vonatkozásban – kifogástalan magatartást kell tanúsítaniuk.

- a) A növendékek ruházkodása legyen mindenkor tiszta, rendes, egyszerű és ízléses, kerüljék az ízléstelen cicomát és a feltűnést. Az Intézet növendékei nem festhetik magukat.
- b) Viselkedésük legyen szerény, udvarias és tisztelettudó.
- c) Munkájukban legyenek pontosak, szorgalmasak és kötelességtudók.
- d) Intézeti növendék nem dohányozhat, nem részegeskedhet és nem játszhat házárdjátékot.
- e) Az Intézet növendékeinek erkölcsi magatartása az illendőség határát nem lépheti át. Tanulmányaik befejezéséig nem jegyezhetik el magukat.
- f) Minden növendék elemi kötelessége az őszinteség és a becsületesség. Jó szívvel kell fogadniuk a kritikát és őszintén kell bírálniuk.
- g) Kötelesek tiszteletben tartani a személyi tulajdont és megóvni a társadalmi vagyont.
- h) A növendékeket a közösségi élet arra kötelezi, hogy kölcsönösen segítsék, támogassák egymást munkájukban. A féltékenységek, irigységek, hiúság, beképzeltség, nagyképzűség szétrombolja a közösség harmonikus baráti életét. Ilyen érzéseket és indulatokat a közösségben megtiltani nem szabad.
- i) Az Intézet rendtartásában foglalt erkölcsi és fegyelmi rendet minden növendék köteles betartani.
- j) A DISZ-szervezeten és Úttörőcsapaton belül a növendékek kollektívája őrkdjék az erkölcsi és fegyelmi rend betartása felett.

(2) A táncórák²⁹⁸ fegyelmi rendje olyan legyen, hogy biztosítsa a munka teljes zavartalanságát. Az órákon meg kell valósítani a koncentrált figyelem feltételeit és ennek érdekében semminemű fegyelmezetlenséget sem szabad megtűrni.

Csöngetéskor az évfolyam az évfolyambizalmi vezetése mellett bevonul a terembe, feláll a rudakhoz, a mester által év elején kijelölt helyre és várja a mester köszöntését. A mester köszöntésére az évfolyam hangosan és egyszerre visszaköszön (pl. „jó reggelt kívánunk mester!”). Ezután az évfolyambizalmi jelenti, hogy a növendékek hogyan viselkedtek az öltözőben. Ezután a növendékek leteszik órájukat, zsebkendőjüket stb. és a mester előzetes engedélyével begyantázzák a lábukat. Ezután kezdődik az óra.

Gyakorlati órák alatt egészségi okokból a növendékeknek leülni nem szabad, csak a tanár külön engedélyével. A gyakorlatok közötti szünetben a növendék fal mellett, rúdnak dőlve pihen. Az órák alatt nem szabad beszélgetni vagy a gyakorlatokat külön próbálgatni (hacsak a mester arra engedélyt nem ad), mert ez zavarja a munkát. A mester magyarázata alatt mindenki köteles odafigyelni. Ez vonatkozik arra az esetre is, amikor a mester egy-egy növendéket javít; a többieknek ilyenkor is figyelniük kell, hogy a hallottakat a maguk számára hasznosíthassák.

Óra alatt a teremből kimenni csak rendkívüli esetben és akkor is csak a mester engedélyével szabad.

Az óra végén a növendékek felveszik a letett tárgyakat (óra, zsebkendő stb.) és a közepén vagy a rúdnál a mindenkori helyükre mennek és bevárják a mester köszöntését, majd visszaköszönnek (pl.: „vizontlátásra mester”), ezután kivonulnak szép sorban, előbb a lányok, majd a fiúk.

A szünetben növendéknek a teremben tartózkodni tilos.

A növendékek kötelesek az óráikon az Intézettől kapott előírással öltözékben megjelenni.

Balettórán I. évfolyamtól VI. évfolyamig az előírással öltözik: fiúknak rövid kötött nadrág, atlétatrikó, lekötött haj; lányoknak balettruha és fityulával lekötött haj. VII. évfolyamtól fölfelé: fiúk nyáron rövid kötött nadrágot és atlétatrikót, télen hosszú fekete trikót és sportinget, lányok egész évben balettruhát és télen hosszú rózsaszín trikót használnak. A hajat a felső évfolyamos növendékek is lekötik (a fiúknak nem kell lekötni a hajat, ha az rövidre van nyírva). Hideg időben a mester engedélyével a bemelegedésig lehet inget, blúzt vagy pulóvert felvenni. Fehér zokni viselése egészségi szempontból engedélyezve van. Karórát vagy ékszert óra alatt hordani nem szabad.

Történelmi társastánc órán, karaktertánc órán, emelés órán stb. a növendékek mindenkor a kiadott ruhákban egyformán öltözve jelennek meg.

Ruhadarabokat, cipőt a teremben szétdobálni nem szabad, a munka közben levetett ruhadarabokat, vagy cipőt a mester által kijelölt helyre kell letenni. A terem rendjét mindenkor meg kell őrizni.

(3) Szolfézs és táncírás órákat megelőző szünetben a növendékek bekészítik a székeket, asztalokat, táblákat, krétát, törőrongyot stb. Csöngetéskor a növendékek bevonulnak és a kikészített székek előtt állnak meg, köszöntik a mestert, majd a helyükre ülnek.

Az órára a növendékek kötelesek magukkal hozni a tanár által előírt taneszközöket (füzet, ceruza, könyv stb.).

A növendékek kötelesek a tanár által feladott leckét leírni vagy megtanulni az órára. Óra alatt, aki felelni akar, kézfelnnyújtással, hangtalanul jelentkezik. A felszólított növendék helyéről felállva beszél a tanárral.

A növendékeknek egymás között beszélgetni szigorúan tilos. (Egyéb-ként a táncórákra vonatkozó szabályokat értelemszerűen ezeken az órákon is alkalmazni kell.)

Öltözék: rendes utcai ruha és tánc-gyakorló cipő, amennyiben az órák balett-teremben folynak, ahová utcai cipővel belépni nem szabad.

Óra végén a növendékek felállva üdvözlik a tanárt és kiviszik a székeket, asztalokat, amik nem a terem felszereléséhez tartoznak; a kijelölt növendék letörli a táblát.

(4) Zongora-órán és a tanrendileg kiírt gyakorlási időn kívül növendéknek a zongorát használni nem szabad; gyakorlási idő alatt is csak a tanár által feladott leckét szabad gyakorolnia a zongorán.

Zongora-órára, illetőleg a gyakorláshoz növendékeknek magukkal kell hozniuk a tanár által előírt kottákat, illetőleg más taneszközöket.

A zongora-órára a növendékeknek meg kell tanulniuk a feladott leckét.

Minden növendék köteles a zongorát használat után becsukni.

(5) Az öltözők rendje. A növendékek, miután táncruhába öltöztek, a levetett utcai ruhát és a táskát az öltözőszekrénybe teszik, a kabátot és sapkát a fogasra akasztják; széken, asztalon, szekrényajtóján ruhát hagyni nem szabad. A szekrényekben rendet kell tartani és a szekrények ajtaját kulccsal vagy lakattal be kell zárni. Óra után a növendékek táncruhájukat rendesen felakasztva, illetőleg összehajtva a szekrényben helyezik el és a szekrény ajtaját bezárják. Táncruhában a növendékek csak a balett-teremben, óráközi szünetekben az öltözőben, illetőleg be- és kivonuláskor az öltözőt és a termet összekötő folyosón tartózkodhatnak.

(6) A zuhanyzókat a növendékek az előre megállapított és kiírt időben használják; más időben a zuhanyzót használni nem szabad. A zuhanyzóban nem szabad fölöslegesen folytatni a vizet, lemosakodás után a vizet el kell zárni. A vízzel játszani, fröcskölni nem szabad. A zuhanyzóban tar-

tózkodni csak meghatározott ideig szabad. A zuhanyzáshoz a növendékek fürdőköpenyt és papucsot hoznak magukkal otthonról. Táncpőben a zuhanyzóba menni tilos. A folyosókon a zuhanyzóba menet és jövet csak előírt táncöltözékben vagy köpenyben szabad közlekedni. Fiúk meztelen felsőtesttel és szuszpensorban²⁹⁹ nem mutatkozhatnak a folyosón.

(7) Az iskolai órák rendje. A tanulók a csengetés után bemennek az osztályba és a tanár megérkezéséig minden szükségeset előkészítenek az órára. Az osztályba lépő nevelőt a tanulók felállással köszöntik. Az egyik hetes tanuló jelentést tesz. („Tanár úrnak/tanárnőnek jelentem: az osztály létszáma ... hiányzik ... Az osztály foglalkozásra kész.”) A jelentést a tanulók állva hallgatják végig s csak a nevelő utasítására foglalják el helyüket. A tanulók kötelesek magukkal hozni az órákra minden szükséges tankönyvet és tanszert. A legszigorúbban tilos a munkához nem tartozó tárgyakat a tanterembe bevinni. Amennyiben ilyen tárgyat a tanár meglát, haladéktalanul elveszi, s csak az iskolaigazgatóság adhatja vissza a szülőknek. Az osztályban (szertárban) minden tanuló az osztályfőnök által kijelölt helyét foglalja el. A tanulók felelősek saját munkahelyük épségéért, rendjéért és tisztaságáért, valamint a nekik kiadott segédeszközökért. A tanulók az osztályban (szertárban) a segédeszközöket csak a nevelő engedélyével használhatják. Az osztályból (szertárból) felszerelési tárgyakat kivinni szigorúan tilos. A tanuló az óra megkezdése előtt köteles bejelenteni a nevelőnek, ha házi feladatát nem készítette el. A tanulók kötelesek maguknál tartani az ellenőrző könyvüket és azt felszólításra a nevelőnek átadni. Óra alatt a tanulók kötelesek rendet és fegyelmet tartani. Az osztályban a rendet a nevelő irányítja. Ha a nevelő valakit felszólít, vagy figyelmeztet, az köteles felállni. Szigorúan tilos a sűgás, egymás feleleteinek kijavítása a nevelő engedélye nélkül, s általában a tanulók feleleteinek zavarása. Az óráról kimenni, a kijelölt helyet elhagyni csak a nevelő engedélyével szabad. Óráról való kicsengetés után a tanulók munkahelyüket rendbe hozzák és a nevelő engedélyével az osztályból kivonulnak.

(8) A tanulószoba rendje. A tanulószobába azok a növendékek járhatnak, akik erre vonatkozó kérésüket a tanulószoba-vezetőnél bejelentették. Az első évben a szülőknek, év elején, írásban kell kérniük a gyermek tanulószobai felvételét. Azok a növendékek, akik a tanulószobába nem iratkoztak be, csak indokolt esetben (pl. próba) a tanulószoba-vezető engedélyével tartózkodhatnak a tanulószobában.

A tanulószobába beiratkozott növendékek kötelesek a kijelölt időben a tanulószobában tartózkodni. Akiknek órarenden vagy próbarenden felüntetett elfoglaltsága van, az bejelentés nélkül eltávozhat a tanulószobából (próba esetén $\frac{1}{2}$ órával, jelentkezés esetén $\frac{1}{4}$ órával, zongoraóra esetén 5

perccel a kiírt idő előtt). A kiírt elfoglaltság után a növendék köteles azonnal visszatérni a tanulószobába és jelentkezni a tanulószoba vezetőjénél. Egyébként csak a tanulószoba vezetőjének engedélyével lehet távol maradni különösen indokolt esetben.

A szorgalmi idő alatt a tanulószobában teljes csendben kell lenni, korrepetálás esetében is csak suttogva szabad beszélni.

A lecke elvégzése után a tanulószobában csak teljesen csendes foglalkozással tölthetik szabadidejüket a növendékek a tanulószoba vezetőjének engedélyével.

Egyébként a tanulószobában folyó munkára vonatkoznak ugyanazok a szabályok, mint az iskolai tanítási órára. (Tehát a köszöntés, jelentés, jelentkezés stb. módjai.)

A tanulószobai munkát az iskolaigazgató irányítja az iskolai tantestület javaslatai alapján.

(9) Óraközi szünetek.

Óraközi szünetek alatt a növendékek elfogyaszthatják uzsonnájukat.

Szakórak között a szünetet az öltözőben kell tölteni, iskolai és tanulószobai órák között a növendékek télen a folyosókon és előtérben tartózkodnak, melegebb időben az iskola előtti árkádok alatt.³⁰⁰

Az öltözőben, folyosókon stb. szünet alatt hangos és vad játékokat játszani nem szabad.

Szünet alatt a tanteremben vagy a balett-teremben tartózkodni nem szabad, kivéve azt az esetet, ha az ügyeletes tanár erre külön engedélyt ad.

(10) Az évfolyambizalmik, osztályügyeletesek és tanulócsoporthoz tartozók felelősei kötelezettségei.

Minden évfolyam az év elején az évfolyamvezető balettmester megbízásából évfolyambizalmi választ. A választás egy évre történik. Az évfolyam választását az évfolyam vezető balettmester hagyja jóvá. Az évfolyambizalmi kötelessége felügyelni a rendre az öltözőben és a mester távollétében a teremben is. Az évfolyambizalmi vezeti be a terembe óra előtt és az öltözőbe óra után az évfolyamot. Az évfolyambizalmi tesz jelentést a mesternek óra kezdetekor. Az évfolyambizalmik gondoskodnak arról, hogy minden szükséges tanszer és eszköz elő legyen készítve az órákhoz.

Az osztály-ügyeletes az osztályfőnök jelöli ki egy hétre; minden osztályban két ügyeletes működik. Az ügyeletesek felügyelnek a rendre a tanteremben a tanár távollétében. Szünetek alatt az egyik ügyeletes a tanteremben tartózkodik, szellőztet és előkészíti a tanszereket, a másik ügyeletes a folyosón felügyel a rendre. A szünetekben az osztály-ügyeleteseken kívül két ügyeletes DISZ-tag is segít az ügyeletes nevelőnek a rend fenntartásában. Az ügyeletes DISZ-tagok tanítás előtt jelentkeznek az ügyeletes neve-

lőnél, karszalagot tesznek fel és minden szünetben a folyosón vigyáznak a rendre. A tanítás végeztével a karszalagot leadják az ügyeletes nevelőnek.

A tanulószobai tanulócsoport felelősöket a tanulószoba vezetője jelöli ki. Feladatuk azonos az osztály-ügyeletesek feladatával. Ezen kívül tájékoztatják a tanulószoba vezetőt arról, hogy:

- 1) ki hiányzik,
- 2) mi a lecke,
- 3) milyen osztályzatra feleltek tanulócsoportjának tagjai előző nap az iskolában.

(11) A növendékek kötelező magatartása az Állami Operaház próbáin és előadásain

A növendékek minden délután a tanítás befejezése előtt kötelesek megnezni az Intézetben kifüggesztett operai próbacédulát, amelyen azoknak a névsora olvasható, akiknek másnap próbára vagy előadásra kell menniük.

Az Operába csak az előadásra vagy próbára kiírt növendékek mehetnek. A nézőtérre csak azok a növendékek mehetnek, akiknek belépőjük vagy jegyük van. Az előadásokhoz belépőt az operai nevelőtől lehet kérni a vonatkozó körlevélben megállapított mennyiségben. Ha valamelyik növendéknek dolga van az Operában, próbán vagy előadáson kívül, írásos engedélyt kell kérnie. (Engedélyt adhatnak az igazgatókon kívül az iskolaigazgató-helyettes és a tanulmányi előadó.)

A növendékek az operaházi próbákön az Operaháztól kapott, vagy saját ruhában és cipőben dolgoznak; intézeti felszerelést használni nem szabad.

A növendékek az operai próbavezető balettmester által megkívánt renchez tartják magukat, a próbateremben és színpadon egyaránt.

A színházi folyosókon, lépcsőházban és büfében tartózkodni tilos.

A próba és előadás szüneteiben a növendékek az öltözőben tartózkodnak, ahol csendes játékkal vagy olvasással szórakozhatnak a nevelő felügyelete mellett.

A VII. osztályig bezáróan, a szereplő növendékeket előadás után a szülők kötelesek hazakísérni. A VIII. osztályos lány-növendékek kíséretéről is még gondoskodni kell a szülőknek.

(12) Hiányzások.

Az intézeti és iskolai tanórákról, operai próbákról, előadásokról és tanulószobai foglalkozásról csak az a növendék maradhat távol, aki erre az intézet igazgatóságától engedélyt kapott, vagy beteg.

Betegség esetén a távolmaradás harmadnapján a távolmaradás okát, a betegséget és a növendék állapotát be kell jelenteni a tanulmányi előadónál. Az Operaházban szereplő növendékek esetében, mindjárt a betegség

első napján jelentenı kell a távolmaradást az Operaház balettirodáján 10 óra 30 perc és 11 óra között.

A felgyógyult növendék igazolást hoz távolmaradásának okáról; amennyiben a növendék három napnál tovább hiányzott, orvosi igazolást hoz. Az igazolást bemutatja az osztályfőnöknek és az évfolyamvezető balettmesternek, akik a mulasztást ennek alapján igazolják.

A felnőtt leány-növendékek havonta 2 napot pihenhetnek, gyakorlatilag nem kell részt venniük a táncórákon. A pihenés alatt is látogatniuk kell a szakórákat, csak a gyakorlati munka alól mentesülnek. Akinek 2 napnál több pihenőidőre van szüksége, az forduljon az iskola orvosához és kérjen írásos engedélyt a további pihenésre. Aki a pihenőnapok alatt olyan rosszul érzi magát, hogy odahaza kell maradnia és nem jön be az órákat nézni sem, annak szüleitől kell igazoló írást hoznia.

(13) Késések

A növendékek kötelesek az órákon, próbákon, előadásokon és tanulószobában pontosan megjelenni. Az a növendék, aki elkésik, a késés okát köteles igazolni és amennyiben az igazolás nem megfelelő, az óra igazolatlan-nak számít.

Azok a növendékek, akik operai próbák miatt késnek tanulószobából, vagy tanításról, az operai nevelőnőtől hozzanak igazolást arról, hogy a próba hány órákor ért véget.

Akik sportorvosi kezelés miatt késnek, azok a Sportorvosi Intézettől hozott írással igazolják, hogy a kezelés mettől-meddig tartott.

Akik az iskolai tanításról elkésnek, mielőtt az osztályba mennének, jelentkeznek az iskola igazgatójánál.

(14) Étkezés.

A pótkalóriát 10 és 11 óra között kell kiosztani. A pótkalóriát a növendékek érkezési sorrendben veszik fel. Az a növendék, aki 11 óra után jelentkezik a pótkalóriáért, amennyiben késése indokolt, a tanulószoba vezetőjének írásos engedélyével az irodában felveheti pótkalóriáját. A pótkalóriát a növendékeknek minden évben a beiratkozás alkalmával írásban kell igényelniük.

Az ebéd-osztás déli 1 és 2 között történik.

Azok a növendékek, akik ebédre várnak, vagy már megebédeltek 1 h és 1 óra 45 perc között, télen a folyosókon és a zsibongóban, meleg időben az árkádok alatt tartózkodnak, az inspekciós nevelő felügyelete mellett. A növendékek magatartásának olyannak kell lennie, mint az óráközi szünetekben. Ebben az időben a tantermekben tartózkodni tilos, kivéve, ha az inspekciós tanár erre külön engedélyt ad. Az ebédszünet alatt az Intézetből

eltávozni csak az inspekciós nevelő, vagy a tanulószoba-vezető engedélyével szabad.

A növendékek ebéd előtt kezet mosnak és csak a tanulószoba-vezető, illetőleg az inspekciós nevelő engedélyével lépnek az ebédlőbe, ahol kijelölt helyükre ülnek. Az ebédlőben kötelesek csendben lenni és csak szomszédaikkal beszélgethetnek halkán, az evőeszközöket szabályosan használva, ízlésesen kell étkezniük. Ha valami kérésük van, kézfelnyújtással jelentkeznek. Az ételt az ebédlőben kell elfogyasztaniuk – az ebédlőből ebédmaradékot nem vihetnek ki (még darabos tésztát sem). Kivételt képez az az eset, amikor az ebédeltetés vezetője engedélyt ad arra, hogy becsomagolva – uzsonnára – kivigye valaki a tészta-adagját. A növendékek ebéd-adagjukat az ebédeltetés vezetőjének engedélye nélkül másnak nem adhatják át.

Az ebédlőt az ebédeltetés vezetőjének felszólítására 2 óra előtt 5 perccel a második étkező csoport is elhagyja. Két óra után ebédet csak az kaphat, aki igazoltan volt távol.

A növendékek egy része ingyen ebédben részesül. Az ingyen ebédre vonatkozóan a kérvényt a beiratkozással egyidejűen kell benyújtani.

Azok a növendékek, akik az ebédért fizetnek, mindenkor a megállapított időpontban, egy héttel előbb kötelesek az ebédpénzt kifizetni.

(15) A szocialista vagyon gondos megőrzése.

Növendékeinknek tiszteletben kell tartaniuk a társadalmi tulajdont és egymás tulajdonát; törekedniük kell arra, hogy tartozásukat azonnal megfizessék, kötelességüket teljesítsék.

A növendékek kötelesek vigyázni a részükre kiadott szakfelszerelésre és a kölcsön vett kottákra, könyvekre stb. A kölcsön kapott felszerelési tárgyakat magadott időben hiánytalanul le kell adni. Az elveszett vagy megrongált felszerelést meg kell téríteni.

Vigyáznia kell minden növendéknek arra, hogy az Intézet épületét és berendezését ne rongálja; az okozott kárt meg kell téríteni.

A diákotthoni hozzájárulási díjat és tandíjat pontosan kell fizetni.

Az a növendék, akinek az év végén az Intézettel szemben tartozása van, iskolai és szakmai értesítő-könyvét nem kaphatja meg és a következő tanévre nem iratkozhat be.

Szándékos rombolás, kártevés büntetést von maga után.

7. § Büntetések

- (1) Az Állami Balett Intézet növendékei kötelesek a rendtartás által előírt szabályokat betartani, a tanításon, próbákon és előadásokon pontosan megjelenni, feladataikat elvégezni és jó magatartást tanúsítani.
- (2) Az iskolai és diákotthoni munkában elkövetett fegyelemsértés büntetésére vonatkozóan lásd az O. M. által kiadott Rendtartást.³⁰¹
- (3) Az iskola munkáján kívül eső, vagy azon túl terjedő fegyelemsértésért a növendékek a következő büntetésekben részesíthetők:
 - a) Igazgatói (intézeti) intés, amiről a szülőket írásban értesíteni kell.
 - b) Kedvezményes megvonás (ingyen ebéd, pótkalória stb. megvonás).
 - c) Operai szerepléstől való ideiglenes eltiltás.
 - d) Szakmai munkától való ideiglenes eltiltás.
 - e) Az Intézetből való kizárás.
- (4) A (3) pontban foglalt büntetéseket az Intézet igazgatója szabja ki; a b)-tól e)-ig terjedő büntetéseket csak fegyelmi bizottság meghallgatása után szabad foganatosítani.
- (5) A fegyelmi bizottság tagjai: az Intézet és az iskola igazgatója, a tanulmányi előadó, az évfolyamvezető balettmester és az osztályfőnök. A diákotthonban élő növendékek esetében a fegyelmi bizottság tagja a diákotthon igazgatója is. A fegyelmi tárgyalásra az Intézet igazgatója belátása szerint még másokat is meghívhat (pl. az SZMK elnökét, a DISZ-titkárt, az Úttörő-csapattanács elnökét stb.). A fegyelmi bizottság értekezletéről jegyzőkönyvet kell vezetni.

8. § Orvosi vizsgálat és kezelés

- (1) A növendékek évente egyszer, a második félév elején sportorvosi vizsgálatra mennek az iskolaorvos felügyelete mellett. A sportorvosi igazolványokat az iskolaorvos kezeli.³⁰²
- (2) Az a növendék, akinek év közben sportorvosi vizsgálatra, vagy kezelésre kell mennie, engedélyt kér az iskolaorvostól, vagy annak távollétében az Intézet igazgatójától.
- (3) A növendékek az Intézetben kvarckezelésben részesülhetnek. A kvarckezelést az SZMK bonyolítja le délután 1–2 óra között. A kvarckezelésért a növendékeknek meghatározott összeget fizetnek a SZMK pénztárába, amit a SZMK egészségügyi célokra, elsősorban a kvarckezelés költségeire fordít.
- (4) Ha valamelyik növendéknek valamije megfájdul, vagy rosszul érzi magát, délután 1 és 2 között az iskolaorvoshoz fordulhat panaszával.

9. § A növendékek színpadi gyakorlata

(1) Az Intézet növendékei rendszeresen részt vesznek az Operaház és Erkel Színház előadásain, ami által színpadi gyakorlatot szereznek. Az első évfolyamos növendékek még nem léphetnek fel színpadon.

A szereplő növendékek próbaideje délelőtt 11-től 1 óráig tart. Kivételt képeznek a színpadi összprobák és zenekari próbák, amikor a növendékek az előírt időn kívül is részt vehetnek a próbán.

Az Operaház balett-irodáján minden délután kiírják azoknak a névsorát próbacédulára, akik másnap kötelesek próbán vagy előadáson megjelenni. A próbacédula az Intézetben több helyen ki van függesztve.

A növendékek havonta 10 alkalomnál többször nem léphetnek fel. Amennyiben az Operaház műsora szükségessé teszi, hogy egy növendék 10 alkalomnál többször lépjen fel, az Operaháznak engedélyt kell kérnie a túlfellépésre a Népművelési Minisztérium Művészetoktatási Főosztályától.

A növendékek fellépésként költség megtérítés fejében fellépti díjat kapnak. A II. és III. évfolyamos növendékek fellépti díja kisebb, a IV. évfolyamtól felfelé a növendékek magasabb fellépti díjat kapnak. A fellépti díjakat az Intézet megbízottja veszi át, amit a gimnazistáknak minden alkalommal kifizet, az általános iskolás növendékek pénzét pedig takarékbetét-könyv vagy takarékbélyeg formájában bankba teszi, amit havonta egyszer a szülők kiválthatnak. Az Intézet minden hónapban kimutatást ad a szülőknek arról, hogy gyermekük hányszor és miben lépett fel és mennyit keresett a hónap folyamán.

(2) A felsőbb évfolyamok növendékei részére, akik az Operaházban ritkábban szerepelnek, az Intézet koncerteket rendezhet a színpadi gyakorlat folyamatosságának érdekében.

A végzős növendékek (IX. évfolyam) képesítővizsgájához tartozik a nyilvános évváró előadás, amit az Intézet az Operaházban tart meg. A nyilvános vizsga műsorát az Intézet igazgatója állapítja meg az évfolyamvezető balettmester javaslata alapján (lásd az ide vonatkozó 11-1-50/1954. Np. M. sz. utasítást³⁰³).

(3) Az (1) és (2) pontokban foglalt esetektől eltekintve az Intézet növendékei sehol sem szerepelhetnek. Tekintettel a növendékek nagy elfoglaltságára, nem kívánatos a további megterhelésük előadásokon, színházban, filmen stb. való szerepléssel. Az ilyen irányú megterhelés veszélyeztetné a növendékek szakmai és iskolai tanulmányainak zavartalan menetét.

10. § Szakmai összefoglaló órák

(1) A táncelméleti és zenei tárgyakból az első és második félév végén összefoglaló órákat tartunk. Az összefoglaló óráknak két célja van:

- a) az összefoglaló órák előtti ismétlések alkalmával és az összefoglaló órán a tanár felmérheti az évfolyam és azon belül az egyes növendékek eredményeit és lemaradásait, aminek alapján a tanár a hiányosságokat pótolhatja,
- b) az azonos szakon tanító kartársak figyelemmel kísérhetik egymás munkáját, tanulhatnak egymástól és észrevételeikkel segíthetik egymást. Az összefoglaló órán a növendékek félévi munkájuk után érdemjegyet kapnak (1-től 5-ig, mint a közismereti tárgyakból). Az első félévi eredményt a tanár az összefoglaló órát követő első tanítási órán közli a növendékekkel és az érdemjegyet beírja az ellenőrző könyvükbe, amit a növendékek a következő órára aláírva visszahoznak. Az érdemjegyeket az évfolyamkönyvbe is be kell írni.

Az év végi érdemjegy a bizonyítványba kerül.

(2) Fenti tárgyakból a növendékek év közben is kapnak érdemjegyeket, illetőleg minden jelentősebb feladat után. A kiválóan jó vagy rossz feleletekről a tanárok értesítik a szülőket az értesítő könyvön keresztül és ellenőrzik, hogy a beírást a szülők látták és aláírták-e. Az év közben adott érdemjegyeket is be kell írni az év végi évfolyamkönyvbe, amit az évfolyamvezető ír alá.

(3) Az első félévi összefoglaló órákat az azonos tárgyú szaktanárok munkaközössége bírálja meg. Az év végi összefoglaló órák eredményeit az év végi tanulmányi értekezleten kell megbeszélni.

(4) Az első félévi összefoglaló órákat decemberben, a második félévi összefoglaló órákat május második felében kell megtartani.

11. § Iskolai összefoglalások

Az iskolában év végén vannak összefoglalások. Az összefoglalások rendjére vonatkozóan lásd az O. M. által kiadott Rendtartást.

Az összefoglalásokat június első felében kell megtartani.

12. § Szakmai bemutató órák

- (1) Az első félév végén gyakorlati tárgyakból bemutató órákat tartunk. A bemutató órák feladata az, hogy a kartársak megismerhessék és figyelemmel kísérhessék a növendékek fejlődését és egymás munkáját, tapasztalataikat kicserélhessék és észrevételeikkel, kritikájukkal segíthessék egymást.
- (2) A bemutató órák zártkörűek, csak az Intézet tanárai és az Intézet által meghívottak jelenhetnek meg.
- (3) A bemutató órákra való előkészületek három hétnél hosszabb időt nem vehetnek igénybe. A bemutató órák előtt pótórát csak rendkívüli esetben szabad beiktatni, az Intézet igazgatójának engedélyével.
- (4) A bemutató órák alatt a szaktanárok észrevételeikről jegyzeteket készítenek, amit a munkaközösségben megvitatnak.
- (5) A bemutató órákat február elején kell megtartani.

13. § Iskolai bemutató órák

- (1) Az iskolai bemutató órák célkitűzése azonos a szakmai bemutató órák célkitűzésével.
- (2) Az iskola igazgatója jelöli ki a tárgyat és osztályt, ahol az egyes tanárok bemutató órát tartanak.
- (3) A bemutató órán részt vesznek az iskola összes tanárai.
- (4) A bemutató óra eredményeit és hibáit a soron következő tantestületi értekezleten vitatják meg a tanárok.
- (5) A bemutató órák 2-3 hetes időközönként követik egymást októbertől ápriliséig.

14. § Nyilvános órák

- (1) Abból a célból, hogy a szülők minden évben láthassák gyermekük fejlődését, minden szakmai bemutató óra után a szülők részére nyilvános órát tartunk. A IX. évfolyamban, amelyiknek nyilvános vizsgálója lesz, nyilvános órát nem tartunk.
- (2) A nyilvános óra után az évfolyamvezető balettmester megbeszélést tart a szülőkkel. A megbeszélés tárgya: 1.) a munkával kapcsolatban felmerült problémák megbeszélése, 2.) a szülők részéről felmerülő kérdések megválaszolása.
- (3) A megbeszélésen a növendékek nincsenek jelen, hacsak a balettmester ezt külön nem igényli.

15. § Szakmai vizsgák

- (1) A gyakorlati tárgyakból, melyekből félév végén bemutató órát tartotunk, év végén vizsgát tartunk. A vizsgák feladata: felmérve az egész évi munkát, megállapítani a növendékek előmenetelét.
- (2) A vizsgákon vizsgabizottság működik. A vizsgabizottság tagjai: az összes évfolyamvezető balettmesterek és az évfolyam tantervében szereplő összes tárgyak szaktanárai, valamint az évfolyamban működő tanársegéd. A vizsgabizottság elnöke az Intézet igazgatója.
- (3) A vizsgabizottság működése:
 - a) a vizsgabizottság mindjárt a vizsga után ül össze,
 - b) vizsgáztató tanárok a vizsgabizottság elé terjesztik az előre elkészített – egész évi munkára alapozott – érdemjegyeket,
 - c) ha a vizsgabizottságnak több mint 50%-a a javasolt érdemjegy ellen van, a vizsgáztató tanár másik érdemjegyet javasol.
- (4) Az érdemjegyek megállapításánál több szempontot kell összegezgetni:
 - a) A klasszikus balett érdemjegyben bent kell foglaltassák a növendékek külső megjelenésének, fizikai adottságainak, szorgalmának és tehetségének értékelése is. A klasszikus balett érdemjegy egyben minősítés a későbbi pályára.
 - b) A többi tárgyakból az érdemjegynek elsősorban a teljesítményt kell tükröznie.
 - c) Az érdemjegyek megállapításánál érvényesíteni kell a nevelés szempontjait. Olyan osztályzatot kell adni, ami serkenti a növendékek ambícióját, vagy ellenkező esetben leszereli beképzeltségét és önteltségét.
 - d) Vigyázni kell arra, hogy az érdemjegyet fegyelmezésre ne használjuk fel.
- (5) Az Intézetből való eltanácsolás is az év végi vizsgák alkalmával történik. Az eltanácsolással kapcsolatban a vizsgabizottság eljárása a következő:
 - a) A vizsgabizottság bármely tagja javasolhat eltanácsolásra egy növendéket. Az eltanácsolási javaslatot alaposan meg kell indokolnia.
 - b) Az eltanácsolási javaslattal kapcsolatban meg kell hallgatnia az évfolyamvezető balettmester álláspontját, akinek a keze alatt dolgozott a növendék egész éven át.
 - c) Meg kell hallgatni az Intézet igazgatójának álláspontját, aki intézeti viszonylatban mérlegeli az eltanácsolás ügyét.
 - d) Meg kell hallgatni az ellenvéleményt, amennyiben ilyen van.
 - e) Végül szavazásra kell feltenni a kérdést. A többség szavazata dönt. Ha a szavazatok egyenlőek, az Intézet igazgatójának szavazata kettőt számít.

(6) Az év végi bizonyítványt az évfolyamvezető balettmesterek osztják ki a növendékeknek, közvetlenül az évzáró ünnepség után. Az évfolyamvezető balettmester bizonyítvány osztáskor rámutat azokra a hibákra, amelyek a növendéket fejlődésében gátolták. Ez a megbeszélés egyben az utolsó évfolyamvezetői óra.

(7) Azok a növendékek, akiknek az Intézettel szemben valamilyen tartozásuk van (kotta, könyv, tandíj, diákotthoni hozzájárulási díj stb.), nem kaphatják meg a bizonyítványukat, ami kizárja a beiratkozás lehetőségét is.

A fenti intézkedések végrehajtása érdekében az illetékes kartársaknak be kell jelenteniük az iskola felszerelésében mutatkozó hiányokat az iskolaigazgató-helyettesnek, a szakmai felszerelésben mutatkozó hiányokat a tanulmányi előadónak, akik gondoskodnak arról, hogy a növendék ne kaphassa meg iskolai értesítőkönyvét, illetőleg szakmai bizonyítványát. Az iskolaigazgató-helyettes értesíti a tanulmányi előadót arról, hogy melyik növendék nem kapta meg iskolai értesítőkönyvét, hogy szakmai bizonyítványát is vissza lehessen tartani.

(8) Az eltanácsolt növendékek szüleit az Intézet igazgatója értesíti még az évzáró ünnepség előtt.

(9) A vizsgák időpontja: június második fele.

16. § Szakmai képesítővizsga

(1) Lásd a népművelési miniszter 11–1–50/1954. Np. M. számú utasítását.

(2) A szakmai képesítővizsgára a többi vizsgák lezárása után június legvégén, vagy július elején kerül sor.

17. § Iskolai vizsgák

(1) Az iskolai vizsgákra vonatkozóan lásd az O. M. által kiadott Rendtartás idevonatkozó részét.

(2) Az iskolai vizsgák időpontja: június első fele.

18. § Iskolai képesítővizsgák (1955 és 56-ban)
Érettségi vizsgák (1958-tól)

- (1) Az iskolai képesítővizsgára vonatkozóan lásd a 11-1-50/1954. Np. M. számú utasítást.
- (2) Érettségi vizsgákra vonatkozóan lásd az O. M. vonatkozó rendeletét.³⁰⁴
- (3) A képesítővizsgákra, illetőleg érettségire készülők növendékek osztályvizsgálatait és írásbeli dolgozataikat a képesítővizsgára, illetőleg érettségire körülbelül április 25-ig befejezik. Ezután egy hónapi iskolai szünetet kapnak és május második felében teszik le a képesítővizsgájukat, illetőleg érettségiznek.

19. § Szakmai pótvizsga és javítóvizsga

- (1) Amennyiben az Intézet valamelyik növendéke betegség vagy más okból kifolyólag indokoltan nem tud részt venni az év végi szakmai vizsgákon, az Intézet igazgatójának engedélyével későbbi időpontban tehet vizsgát. A pótvizsgát legkésőbb az új tanév kezdete után másfél hónappal kell letenni. Az a növendék, aki nem tudja pótvizsgáját letenni a fenti időpontnak megfelelően, alapos indokolás mellett engedélyt kaphat az évfolyam megismétlésére, azonban, ha az indokolás nem hitelt érdemlő, a növendék elveszti jogát a továbbtanulásra. A pótvizsgák ügyében az Intézet igazgatója dönt a szakmai tantestület meghallgatása alapján.
- (2) Javítóvizsga szoros értelemben vett szakmai tárgyakból (balett, karakter, történelmi társastánc és színészi mesterség) nincs. Az a növendék, aki szaktárgyból megbukik, nem folytathatja tanulmányait az Intézetben. Ha a növendék a kiegészítő szaktárgyak valamelyikéből (pl. szolfézs, zongora, táncírás stb.) megbukik, javítóvizsgát kell tennie. A javítóvizsgát az új tanév kezdete előtt le kell tenni. A nyár folyamán a növendék maga gondoskodik arról, hogy az anyagot bepótolja.

20. § Iskolai pótvizsga és javítóvizsga

- (1) Az iskolai pótvizsgákra és javítóvizsgákra vonatkozóan lásd az O. M. által kiadott Rendtartás vonatkozó részét.

II. fejezet

Az Intézet vezetőinek és tantestületének munkája

21. § Az igazgatói tanács működése

(1) Az igazgatói tanács mint tanácsadó szerv működik az intézeti igazgató mellett. Az Intézet munkáját érintő minden kérdést az Intézet igazgatója megbeszél az igazgatói tanáccsal.

(2) Az igazgatói tanács tagjai: az intézeti igazgató, iskolaigazgató, diákotthoni igazgató és párttitkár. Amennyiben szükséges, az Intézet igazgatója meghívhatja az értekezletre a szakmai, vagy iskolai tantestület bármelyik tagját.

(3) Az igazgatói tanácsot az Intézet igazgatója hívja össze hetenként egyszer szűk körű, havonta egyszer bővített értekezletre. A szűk körű értekezletek tárgya a mindenkori problémák megbeszélése. Módszere: a tagok bejelentik, milyen problémát kívánnak megtárgyalni, aminek alapján az Intézet igazgatója megállapítja a napirendet. Minden egyes napirendi pont megtárgyalása után le kell szögezni a határozatokat. Az értekezletekről jegyzőkönyvet kell vezetni, ami tartalmazza a napirendi pontokat és a határozatokat. A bővített értekezletek tematikáját az évi munkatervben egy évre előre kell megállapítani.

22. § Az igazgatók munkája

(1) Az Intézet igazgatójának feladata az Intézet egész területén folyó munka összefogása és irányítása. Az Intézet igazgatója készíti el a szakmai tanítás tantervét és az Intézet rendtartását, illetőleg a tantervvel és a rendtartással kapcsolatos módosításokat és ellenőrzi a szakmai tanárok tanmenetét. Az Intézet igazgatója minden évben egy évre szóló munkatervet készít, ami tartalmazza a tanítási év konkrét feladatait és a munka ütemtervét. Az Intézet igazgatójának irányítása alapján készül a szakmai munkaközösségek munkaterve, a szakmai tanrend és a költségvetés. Az intézeti igazgató feladata rendszeres óralátogatással közvetlen segítséget nyújtani a szakmai tanároknak. A népművelési miniszter intézkedése értelmében az Intézet igazgatója gyakorolja a kinevezés, alkalmazás és megszüntetés jogkörét. A dolgozók személyi anyagát az Intézet igazgatója kezeli és őrzi (kivételt képez az iskola igazgatójának személyi anyaga, amit a Népművelési Minisztérium személyügyi főosztálya kezel).

(2) Az iskolaigazgató összefogja és irányítja az Intézet általános és középiskolájában folyó munkát. Az iskolaigazgató készíti el az iskolai tanítás tantervét, illetőleg a tanterv módosításokat, az O. M. idevonatkozó rendelkezéseivel egybehangzóan és ellenőrzi a tanárok tanmenetét. Az iskolaigazgató irányítása mellett készül az iskolai tanrend. Az iskolaigazgató feladata rendszeres óralátogatással közvetlen segítséget nyújtani az oktatási munkában. Az iskolaigazgató egyben az Intézet igazgatójának helyettese. Az iskolaigazgató közvetlen irányítása alatt áll az iskolai munkával szoros összefüggésben működő tanulószoba.

(3) Az iskolaigazgató-helyettes helyettesíti az iskolaigazgatót távollétében és elvégzi az iskolai munkával kapcsolatos adminisztrációt.

23. § A szakmai tantestület munkája

(1) A tantestület feladata, hogy az Intézet igazgatójának irányítása mellett kidolgozza az Intézet szaktárgyainak programját és tananyagát és egymás munkájának ellenőrzésével és bírálatával biztosítsa minden egyes tanár állandó fejlődését.

(2) A program és tananyag kidolgozását a tantestület munkaközösségekben végzi.³⁰⁵

Állandó munkaközösségek:

- a) Klasszikus balett mk.
- b) Karaktertánc mk.
- c) Történelmi társastánc mk.
- d) Zenei mk.
- e) Évfolyamvezetők mk.

Az állandó munkaközösségeken kívül az Intézet igazgatója a szükségnek megfelelően életre hívhat ideiglenes munkaközösségeket is (pl. zongorakísérők munkaközössége).

A munkaközösségek feladatai:

- 1) A tanítási programok állandó továbbfejlesztése.
- 2) A tananyag részletes kidolgozása.
- 3) Az elért eredmények rögzítése tanjegyzetekben.

Minden munkaközösség élén egy vezető szakember áll az Intézet igazgatójának megbízásából. A megbízás egy évre szól. A munkaközösségek konkrét feladatait minden évben az Intézet munkatervében kell előíranyozni. Ennek alapján a munkaközösség vezetője részletes évi munkatervet készít. A munkaközösségek munkájának rendszerességét tanrendileg egy évre előre kell biztosítani. A tanév első összefojetelén a munkaközösség tagjai

megvitatják a részletes évi munkatervet, az utolsó összejeövetelen pedig értékelik a munkaközösség évi munkáját.

(3) A tantestület értekezletei:

- a) évmegnyitó értekezőlet, melynek tárgya: az órarend ismertetése, tanárok beosztása és a munkaterv szakmai vonatkozású kérdéseinek megvitatása.
- b) az Intézet igazgatója havonta egyszer megbeszélést tart az évfolyamvezető balettmesterekkel; amire meghívja a többi szaktanárokat is. A megbeszélés tárgya:
 - 1) Nevelési kérdések.
 - 2) Soron következő évfolyamvezetői órák tematikája.
 - 3) Az évfolyamvezető balettmesterek beszámolóinak előmeneteléről.
 - 4) Időnként az Intézet igazgatója tájékoztatja a szakmai testületet a növendékek operaházi munkájáról.
 - 5) A negyedévi iskolai osztályozó értekezletek után következő évfolyamvezetői megbeszélésen az iskolaigazgató beszámol a növendékek iskolai előmeneteléről.
 - 6) Félévi összefoglaló órák előkészítése (decemberben).
 - 7) Bemutató órák előkészítése (januárban).
 - 8) Félévi összefoglaló órák értékelése, munkaközösségi kereteken belül (decemberben, vagy januárban).
 - 9) Bemutató órák értékelése munkaközösségi kereten belül (februárban).
 - 10) Tehetségkutatás előkészítése (márciusban).
 - 11) Év végi összefoglaló órák előkészítése (májusban).
 - 12) Felvételi vizsgák előkészítése (májusban).
 - 13) Vizsgák előkészítése (júniusban).
- c) Év végi tanulmányi értekezleten az Intézet igazgatója értékeli a tantestület évi munkáját és ismerteti a következő tanév előkészítéséhez, tanmenetek kidolgozásához szükséges tudnivalókat (többek között közli, hogy a következő tanévben melyik tanár melyik évfolyamot fogja tanítani). Az igazgató beszámolóját vita követi.

24. § Az iskolai tantestület munkája

Az iskolai tantestület, az igazgató egyszemélyi felelős vezetésének teljes érvényesítésével, az igazgató mellett, mint tanácsadó, határozathozó, végrehajtó és ellenőrző szerv működik. Kidolgozza azokat a gyakorlati rend-

szabályokat, amelyek az oktató-nevelő munka megjavítására szolgálnak, kritikai értékelést ad a tanárok munkájáról, elvi alapon megvitatja az iskola pedagógiai kérdéseit és megszervezi azok gyakorlati megoldását. A tantesztület állandó elnöke az iskolaigazgató, titkára az igazgatóhelyettes, aki az igazgató útmutatása alapján előkészíti az ülések napirendjét.

(2) A tantesztület értekezletei:

- a) alakuló értekező; a feladata a tanév előkészítése (tantárgyfelosztás, órarend, munkaterv ismertetése, augusztus végén),
- b) I–II–III. és IV. negyedévi tanulmányi ellenőrző értekezletek; feladatuk a tanulók munkájának elbírálása,
- c) záró értekező; feladata: az évi munka értékelése, a nyári munkarend, jövő évi beosztások ismertetése, tanárok értékelése (közvetlenül az iskolai vizsgák után),
- d) a tantesztület minden héten megbeszélést tart a végzett munkáról és a következő hét feladatairól,
- e) a tantesztület évente 4 módszertani értekezletet tart két csoportban. Az egyik csoportban a nyelvi–irodalmi–történelmi tárgyakat tanító kartársak; a másik csoportban a természettudományokat tanító kartársak beszélnek meg a tanítással kapcsolatos problémáikat. Ezeknek az értekezleteknek a célja:
 - 1) az oktató munka színvonalának emelése,
 - 2) az oktatási módszerek alkalmazása iskolánk különleges adottságának megfelelően,
 - 3) tapasztalatcsere és ennek alapján a munkamódszerek tökéletesítése.
- f) Az iskola igazgatója havonta egyszer megbeszélést tart az osztályfőnökökkel az egész tantesztület bevonásával; a megbeszélés tárgya: nevelési kérdések és a soron következő osztályfőnöki órák tematikája. A félévi iskolai osztályozó értekezletet követő osztályfőnöki megbeszélésen az Intézet igazgatója beszámol a növendékek szakmai előmeneteléről.

25. § A szaktanárok munkája

- (1) A tanárok legfőbb feladata a növendékeket jó táncossá képezni és szocialista emberré nevelni.
- (2) A szakoktatás követelményeinek megfelelően a tanár köteles egy évre előre tanmenetet készíteni, ennek másolatát tanév elején benyújtja az Intézet igazgatójának.

- (3) A szaktanár köteles részt venni abban a munkaközösségben, amelyiknek tárgyát tanítja és az Intézet igazgatójának engedélyével részt vehet önként olyan munkaközösségben, amelynek tárgyát nem tanítja.
- (4) A tanár, mint a tantestület tagja, mind a testületi értekezleten, mind a munkaközösségeken belül őszinte véleménynyilvánítással és bírálattal segíti a testület munkáját.
- (5) A tanár köteles az órákon, értekezleteken pontosan megjelenni. Betegségen kívül csak az Intézet igazgatója adhat engedélyt a távolmaradásra. Akár betegség miatt, akár igazgatói engedéllyel marad távol a tanár, köteles bejelenteni távolmaradását a tanulmányi előadónál, javaslatot téve a helyettesítésre vonatkozóan, amiről egyébként a tanulmányi előadó gondoskodik. A távol maradó tanár köteles a helyettesítés idejére helyettesének átadni a pontos tananyagot.
- (6) A tanároknak meg kell követelniük növendékeiktől a tananyag lelkiismeretes elsajátítását és az Intézet rendtartása által előírt szabályok betartását (egységes öltözk, be- és kivonulás, órákon való helyes magatartás, tisztelet tudás, pontosság stb.).
- (7) Ha egy növendék az órán fegyelmezetlenül viselkedik, a tanár a növendéket kiküldheti az óráról; a hiányzást ez esetben igazolatlanak kell minősíteni.
- (8) Ha a növendék olyan hibát követ el, aminek méltó büntetése a tanár hatáskörén kívül esik, jelentenie kell az esetet az évfolyamvezető balettmesternek, aki a növendéket megbünteti. Ha az eset jelentőségével túlnő az évfolyamvezető balettmester hatáskörén is, tovább kell jelentenie az Intézet igazgatójának.
- (9) Az évfolyamvezető balettmester figyelemmel kíséri az évfolyamban dolgozó növendékek munkáját minden területen és nevelő munkájával egységes, jó szellemű közösséget alakít ki. Nyilvántartja a növendékek hiányzásait és a hiányzások igazolását az évfolyamvezetői könyvön keresztül, amelynek pontos vezetéséért felelős. Kapcsolatot tart a növendékek szüleivel az értesítőkönyvön keresztül, s ha kell, személyesen is, hogy az otthoni nevelés összhangban legyen az intézeti neveléssel. Kapcsolatot tart az iskolai osztályfőnökkel is, hogy a közös növendékekkel szemben egységes nevelési eszközöket alkalmazhassanak. Az évfolyamvezető balettmester felelős a terem és öltöző épségéért, amelyben évfolyama dolgozik és öltözködik, valamint a terem felszereléséért és az öltözőszekrények rendben tartásáért.
- (10) Az évfolyamvezető balettmester minden növendékről külön naplót vezet, amibe évenként egyszer, a félévi bemutató órák után, bejegyzi a növendékekkel kapcsolatos észrevételeit.

A feljegyzésekben ki kell térni:

- a) a növendék külső megjelenésének jellemzésére (alak, arc),
- b) a növendék fizikai adottságaira (tágság, ruganyosság, ugrókészség, forgókészség, ügyesség stb.),
- c) a növendék művészi hajlamaira, tehetségére,
- d) a növendék koncentráló készségére, szorgalmára,
- e) a növendék jellemére, magatartására órákon és órákon kívül.

A naplóba évente egyszer az osztályfőnökök is beírják észrevételeiket [a szempontokat lásd: 26. § (9) bek.].

A naplókat az Intézet igazgatója őrzi.

(11) A tanárok intézeti növendékekkel nem foglalkozhatnak külön díjazásért.

(12) A tanárok az egyes növendékektől egyéni ajándékot nem fogadhatnak el.

(13) Minden tanár gondoskodik arról, hogy az Intézetben érvényesüljön a takarékoság elve, a növendékek ne rongálják az Intézet felszerelését és az állami tulajdonban kárt ne tegyenek.

26. § Iskolai tanárok munkája

(1) A tanárok feladata biztosítani a növendékek színvonalas művelődését és a növendékek szocialista szellemben történő nevelését.

(2) A szaktárgyi követelményeknek megfelelően a tanárok az O. M. Rendtartása által előírt szabályok szerint tanmenetet készítenek és óratervekkel készülnek fel az órákra.

(3) A tanár, mint a tantestület tagja, a tantestületi értekezleteken őszinte véleménynyilvánítással és bírálattal segíti a testület munkáját.

(4) A tanár köteles az órákon, értekezleteken pontosan megjelenni. Betegségen kívül csak az iskola igazgatója adhat engedélyt a távolmaradásra. Akár betegség miatt, akár igazgatói engedéllyel marad távol a tanár, köteles bejelenteni távolmaradását az igazgatóhelyettesnél, aki a helyettesítésről gondoskodik.

(5) A tanároknak meg kell követelniük növendékeiktől a tananyag lelkiismeretes elsajátítását és az Intézet rendtartására előírt szabályok betartását.

(6) A tanár az órákon rendszeresen felelteti a növendékeket és a feleltre adott érdemjegyet közli az osztállyal, bevezeti az osztályzatgyűjtő könyvbe és ha szükséges, a tanuló ellenőrző könyvébe is.

(7) Ha egy növendék az órán fegyelmezetlenül viselkedik, vagy a tanárral szemben tiszteletlen, jelenteni kell az esetet az osztályfőnöknek, aki a nö-

vendéket megbünteti. Ha az eset jelentőségével túlnő hatáskörén, az osztályfőnök továbbviszi az ügyet az iskola igazgatójához.

(8) Az osztályfőnök figyelemmel kíséri az osztályban tanuló növendékek munkáját minden területen és a nevelő munkájával egységes, jó szellemű közösséget alakít ki. Nyilvántartja a tanulók hiányzásait és a hiányzások igazolását az osztálykönyvön keresztül, melynek pontos vezetéséért felelős. Kapcsolatot tart a növendékek szüleivel az értesítőkönyvön keresztül, és ha kell, személyesen is, hogy az otthoni nevelés összhangban legyen az intézeti neveléssel. Ezen kívül évente egyszer a szülői munkaközösség valamelyik aktívájával családlátogatást tesz. Kapcsolatot tart az évfolyamvezető balettmesterrel is, hogy a közös növendékekkel szemben egységes nevelési eszközöket alkalmazhassanak. Az osztályfőnök felelős annak a teremnek az épségéért (a terem teljes felszerelésével együtt), amelyben osztálya tanul.

(9) Az osztályfőnök évenként egyszer, a félévi bizonyítványosztás után, minden növendék naplójába (amit az Intézet igazgatója őriz) beírja a növendékekkel kapcsolatos észrevételeit [lásd 25. § (10) bek.].

Feljegyzésében ki kell térnie:

- a) a személyi adatokra (első évben),
- b) az otthoni körülményekre (otthon, szülők, testvérek, szociális helyzet stb.),
- c) a növendék iskolai tanulmányi előmenetelére,
- d) szellemi képességeire,
- e) szorgalmára,
- f) a növendékek jellemére és magatartására (különös tekintettel a közösségi magatartásra).

(10) Az igazgató minden napra kijelöl egy inspekciós nevelőt, akinek feladata aznap az iskola rendjére felügyelni. Az inspekciós nevelő a tanítás kezdete előtt 15 perccel szolgálatba lép. Felügyel az óráközi szünetekben a rendre a DISZ által kijelölt ügyeletes DISZ-tagok segítségével.

(11) A tanárok az iskola növendékeivel nem foglalkozhatnak külön díjazásért.

(12) A tanárok az egyes növendékektől egyéni ajándékot nem fogadhatnak el.

(13) Minden tanár gondoskodik arról, hogy az Intézetben érvényesüljön a takarékoság elve, a növendékek ne rongálják az Intézet felszerelését és az állami tulajdonban kárt ne tegyenek.

27. § A növendékek felügyeletével megbízott nevelők munkája

(1) A tanulószoba vezetőjének feladata a tanulószobai munka és az ebédeltetés levezetése.

- a) Felügyel a tanulószoba rendjére; biztosítja azokat a körülményeket, amelyek a nyugodt tanuláshoz szükségesek. Minden év elején elkészíti a növendékek tanulószobai beosztását. Számon tartja és felelősségre vonja a későket és hiányzókat. Munkáját az iskolaigazgató irányítja, akinek rendszeresen beszámol a tanulószobai eseményekről. Kapcsolatot tart a tanulószobai növendékek tanáraival és azokat tájékoztatja a növendékek munkája felől.
- b) A tanulószoba vezetője minden délelőtt az Intézet igazgatója által megállapított időben kiosztja a növendékek pótkalóriáját és elszámol a megmaradt pótkalóriával az Intézet gazdasági irodáján a kijelölt személlyel. Délben irányítja a növendékek ebédeltetését. Minden év elején megállapítja az asztalrendet. Gondoskodik arról, hogy az igazoltan késve érkezők ebédje félre legyen téve és hogy minden növendék és dolgozó megkapja a neki járó adagot. Gondoskodik továbbá arról, hogy a növendékek tiszta kézzel üljenek asztalhoz, rendszeren viselkedjenek az ebédidő alatt és szabályosan étkezzenek. Figyelemmel kíséri, hogy minden növendék rendszeren megebédelt-e. A maradékot az Intézet igazgatója által engedélyezett személyeknek kiosztja. Darabos (adagolt) maradékot (hús, tészta, kompót, alma stb.) csak növendékeknek oszthat ki saját belátás szerint, az iskolai nevelők véleményének meghallgatásával, az első tanítási szünetben. Gondosan ügyel arra, hogy jogtalanul senki se vehessen el az ételből. Elvégzi az ebédeltetéssel kapcsolatos adminisztrációt. Kapcsolatot tart az ételmet szállító vállalattal és annak konyhájával, minden reklamációt azonnal továbbít feléjük. A növendékek magatartását érintő minden problémával az iskolaigazgatóhoz, az ebédeltetésnél közreműködő dolgozókkal kapcsolatos problémákkal az Intézet igazgatójához fordul.

(2) Az operai nevelő felügyel az Operaházban próbáló és szereplő növendékekre, kezeli a fellépti díjakat és szükség esetén inspekciót tart minden nap a zsibongóban az ebédeltetés ideje alatt.

- a) Az Operaházban és az Erkel Színházban felügyel arra, hogy a gyerekek rendszeren viselkedjenek, az előírásokat betartsák, előadásokon, próbákon pontosan megjelenjenek. Felügyel arra, hogy a növendékek engedély nélkül ne tartózkodjanak a két színházban és hogy az intézeti felszerelésüket ne használják a próbákon. Az Operaház igazga-

tóságánál belépőt igényel az Intézet tanárai és növendékei részére a vonatkozó intézeti körlevélben meghatározott előírások szerint. Nyilvántartja a növendékek szerepléseinek számát és a szereposztásokat. Ellenőrzi, hogy a szülők rendszeresen hazakísérik-e gyermekeiket az esti előadások után. Délelőtt jelenti a tanulószobai nevelőnek, ha valamelyik növendék próba miatt késni fog az ebédről. Az Intézetet érintő operaházi ügyekről és a növendékek munkájáról rendszeresen beszámol az Intézet igazgatójának.

- b) Az operai nevelő veszi fel az összes növendékek fellépti díját. A gimnázium növendékeit közvetlenül kifizeti, az általános iskolás növendékek fellépti díját takarékbetétkönyv vagy takarékbélyeg formájában bankba teszi, amit a szülők havonta egyszer kiválthatnak. A pénzkezeléssel kapcsolatos könyvelést az Intézet gazdasági vezetőjének felügyelete alatt végzi. Elszámolási kötelezettséggel tartozik minden szereplő növendék szülőjével szemben is.
- c) Az operai nevelő az ebédidő alatt szükség szerint inspekción tart a zsi-bongóban, ahol felügyel arra, hogy a növendékek az előírásnak megfelelően viselkedjenek, ebéd előtt kezet mossanak és az előírt rendnek megfelelően vonuljanak az ebédlőbe. Ebben a munkában az iskolaigazgató útmutatásai alapján kell eljárni, minden felmerülő problémával az iskolaigazgatóhoz kell fordulnia.

28. § Tanulmányi előadó munkája

- (1) A tanulmányi előadó szervezi a tehetségkutatást és felvételi vizsgát az 1. §-ban előírtak alapján.
- (2) A tanulmányi előadó feladata elvégezni a beíratást szak-vonalon, a 2. §-ban előírtak szerint.
- (3) A tanulmányi előadó az Intézet növendékeiről anyakönyvet vezet. Az anyakönyvben fel kell tüntetni a növendékek törzsszámát, személyi adatait, szakmai tanulmányi eredményeit és be kell jegyezni a fegyelmi büntetéseket (intézeti igazgatói intőt és az annál súlyosabb büntetéseket). A tanulmányi eredmények nyilvántartása úgy történik, hogy a vizsgákon jegyzőkönyv készül a vizsgázó növendékekről. Ebbe a jegyzőkönyvbe a vizsgáztató tanár a vizsga eredményét aláírásával igazolva bevezeti. Ennek a jegyzőkönyvnek alapján történik az érdemjegyek beírása a szakmai értesítőkönyvbe. A jegyzőkönyvet addig kell őrizni, míg az érdemjegyeket az anyakönyvbe, majd az értesítőkönyvbe át nem vezetik. Az értesítőkönyvet a tanulmányi előadó kezeli.

(4) A tanulmányi előadó feladata az összefoglaló órák, nyilvános órák, bemutató órák, zárt és nyilvános vizsgák, valamint a vendégfogadások és ünneplések szervezése (lásd: 10. §, 12. §, 14. §, 15. §, 16. §, 19. §).

(5) A tanulmányi előadó rendszeres óralátogatásokon kíséri figyelemmel az Intézetben folyó oktató munkát. Naponta ellenőrzi az ebédeltetés rendjét. Észrevételeit közli az illetékesekkel.

(6) A tanulmányi előadó munkakörébe tartozik a szakfelszerelések, tánceszközök és jelmezek beszerzése, őrzése és kiosztása.

A beszerzés az Intézet igazgatójával történt megbeszélés alapján a költségvetés előirányzata szerint és keretén belül történik.

A szakfelszerelést tartalmazó raktár állományáról pontos kimutatást kell vezetni (a felsőbb szervek idevonatkozó utasítása szerint) és gondoskodni kell a raktárban lévő vagyron biztonságáról.

A szakfelszerelés kiosztása az év elején és beszédese az év végén, az utolsó szakmai vizsga után történik. A szakfelszerelés cseréjének időpontja: hétfő délelőtt. A szakfelszerelés kiosztásánál, beszédésénél és cseréjénél be kell jegyezni – egy nyilvántartási lapra – a kiosztott vagy beszédett felszerelést (közelebbről megjelölve a felszerelési tárgyat és feltüntetve a dátumot) és a bejegyzést a növendékekkel alá kell íratni.

A szakfelszerelés ellenőrzése évenként kétszer történik: a téli és a tavaszi szünet előtt. Ilyenkor a növendékek bemutatják a náluk lévő szakfelszerelést, amit a tanulmányi előadó az illető növendék nyilvántartási lapjával ellenőriz.

(7) A tanulmányi előadó feladata gondoskodni a szaktanárok és zongorakísérők helyettesítéséről.

(8) A tanulmányi előadó tartja számon az óradíjas tanárok óráit, valamint a szaktanárok és zongorakísérők túlóráit. Minden hónap 21-ig bekéri a tanárok órakimutatását, amit az évfolyamkönyv alapján ellenőriz és kifizetésre céljából továbbít.

A zongorakísérők órakimutatásait az illetékes balettmesterrel igazoltatják. A balettmesterek és más szaktanárok órakimutatását az Intézet igazgatója, az iskolai tanárok, tanulószoba-vezető és orvos órakimutatását az iskolaigazgató igazolja. A tanulmányi előadó gondoskodik arról, hogy minden leadott túlórát (vagy óradíjban leadott órát) a tárgy hónapot követő hónap 2-áig kifizessenek.

(9) A tanulmányi előadó kezeli a dolgozók munkakönyvét, mindenkor az érvényben lévő jogszabályok alapján és ő állítja ki a dolgozók és a tanulók személyi igazolványait.

(10) A tanulmányi előadó intézi a dolgozók SZTK³⁰⁶ ügyeit az idevonatkozó jogszabályok alapján.

(11) A tanulmányi előadó ellenőrzi az Intézet helyiségeinek rendjét és tisztaságát. Ennek megfelelően ő irányítja a takarító személyzet munkáját az előzetesen megállapított munkabeosztás keretén belül. Az ő utasítására történik a takarítószer beszerzése és kiadása, mindenkor a folyó évi költségvetés keretén belül.

(12) Gondoskodik a tanulmányi munkával összefüggésben lévő nyomtatványok beszerzéséről, illetőleg elkészítéséről (oklevél, értesítőkönyv, évfolyamvezetői könyv stb.).

29. § A gazdasági vezető munkája

(1) A gazdasági vezető az Intézethez tartozó állami vagyon őre. Feladata gondoskodni a költségvetés által előírt terv betartásáról, a kiadások és bevételek naprakész pontos könyvelésről, az anyaggazdálkodás rendjéről, az Intézethez tartozó társadalmi tulajdon védelméről és a gazdálkodás takarékoságáról.

(2) A gazdasági vezető kötelessége elkészíteni az Intézet költségvetését az Intézet igazgatójával történt előzetes megbeszélés alapján.

(3) Ellenőrzi az előírt évenkénti leltározások végrehajtását. Irányítása mellett történik minden tanév elején az egyes táruk átadása a táruk kezelőinek és a tanév végén a táruk leltári átvétele.

(4) Elvégzi az Intézet könyvelését és utalványozza a kifizetésre kerülő számlákat. Utalványozási joga egyedül a gazdasági vezetőnek van.

(5) Feladata a felsőbb szervek által előírt gazdasági beszámolók és jelentések elkészítése határidőre.

(6) Feladata ellenőrizni az Intézet részére engedélyezett létszámkeret és béralap betartását.

(7) Feladata a pénzügyi kötelezettségek pontos teljesítése és az Intézet követeléseinek érvényesítése.

(8) Feladata beszerezni az Intézet üzemeltetéséhez és felszereléséhez szükséges anyagokat és tárgyakat. (Kivételt képez az írószer, takarítószer és a szakmai felszerelés, amit a tanulmányi előadó és irodakezelő szerez be a gazdasági előadó pénzügyi ellenőrzése mellett, valamint a szertárak, könyv-, lemez- és kottatárak felszerelése, amit az egyes táruk kezelői szereznek be.)

(9) Feladata gondoskodni az épület és felszerelés karbantartásáról, felújítások és beruházások kivitelezéséről. A munkát minden esetben ő adja ki és veszi át a kifizetés előtt.

(10) Irányítja a pénztáros-könyvelő, a fűtők, a portás és a küldönc munkáját.

30. § Irodai dolgozók munkája

(1) A pénztáros-könyvelő feladatai:

- a) A készpénzforgalom lebonyolítása és a készpénznapló pontos vezetése (ide tartozik az illetmények kifizetése is), valamint a készpénz felvétele a MNB-nál,³⁰⁷
- b) a pótkalória beszerzése a gazdasági előadó által elkészített terv szerint és az ezzel együtt járó adminisztráció,
- c) az összegyűjtött ebédpénzek és az intézeti hozzájárulás pontos befizetése,
- d) az anyagszámadás és leltárnapló vezetése, a fogyó anyagok előírásos kezelése,
- e) a diáktothoni raktár és leltár előírásos kezelése,
- f) a pénztáros munkáját közvetlenül a gazdasági előadó irányítja és ellenőrzi.

(2) Az irodakezelő feladatai:

- a) a posta átvétele, a levelek iktatása és továbbítása és az irattár kezelése,
- b) jegyzetek sokszorosítása és a jegyzettár előírásos kezelése,
- c) levelek, jegyzőkönyvek, jegyzetek stb. gépelése,
- d) körlevélkönyv felelősségteljes kezelése,
- e) felvételi vizsgalapok kezelése és megőrzése,
- f) illetményszámfejtés,
- g) nyomtatványok, irodaszerek beszerzése, a költségvetés által előírt nyozott kereteken belül,
- h) az irodakezelő munkáját az intézet igazgatója irányítja és ellenőrzi. Kivételt képez az a) pontba foglalt munka, amit az iskolaigazgató irányít és ellenőriz és a b) és f) pontok alatt megjelölt feladatok – azaz a jegyzettár kezelése és az illetmény számfejtése, mely munkák elvégzésében a gazdasági vezető irányítja és ellenőrzi az irodakezelőt.

31. § A hivatalsegédék és takarítók munkája

- (1) Feladatuk, hogy az Intézet minden helyiségét állandóan tisztán és rendben tartsák. A helyiségek tisztasága és rendje rendkívül fontos a növendékek és dolgozók egészsége szempontjából.
- (2) Feladatuk az Intézet vagyonának, felszerelésének, valamint a tanárok és növendékek személyi tulajdonának gondos őrzése.
- (3) Megbízatásuknak (pl. kézbesítés, bevásárlás) mindenkor lelkiismeretesen eleget kell tenniük.

- (4) Az Intézet dolgozóival és idegenekkel szemben egyaránt szívélyes magatartást kell tanúsítaniuk.
- (5) Feladatuk megkövetelni az Intézet növendékeitől a rendtartásban előírtak betartását.
- (6) Munkájukat a gazdasági vezető és tanulmányi előadó irányítja az Intézet és az iskola igazgatója által megadott szempontok szerint.
- (7) A dolgozók túlóráit a tanulmányi előadó rendeli el.

LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE

*Szakmai elképzelések a hivatásos néptáncgyűttesek utánpótlásának biztosítására, 1959–1962*³⁰⁸

I. BEVEZETŐ

A hazai táncélet a második világháború befejezése, de különösen 1948 után szervezeti és ideológiai szempontból jelentősen átalakult. A szovjet típusú kultúrpolitika a balett és a néptánc fejlesztésére helyezte a fő hangsúlyt, miközben a mozdulatművészetet betiltották. A társastánc megtűrt műfaj maradt. Az amatőr néptánc csoportok száma meredeken emelkedett: 1946-ban 110, 1947-ben 250, 1948-ban 400, 1949-ben már 2000 ilyen közösség működött.³⁰⁹

Az 1950 szeptemberében megnyílt Állami Balett Intézet létesítéséről szóló rendelet kimondta, hogy a néptánc csoportok vezetőinek képzésére hároméves esti tanfolyam szervezhető.³¹⁰ E szak 1953-ig működött, mert időközben a néptáncoktató-képzés gazdája a Népművészeti Intézet Táncosztálya lett. Az intézet tanrendjében azonban továbbra is szerepelt a néptánc, így megvalósíthatónak tűnt a hivatásos néptáncművész-képzés irányába történő elmozdulás. Erről 1959 februárjában Lőrinc György³¹¹ igazgató előterjesztést készített a Művelődésügyi Minisztérium részére. A próbatermi munkát szintén 1950 szeptemberében kezdő Állami Népi Együttesben az ötvenes évek végére vált egyre égetőbbé az utánpótlás kérdése. Rábai Miklós³¹² művészeti vezető a lehetséges megoldásról 1962 októberében készített javaslatot. Az alábbiakban e két dokumentumot tesszük közzé, magyarázó jegyzetekkel kiegészítve, majd bemutatjuk elő- és utóéletüket.

II. DOKUMENTUMOK

A) Lőrinc György előterjesztése

Javaslat a hivatásos néptánc-együttesek táncos utánpótlásának képzésére³¹³

Az Állami Balett Intézetben 9 éven keresztül sokoldalúan képzett hivatásos táncművészeket nevelünk. A növendékek szakmai képzésük mellett az általános iskola elvégzése után gimnáziumba járnak és érettségiznek. Szakmai képzésük a következő tárgyakból áll: klasszikus balett; emelés; néptánc-karaktertánc; történelmi társastánc; színpadi mozgás; vívás és táncírási. Szakmai és iskolai tanulmányaik mellett a növendékek zenei képzésben is részesülnek; tanulnak szolfézst és zongorát. A gimnázium keretén belül tanulnak képzőművészet-, zene- és tánc-történetet. A kilencéves sokirányú, alapos képzés után az Intézet végzett növendékei alkalmasak arra, hogy a legmagasabb igényű táncos feladatokat megoldják. Szakmai képesítő vizsgájukon a táncirodalom legnehezebb darabjait adják elő.

Az Intézet eddig végzett 29 növendéke közül 26 fő az Operánál, 1 fő az Operettszínháznál nyert elhelyezést és 2 fő ösztöndíjas (1 az Operettszínháznál és 1 az Operánál).³¹⁴ Vidékre és hivatásos néptáncgyűtteshez intézetet végzett növendék még nem került. Többoldalúan felmerült az igénye annak, hogy az Intézetnek el kell látnia a hivatásos népi együtteseket és a vidéki táncos színházakat is szakképzett táncosokkal. Ennek az igénynek az Intézet eleget tud tenni. A következő években már balettintézetet végzett táncosokat kaphatnak a néptáncgyűttesek és a vidéki táncos színházak is.

Véleményünk szerint a Balett Intézet növendékei éppen sokirányú képzésükre való tekintettel minden speciális feladatot meg tudnak jól oldani. Ennek bizonyítéka az, hogy az Intézet eltanácsolt növendékei közül többen helyezkedtek el már négy-öt-hatéves tanulmány után Operettszínháznál, vidéken, népi együttesnél és ott tudomásunk szerint hasznos tagjai a tánckarnak.³¹⁵ Nyilvánvaló, hogy a végzett növendékek még sokkal inkább megfelelnek a követelményeknek és emelni fogják a táncok szakmai színvonalát.

Többen felvetették azonban, hogy azoknak a növendékeknek, akik valamelyik hivatásos néptáncgyűtteshez kerülnek, alaposabb néptánc képzést kellene kapniuk, mert a néptáncgyűttesekben merőben más feladatot kell megoldaniuk, mint egy más táncokban. A néptáncgyűttesekben a klasszikus balett tudás bizonyos fokon már nem gyümölcsöztethető, viszont több néptánc tudásra van szükség, mint amennyit a növendékek az Intézetben elsajátítanak. Igaz ugyan, hogy egy Balett Intézetet végzett növen-

dék a jelenlegi képzés mellett is – előreláthatóan – hamar beletanulna egy néptáncgyűttes repertoárjába, jobb lenne, ha a néptánc alaposabb tudására már az Intézet keretén belül szert tenne. Ez megkönnyítené beilleszkedését a néptáncgyűttesbe, és megrövidítené a betanulás idejét.

Fenti kérdéssel foglalkozott az Intézet igazgató tanácsa, szakmai tanácsa és karaktertánc munkaközössége.³¹⁶ Az Intézet néptánc tanára Aszalós Károly,³¹⁷ a szakmai tanács megbízásából beszélt hivatásos néptáncgyűtteseink vezetőivel és néhány más szakemberrel, akiknek a tanácsait és óhajait az alábbi javaslat kidolgozásánál figyelembe vettük és felhasználtuk.

Mielőtt áttérnék a konkrét javaslatra, ismertetem előbb a Balett Intézetben folyó néptánc-képzés jelenlegi óratervét.

A növendékek népi gyermekjátékot tanulnak heti egy órában két éven keresztül (I. és II. évfolyamban), magyar néptáncot tanulnak a III. évfolyamban heti egy órában, a IV. évfolyamban heti két órában; az V. és VI. évfolyamban fél-fél éven keresztül heti 3 órában és a VII. évfolyamban heti 2 órában; idegen néptáncot tanulnak az V. és VI. évfolyamban fél-fél éven keresztül heti 3 órában. Az egész tanulmányi időt tekintve növendékeink magyar és idegen néptáncot összesen heti 13 órában tanulnak. (A tananyag programját mellékeljük.³¹⁸)

A néptáncgyűttések táncos utánpótlása szempontjából a jelenlegi óraterv elsőrendű hiánya – amint az a fentiekből kitűnik – hogy a VII. évfolyamban a néptánc tanítása lezárul és a VIII. és IX. évfolyamban a növendékek már nem tanulnak néptáncot.

A felvetett probléma megoldására – az előzetes tárgyalások alapján – az alábbiakat javasolom.

- 1) A VI. évfolyam befejezésekor történjék a kiválogatása azoknak a növendékeknek, akiket a hivatásos néptáncgyűttések vezetői együtteseikben alkalmazni óhajtanak. A VI. évfolyamban növendékeink átlag 14 évesek, éppen befejezik az általános iskolát. Hat évi tanulmány után már eleget tudnak ahhoz, hogy képességeik és adottságaik kellőképpen megnyilatkozhatnak. Alkatilag is elég fejlettek már ahhoz, hogy további fejlődésükre következtetni lehessen. Tehát a kiválogatás nem történne túl korán; de nem történne túl későn se, mert tanulmányi idejükből néptánc szempontjából a legértékesebb három év hátra van. Így a növendékek, akik a VI. évfolyamban az alapot már minden szakterületen elsajátították, alkalmasak a szakosításra.
- 2) Javasolom, hogy a néptáncgyűttések számára kiválogatott növendékek szakmai gyakorlatukat a VII. évfolyamtól kezdve ne az Operaháznál végezzék, hanem annál az együttesnél, amelyik – tanulmányaik eredményes befejezése után – alkalmazni kívánja őket. Így elszakad-

nának az Operától és megszoknák a néptáncegyüttes munkamódszereit és légkörét. Az együttes vezetőjének módjában állna közelebbről megismerni a növendék adottságait, képességeit, felkészültségét. Észrevételeit közölhetné az Intézettel és ezen keresztül segítséget adhatna a növendék képzéséhez és neveléséhez.

- 3) Az Intézet részéről biztosítani kívánjuk a kiválogatott növendékek néptánc képzését az ediginél magasabb óraszámmal a VII. évfolyamban és fokozatosan növekvő óraszámmal a VIII. és IX. évfolyamban. (Óraterv mellékelve.³¹⁹)
- 4) Javasolom továbbá, hogy az idei tanév végén a VI. és VII. évfolyamból történjék a kiválogatás, tekintettel arra, hogy a VII. évfolyamosoknak is még két tanulmányi évük van hátra, ami alatt alapos néptánc képzésben részesülhetnek.

A kiválogatás, a szakmai gyakorlat és a szakosított képzés részletes módszerét a gyakorlatban kell kialakítanunk, mert ilyen irányú hagyományok és tapasztalatok nem állnak rendelkezésünkre. A gyakorlat alapján kialakuló szabályokat 2-3 év múlva lehet – szükség esetén – az Intézet szervezeti szabályzatában rögzíteni.³²⁰

Az 1959-es tanév végén szakosítandó növendékekre vonatkozó óratervet és szakmai gyakorlatot minden részletében azokkal a vezetőkkal tárgyalnánk meg, akik őket együttesükben alkalmazni kívánják. Így alakulna ki a gyakorlatnak legmegfelelőbb és legcélszerűbb megoldás.

Budapest, 1959. február hó 14.

Lőrinc György s. k.
az Áll. Balett Int. igazgatója

[melléklet]
ÓRATERV

A VI. évfolyam végén, néptánc együttesek részére kiválogatott és szakmai gyakorlatukat néptáncegyütteseknél végző növendékek óraterve a VII–VIII. és IX. évfolyamon.

VII. évfolyam. Jelenlegi óraterv: Balett heti 9 óra, Néptánc heti 2 óra, Emelés heti 1 óra, Színpadi j. heti 1 óra. Összesen heti 15 óra (minden nap reggel 8– $1\frac{1}{2}$ 11-ig). A szakosított növendékek a VII. évfolyamban nem tanulnának történelmi társastáncot és ahelyett is néptánc órájuk lenne. Így

a VII. évfolyamban heti 4 néptánc órát kapnának és délelőtt 11 és 1 óra között végezhetnék szakmai gyakorlatukat az együttesnél.

VIII. évfolyam. Jelenlegi óraterv: Balett heti 9 óra, Emelés heti 2 óra, Színpadi j. heti 2 óra, Vívás heti 1 óra, Történelmi társastáncok története heti 1 óra. Összesen heti 15 óra (minden nap reggel 8– $1\frac{1}{2}$ 11-ig). Az első félévben a szakosított növendékek órarendje azonos lenne a fenti órarenddel, kiegészítve heti négy óra néptánc, történelmi társastáncok történetének elhagyása mellett. A klasszikus balett tananyaga bezárul a VIII. év első felében. Ezért a szakosított növendékek a VIII. év második felében már nem tanulnának tovább balettet, hanem csak balett-tréninget végeznének és az így felszabadult időt a néptánc tanítására lehetne fordítani. A második félévben a néptánc szakos növendékeknek körülbelül heti 8 néptánc órájuk lenne.

IX. évfolyam. Jelenlegi óraterv: Balett heti 9 óra, Emelés heti 2 óra, próbák a képesítő vizsgára: próbarend szerint. A néptánc szakos növendékek továbbra is 8 néptánc órát kapnának, hetenként 3 balett-tréninget, 2 emelés órát és ők is készülnének néptánc együttesek műsorszámaival a képesítő vizsgára.

B) Rábai Miklós előterjesztése

javaslat az Állami Népi Együttes kiöregedő tagjairól való gondoskodás és az utánpótlás biztosításának módjára³²¹

Az Állami Népi Együttes 12 évvel ezelőtt kezdte meg munkáját. Az Együttes az öntevékeny mozgalmából³²² nőtt ki azzal a feladattal, hogy létrejötte után a lehető legrövidebb idő alatt produkcióképes legyen. Ennek megfelelően tagjait a mozgalom legjobbjai közül válogatták ki. Ezek az akkor 19–24 éves fiatalok azonban – minthogy nem rendelkeztek megfelelő korban elkezdett balett, illetve hangi előkészítéssel – a hivatásos munka támasztotta fokozott követelmények között szakmai szempontból nagyon gyorsan kiöregedtek (ízületeik a szó szoros értelmében elkoptak, hangjuk elfáradt stb.).

Az Együttes ténylegesen színpadon szereplő művészeinek száma 103 fő. Ebből 35 éves vagy annál idősebb 26 fő, 29–34 év között van 22 fő, 26–28 év között van 10 fő. Minthogy a korábbi években nem fordítottak elég gondot az Együttes utánpótlásának biztosítására és a fiatalításra, szinte teljes egészében hiányzik a tagok közül a 20-tól 25 évig terjedő korosztály.

A fent közölt adatok azt is mutatják, hogy az Együttes jelenlegi tagságának túlnyomó része nagyjából egy időben öregszik ki. Ezért amennyiben a

következő 2-3 évben nem sikerül megfelelő arányú fiatalítást végrehajtani, fennáll annak a konkrét veszélye, hogy az Együttes elveszti produkcióképességét vagy legjobb esetben is csak az eddiginél alacsonyabb szintű produkciót tud nyújtani.

A fiatalítás egyik legnagyobb akadálya a kiöregedő tagokról intézményes gondoskodás hiánya. A rövid időn belül lecserélendő tagok közül 53 tíz éve, vagy annál hosszabb idő óta dolgozik az Együttesben. Ezek az emberek korábbi pályájukat félben hagyva, „kiemelésképpen” kerültek hozzánk. Az itt töltött évek alatt eredeti szakmájukból kizökkentek, s nagyrészt vezetőik, kisebb részben önmaguk hibájából új szakmát nem szereztek. Az utóbbi 2 évben nagy számban kezdtek hozzá különböző fokon a tanuláshoz (jelenleg az együttesben több mint 60 ember tanul), de ennek befejezésére az Együttes keretén belül – ha az Együttes produkcióképességét biztosítani akarjuk – már nem lesz lehetőségük. Erőszakos eltávolításuk (racionalizálás stb.) erkölcstelen, és az Együttesbe kerülő fiatalok szempontjából is rendkívül dezorganizáló lenne. Gyakorlatilag sem képzelhető el, minthogy egyik napról a másikra nem tudnánk megfelelő felkészültségű fiatalokat helyükbe állítani.

A probléma [megoldását] az alábbi módon javasoljuk. Létesítsen a Művelődésügyi Minisztérium tanulmányi segélyt az Állami Népi Együttes tagjai számára az alábbi feltételekkel:

- a) Tanulmányi segélyt az kaphat, aki az Állami Népi Együttesben meghatározott ideig (10-15 év) folyamatos munkaviszonyban volt.
- b) A segély meghatározott időre szóljon, a megkezdett tanulmányok befejezéséig vagy a szakmába való visszatérés esetén a beilleszkedéshez szükséges átmenet idejére (fél évtől 3 évig).
- c) Összege az Együttesben az utolsó 3 évben kapott átlagfizetés 50-60%-a legyen.
- d) A tanulmányi segélyt az igazgató és az Együttes pártvezetőségének javaslata alapján a Művelődésügyi Minisztérium Színházi és Zenei Főigazgatósága adja és rossz tanulmányi eredmény vagy egyéb okok miatt visszavonhatja.
- e) A fenti rendszert 1963. szeptemberétől javasoljuk bevezetni.

A fent javasolt rendszer mellett szól:

- 1.) Nem készletti tétlenségre a tagot, mint a nyugdíjak, ellenkezőleg, feltételezi aktivitását saját jövője biztosítása érdekében.
- 2.) Intézményesen megoldja egy olyan szakmai csoport problémáját, amely egyedülálló, s amelynek egy esetleg elkészülő általános nyugdíjrendelet sem jelenthet megoldást.

3.) Viszonylag kevésbe kerül és a felmerülő költségek jelentős részét az Együttes magára vállalja (költségvetési javaslat mellékelve).³²³

A fiatalítás másik alapvető feltétele a megfelelő szakmai előkészítéssel rendelkező utánpótlás biztosítása. Eddig az Együttes a legnélkülözhetetlenebb utánpótlását szinte kizárólag az öntevékeny mozgalmából nyerte. Ez a rendszer az ének- és zenekar esetében továbbra is elfogadható, hozzáátéve, hogy ez esetben is feltétlenül szükséges az utánpótlással való rendszeres foglalkozás. Ezt az Együttes saját erejéből is meg tudja oldani.

A tánckar esetében azonban az utánpótlás biztosításának csak ez a módja önmagában ma már nem megfelelő. Egyrészt mert az öntevékeny mozgalom nem termel ki megfelelő számban táncosokat, másrészt mert az öntevékeny mozgalmából kikerülő táncosok ismét nem rendelkeznek megfelelő szakmai előkészítéssel és technikai készségekkel. Ezért feltétlenül szükséges, hogy az öntevékeny csoportokból nyert erőkön kívül az Együttes tánckara utánpótlást a jövőben az Állami Balett Intézettől is kapjon.

Tekintettel a konkrét működési nehézségekre, azt javasoljuk, hogy az Intézetben 1963-ban és 64-ben végző 2 évfolyamból az Intézet és az Együttes szakvezetőinek válogatása alapján néhány fiatal kerüljön az Együttesbe. Ezek a fiatalok tanulmányaik hátralévő idejében – természetesen összehangolva az Intézet tantervével – végezzenek szakmai gyakorlatot az Együttesben.

Ismételten szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy amennyiben a következő 2-3 évben nem sikerül megnyugtatóan megoldani az Együttes megfelelő fiatalításának problémáját, s ami ezzel szorosan összefügg, a kiöregedő tagokról való intézményes gondoskodásnak kérdését, nem biztosítható az Együttes művészi továbbfejlődése, sőt komoly mértékben veszélybe kerül működőképessége is.

Budapest, 1962. október 16.

Rábai Miklós s. k.
művészeti vezető,

Györfy Kálmán s. k.
igazgatógazdasági igazgató

Szépfolvi Zoltán s. k.
párttitkár h.

III. AZ ELŐTERJESZTÉSEK ELŐ- ÉS UTÓÉLETE

Az Állami Balett Intézet fölött 1957 tavaszán viharfelhők gyülekeztek: kormányzati körökben komolyan felmerült az intézet megszüntetésének szándéka. Az iskola ugyanis mindaddig csupán egyetlen végző osztályt bocsátott ki, 1954-ben. A pénzügyminisztérium a képzést gazdaságtalannak ítélte. Amikor azonban kiderült, hogy az 1956 végén, 1957 elején disszidált több mint negyven operai táncművész státuszait megfelelő minőségben csak az 1957-ben végző évfolyam tagjaiból tudják betölteni (már a vizsgakoncertet megelőzően), enyhült a közvetlen veszély. Az intézet saját legitimációját más irányokban is erősíteni próbálta. Ekkortájt dőlt el, hogy a Színház- és Filmművészeti Főiskola helyett az ÁBI lesz a táncpedagógus-képzés gazdája. Megtárgyalták, majd elvetették a fizetős, amatőr oktatás bevezetését, ugyanakkor vállalták az amatőr balettoktatás országos szakfelügyeletének ellátását.

A túlélési stratégia része volt a néptáncos szakosító képzés terve is. Lőrinc György az 1958. augusztus 30-ai tanévnyitó tanulmányi értekezleten bejelentette, hogy megkezdik az erre vonatkozó szakmai előterjesztés kidolgozását. Így született meg a közzétett dokumentum. A javaslatról a Művelődésügyi Minisztérium Művészetoktatási Osztálya 1959. március 21-én értekezletet tartott, amelyen Varga Sándorné osztályvezető-helyettes elnökölt.³²⁴ További résztvevők voltak a minisztérium részéről Eke László és Debreczeni László; a néptáncgyűttesek részéről Rábai Miklós (Állami), Vadasi Tibor (Honvéd) és Lengyelffy Miklós (Duna); a Magyar Táncművészek Szövetsége részéről Körtvélyes Géza; a szakszervezet részéről Kocsis György; az Állami Balett Intézet részéről Lőrinc György igazgató, Bogdány Ferenc iskolaigazgató, Lugossy Emma, Mák Magda, Aszalós Károly karaktertánc munkaközösségi tagok, Nádas Marcella, Bartos Irén, Kálmán Etelka, Merényi Zsuzsa balettmesterek, Antal Erzsébet tanulmányi előadó.

A megbeszélés során mindhárom koreográfus örömmel fogadta a kezdeményezést, együttesenként 3-4 fő azonnali felvételének igényét jelezték. Körtvélyes Géza felhívta a figyelmet a kommunikáció fontosságára, mert az Operaházba fel nem vett növendékek egyelőre degradálásnak érzik a vidéki vagy néptáncgyűttesben történő elhelyezkedést. Varga Sándorné a szülők előítéletei miatt aggódott. Kocsis György ezzel összefüggésben felvetette az Intézet esetleges névváltozásának lehetőségét. Nádas Marcella és Merényi Zsuzsa az együttesek általános színvonalának lehúzó hatásától óvtak. Lugossy Emma az intézeti növendékek elhelyezkedési elsőbbségét kívánta biztosítani a dilettánsokkal szemben. A javaslat életbe lépésével kapcsolatban Lőrinc György jelezte, hogy már az 1959-ben végzők között is lesz olyan, aki nem kap operaházi ajánlatot.

Az 1959 júniusában diplomázó hét lány és öt fiú közül az Operaház valóban nem vett föl mindenkit. Ugyanakkor a kimaradókból és az előző évben végzettek közül a Pécsi Nemzeti Színház összesen öt táncost leszerződtetett. A következő évben további kilenc végzőst irányítottak Baranya megyébe, ahol Eck Imre vezetésével megalakult a Pécsi Balett. Az oktatáspolitikai szempontból ígéretesnek induló utánpótlás-nevelési kezdeményezést tehát az 1958-tól pécsi országgyűlési képviselőként is működő Aczél György művelődésügyi miniszterhelyettes, illetve az általa irányított művészetpolitika írta felül.³²⁵

A végzés előtt álló növendékek néptáncra történő szakosítása a későbbiekben sem történt meg. Ugyanakkor az intézet tízéves fennállásának ünnepi ülésén, 1960. december 19-én, Roboz Ágnes hároméves képzési idejű „folklor tagozat” létesítésének ötletét vetette fel, berlini példára hivatkozva, a népi együttesek utánpótlásának nevelésére. Nyilván az intézeti kezdeményezések is közrejátszottak abban, hogy Rábai Miklós az 1962/63. évad elején elkészítette önálló javaslatát. Elképzelése néhány éven belül, ha nem is ebben a formában, de megvalósult. Először kísérleti jelleggel került sor kiválasztott együttes tagok beiskolázására az Állami Balett Intézet Gimnáziumába. Ilyen jellegű képzésben vett részt 1962–66 között Brieber János és Nagy Zoltán. Végül 1971-ben sikerült elindítani az állandó, négyéves, nappali képzési formájú, középfokú szakmai bizonyítványt adó néptánc tagozatot.³²⁶ Az első, 1975-ös képesítő vizsgát Rábai Miklós sajnos nem érthette meg. Az ekkor végzett 23 lány és 19 fiú a hivatásos néptáncgyütteseknek komoly vérfrissítést jelentett.

A táncművészek ún. szakmai nyugdíjának bevezetésére ennél korábban, 1966-ban sor került. Az Operaháznál és a színházaknál alkalmazott hivatásos magántáncosok és tánc kari tagok nyugdíjjogosultságát a – nem nyilvános – 3261/1966. számú kormányhatározat biztosította, lehetővé téve, hogy a legalább 25 év szolgálati viszsonnyal rendelkező, művészi tevékenységük folytatására alkalmatlanná vált táncművészek kivételes nyugellátásban részesüljenek. Az igénylés szabályait a Szakszervezetek Országos Tanácsa Társadalombiztosítási Főigazgatósága állapította meg.³²⁷ A rendelkezés alapján azonban csak a színházi szektorban foglalkoztatottak élhettek ezzel. A néptáncosok számára a lehetőség – szakszervezeti kezdeményezés nyomán – a nyolcvanas években nyílt meg.

A közzétett dokumentumokból jól látható a néptáncosok iskolarendszerű képzésének szükségességére és a táncgyüttesek utánpótlásának biztosítására vonatkozó felismerés megjelenése és a két igazgató hajlandósága az általuk vezetett intézmény belső munkarendjének megváltoztatására. A későbbi eredmények igazolták gondolkodásuk helyességét.

JEGYZETEK

1. Vö. Max Weber: A politika mint hivatás. In Max Weber: *Tanulmányok*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998; Hauser Arnold: *A művészet szociológiája*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1982.
2. Első közlés: Bolvári-Takács Gábor: A színházak állami felügyeletének megváltozása 1907-ben. *Jogtudományi Közlöny*, 77. évf. 11. szám, 2022. november, 452–455. o.
3. A folyamatról lásd: *Magyar színháztörténet 1790–1873*. Szerkesztette: Kerényi Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990; *Magyar színháztörténet 1873–1920*. Szerkesztette: Gajdó Tamás. Magyar Könyvklub – Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest, 2001.
4. A színházügy jogi szabályozásának európai és hazai történetéről lásd Révai Lajos: *A magyar színházi jog mai érvényében*. Révai Gyula kiadása, Budapest, 1907; Nyáry László: *A színházi jog egyes kérdései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. A hazai jogforrásokat összegzi: Staud Géza: *A magyar színháztörténet forrásai III. rész*. (Színháztörténeti Könyvtár 9.) Színháztudományi Intézet, Budapest, 1963. VIII. fejezet: Jogszabályok, 31–45. o.
5. *Magyar színháztörténet*. Szerkesztette: Hont Ferenc. Gondolat Kiadó, Budapest, 1962. 180–212. o.
6. Staud Géza: *A magyar színháztörténet forrásai III. rész*, i. m.
7. Nyáry László: *A színházi jog egyes kérdései*, i. m. 27, 16. o.
8. *A budapesti Operaház 100 éve*. Szerkesztette: Staud Géza. Zeneműkiadó, Budapest, 1984. 86. o.
9. *A Nemzeti Színház 150 éve*. Szerkesztette: Kerényi Ferenc. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987. 88–89. o.
10. *Magyar színháztörténet 1873–1920*, i. m. 909.
11. Uo. 746.
12. *Belügyi Közlöny*, XII. évf. 28. szám, 1907. július 14. 243. o. A * jelzéshez tartozó lapalji jegyzet: „Ez a körrendelet Fiumére is kiterjed.”
13. *Hivatalos Közlöny*, XV. évf. 17. szám, 1907. augusztus 1. 371. o.
14. *Magyarországi Rendeletek Tára*, 41. évf. 1907. 809–810. o.
15. T. Kiss Tamás: *A magyarországi kulturális minisztériumokról (1867–1993)*. Magánkiadás, Budapest, 1993. 83. o. A körülmények rekonstruálást nehezíti, hogy a VKM korabeli levéltári iratanyaga az Országos Levéltár 1956. novemberi tűzvésében megsemmisült.

16. Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója (a továbbiakban: Képviselőházi napló). Negyedik kötet. Budapest, 1906. 103. o.
17. Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. X. kötet. Budapest, 1907. 246. szám. A pénzügyi bizottság jelentése a belügyministerium 1907. évi állami költségvetése tárgyában. 309. o.
18. *Képviselőházi napló*. Negyedik kötet, i. m. 103–104. o.
19. *Pesti Hírlap*, XXVIII. évf. 328. szám, 1906. november 28., 7. o.
20. *Képviselőházi napló*. Hatodik kötet. Budapest, 1907. 132. o.
21. Uo. 132–133. o.
22. A kérdéskörrel lásd: *Magyarország története 1890–1918*. Főszerkesztő: Hanák Péter. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988³. 557–667. o.; Dolmányos István: *A koalíció az 1905–1906. évi kormányzati válság idején*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976; Böllöny József – Hubai László: *Magyarország kormányai 1848–2004*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004⁵. 53–55. o.
23. *Képviselőházi napló*. Tizenkettedik kötet. Budapest, 1907. 61. o.
24. Jellemző, hogy a színházak állami felügyeletének megváltoztatásáról sem Andrassy Gyula életrajzi monográfiájában, sem Apponyi Albert memoárjában nem esik szó. Vö. Szalai Miklós: *Íjabb Andrassy Gyula élete és pályája*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1993; gróf Apponyi Albert: *Emlékirataim*. Helikon Kiadó, Budapest, 2016.
25. 116/1951. (VI. 5.) M. T. rendelet a népművelési miniszter ügykörének kiegészítése tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1951. 85. szám, június 5., 538. o.; 1.011–3–38/1951. (X. 25.) Np. M. rendelet a társastánctanítás egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában. *Magyar Közlöny*, 1951. 152. szám, október 25. 1064. o.
26. Első közlés: Bolvári-Takács Gábor: Balettek és bankók. A Diótörő és a Párizs lángjai operaházi premierköltségei, 1950. *Kritika*, XLVI. évf. 3–4. szám, 2016. március–április, 20–23. o.
27. Vö. Alpár Ágnes: Az Operaház 100 éves műsora. In *A budapesti Operaház 100 éve*. Szerkesztette: Staud Géza. Zeneműkiadó, Budapest, 1984. 441–492. o. (Az operaházi premerek adataihoz a továbbiakban külön hivatkozás nélkül is.)
28. Vö. Sajtóválogatás az 1945–1950 között megjelent cikkekből. In *Táncművészeti dokumentumok 1985*. Szerkesztette: Kaposi Edit – Kövágó Zsuzsa. Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest, 1985. 29–37. o.
29. A *hattyúk tava*: Csajkovszkij zeneművének eredeti koreográfiáját 1895-ben Marius Petipa és Lev Ivanov készítették. Leningrádban Fjodor Lopuhov 1945-ös, Moszkvában Aszaf Messzerer 1937-es változatát játszották (Budapesten is ez utóbbit mutatták be). A *bahcsiszeráji szökökút*: Borisz Aszafjev zenéje, Rosztjizslav Zaharov koreográfiája (1934). *Párizs lángjai*: Aszafjev zenéje, Vajnonen koreográfiája (1932). A balettek történetét és leírását lásd Vályi Rózsi – Szenthegyi István – Csizmadia György: *Balettek könyve*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1959.
30. Vö. Kaán Zsuzsa: *Kun Zsuzsa, a balerina*. Nemzetközi Tánc- és Kultúra Alapítvány – Trionfo Kft., Budapest, 2010. 28–31. o.; Halász Tamás: A tánc fénye. Beszélgetés Mák Magdával. II. rész. *Parallel*, 2015. 33. szám, 12. o.; Seregi László a Bolsoj szolisztái láttán szeretett bele a klasszikus balettbe. Vö. Kaán Zsuzsa: *Seregi*. Nemzetközi Tánc- és Kultúra Alapítvány – Trionfo Kft., Budapest, 2005. 16. o.

31. Sok tanulnivalónk van a szovjet tánckultúrától. *Kis Újság*, 1949. október 9. In *Sajtóválogatás az 1945–1950 között megjelent cikkekből*, i. m. 165. o.; Dukáné Máté Margit: A szovjet úttörő táncszakkörök munkája a népitánc terén. *Táncoló Nép*, 1949. november–december, 18–19. o.; M. P. [Morvay Péter]: Mit láttam a Szovjetunióban? Merényi Zsuzsa előadása. *Táncoló Nép*, 1950. augusztus–szeptember, 9–10. o.
32. A balettek premieradatait lásd: Alpár Ágnes: *Az Operaház 100 éves műsora*, i. m. 470. o.
33. Halász Tamás: *A tánc fénye*, i. m. 12. o.
34. *Magyar-szovjet kapcsolatok 1948–1970. Dokumentumok*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973. 36. o.
35. Uo. 39. o.
36. Tóth Aladár 1950. december 6-án kelt jelentése. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) Magyar Állami Operaház iratai 1945–1950. XXVI–I–3. 8. doboz, 1290/1950. szám.
37. Kaán Zsuzsa: *Kun Zsuzsa, a balerina*, i. m. 32–41. o.
38. Halász Tamás: *A tánc fénye*, i. m. 12. o.
39. Vö. Lőrinc György: A szovjet balett hatása balettművészetünkre. *Muzsika*, X. évf. 11. szám, 1967. november, 30. o.
40. Tóth Aladár 1950. június 16-án kelt levele. MNL OL Magyar Állami Operaház iratai 1945–1950. XXVI–I–3. 7. doboz, 572/1950. szám.
41. Vö. *Kossuth-díjasok és Állami Díjasok almanachja 1948–1985*. Szerkesztette: Darvas Pálné – Klement Tamás – Terjék József. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
42. Harangozó Gyula – Harangozó Gyuláról. *Premi-air. A Magyar Nemzeti Balett Alapítvány lapja*, 1999. 1. szám, 8. o.
43. Bartók Béla és Lengyel Menyhért táncjátékára Harangozó 1941-ben készített koreográfiát, de a művet az 1945-ös bemutató után 1949-ben, modernizmus vádjával, levették a műsorról, és csak 1956. június 1-jén újították fel.
44. Harangozó Gyula: Mi viszi előre a magyar balettet? *Táncművészet*, VI. évf. 9. szám, 1956. szeptember, 386–388. o.
45. Lásd *Kis Újság*, 1950. január 27. In *Sajtóválogatás az 1945–1950 között megjelent cikkekből*, i. m. 168. o.; Szovjet vendégművészek bírálata a magyar táncmozgalomról. *Táncoló Nép*, 1950. április–július, 10. o.
46. Vö. Bolvári-Takács Gábor: *Táncosok és iskolák. Fejezetek a hazai táncművészképzés 19–20. századi intézménytörténetéből*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014. 184–211. o. Mák Magda szerint a balettintézet létrehozásához a Népművelési Minisztérium kifejezetten Armasevszkaja kérésére látott hozzá. Vö. Halász Tamás: *A tánc fénye*, i. m. 13. o.
47. Agrippina Jakovleva Vaganova (1879–1951) táncművész, koreográfus, balettmester, a róla elnevezett balettmódszeri rendszer kialakítója, 1897-től a szentpétervári Mariinszkij Színház tagja, utóbb magántáncosa, 1921-től a Leningrádi Táncművészeti Iskola tanára, majd igazgatója, 1931–37 között a leningrádi Kirov Balett igazgatója. Könyve: *Osznovi klasszicseskava tanca*. Moszkva, 1934. Magyarul: A. J. Vaganova: *A klasszikus balett alapjai*. Fordította: Albert Éva. Művelt Nép

- Könyvkiadó, Budapest, 1951. Ez a módszertan képezte az 1950-ben megalakult Állami Balett Intézetben folyó oktatás metodikai alapjait.
48. Bartos Irén, Géczy Éva, Hidas Hedvig, Kálmán Etelka, Kiss Ilona, Lőrinc György, Lugossy Emma és Mák Magda.
 49. MNL OL Magyar Állami Operaház iratai 1945–1950. XXVI–I–3. 7. doboz, 14/1950. szám.
 50. Oláh Gusztáv (1901–1956) 1921–30-ban az operaház díszlettervezője, 1930-tól haláláig szcenikai főfelügyelő, 1936-tól főrendező is, 1941-től haláláig vezető főrendező. Kétszeres Kossuth-díjas Kiváló Művész.
 51. Márk Tivadar (1908–2003) 1934-től az operaház szcenikai segéde, majd jelmeztárosa, 1938-tól jelmeztervező, 1945–81-ben vezető jelmeztervező. Kossuth-díjas Kiváló Művész.
 52. A korabeli pénzügyi fogalomhasználatban az állami intézmények költségvetését így nevezték.
 53. Bizet *Carmen* című operáját 1949. október 18-án, Smetana *Az eladott menyasszony* című vígoperáját 1949. december 15-én, Kacsoh Pongrácz *János vitéz* című daljátékát 1949. december 28-án, Muszorgszkij *A szorocsinci vásár* című vígoperáját 1949. december 25-én mutatták be.
 54. Offenbach *Orfeusz az alvilágban* című operettjét végül nem mutatták be.
 55. Utalás az évad további bemutatóira: Erkel: *Bánk bán* (1950. február 25.), Kodály: *Székelly fonó* (1950. április 21.), Verdi: *Traviata* (1950. május 26.).
 56. Garay Imréné (1949–52-ben az operaház főtítkára) saját kézzel írt másodpéldányon.
 57. MNL OL Magyar Állami Operaház iratai 1945–1950. XXVI–I–3. 7. doboz, 195/1950. szám.
 58. A házaspár a Bristol Szállóban lakott.
 59. Vajnonen e megbízásának eredménye nem ismeretes.
 60. A rovat száma (3.) azt jelzi, hogy az előző, 4–6. számú tételek a *Diótörő* kiállítás költségeihez tartoznak.
 61. Aláírások nélküli gépelt másodpéldány.
 62. A jogdíjról van szó.
 63. Juhász Andor (1919-től az operaház pénztári ellenőre, 1940–59-ben gazdasági felügyelő), saját kezű aláírásával ellátott gépelt másodpéldány.
 64. MNL OL Magyar Állami Operaház iratai 1945–1950. XXVI–I–3. 7. doboz, 321/1950. szám.
 65. Saját kezű aláírásokkal ellátott gépelt másodpéldány. Fülöp Zoltán (1907–1975) 1928–67-ben az operaház díszlettervezője, valamint szcenikai felügyelője, illetve vezetője. Kossuth-díjas Kiváló Művész.
 66. Az operaház főtítkárának saját kezű aláírása.
 67. Első közlés: Bolvári-Takács Gábor: *Iratok az Állami Népi Együttes történetéhez* (1950–1953). In *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez IV*. Szerkesztette: Tóvay Nagy Péter. Magyar Táncművészeti Egyetem, Budapest, 2020. 76–125. o.

68. Korossy Zsuzsa: Színházirányítás a Rákosi-korszak első felében. In *Színház és politika. Színháztörténeti tanulmányok, 1949–1989*. Szerkesztette: Gajdó Tamás. Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, Budapest, 2007. 45–137. o.
69. Vö. Révai József: *Kulturális forradalmunk kérdései*. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1952. A folyamatról részletesen lásd Bolvári-Takács Gábor: *A művészet megszélesítése. Folyamatok és fordulatok a művészetpolitikában 1948–1956*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 22–44. o.
70. 53/1949. N. T. számú határozat a fővárosi állami színházak szervezetéről és pénzgazdálkodásáról, 1949. július 21. *Népgazdasági Tanács Határozatainak Tára*, 1949. 3–5. szám, 1949. augusztus 14. 13–14. o.
71. 101/6/1949. N. T. számú határozat a vidéki színházak állami kezelésbe vételéről, 1949. augusztus 29. *Népgazdasági Tanács Határozatainak Tára*, 1949. 6–7. szám, 1949. augusztus 29. 30. o. A folyamatról lásd Bolvári-Takács Gábor: *A művészetpolitika mechanizmusai. Interpretációk és források a Kádár-korszak értelmezéséhez*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020. 163–178. o.
72. Vö. *Sajtóválogatás az 1945–1950 között megjelent cikkekből*, i. m. 29–46. o.
73. Ortutay Zsuzsa: A táncművészet feladatai. *Táncművészet*, I. évf. 1. szám, 1951. szeptember, 2–4. o.
74. Az adatok forrása: Maácz László: *Magyarországi hivatásos néptáncegyüttesek története megalakulásuktól 1962 decemberéig. A magyar táncmozgalom története II.* Népművelési Intézet, Budapest, 1962.
75. Történetéről részletesen lásd Mészöly Gábor: *Honvéd Együttes 70. Művészet és történelem*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.
76. Történetéről részletesen lásd Péter Márta: *Eleven történet. A Duna Művészegyüttes és elődegyüttesei*. Duna Palota Nonprofit Kft., Budapest, 2013.
77. Gulyás László et al.: *A Magyar Állami Népi Együttes*. Corvina Kiadó, Budapest, 1974; *Hagyomány és korszerűség. A Magyar Állami Népi Együttes 50 éves*. Szerkesztette: Sebő Ferenc. Hagyományok Háza, Budapest, 2003; *Időben. 60 éves a Magyar Állami Népi Együttes*. Szerkesztette: Mihályi Gábor. Hagyományok Háza, Budapest, 2011.
78. Maácz László: A Magyar Állami Népi Együttes tánckarának krónikája. In *Táncstudományi Tanulmányok 1963–1964*. Szerkesztette: Dienes Gedeon. Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Bizottsága, Budapest, 1964. 57–75. o.
79. Kultúrverseny: a szocialista munkaverseny mintájára, szovjet példa alapján létrehozott kulturális tömegmozgalom. Vö. Losonczy Ágnes: *Zene – ifjúság – mozgalom*. Zeneműkiadó, Budapest, 1974. 155–167. o.
80. MNL OL MDP Központi Vezetősége Politikai Bizottságának iratai. M–KS 276. f. 53. cs. 56. ő. e. 58. lap, 1772/1950. szám. Ezen az ülésen hagyták jóvá az Állami Balett Intézet létrehozását is.
81. Uo. 53–56. lap.
82. Uo. 57. lap. A dokumentum első közlése: Bolvári-Takács Gábor: Az Állami Balett Intézet létrehozásának politikai körülményei. *Kritika*, 29. évf. 8. szám, 2000. augusztus, 26–28. o.
83. MNL OL Népművelési Minisztérium kollégiumi értekezletek iratai 1949–1956. XIX–I–3–n 2. doboz. A koreográfus Rábai Miklós és az énekkari karnagy Csenki

- Imre eredetileg 1600,- Ft-os fizetéssel szerepelt a javaslatban, az igazgatói bérkategória 2000,- Ft volt. Gulyás László zenekari karnagy 1500,- Ft-os fizetésén nem változtattak.
84. MNL OL Népművelési Minisztérium kollégiumi értekezletek iratai 1949–1956. XIX–I–3–n 2. doboz.
 85. Rábai Miklós (1921–1974) koreográfus, együttesvezető, 1950-től az Állami Népi Együttes Tánckarának vezetője, később rövid ideig mb. igazgató, 1965-től az egész együttes művészeti vezetője, 1971-től haláláig igazgatója. Életéről lásd: *Rábai Miklós élő öröksége*. Szerkesztette: Pesovár Ernő. Planétás Kiadó, Budapest, 1997.
 86. Léka Géza: *Árva ragyogás. Rendhagyó családi történet*. Hítel Könyvműhely, Budapest, 2016.
 87. Vojnich Iván: Ismerős vagy ismeretlen program? *Táncművészet*, VII. évf. 3. szám, 1982. március, 32–34. o.
 88. A 9/1951. (I. 6.) M. T. sz. rendelettel létrehozott Népművészeti Intézetről van szó.
 89. DISZ: Dolgozó Ifjúság Szövetsége, 1950–56 között a Magyar Dolgozók Pártja ifjúsági szervezete. A DISZ vette át az addigi MEFESZ együttes fenntartását.
 90. Táncmozgalom hírei. *Táncoló Nép*, [II. évf. 4. szám] 1950. október–december, 16. o.
 91. MNL OL Népművelési Minisztérium kollégiumi értekezletek iratai 1949–1956. XIX–I–3–n 2. doboz.
 92. MNL OL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. XIX–A–83–a–378/22–1951. 1011–5–62/1951. Eln. a. számú irat.
 93. MNL OL Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. XIX–A–83–a–378/22–1951.
 94. 79/1951. (III. 31.) M. T. számú rendelet az Állami Népi Együttes létesítéséről. *Magyar Közlöny*, 1951. 51–54. szám, 1951. március 31. 214. o.
 95. H. Gy.: Az Állami Népi Együttes nagysikerű bemutatkozása. *Szabad Nép*, IX. évf. 83. szám, 1951. április 10. 6. o.
 96. Rábai Miklós: Tanuljunk Mojszejev művészetéből! Az Állami Népi Együttes fejlődésének néhány kérdése. *Művészeti Dolgozók Lapja*, II. évf. 4. szám, 1951. április 28. 4. o.
 97. MNL OL Népművelési Minisztérium kollégiumi értekezletek iratai 1949–1956. XIX–I–3–n 3. doboz.
 98. Uo.
 99. Uo. 4. doboz.
 100. Uo. 4. doboz.
 101. Csizmadia György: Az Állami Népi Együttes új táncműsora. *Táncművészet*, III. évf. 5. szám, 1953. május, 148–152. o.
 102. MNL OL MDP Központi Vezetősége Politikai Bizottságának iratai. M–KS 276. f. 53. cs. 56. ó. e. 53–56. lap.
 103. Proletkult (a „proletárkultúra” kifejezésből): a húszas évek kulturális tömegmozgalma a Szovjetunióban; később a marxizmus–leninizmussal szemben álló ideológiának minősítették. Vö. V. V. Gorbunov: *Lenin és a Proletkult*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

104. Rákosi Mátyás Művek: a Csepel Vas- és Fémművek akkori elnevezése.
105. MEFESZ: Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (1945–48), Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete (1948–50). Az általa fenntartott táncgyűttesről van szó, amelyet Rábai Miklós vezetett.
106. Értsd: a Népművelési Minisztérium pártkollégiuma.
107. Politikai vezető = igazgató. A dokumentumban e helyütt személynév nem szerepel. Az ÁNE első igazgatója Szöllősi Gyula lett.
108. OTI: Országos Társadalombiztosítási Intézet.
109. MNL OL MDP Központi Vezetősége Politikai Bizottságának iratai. M–KS 276. f. 53. cs. 56. ő. e. 57. lap.
110. A Népgazdasági Tanács 1949–52 között a kormány legfőbb gazdaságirányítási szerve, elnöke Gerő Ernő volt.
111. Hegyi Gyula (1897–1978) sportvezető, 1948–51 között az Országos Sporthivatal, majd 1962-ig a jogutód intézmények elnöke.
112. Az Állami Népi Együttesről van szó.
113. A 9/1951. (I. 6.) M. T. sz. rendelettel létrehozott Népművészeti Intézetről van szó.
114. Az amatőr kórusmozgalmat összefogó Bartók Béla Szövetségről van szó.
115. Az 1948–50 között működött Magyar Táncszövetségről van szó.
116. Az 1950-ben feloszlott szabadkőműves Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Podmaniczky utcai székházáról van szó. Vö. Csordás Lajos: Az elrekvirált páholyház története. *Népszabadság*, LVIII. évf. 93. szám, 2000. április 20. Budapest melléklet, 36. o.
117. Vojnich Iván: *Ismerős vagy ismeretlen program?*, i. m.
118. MNL OL Minisztertanácsai jegyzőkönyvek. XIX–A–83–a–378/22–1951. 1011–562/1951. Eln. a. számú irat.
119. kézzel írt iktatószám
120. A cím fölött színes bélyegzőlenyomat: „napirenden kívül!”
121. nehezen olvasható sajtó kezű aláírás
122. 79/1951. (III. 31.) M.T. számú rendelet az Állami Népi Együttes létesítéséről. *Magyar Közlöny*, 1951. 51–54. szám, 1951. március 31. 214. o.
123. H. Gy.: *Az Állami Népi Együttes nagysikerű bemutatkozása*, i. m.
124. Rábai Miklós: *Tanuljunk Mojszejev művészetéből! Az Állami Népi Együttes fejlődésének néhány kérdése*, i. m. Kiemelések az eredetiben.
125. MNL OL Népművelési Minisztérium kollégiumi értekezletek iratai 1949–1956. XIX–I–3–n 3. doboz. Kiemelések az eredetiben.
126. Jelzések a cím fölött balra fent: „Művészeti Főosztály. Készült 31 példányban.”; jobbra fent: „Szigorúan bizalmas! sorszám.”
127. Kodály Zoltán (1882–1967), Szabolcsi Bence (1899–1973), Lajtha László (1892–1963) zeneszerzők, zenetudósok.
128. A III. Világifjúsági Találkozót (Kelet-)Berlinben, az NDK fővárosában, 1951. augusztus 5–19. között rendezték meg, az ÁNE augusztus 6-tól 18-ig tartózkodott kint.
129. Berlinben nemcsak az énekkar ért el sikert, hanem a tánckar *Este a fonóban*, *Pontozó és Üveges tánc* című műsorszámai is díjat kaptak.

130. Helyesen: az április 4. tiszteletére április 3-án este rendezett előadáson.
131. Az 1949-ben alakult Magyar Zeneművészek Szövetségéről van szó.
132. Bihari János (1764–1827) zeneszerző
133. A neves szovjet rendező, Konsztantyin Szergejevics Sztanyiszlavszkij (1863–1938) színészpédagógiai módszertanáról van szó.
134. Csehszlovákiában 1951. május 27. és június 9. között 14 előadást teljesítettek.
135. A Munkaerő Tartalékok Hivatala kulturális osztálya által 1950-ben alapított Munkaerő Tartalékok Központi Ének-, Zene- és Táncegyütteséről van szó, amely a későbbi KISZ Központi Művészegyüttes jogelődje.
136. A tervezett műsor ekkor nem valósult meg, lásd a 10. számú dokumentumot.
137. A dokumentumban a hiányzó keresztnéveket [...] jellel kiegészítettem.
138. MNL OL Népművelési Minisztérium kollégiumi értekezletek iratai 1949–1956. XIX–I–3–n 3. doboz. Kiemelések az eredetiben.
139. 1952-ben Csenki Imre és Rábai Miklós egyaránt a Kossuth-díj ezüst fokozatát kapta „Az Állami Népi Együttes vezetésében elért példamutató eredményeiért”. Gulyás László nem kapott díjat, amely tovább élte az együttesen belüli konfliktusokat.
140. Narodnyikok: 19. századi orosz baloldali értelmiségi mozgalom; később a marxizmus–leninizmussal szemben álló ideológiának minősítették.
141. MNL OL Népművelési Minisztérium kollégiumi értekezletek iratai 1949–1956. XIX–I–3–n 4. doboz. Kiemelések az eredetiben.
142. Jelzések a cím fölött jobbra fent: „Titkos. Készült 40 példányban.” Fent középen bélyegzőlenyomat: „Kérjük, hogy az anyagot a kollégiumi ülés végén a Titkárságon leadni szíveskedjen.”
143. Helyesen: az április 4. tiszteletére április 3-án este rendezett előadás óta.
144. Lásd a 8. és 9. számú dokumentumot.
145. A Szovjetunióban 1952. február 25. és március 21. között 18 előadást, Kínában április 3. és május 27. között 40 előadást teljesítettek.
146. tszcs: termelőszövetkezeti csoport
147. Teljes cím: *Este a fonóban.*
148. Lásd a bevezetőt és az 1. számú dokumentumot.
149. helyesen: zeneirodalom
150. Az A. V. Szvesnyikov által alapított és vezetett Állami Orosz Népdalkórusról van szó.
151. Weiner Leó (1885–1960) zeneszerző
152. A Népművelési Minisztériumról és szervezeti egységeiről van szó.
153. A Magyar Zeneművészek Szövetségéről van szó.
154. MNL OL Népművelési Minisztérium kollégiumi értekezletek iratai 1949–1956. XIX–I–3–n 4. doboz. Az ülés résztvevőinek felsorolása hiányzik, de a szövegből kitűnik, hogy a benne megnevezett, illetve megbírált személyek jelen voltak.
155. Szöllősi Gyula (1922–1983), az együttes igazgatója.
156. Le is váltották: 1953-ban Varjasi Rezső lett az igazgató.
157. Csenki Imre (1912–1998), az énekkar művészeti vezetője.
158. Gulyás László (1928–1995), a zenekar vezetője.
159. Náfrádi László (1928) táncos, koreográfus.

160. 1952-ben Csenki Imre és Rábai Miklós egyaránt a Kossuth-díj ezüst fokozatát kapta.
161. Vitányi Iván (1925–2021), ekkor a Népművelési Minisztérium munkatársa, tánc-történész, később szociológus.
162. Csenki Imre később sem lett a Zeneakadémia tanára.
163. Minden bizonnyal Vujicsics Tihamér (1929–1975) zeneszerzőről van szó, de nem zárható ki Vojnich Iván tánckari tag neve sem.
164. Jánosi Ferenc (1916–1968) politikus, ekkor a népművelési miniszter első helyetese.
165. genre = zsáner: a témáját a mindennapi életből merítő kompozíció
166. Csizmadia György: *Az Állami Népi Együttes új táncműsora*, i. m. Kiemelések az eredetiben.
167. Első közlés: Bolvári-Takács Gábor: Színházművészek és filmművészek pártkongresszusi felszólalásai (1946–1988). *Zempléni Múzsá*, XX. évf. 2. szám, 2020. nyár, 27–48. o.
168. *Pártkongresszusok és pártkonferenciák 1918–1980*. Összeállította: Vida Sándor. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985; *Segédkönyv a Politikai Bizottság tanulmányozásához*. Szerkesztette: Nyíró András. Interart Stúdió, Budapest, é. n. (1989). A pártkongresszusok és pártkonferenciák jegyzőkönyvei önálló kötetekben jelentek meg. A bibliográfiai adatokat az egyes felszólalásoknál közöljük. A jelen forrásközlemény szempontjából felszólalással nem érintett – tehát később nem idézett – tanácskozások jegyzőkönyvei: *Harc az újjáépítésért. A Magyar Kommunista Párt 1945. május 20-án és 21-én tartott országos értekezletének jegyzőkönyve*. Magyar Kommunista Párt kiadása, Budapest, 1945; *A Magyar Kommunista Párt IV. kongresszusa* (1948. június 12.), a Szociáldemokrata Párt XXXVII. kongresszusa (1948. június 12.), a *Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülési kongresszusa jegyzőkönyve* (1948. június 12–13–14.). Szikra Irodalmi és Lapkiadóvállalat Nyomdai Rt., Budapest, é. n. (1948); *A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának jegyzőkönyve*. 1954. május 24–30. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1954; *A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. kongresszusának jegyzőkönyve*. 1985. március 25–28. Szerkesztette: Dús Ágnes. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1985.
169. A politikai retorika működéséről részletesen lásd Bolvári-Takács Gábor: *A művészetpolitika mechanizmusai. Interpretációk és források a Kádár-korszak értelmezéséhez*, i. m. 55–60. o.
170. Fischer Sándor: *Retorika. A közéleti beszéd gyakorlata*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1981. 212. o.
171. Lásd: *Az MDP Központi Vezetősége, Politikai Bizottsága és Titkársága üléseinek napirendi jegyzékei 1948–1956*. I–II. kötet. Összeállította: T. Varga György. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2005–2007; *Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei 1956–1989*. I–IV/B. kötet. Összeállította: Németh Jánosné. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1995–2001.
172. Életéről, munkásságáról lásd Molnár Gál Péter: *Major Tamás cirkusza*. In Molnár Gál Péter: *Rendelkezőpróba*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 5–126. o.; Antal Gábor: *Major Tamás*. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest,

- 1982; *A színház nem szelíd intézmény. Írások Major Tamástól, írások Major Tamásról*. Összeállította és sajtó alá rendezte: Antal Gábor. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985; Koltai Tamás: *Major Tamás. A Mester monológja*. Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1986; Kocsis L. Mihály: *Van itt valaki (Major Tamás)*. Minerva, Budapest, 1987.
173. Keresztury Dezső (1904–1996) író, irodalomtörténész 1945. november 15. és 1947. március 14. között vezette a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot.
174. Vö. *Mai magyar művelődéspolitikai. Elvek, tervek, eredmények*. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, Budapest, 1946.
175. Keres Emilről életrajz tudomásunk szerint nem jelent meg. Erősen szubjektív jellemzését adja: Gosztönyi János: *Láttalak, elmeséllek. Arcképek és emlékezések*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2005. 137–142. o.
176. Vö. Az irodalom és a művészetek hivatása társadalmunkban. Az MSZMP KB mellett működő Kulturális Elméleti Munkaközösség állásfoglalása (1966. június–július). In *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1963–1966*. Szerkesztette: Vass Henrik. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978². 485–515. o.
177. Az MSZMP Központi Bizottságának határozata a közművelődés fejlesztésének feladatairól (1974. március 19–20.). In *A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1971–1975*. Szerkesztette: Vass Henrik. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1978. 677–690. o.
178. Életéről lásd: *A második életmű. Székely Gábor és a színházcsinálás iskolája*. Szerkesztette: Jákfalvi Magdolna – Nánay István – Sipos Balázs. Balassi Kiadó – Arktisz Kiadó, Budapest, 2016.
179. Vö. Sirató Ildikó: *A magyar színjátszás rövid története*. Holnap Kiadó, Budapest, 2017. 215–245. o.
180. A Pécsi Balettről lásd Dallos Attila: *A Pécsi Balett története*. Zeneműkiadó, Budapest, 1969; Molnár Gál Péter: *Eck Imre és a Pécsi Balett*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2000.
181. Aczél György 1948 májusától 1949. júliusi letartóztatásáig az MKP/MDP Baranya megyei bizottságát vezette. 1958 novemberében megválasztották Baranya megye országgyűlési képviselőjévé. Az első ciklusban elnyert listás helyét később pécsi egyéni választókerületi mandátum váltotta föl, s ezt – négy év megszakítással (1967–71) – 1990-ig betöltötte. Vö. Takács Gyula: Aczél György és a Pécs–baranyai kultúra a múlt század 60–70–80-as éveiben. *Pécsi Szemle*, XV. évf. 2. szám, 2012. nyár, 104–117. o.
182. Gothár Péter 1982-ben bemutatott kultuszfilmje, a *Megáll az idő* a Kádár-korszak végjátékának kezdetét jelzi.
183. Életéről lásd Kovács András: *A szerencse fia. Epizódok egy filmrendező életéből*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.
184. *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezlete. Írásban leadott hozzászólások. I. rész*. Szerkesztette: Dús Ágnes. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 14–20. o.
185. Megjelent: *A népi demokrácia útja*. A Magyar Kommunista Párt Budapesten 1946. szeptember 28., 29., 30. és október 1. napján megtartott III. kongresszusá-

- nak jegyzőkönyve. Szikra Irodalmi és Lapkiadó Vállalat, Nyomdai Rt., Budapest, 1946. 105–107. o.
186. Hóman Bálint (1885–1951) 1932–38 és 1939–42 között vezette a vallás- és közoktatásügyi tárcát.
187. Kmetty János (1889–1975) festőművész; Veress Sándor (1907–1992) zeneszerző; Beck András (1911–1985) érem- és szobrászművész, Major Tamás sógora; Bán Béla (1909–1972) festőművész; Szabó Ferenc (1902–1969) zeneszerző; Gobbi Hilda (1913–1988) színművész; Nagy Lajos (1883–1954) író; Ferenczy Noémi (1890–1957) gobelinművész; Déry Tibor (1894–1977) író; Hont Ferenc (1907–1979) rendező.
188. Basilides Mária (1886–1946) operaénekes, 1915-től az Operaház tagja.
189. Vörös Segély: a Kommunista Internacionálé által 1922-ben alapított nemzetközi egészségügyi, pénzügyi és jogi segélymozgalom. Magyarországon 1937-ig legálisan, ezt követően az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja keretében működött.
190. Henry Agard Wallace (1888–1965) amerikai demokrata párti politikus, 1941–45-ben alelnök, 1945–46-ban kereskedelmi miniszter, fellépett az USA hidegháborús politikája ellen.
191. Magyar Művészeti Tanács: 1946–50 között a vallás- és közoktatásügyi miniszter legfőbb művészeti tanácsadó szerve.
192. Vas Zoltán (1903–1983), Budapest 1945 utáni közellátási kormánybiztos, illetve polgármestere intézkedésén alapuló segélycsomag.
193. A Nemzeti Színház 1937–48 között működtette Kamaraszínházként az egykori Andrássy úti Színházat (VI. Andrássy út 69.).
194. Székesfővárosi Zenekar: 1923-ban alakult, a mai Nemzeti Filharmonikus Zenekar jogelődje.
195. Kodály Zoltán (1882–1967), Veress Sándor (1907–1992), Kadosa Pál (1903–1983) zeneszerzők.
196. Megjelent: *A Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusának jegyzőkönyve. 1951. február 24. – március 2.* Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1951. 288–292. o.
197. Részletek Csokonai Vitéz Mihály *Magyar! Hajnal hasad!* című verséből.
198. Konsztantyin Andrejevics Trenyov (1876–1945) szovjet-országi drámaíró fő műve.
199. Somlay Artúr (1883–1951) színművész. 1951. november 10-én politikai-lelkiismereti okból öngyilkos lett.
200. Bajor Gizi (1893–1951) színművész. 1951. február 12-én hunyt el, miután a férje megmérgezte, majd magával is végzett.
201. Rátkai Márton (1881–1951), Gobbi Hilda (1913–1988), Mészáros Ági (1918–1989), Ladányi Ferenc (1909–1965) színművészek; Várkonyi Zoltán (1912–1979) színművész, rendező.
202. Lengyel Menyhért (1880–1974), Lakatos László (1881–1944), Bús-Fekete László (1896–1971) írók.
203. Bihari József (1901–1981), Pécsi Sándor (1922–1972), Rajczi Lajos (1914–1957) és Balázs Samu (1906–1981) színművészek.
204. Szirtes Ádám (1925–1989), Soós Imre (1930–1957), Horváth Teri (1929–2009), Ferrari Violetta (1930–2014) színművészek.

205. Kultúrverseny: a szocialista munkaverseny mintájára, szovjet példa alapján létrehozott kulturális tömegmozgalom. Vö. Losonczy Ágnes: *Zene – ifjúság – mozgalom*, i. m.
206. Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezletének jegyzőkönyve*. 1957. június 27–29. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1957. 162–165. o.
207. Az utalás az 1955 októberében közreadott politikai memorandumra vonatkozik, amelyet 59 vezető értelmiségi párttag (írók, művészek) írt alá. Vö. Rainer M. János: *Az író helye. Viták a magyar irodalmi sajtóban 1953–1956*. Magvető Könyvkiadó, 1990. 192–221. o.
208. Maurice Thorez főtitkárnak a Francia Kommunista Párt Központi Bizottságának 1956. november 21-i ülésén elhangzott zárszava megjelent a *Testvérpártok a magyarországi eseményekről* című kötetben, a Kossuth Kiadónál, 1957 máciusában.
209. Az utalás Könyves Kálmán törvénykönyvének rendelkezésére vonatkozik: „Boszorkányokkal szemben, akik nincsenek, semmiféle kereset ne legyen.”
210. Aczél Tamás (1921–1994) költő; Gimes Miklós (1917–1958) újságíró; Méray Tibor (1924–2020) író, újságíró.
211. József Attila *Levegőt!* című versének utolsó sorai.
212. Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusának jegyzőkönyve*. 1959. november 30. – december 5. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1960. 413–415. o.
213. Utalás Arthur Miller *Az ügynök halála* című drámájára.
214. Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának jegyzőkönyve*. 1962. november 20–24. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1963. 315–317. o.
215. A szocialista országok és Albánia között 1961-ben konfliktus alakult ki, mert az Enver Hodzsa által vezetett Albán Munkapárt elutasította a desztalinizációt. 1961 végén a Szovjetunió bezárta tiranai nagykövetségét.
216. Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt IX. kongresszusának jegyzőkönyve*. 1966. november 28. – december 3. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967. 224–226. o.
217. Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt X. kongresszusának jegyzőkönyve*. 1970. november 23–28. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971. 291–293. o.
218. A Nemzeti Színház, a Blaha Lujza téri épület 1965-ös lebontása után, 1966-tól a Hevesi Sándor téren működött. Az új színház felépítésének helyszínéül a Dózsa György út Városliget melletti szakaszát már 1963-ban kijelölték. 1965-ben nemzetközi tervpályázat zajlott le. 1971-ben az építési szándékot az MSZMP Politikai Bizottsága határozatban erősítette meg, de a rendszerváltozásig semmi sem történt.
219. Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve*. 1975. március 17–22. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. 257–258. o.
220. Az állítás igaz, de 1973-tól már zajlott Győrben az első új színházépület kivitelezése, amely 1978-ban fejeződött be.
221. Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusának jegyzőkönyve*. 1980. március 24–27. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980. 388–391. o.

222. Megjelent: *A Magyar Szocialista Munkáspárt országos értekezletének jegyzőkönyve*. 1988. május 20–22. Szerkesztette: Dús Ágnes. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 174–177. o.
223. A Kovács András által írt és rendezett *Falak* című filmet 1968. február 15-én mutatták be. Latinovits Zoltán (1931–1976) a filmben a főszereplőt, Ambrus László gépészmérnököt alakítja.
224. Az interjú Lukács György (1885–1971) filozófus, az 1956-os Nagy Imre-kormány népművelési minisztere pártrehabilitációjának nyilvános aktusaként jelent meg: Rényi Péter – Pándi Pál: Beszélgetés Lukács Györggyel. *Népszabadság*, XXV. évf. 304. szám, 1967. december 24. 21–22. o. Lukács beszél Leninről és a szovjet húszas évekről is, amelyről Kovács felszólalásának következő szakaszában szintén szó esik. Az interjúban Lukács dicséri Kovács András *Hideg napok* című filmjét.
225. Pontosabban az állami ellenőrzés és a pártellenőrzés összevonását javasolta. Vö. Hogyan szervezzük át a Munkás-Paraszt Felügyeletet? In *Lenin összes művei*, 45. kötet. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. 381–386. o.
226. Az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottsága 1988. április 8-án kizárta a pártból Bihari Mihályt, Bíró Zoltánt, Király Zoltánt és Lengyel Lászlót. A vádpontok között a Magyar Demokrata Fórummal való együttműködés is szerepelt.
227. A mozgalom történetéről és fejlődéséről lásd Bolvári-Takács Gábor: *Táncosok és iskolák. Fejezetek a hazai táncművészképzés 19–20. századi intézménytörténetéből*, i. m.; Dienes Gedeon: *A mozdulatművészet története*. Orkesztika Alapítvány, Budapest, 2005²; Fenyves Márk: *Dokumentumok tükrében – A magyar mozdulatművészeti iskolák vitái*. In *Tánctudományi Tanulmányok 2002–2003*. Szerkesztette: Kővágó Zsuzsa. Magyar Tánctudományi Társaság, Budapest, 2005; Fuchs Livia: *Egy elfelejtett egyesület dokumentumaiból*. In *Táncművészeti dokumentumok 1990*. Szerkesztette: Péter Márta. Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest, 1990. 67–93. o.; Lenkei Júlia: *A mozdulatművészet Magyarországon. Vázlatos történet*. Veszprémi Egyetemi Kiadó, 2004; *Mozdulatművészet. Dokumentumok egy letűnt mozgalom történetéből*. Összeállította: Lenkei Júlia. Magvető Könyvkiadó – T-Twins Kiadó, Budapest, 1993; *Mouvement – rythme – danse. Les débuts de la danse moderne en Hongrie 1902–1950*. Ed.: Vincze, Gabriella – Faludy, Judit. Balassi Intézet – Collegium Hungaricum Párizs; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria. Budapest, 2013 (a kötet anyaga magyar nyelven: *Enigma*, XX. évf. 2013. 76. szám).
228. 252.098/1928. B. M. számú rendelet a nyilvános tornatanítás szabályozásáról. *Budapesti Közlöny*, 1928. 150. szám, július 4. 1–2. o.
229. 229.230/1925. B. M. számú körrendelet a táncmesterképzés és a nyilvános tánc-tanítás szabályozása tárgyában. *Budapesti Közlöny*, 1925. 122. szám, május 31. 1–3. o.
230. 248.711/1929. B. M. számú rendelet a Magyar Országos Táncmesterképző Tanfolyam szervezetének újabb megállapításáról. *Magyarországi Rendelet Tára*, 63. évf. 1929. 151–153. o.
231. 156.100/1945. B. M. számú rendelet az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyam felállításáról. *Magyar Közlöny*, 1945. 175. szám, november 14. 2–3. o.

232. 1945–50 között a vallás- és közoktatásügyi miniszter mellett működő döntéselőkészítő, véleményező, javaslattevő testület. Vö. Ständeisky Éva: Alkotók közszerepben. A Magyar Művészeti Tanács. In uő: *Gúzsba kötve. A kulturális elit és a hatalom*. 1956-os Intézet – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest, 2005. 97–125. o.
233. MNL OL XIX-I-1-i. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Osztály iratai 1945–1949. Iktatószám: 42.435/1946. ápr. 6.
234. Közli: Fuchs Livia: *Egy elfelejtett egyesület dokumentumaiból*, i. m. 84–86. o.
235. A jegyzőkönyvet idézi: Lenkei Júlia: *A mozdulatművészet Magyarországon*, i. m. 63–64. o.
236. Közli: Fuchs Livia: *Egy elfelejtett egyesület dokumentumaiból*, i. m. 87–88. o.
237. MNL OL XIX-I-1-i. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Osztály iratai 1945–1949. Iktatószám: 26.585/1946.
238. A Szabad Szakszervezet kifejezések összevonásával használt megnevezés.
239. *A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium színházi iratai 1946–1949.* (Színház-történeti Könyvtár 25.) Szerkesztette: Dancs Istvánné. Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet, Budapest, 1990. I. kötet, 143–153. o.
240. MNL OL XIX-I-1-i 217.771/1948. A levéltári kutatás során az előterjesztés szövege eddig nem került elő.
241. Vö. Lenkei Júlia: Volt egyszer egy táncnevelési szak. In *Színház és politika. Színház-történeti tanulmányok, 1949–1989*, i. m. 19–43. o.
242. Első közlés: Bolvári-Takács Gábor: Iratok a táncművészképzés történetéhez (1946–1950). In *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez I.* Szerkesztette: Tóvay Nagy Péter. Magyar Táncművészeti Egyetem, Budapest, 2013. 186–204. o.
243. Eredeti gépirat. Magyar Országos Levéltár XIX-I-1-i. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Osztály iratai 1945–1949. Iktatószám: 42.435/1946. ápr. 6. Kiemelések az eredetiben.
244. Szentpál Olga (1895–1968) mozgásművész, koreográfus, pedagógus, szakíró, Rabinovszky Máriusz felesége.
245. Ortutay Zsuzsa (Ortutay Gyuláné Kemény Zsuzsa, 1913–1982) mozdulatművész, előadó, szakíró, szerkesztő, politikus.
246. Rabinovszky Máriusz (1895–1953) művészettörténész, tánc-történész, tanár, Szentpál Olga férje.
247. eredeti, saját kezű aláírások
248. Helyesen: Nádas-iskola. Nádas Ferenc (1893–1966) táncművész, balettmester 1936–49 között működött, Nádas Balett Stúdió elnevezésű magániskolájáról van szó.
249. Isadora Duncan (1878–1927) amerikai táncosnő, pedagógus, a modern tánc egyik megalapítója.
250. Helyesen: 1928-ban kiadott rendelet: a belügyminiszter 1928. évi 252.098 számú rendelete a nyilvános tornatanítás szabályozásáról.
251. Bess M. Mensendieck (1864–1957) német pedagógus, szakíró, a modern torna és testmozgás egyik megalapozója.

252. Lábán Rudolf (1879–1958) magyar származású táncos, koreográfus, táncelméleti szakíró, a róla elnevezett táncjelírás megalkotója.
253. Émile Jacques Dalcroze (1865–1950) francia zenepedagógus, a ritmikus torna megalkotója.
254. Vö. a belügyminiszter 1929. évi 248.711 számú rendelete a Magyar Országos Táncmesterképző Tanfolyam szervezetének újabb megállapításáról.
255. Szentpál Olga 1919-ben megnyílt mozdulatművészeti magániskolája.
256. Káldor Györgyné dr. Ritter Mária mozdulatművészeti magániskolája.
257. Madzsar Alice (Madzsar Józsefné Jászi Alice, 1885–1935) pedagógus, koreográfus 1912-ben megnyílt mozdulatművészeti magániskolája.
258. Róna Imréné Kármán Erzsébet mozdulatművészeti magániskolája.
259. Róka Gyula (1876–1972) táncmester, a tanfolyam igazgatója, a Magyar Tánc-tanítók Országos Szövetsége ügyvezető elnöke (1921–1925), elnöke (1925–1928, 1930–1932 és 1939-től), illetve díszelnöke (1932–1939).
260. Vö. a belügyminiszter 1942. évi 117.700 számú rendelete a tánc- és mozdulat-tanítóképzés szabályozásáról szóló 162.000/1933. B. M. számú rendelet egyes rendelkezéseinek módosításáról, illetve kiegészítéséről.
261. Az Országos Magyar Színművészeti Akadémián 1945 szeptemberében indult meg a táncrendező képzés.
262. Vö. a belügyminiszter 156.100/1945. B. M. számú rendelete az Országos Mozdulatművészeti Tanítóképző Tanfolyam felállításáról.
263. Szergej Pavlovics Gyagilev (1872–1929) orosz művészeti menedzser 1911-ben alakult Ballets Russes elnevezésű együttese.
264. Parasztcsoportok tánc-, ének- és játékbemutatóit összefogó mozgalom, 1931–44 között évenkénti budapesti bemutatóval.
265. Muharay Elemér (1901–1960) színész, rendező, dramaturg, az 1945-ben általa alapított és róla elnevezett népi együttes vezetője.
266. Utalás a Szovjetunió első hivatásos néptáncgyűjtésére, az 1937-ben Igor Alekszandrovics Mojszejev (1906–2007) által alapított Mojszejev Együttesre.
267. Pl. Magyar halottas (1936), Mária lányok (1938).
268. Berczik Sára (1906–1999) mozdulatművész, koreográfus, pedagógus, utóbb művészi torna mesteredző 1932-ben alapított magániskolája.
269. Dienes Valéria (Dienes Pálné Geiger Valéria, 1879–1978) táncművész, pedagógus, teoretikus, az általa orkesztikának elnevezett mozdulatrendszer kidolgozója 1914-ben alapított magániskolája.
270. Utalás Szentpál Olga és Ortutay Zsuzsa kezdeményezésére, amelynek nyomán a Testnevelési Főiskolán 1947-ben megindult a táncnevelési szak.
271. Az állítás beigazolásához mindössze pár év kellett: a Honvéd Együttes először 1949. április 29-én lépett a közönség elé, az Állami Népi Együttest a kormány a 79/1951. (III. 31.) M. T. számú rendelettel létesítette.
272. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemről van szó.
273. Lábán Rudolf táncleíró rendszerének Albert Knust által továbbfejlesztett változata.
274. Az A/4 méretet némileg meghaladó, kézírással készített lapon három rajz található: „Áramló kibontó”, a Szentpál-rendszer egy rúdgyakorlata; a géderlakiak Férc-táncának alapmotívuma; „Grand jeté en tournant” balett-motívum.

275. Első közlés: Bolvári-Takács Gábor: Iratok a táncművészképzés történetéhez (1946–1950). In *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez I.*, i. m. 204–208. o.
276. Eredeti kérelemről készített hivatalos gépirat. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára XIX-I-1-i. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Művészeti Osztály iratai 1945–1949. Iktatószám: 26.585/1946.
277. Eredeti, saját kezű olvashatatlan aláírás.
278. Eredeti bélyegző lenyomat.
279. Dátum nélküli gépirat. Szakszervezetek Központi Levéltára, Pedagógus Szakszervezet iratai, 314. A dokumentumot elsőként Lenkei Júlia tette közzé (jegyzetek nélkül): In *Mozdulatművészet. Dokumentumok egy letűnt mozgalom történetéből*, i. m. 211–212. o. A jelen közlés alapja a megjelent szöveg.
280. Belügyminisztérium
281. Vö. 117.700/1942.B.M. számú rendelet a tánc- és mozgulattanítóképzés szabályozásáról szóló 162.000/1933. B. M. számú rendelet egyes rendelkezéseinek módosításáról, illetve kiegészítéséről. *Budapesti Közlöny*, 1933. 203. szám, szeptember 8. 1–2. o.
282. Első közlés: Bolvári-Takács Gábor: Iratok a balettművész-képzés történetéhez (1951–1956). In *Források a magyar színpadi táncművészet történetéhez II.* Szerkesztette: Tóvay Nagy Péter. Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 2014. 201–232. o.
283. Agrippina Jakovleva Vaganova (1879–1951) táncművész, koreográfus, balettmester. Lásd a 47. számú jegyzetet.
284. A döntési folyamatról és az intézmény alapításáról részletesen lásd Bolvári-Takács Gábor: *A művészet megszelídítése. Folyamatok és fordulatok a művészetpolitikában*, i. m. 113–145. o.
285. 54/1951. (II. 25.) M.T. számú rendelet Állami Ballet Intézet létesítéséről. *Magyar Közlöny. I. főrészt*, 1951. 30–34. szám, február 25. 133–134. o.
286. 1.011–5–57/1951. (II. 25.) Np. M. számú rendelet az Állami Balett Intézet szervezeti szabályzata és tanulmányi rendje tárgyában. *Magyar Közlöny. II. főrészt*, 1951. 34. szám, február 25. 231–232. o.
287. 64/1954. (X. 5.) M. T. számú rendelet az Állami Balett Intézet létesítéséről szóló 54/1951. (II. 25.) M.T. számú rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 1954. 76. szám, október 5. 562. o.
288. 1/1954. (X. 24.) Np. M. számú rendelet az Állami Balett Intézet szervezeti szabályzata és tanulmányi rendje tárgyában kiadott 1.011–5–57/1951. (II. 25.) Np. M. számú rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 1954. 82. szám, október 24. 577–578. o.
289. Az Állami Balett Intézet fejlődéséről lásd Bolvári-Takács Gábor: *A Magyar Táncművészeti Főiskola képzési szerkezete és történeti forrásai (1950–2010)*. *Táncstudományi Közlemények*, III. évf. 2011. 1. szám, 4–19. o.; Bolvári-Takács Gábor: *Az Állami Balett Intézet jogállásának fél évszázados fejlődése*. *Jogtudományi Közlöny*, LIV. évf. 3. szám, 2000. március, 104–108. o.
290. Az intézmény történetéről lásd: *Mozaikok a Magyar Táncművészeti Főiskola első ötven évéről*. Összeállította: Fodor Antal. Planétás Kiadó, Budapest, 2001;

- Bolvári-Takács Gábor: *Táncos tanévek. Szemelvénygyűjtemény a Magyar Táncművészeti Egyetem történetéhez 1950–2017*. Magyar Táncművészeti Egyetem, Budapest, 2017.
291. A rendtartás kiadásának jogalapját az Állami Balett Intézet szervezeti szabályzata és tanulmányi rendje tárgyában kiadott 1.011–5–57/1951. (II. 25.) Np. M. számú rendelet 20. §-a képezte. A dokumentumnak nincs címe, tartalmára a bevezető szöveg utal. A stencilezett eljárással készült, A/4 formátumú, 2 számozatlan és 1-től 36-ig számozott, összesen 38 oldal terjedelmű, tűzőgéppel összefűzött dokumentum impresszumának szövege a 36. számú oldal alján: „Felelős kiadó: Lőrinc György ig. Állami Balett Int. Rendtartás. 100 péld. Jegyzetsokszorosító Üzem. I/536/S/KP.né. Bp. 1956. március hó. (!) Felelős vezető: Csajági István.” A 35–36. oldalon található tartalomjegyzék közlésétől eltekintettünk. A dokumentum a Magyar Táncművészeti Egyetem Levéltárában található.
 292. Az intézet munkájáról az igazgató nyilvánosan, már addig is több alkalommal beszámolt. Vö. Lőrinc György: Az Állami Balett Intézet munkájáról. *Táncművészet*, II. évf. 2. szám, 1952. február, 38–44. o.; uő: A klasszikus tánc oktatása az Állami Balett Intézetben. *Táncművészet*, II. évf. 10. szám, 1952. október, 298–303. o.; ua. II. közlemény. *Táncművészet*, II. évf. 12. szám, 1952. december, 360–365. o.; ua. III. közlemény. *Táncművészet*, III. évf. 3. szám, 1953. március, 74–79. o.; ua. Befejező közlemény. *Táncművészet*, III. évf. 6. szám, 1953. június, 169–172. o.
 293. DISZ: Dolgozó Ifjúság Szövetsége, a szovjet Komszomol mintájára alakult 1950. június 16–18-án, mint a Magyar Dolgozók Pártja ifjúsági szervezete, fennállt 1957-ig. Utódja a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) lett.
 294. Magyar Úttörők Szövetsége: a szovjet pionírmozgalom mintájára alakult 1946. június 2-án. 1989-ig a kommunista párt gyermekszervezete volt, a DISZ, majd a KISZ közvetlen felügyelete alatt.
 295. Lőrinc György (1917–1996) táncművész, balettmester, koreográfus, 1949–50-ben a Táncművészeti Iskola, 1950–61 között az Állami Balett Intézet alapító igazgatója, majd 1977-ig balettmestere, 1961–77 között a Magyar Állami Operaház balettagazgatója. Életéről lásd Lőrinc László: *Ég és föld között. Lőrinc György első harminc éve (1917–1948)*. Orkesztika Alapítvány, Budapest, 2005; *Lőrinc György életműve. Képek, dokumentumok*. Szerkesztette: Bolvári-Takács Gábor et al. Magyar Táncművészeti Egyetem, Budapest, 2017.
 296. A Magyar Dolgozók Pártjáról van szó.
 297. A táncművészképzés fokozott fizikai igénybevétellel járó folyamatára tekintettel a Népművelési Minisztérium a növendékek számára megemelt étkezési fejadagot biztosított. Lőrinc György erről szóló levélváltását lásd Bolvári-Takács Gábor: Rögös úton. Dokumentumok az Állami Balett Intézet első tanévéből. In *Hagyomány és újítás a táncművészetben, a táncpedagógiában és a tánc kutatásban*. Szerkesztette: Németh András et al. Magyar Táncművészeti Főiskola, Budapest, 2008. 17–23. o.
 298. Tánccórák: a klasszikus balett, történelmi társastánc, karaktertánc, népi gyermekjáték, színészi mesterség, vívás stb. (A rendtartás eredeti lábjegyzete.)
 299. szuszpenzor: fiú balettnövendékek védőfunkciót (is) ellátó alsóneműje

300. Az árkádokra történő utalás az intézet akkori, VI. Andrassy út 25. szám alatti épületére vonatkozik.
301. Az Oktatásügyi Minisztérium által közreadott dokumentumról van szó. Vö. *Rendtartás az általános iskolák számára*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1950; *Rendtartás az általános iskolák számára*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1956; *Rendtartás általános gimnáziumok számára*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1950; *Rendtartás a gimnáziumok számára*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1956.
302. Vö. 8300–2/1954. (Np. K. 2.) Eü. M.–Np. M. számú együttes utasítás a balettiskolák növendékeinek és a hivatásos tánccsoportok tagjainak kötelező sportorvosi vizsgálatáról. *Népművelési Közlöny*, IV. évf. 2. szám, 1954. január 29. 7–8. o.
303. Vö. 11–1–50/1954. (Np. K. 8–9.) Np. M. számú utasítás az Állami Balett Intézet növendékeinek képesítővizsgáiról. *Népművelési Közlöny*, IV. évf. 8–9. szám, 1954. május 15. 82–89. o.
304. Az általános gimnáziumról szóló 1951. évi 14. számú törvényerejű rendelet alapján az érettségi vizsga szabályainak kidolgozása az oktatásügyi miniszter hatáskörébe tartozott.
305. Vö. Duka Margit: Munkaközösségek az Állami Balett Intézetben. *Táncművészet*, II. évf. 4. szám, 1952. április, 108–110. o.
306. SZTK: Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ
307. MNB: Magyar Nemzeti Bank
308. Első közlés: Bolvári-Takács Gábor: Lőrinc György és Rábai Miklós javaslatai a hivatásos néptáncegyüttesek utánpótlásának biztosítására (1959, 1962). In *A mozgás misztériuma. Tanulmányok Fügedi János tiszteletére*. Szerkesztette: Pál-Kovács Dóra – Szőnyi Vivien. L'Harmattan, Budapest, 2020. 191–201. o.
309. Bolvári-Takács Gábor: *Táncosok és iskolák. Fejezetek a hazai táncművészképzés 19–20. századi intézménytörténetéből*, i. m. 153–165. o.
310. 54/1951. (II. 25.) M.T. számú rendelet Állami Ballet Intézet létesítéséről. *Magyar Közlöny. I. főrészt*, 1951. 30–34. szám, február 25. 133–134. o.
311. Lőrinc Györgyről lásd a 295. számú jegyzetet.
312. Rábai Miklósról lásd a 85. számú jegyzetet.
313. Magyar Táncművészeti Egyetem Levéltára 1/a. Tanári értekezletek jegyzőkönyvei, tanácsülési jegyzőkönyvek 1950–1992, 1. doboz: 1950/51–1959/60. dosszié: Jegyzőkönyvek 1957–1960. Gépirat, terjedelme két oldal, saját kezű aláírás nélkül.
314. Az Állami Balett Intézetben a javaslat időpontjáig nem huszonkilenc, hanem harminc fő tett képesítővizsgát: 1954-ben Nádasi Ferenc osztályában hét lány és öt fiú, 1957-ben ugyancsak Nádasi Ferenc osztályában hét lány és hat fiú, 1958-ban Merényi Zsuzsa osztályában öt lány. A többi évben nem volt végzős évfolyam.
315. Az Állami Balett Intézet 1961–1970 között megjelent évkönyveiben felsorolt gimnáziumi tanulók között minden évben legalább egy, gyakran három-négy, olykor öt-hat név is szerepel „művészegyüttes tagja” megjelöléssel, amely azt jelenti, hogy a balett tanulmányok megszakítása után a növendék hivatásos együttesnél vagy színháznál helyezkedett el, és így folytatta közismereti tanulmányait az érettségig.

316. A karaktertánc munkaközösség vezetője ekkor Roboz Ágnes, tagjai Aszalós Károly, Lugossy Emma és Mák Magda, külső tagja Ligeti Mária.
317. Aszalós Károly (1929–1989) testnevelő tanár, koreográfus. 1958–1968-ban az Állami Balett Intézet tanára, 1961–1968-ban igazgatóhelyettese. 1970-től az Állami Artistaképző Intézet tanára, utóbb igazgatóhelyettese, 1986-tól haláláig igazgatója.
318. A tantárgyi program terjedelme hat oldal, közlésétől eltekintünk.
319. Az óraterv terjedelme egy oldal, a javaslat végén közöljük.
320. A kialakított gyakorlat rögzítésére korábban már volt példa, így készült el 1956-ban az Állami Balett Intézet első rendtartása, lásd az előző fejezetben.
321. MNL OL XIX–I–4–aaa. Aczél György miniszterhelyettesi iratai, 18. doboz, 2079/A/62. iktatószám. A dokumentum címettje a Művelődésügyi Minisztérium Színházi és Zenei Főigazgatósága. Gépirat, terjedelme három oldal, saját kezű aláírás nélkül.
322. A kifejezés az amatőr néptánc mozgalomra és az annak keretét biztosító ifjúsági mozgalomra (MEFESZ, DISZ) egyaránt értelmezhető.
323. A melléklet a levéltárban nem maradt fenn.
324. Az ülés jegyzőkönyve: Magyar Táncművészeti Egyetem Levéltára 1/a. Tanári értekezletek jegyzőkönyvei, tanácsülési jegyzőkönyvek 1950–1992, 1. doboz: 1950/51–1959/60. Jegyzőkönyvek 1957–1960. Gépirat, terjedelme tíz oldal, Lugossy Emma jegyzőkönyvvezető saját kezű aláírásával. A résztvevők neveit a jegyzőkönyv szerinti sorrendben közöljük.
325. Bolvári-Takács Gábor: Ötvenéves a Pécsi Balett. Egy társulat alapításának művészetpolitikai összefüggései. *Kritika*, XXXIX. évf. 10. szám, 2010. október, 16–17. o.
326. A néptáncos képzésről lásd: *Egy tánc az élet. A néptánc tagozat 50 éve*. Szerkesztette: Fügedi János – Hortobágyi Gyöngyvér – Váradi Levente. Magyar Táncművészeti Egyetem, Budapest, 2022.
327. Lásd a SZOT Társadalombiztosítási Főigazgatóságának 200–4/1967. (Tb.K.4.) Tb. Főig. számú utasítását. Közli: *A művelődésügyi igazgatás kézikönyve. Második kötet. Kulturális igazgatás*. Összeállította: Horváth Márton et al. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970. 469–470. o.

